„Cronicile acestea sunt însuflețite
de poezia vieții cotidiene și nuanțate
de cea mai caldă autoironie."
— J.M. Coetzee —
Raftul
Denisei
António
Lobo Antunes
Lunga scurtime
a vieții
traducere din portugheză
de Dinu Flămând
CD
book
HUMANITAS
fiction

Publicarea acestei cărţi a fost posibilă cu sprijinul acordat de Direção-Geral do Livro, dos Arquivos e das Bibliotecas (DGLAB) şi al Camões – Instituto da Cooperação e da Língua, I.P., Portugal.

António Lobo Antunes

Lunga scurtime a vieții

Selecție, traducere din portugheză, prefață și note de
DINU FLĂMÂND

Colecţie coordonată de DENISA COMĂNESCU

ANTÓNIO LOBO ANTUNES
AS CRÓNICAS
Copyright © 2017, 2018, 2021 António Lobo Antunes
All rights reserved.

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parțială, multiplicarea sa prin orice mijloace şi sub orice formă, punerea sa la dispoziție publică pe internet sau în rețele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informației, gratuit sau în scop comercial, precum şi alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislației privind protecția dreptului de autor şi se pedepsesc conform legilor în vigoare.

© HUMANITAS FICTION, 2023, pentru prezenta versiune în limba română (ediția digitală)

ISBN: 978-606-097-307-2 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

UNDE E TABLOUL?

Această nouă culegere de cronici ale marelui prozator portughez António Lobo Antunes apare în românește la puțin timp după monumentala ediție[1] tipărită la Lisabona și prefațată de însuși președintele Republicii Portugheze, Marcelo Rebelo de Sousa. Pentru cititorul român, ea continuă cronicile grupate în volumul *Inima inimii*[2], procedând la o nouă selecție din respectiva antologie stabilită de autor, la rândul ei selectată din cele cinci culegeri masive de cronici apărute deja în seria de opere *ne varietur* de la Editura Dom Quixote. Cu permisiunea autorului, am adăugat și câteva cronici în care Lobo Antunes face referire la vizitele sale în România, la oamenii și la cultura acestor locuri de care se simte profund atașat. Textele „românești" au fost publicate, de-a lungul anilor, în presa portugheză și vor figura în viitorul volum din seria editorială portugheză, sporită cu multe inedite. Ne bucurăm să le avem cu anticipație, împreună cu atâtea alte cronici preluate deja de numeroase ediții internaționale care, în diverse limbi, îl prezintă pe acest „autor cu o ușurință prodigioasă de a produce capodopere care și peste cinci mii de ani, în argilă sau în praf de stele, vor continua să fie citite cu pasiune" – cum sună minunata prezentare făcută de ziarul spaniol *El País*, reprodusă în ediția portugheză de referință pe toate noile coperte ale cărților lui Lobo Antunes.

În câteva interviuri, și chiar și în unele cronici, Lobo Antunes a lăsat să se înțeleagă că scrierea lor, la solicitarea unei reviste săptămânale, i s-a părut totdeauna mai puțin importantă decât cea a romanelor sale (deja în număr de treizeci și două, odată cu apariția celui mai recent, *O Tamanho do Mundo*, – *Imensitatea lumii*, lansat la începutul lunii septembrie 2022, când autorul a împlinit optzeci de ani). Însă cititorii lui Lobo Antunes, iar mai apoi numeroșii lui exegeți, nu au fost de acord cu această scădere a importanței lor. Există admiratori ai romancierului Lobo Antunes care citesc cu prioritate aceste cronici, uimiți în continuare de densitatea, de inventivitatea, de puterea evocatoare condensate în textele ce abia depășesc, de obicei, două pagini. Fiecare în parte reconstituie o lume bogată în semnificații, un moment de viață scos la lumină de arta inconfundabilă a acestui analist, care observă particularitățile ascunse ale unei realități mult mai complexe în simplitatea ei de zi cu zi și le corelează cu extremă abilitate. Deși cronicile evocă de obicei momente din trecutul autorului, din copilărie sau din adâncurile memoriei, aduse la suprafață printre lucrurile banale ce ne înconjoară, de fiecare dată presimți că miza adevărată a textului este aflarea unui sens pentru ceea ce definește viața omului, în această

aleatorie succesiune de zile, întâmplări sau simboluri ce nu reuşeşte să dea câştig de cauză nici coerenței, nici incoerenței vieții. „Adevărul rămâne incomprehensibil“, afirmă el la un moment dat, ceva ciudat şi inexplicabil pândeşte în permanență din spatele vizibilului şi din interstițiile aparențelor, aşa cum moartea este absența de explicație şi punctul de glorie al incoerenței. Numai umorul şi ironia reuşesc să mai îmblânzească sentimentul amar al unor pierderi definitive, şi doar o indicibilă tandrețe, deviată din aparenta somnolență a repetițiilor şi din eleganta siguranță a stilului (care îşi refuză tocmai clasicele ornamente de stil) îi induce cititorului imperativul demnității şi îl ajută să se reconcilieze cu propriile dileme şi limite. Preşedintele-prefațator, admirator necondiționat al lui António Lobo Antunes, exclamă la sfârşitul succintei sale prefețe: „Cine poate să spună că, în cazul unui geniu, cronica ar însemna mai puțin decât un roman?“; şi tot el încearcă să clasifice tematic textele (copilărie, adolescență, dor, elemente de biografie), lăsând să se înțeleagă că ele documentează nu doar parcursul unui mare creator, ci au ajuns să fie şi texte reprezentative pentru „sfârşitul unui Imperiu“ şi pentru „începutul unui nou Viitor“ – cel al Portugaliei, desigur.

Câteva dintre titlurile acestor cronici au fost date ulterior de autor unor romane, dar aproape niciodată Lobo Antunes nu amplifică în textele sale ample materialul ce figura deja în cronicile cu acelaşi titlu. E vorba, mai degrabă, de o cooperare subterană a temelor şi obsesiilor somate să iasă la suprafață cu alte intensități şi în alte forme, să facă parte din acest uluitor proces cu aşteptări şi elaborări ce „structurează un delir“ – adică scrierea unui roman, cum deseori însuşi Lobo Antunes îşi defineşte metoda de creație. Şi în sumarul antologiei de față numeroase texte revin obsesiv la arta scrisului, insinuând în acelaşi timp că orice veleitate literară e stimulată de un soi de insuficiență care te îndeamnă să compui o nouă carte numai pentru a te iluziona că ai putea să o corectezi pe cea precedentă. Fiindcă rămâne aceeaşi uriaşă întrebare centrală: oare scriitorul are capacitatea plenară de a sublima lumea, în consistența ei singulară? Sau poate el capta viața, în permanenta ei modificare, ştiiind că ea ne modifică permanent şi pe noi? Amintirile din trecutul mereu adus în prim-plan sunt convocate pentru a fi supuse la proba textului, dar numai după ce ni s-a sugerat că reconstituirea lumii în text este (aproape) o imposibilitate din pornire, întrucât emoția precedă textul. De nu cumva emoția şi textul, care îşi propune să o rostească, sunt definitiv incompatibile. Fiindcă orice poem rămâne „mai mult decât un poem“, orice tablou rămâne fatalmente imperfect, iar orice traducere e mai degrabă imposibilă.

Însă Lobo Antunes nu este un negativist sistematic, ci mai mult îşi antrenează cititorul în aceste capcane şi provocări punându-i la încercare perspicacitatea şi mobilitatea de spirit, încurajându-l să-i ceară artei autentice imposibilul. Cititorul va descoperi singur momeala acestui paradox: deghizamentul unei exigențe artistice care evită totuşi să se saboteze pe sine, exigență pe care autorul şi-o impune sieşi, dar i-o pretinde şi lectorului său, somându-l să devină părtaş la aventura scrisului, dacă vrea să trăiască o experiență radicală, ce depăşeşte exercițiul unei simple lecturi confortabile.

Ca prieten şi traducător al lui António Lobo Antunes, sunt dator aici cu o explicație. Am descoperit de fiecare dată, cu încântare şi uimire, şi numai după ce au fost publicate în revista *Visão*, textele în care apărea numele meu sau unde se făceau referințe la prietenia

noastră şi la momentele petrecute împreună prin diverse locuri, inclusiv în România. Niciodată Lobo nu m-a avertizat că îmi va pomeni numele, păstrând în acest sens discreţia cunoscută mie de când mă găzduise în casa lui din Portugalia, definitorie şi pentru generoasa prietenie cu care mă onorează de câteva decenii. Le-am tradus cu o emoţie sporită şi le pun sub ochii cititorului român în primul rând fiindcă sunt documente ce depăşesc simpla mea implicare. Cea mai bună dovadă o constituie excepţionala cronică întitulată *Explicaţie pentru noi toţi*. Textul pleacă de la momentul lansării cărţii mele la Lisabona (cu elogii care mă măgulesc, fără să menţioneze că traducerea respectivă beneficia şi de o generoasă prefaţă ce îi aparţine). El se conturează însă ca o adevărată artă poetică, cu profesiuni de credinţă viguros schiţate şi cu referinţe la mari artişti, care le amplifică, totul prezentat în secvenţe rapide, ca şi cum i-ar reveni cititorului menirea să continue demonstraţia. Iar semnificaţia acestor idei despre natura creaţiei artistice ar putea fi următoarea: orice traducere a unui text literar i se pare lui Lobo Antunes „imposibilă“, fiindcă textul original devine un alt text (nu neapărat o simplificare sau o trădare a originalului) în această transmisie. Se produce deci o inevitabilă înstrăinare, la fel cum imaginea unei persoane reflectată în oglindă nu mai este persoana în sine, sau aşa cum lecturile succesive transformă în altă carte aceeaşi carte, inclusiv când survine o nouă lectură în viziunea propriului autor. În acest stadiu al cronicii apare derutanta trimitere la portretul papei Inocenţiu X făcut de Velázquez (aflat în Galeria Doria-Pamphilj, la Roma), considerat chiar de respectivul papă „prea adevărat“ – probabil fiindcă pictorul spaniol sublinia severitatea răutăcioasă a personajului sau arăta aspectul său demonic secret (trăsătură ce va fi scoasă în evidenţă mai târziu de pictorul modern Francis Bacon, care a reinterpretat portretul original în circa patruzeci şi cinci de variante, iar în una dintre ele acelaşi papă e mistuit de flăcările Infernului). Dar Lobo Antunes merge mai departe în demonstrarea ideii că momentul operei de artă este el însuşi aproape imposibil de definit într-un prezent static şi cu caracteristici definitive. Şi ia ca exemplu un alt tablou al lui Velázquez, *Las Meninas*, aducând în centrul atenţiei mai cu seamă ideea paradoxală că prezenţa operei de artă poate fi reprezentată chiar de absenţa ei, dacă au fost efectuaţi paşii secreţi ce duc spre misterul creaţiei. Trebuie să înţelegem că tabloul respectiv fixează mai mult intenţia pictorului de a-l realiza, iar astfel personajele devin metafora abisală ce prezintă procesul creaţiei mai degrabă ca un parcurs spre obiectul artistic, şi nu obiectul în sine. Evident că „dispariţia“ tabloului este în viziunea lui Lobo Antunes îndemnul la o lectură nuanţată a realităţii în raport cu obiectul artistic. Şi tablourile, şi textul literar pot fi nişte revelaţii ale absenţei, dacă le observăm cum se cuvine. Iar această sublimă imposibilitate retrimite tabloul la momentul viu pe care încerca pictorul să-l surprindă, sau retrimite textul literar spre viaţa rebelă de dinaintea trecerii ei în text: un fel de a spune că viaţa vie nu acceptă, de fapt, reducerea ei prin canon estetic.

Celebra compoziţie a lui Velázquez, dincolo de faptul că este o bogată lecţie de pictură, rămâne şi una dintre cele mai misterioase metafore din istoria picturii, cu succesiunea ei de planuri înşelătoare. Tabloul aflat dinaintea pictorului Velázquez, înfăţişat privitorului tocmai în momentul când pictorul spaniol pictează acel tablou, devine un fals autoportret, dar şi un fals tablou în tablou. Noi, privitorii, care ne aflăm dincoace, în prezentul multidimensional, vedem doar faza pregătitoare şi aplatizată a acelui tablou,

doar rama şi dosul suportului. Iar personajele regale ascunse privirii noastre tocmai de elementele tabloului, despre care presupunem că ar servi în acel moment drept modele pictorului Velázquez (devenit el, prin ricoşeu, personajul principal al tabloului), sunt prezente doar prin siluetele lor vag sugerate într-o oglindă, undeva sus, reflectate în acea oglindă (şi deci mişcându-se uneori), oglindă „vie“ fixată pe acea cornişă printre alte imagini (tablouri) statice. Primul plan e ocupat de nişte copile şi de un pitic monstruos, deci realitatea imediată are ceva infantil şi ludic, iar în planul îndepărtat se distinge un personaj abia pe jumătate întors spre noi, privitorii, înainte să dispară, ca personaj secundar al viitorului, pe o uşă deschisă spre infinitul vieții trecătoare. Între cele două planuri tronează imaginea lui Velázquez însuşi, dar numai în mod „provizoriu“ devenit personaj central, adică până când va termina tocmai acel tablou. Deci unde e tabloul? se întreabă Lobo Antunes, deşi îi atribuie altcuiva întrebarea. Iar astfel se conturează sugestia că tabloul se află explicit doar în ceea ce îl precedă, şi oarecum în ceea ce îl proiectează spre punctul de fugă din viitor. Dar implicit el se află în toate, inclusiv în absența lui, atunci când „adevărul“ operei de artă este pasionantul proces al căutării ei. Tot aşa e lunga scurtime a vieții noastre comune, o viață în permanentă modificare, din care ceva vital ne rămâne mereu neînțeles, deşi e o mirifică revelație dacă ne-o tălmăceşte un geniu.

Dinu Flămând,
Bucureşti, 2023

---

1. António Lobo Antunes, *As Crónicas*, prefață de Marcelo Rebelo de Sousa, 624 pp., Editura Dom Quixote, 2021.

2. António Lobo Antunes, *Inima inimii*, selecție, traducere din portugheză, prefață şi note de Dinu Flămând, 192 pp., Editura Humanitas Fiction, 2014.

PORTRETUL ARTISTULUI LA TINEREȚE

Când pe la opt ani m-am hotărât să mă dedic literaturii mi-am imaginat că toți scriitorii fără excepție arată ca prințul Sandokan al Malaysiei

(eroul meu de atunci şi de acum)

adică frumos, smead, cu barbă, ochi verzi şi un rubin pe frunte în mijlocul turbanului. Faptul că eu eram blond, cu ochi albaştri şi fără rubin m-a îngrijorat şi chiar m-am gândit să-mi frec părul cu vax de pantofi ca să-mi mai înnegresc şuvițele: chiar am încercat pe breton, arătam exact ca un pitic coşar, aşa că m-au întrebat

— Băiete, eşti prost, sau faci dinadins?

mi s-a spus să mă spăl pe față şi pe mâini şi să vin la masă şi am petrecut cina cu nasul în supa verde urându-mi părinții că nu mă făcuseră mulatru. Eram de părere că aveam un fizic incompatibil cu teatrul, cu poezia, cu romanul şi mă pregăteam să schimb cariera şi să devin pensionar, martir sau ostatic.

(cele trei cariere alternative pe care îmi propusesem să le urmez ca adult în caz că eşuam în arte)

când într-o duminică providențială am văzut în Benfica un domn gras, cu ochelari şi costum de in, lingând o înghețată de căpşune în fața vitrinei lui Mariju.

Am fost informat că era poetul José Blanc de Portugal[3] pe care nu-l citisem niciodată pentru că *Sandokan* şi *Lumea aventurilor* mă aleseseră deja pe mine şi mă mulțumeau ca hrană spirituală, deci m-am liniştit. Poetul nu era decât antiteza suveranului Malaysiei: în loc de scimitar purta o burtă enormă, nu avea inel cu piatră neagră la degetul arătător, nu-mi dădea impresia că e pornit să abordeze vreo navă, m-a sărutat fără pic de avânt războinic, cumva de tot lipicios de la înghețată şi a continuat să privească spre vitrina lui Mariju, unde trei manechine îmbrăcate de nuntă se înclinau spre el din cealaltă parte a vitrinei cu o solicitudine de muze pietrificate oferindu-i flori de portocal garnisite cu tifon.

Aşadar în cameră în timp ce fratele meu João studia

(João şi cu mine am împărțit camera mai bine de douăzeci de ani şi timp de mai bine de douăzeci de ani el a studiat, iar eu m-am holbat la tavan)

am ajuns la concluzia că toți scriitorii erau până la urmă nişte domni graşi, care degustau cornete cu înghețată, îmbrăcați în costume albe de in şi extaziindu-se în fața ultimelor modele de la Mariju. Am abandonat planul de a deveni Sandokan şi am început să mănânc cinci chifle cu dulceață de cireşe la micul dejun în speranța că voi căpăta burtă.

Nu mi-a reuşit burta, dar pe de altă parte am dobândit un colon iritabil care încă mă însoţeşte cu o fidelitate înduioşătoare. Mă străduisem fără succes să dobândesc ceva osânză artistică dar încă eram subţire ca un băţ şi iată-mă ajuns în primul an de liceu

(cred că era în primul an de liceu, nu-mi amintesc bine)

un profesor cu o încruntare chinuită pe frunte de parcă îl dureau rinichii sufletului în timp ce traversa terenul de joacă torturat de nefericiri metafizice. Un coleg mai instruit ca mine mi-a dezvăluit că profesorul se numea Vergílio Ferreira[4] şi că a publicat cărţi: i-am observat mai atent ulcerele existenţiale.

(personajul părea că se desface-n bucăţi de durere)

şi mi-a luat luni de zile să exersez dinaintea oglinzii durerile de pietre la rinichi în uretra sensibilităţii şi să încerc să vorbesc franţuzeşte cu accent de portăreasă. Dar mai apoi după ce m-am simţit îndeajuns de Vergílio şi suficient de Ferreira am apărut la cină foarte preocupat de sensul existenţei mele, gata să scriu o *Dimineaţă scufundată* oarecare, deja putredă de cât de mult timp stătuse sub apă, am refuzat crochetele cu o melancolie încăpăţânată, m-au întrebat

— Băiete, eşti prost, sau faci dinadins?

am răspuns ferm

— Aşa sunt scriitorii

mi s-a zis că trebuia să-mi vină mintea la cap după care sprâncenele au revenit la locul lor fiindcă slavă Domnului nu sufeream de hemoroizi, tatăl meu mi-a arătat portretul lui Byron, iar eu m-am hotărât să plec a doua zi în Grecia şi să mor în luptă recitând alexandrini. Cum nu aveam destui bani de avion, am luat un autobuz până la Vila Franca, unde nu se dădea nici o bătălie

(îmi amintesc vag un chioşc de fanfară, nişte copaci rahitici şi nişte bătrâni cu pălărie pe băncile din parc în mijlocul acelei păci tihnite cu porumbei)

m-am întors acasă foarte târziu şi sănătos, am luat două palme fiindcă mama se îngrijorase şi în loc să studiez geografia fiindcă trebuia să dau extemporal la şcoală a doua zi am început imediat redactarea

(în timp ce João studia geografia pentru extemporalul din ziua următoare)

unui roman cutremurător numit *Sub semnul Capricornului*. N-am nimerit nici un munte şi nici un singur râu, nu mi s-a dat decât Mediocru

(João a luat Foarte Bine cu +)

dar am terminat primul meu capitol. N-a existat niciodată un al doilea capitol: mi s-a confiscat manuscrisul, mi-a fost dat drept exemplu Flaubert, dar cum nu reuşeam să am nici un atac de epilepsie.

(atacurile nu au fost niciodată punctul meu forte)

iar mustaţa nu dădea semne că ar fi vrut să-mi crească m-am hotărât în disperare de cauză să fac ceea ce îmi doream cu adevărat: să devin jucător de hochei pe gheaţă şi să produc capodopere din timp în timp.

Am trecut pe la Futebol Benfica şi pe la clubul Benfica, iar între antrenamente începeam să adun poezii şi proză despre care habar n-aveam unde vor ajunge. Sper că pe undeva prin Tejo. Şi tocmai pentru că nu aveam vocaţie pentru cariera de pensionar, de martir sau de ostatic, am ajuns romancier. Ciudat, pentru că nu sunt gras şi nici de tot urât,

nu am cută pe frunte, nu am luptat în Grecia, nu port ochelari sau barbă, nu iau masa la restaurantele geniilor din Bairro Alto, nu-mi miroase gura urât, nu beau alcool şi nu-mi pasă de succesele sau eşecurile altora care nu mă fac câtuşi de puțin nici mai fericit, nici mai trist cu excepția celor doi-trei prieteni pe care îi admir. Noroc că-i aşa, deci nu risc ca o voce interioară să mă întrebe indignată şi sardonică

— Băiete, eşti prost, sau faci dinadins?

dacă m-aş hotărî să fac pe intelectualul portughez aşa cum înainte încercam să mă închipui în Sandokan boindu-mi bretonul cu vax de pantofi.

---

3. Jose Blanc de Portugal (1914−2000), poet, eseist, critic muzical, licențiat în geologie, meteorolog de renume mondial, profesor, personalitate complexă a culturii portugheze. Poezia lui e melancolică şi metafizică, nu lipsită de umor, dar densă, barocă, cu performanțe stilistice pe care Lobo Antunes le-a apreciat întotdeauna.

4. Vergílio Ferreira (1915−1986), important romancier portughez, distins cu Premiul Camões în 1992, cunoscut mai cu seamă pentru romanul *Manhã submersa* (*Dimineață scufundată*).

MAREA IUBIRE A VIEȚII MELE

Pentru că Ivone e căsătorită ne întâlnim după serviciul ei seara într-o cafenea din Loures cât mai departe de biroul ei, de coaforul ei, de şcoala unde merg copiii ei, de centrul medical unde îşi tratează rinichii, de croitoreasă, de cea care o epilează, de mătuşa soțului ei şi de firma cu maşini de ocazie a fratelui ei care stă mai mult pe-afară, în salopetă, ridicând capote de maşini şi lăudându-le clienților bateriile.

Descoperiserăm această mică terasă de lângă cimitir, între o agenție de pompe funebre şi o florărie pentru morți, cu muşte şi coroane prăfuite în vitrină, şi ne țineam de mână peste două pateuri cu creveți, peste sucul meu din trei portocale şi peste apa bună pentru pietre la rinichi prescrisă ei de doctor cu speranța că o să i le dizolve, uitându-ne la chiparoşi şi spre orbul de pe taburetul de lângă poartă, care cântă la armonica lui ore în şir, mustrându-ne parcă pe noi cu ochelarii lui de soare, *Valsul de la miezul nopții* şi *Tangoul emigrantului*. Nici unul dintre cunoscuții noştri nu locuieşte pe-aici, iar din moment ce cimitirul se închide la şase şi morții care întârzie trebuie să aştepte până a doua zi dimineața nu există pericolul ca vreun cunoscut de-al ei să ne vadă.

Pe mine care sunt burlac, locuiesc în Forte da Casa şi am familia în Luxemburg, mă cam enervează puțin aceste constante precauțiuni, fiind nevoit să-mi pun balonzaidul cu gulerul ridicat şi pălăria cu boruri largi pe care ea mă obligă s-o port în august trasă pe ochi, mă enervează să fiu nevoit să-i spun cu voce tare Corália ori de câte ori se apropie chelnerul, ea în acel moment şuşotind verde de frică

— Spune-mi Corália dragul meu spune-mi Corália dragostea mea s-ar putea ca acest chelner să-l cunoască pe Fernando

mă enervează să aştept o jumătate de oră după ce pleacă ea ca să iau şi eu autobuzul spre Forte da Casa

(— Mai rămâi o jumătate de oră iubire pentru că dacă Fernando se prinde de ceva mă împuşcă)

aşteptând o jumătate de oră până când cimitirul se întunecă şi ascultând *Valsul de la miezul nopții* şi *Tangoul emigrantului* pe care orbul invizibil le răcneşte în întuneric, iar apoi încă o jumătate de oră mai târziu năduşit de căldură în haina de ploaie şi cu pălărie din cauza autobuzului de ora opt pierdut la câteva secunde, şi toate astea de două ori pe săptămână, luni şi joi, se împlineşte un an în octombrie, cu un câştig până azi de numai cinci sărutări şi atât, nu m-am culcat niciodată cu ea, nu am făcut niciodată dragoste,

niciodată nu i-am atins sânii, şi tot ce am obținut până astăzi e telefonul care mă face mereu să tresar dimineața şi mă trezeşte, pe mine care în felul ăsta trebuie să mă trezesc la şapte, iar vocea ei şuşotind grăbită

— Numai cât să-ți spun foarte repede că te iubesc în timp ce Fernando e dincolo şi se spală pe dinți pa şi pusi

iar ca să mai câştigăm ceva am prânzit într-o duminică la mese diferite, fără să ne uităm unul la celălalt, într-o rotiserie de la Loures, ea cu soțul şi copiii ei şi eu singur cu ziarul *A Bola*, ascultând-o cum îl dăscălea pe cel mare

— Nu mânca cu mâinile Eduardo stai pe scaun ca oamenii

şi auzindu-l pe Fernando cum îşi pierde răbdarea cu ea

— Lasă copilul în pace Ivone

şi suportând țipetele celui mai mic care tot cerea Coca-Cola, una mai rece, încă o prăjitură, tot strâmbându-se, jucându-se cu maşinuțele pe fața de masă

— Vrrrrrrum

plimbându-se prin restaurant, oprindu-se pe la alte mese, eşuând până la urmă la masa mea

— Cum te cheamă?

ea pe punctul de a leşina şi Fernando cu un zâmbet de scuze

— Pedrinho nu-l deranja pe domnul

zâmbind şi eu, cu gura plină de antricotul meu

— Nu deranjează deloc scumpul de el

ea în agonie, furculița pierdută între farfurie şi gură, ea într-un urlet

— Pedrinho

iar Fernando destul de iritat, ridicând din umeri şi făcându-mi cu ochiul complice

— Mai taci Ivone

iar luni, la micuța terasă de lângă cimitir, ea uitând cu totul pateul cu creveți, cu degetele tremurânde

— Pun pariu că Fernando a descoperit totul iubire

acel Fernando care nu o plăcea, evident că nu o plăcea

(— Asta crezi tu iubire)

cât de curând îşi face valiza şi se mută la Damaia cu o colegă de la impozite

(— Fernando n-ar face aşa ceva niciodată iubire)

Fernando căruia nu-i păsa deloc dacă ea e cu mine sau nu e cu mine, Fernando care nu-l mai suporta pe Eduardo, nu-l mai suporta pe Pedrinho, nu o mai suporta pe ea, care ar fi incapabil să-şi petreacă zilele de luni şi de joi, într-un balonzaid şi cu pălărie cu boruri largi pe cap, la terasa de lângă cimitir, sorbind sucuri din trei portocale şi asurzind de cât îi sună-n cap *Valsul de la miezul nopții* şi *Tangoul emigrantului*, n-ar fi în stare nici să suporte telefonul care-l trezeşte-n spasme

— Numai cât să-ți spun foarte repede că te iubesc în timp ce Fernando e dincolo şi se spală pe dinți pa şi pusi

Iar pentru mine dificultățile ar începe dacă din întâmplare Fernando şi-ar lua valiza şi ar pleca el la Damaia cu o colegă de la impozite, aşa că privind eu mai îndeaproape lucrurile prefer Forte da Casa, iar la Forte da Casa sunt numai două camere cu o chicinetă,

nu ai loc să ții aici şi copii, nu ai loc să ții o nevastă, pe lângă asta nepoata mea îşi petrece toată vacanța de Crăciun cu mine, mâine, că e marți, îmi iau liber de la şeful de departament, urc în autobuz, îl aştept pe Fernando în pauza de masă şi am să-i cer orice ar fi să nu plece din Loures.

BĂTRÂNUL MEU

Pe când aveam zece ani bătrânul meu nu mai boxa: sugea pastile pentru tuse Dr. Bayard şi antrena amatori la Académico. Académico era un subsol din cartier, lângă subsolul portăresei unde locuiam noi, iar în loc ca mama să croşeteze între aragaz şi aparatul de radio cu fotografia de nuntă a verişoarei noastre deasupra, erau doi saci cu nisip atârnați de tavan, un pătrat de frânghii imitând un ring şi bătrânul meu cu o găleată de plastic plină cu apă, un burete şi un fluier, comandându-le zidurilor. Restul nu mi s-a părut diferit: aceleaşi postere pe pereți, acelaşi miros de cauciuc mucegăit şi rumeguş, acelaşi porumbar în spate, rezemat de un nuc mort. Nici de la Académico, nici de la noi nu se vedea fluviul, iar eu eram fericit.

Bătrânul meu încetase să mai boxeze din cauza bolii lui de plămâni. Pe când era campionul cartierului la semigrei a început să slăbească şi să tuşească, iar mama chiar îi spunea

— Ar trebui să mergi la doctorul Arlindo

nu i-a păsat, şi-a pus titlul la bătaie cu un mulatru din Chelas, s-a dus să lupte pe nemâncate fiindcă emoția îi tăia pofta de mâncare, mulatrul a început să-i lucreze ficatul din prima rundă, fratele mai mic al bătrânului meu insista

— Renunță Arlindo

dar bătrânul meu, cu dureri la vezica biliară

— Nu-ți face griji

dar la a treia rundă, bineînțeles, l-a luat tusea, masca de dinți i-a sărit din gură, mulatrul i-a înşurubat cu un croşeu de dreapta suflarea, iar doctorul sanatoriului, în lunile în care bătrânul meu a fost acolo să se vindece de boala de piept, s-a făcut luntre şi punte să-l convingă să-şi pună o placă dentară în locul dinților pe care i-i scosese dreapta mulatrului din Chelas. Când s-a întors la Penha de França, întrucât nu şi-a putut recâştiga titlul din cauza sechelelor de la plămâni, a înființat Académico împreună cu naşul meu şi a început să-i antreneze pe unii de la categoria semigrea în speranța că unul dintre ei avea să-l demoleze pe mulatru şi să-l trimită în cimitirul din Alto de São João cu un pumn răzbunător.

Posterele de pe perete, toate pătate, erau portrete ale bătrânului meu în şort, privindu-ne cu o expresie furioasă şi amenințându-ne cu mănuşile, iar dedesubt cuvintele: Arlindo da Conceição Martins Pumnii de Fier, din Penha de França. Dar mie nu-mi era teamă de el

fiindcă bătrânul meu era scund şi cam firav, cu un cap mai scund decât mama, care, da, era mare şi puternică, dacă s-ar fi hotărât să lase croşeta şi să ia mănuşa de box l-ar fi trimis pe mulatru pe lumea aialaltă cât ai zice peşte. Dar mama niciodată nu se supăra pe situație, plus că şi infirmierul din Porto i-a interzis să facă eforturi din pricina unui nerv de la coloana vertebrală. Bătrânul meu a tot încercat să-l convingă pe infirmier s-o lase să se bată în competiții feminine

— Soția mea ține la tăvăleală domnule Borges

dar infirmierul arătând spre coloana vertebrală

— Şi dacă se blochează nervul şi rămâne toată viața în scaun cu rotile oare asta vreți domnule Martins?

Aşa că mama lucra cu ziua şi avea grijă de porumbar în răstimpul când nu croşeta. Unul dintre porumbei era chiar porumbel călător, dar nu ieşea din coteț de timid ce era, iar uneori noaptea îl auzeam gângurind în spatele uşiței.

Imediat ce se termina şcoala, mergeam la Académico să-l văd pe bătrânul meu. Atârna din tavan un bec palid

(pentru a economisi la factura de electricitate)

unul sau doi încăpățânați luau la pumni sacii de nisip, un cocoşat pe care bătrânul meu spera să-l vadă sărind coarda lângă pisoar, câțiva semiuşori în ring, țopăind înainte şi înapoi, bătrânul meu țipând

— Arde-l

iar ei, plini de frică unul de altul, sperând că se vor întoarce la cafenea cu toți incisivii la locul lor. La cină apărea naşul meu, puțin amețit de bere, plângându-se că dacă nu scot repede un campion n-o să mai fie bani să închirieze sala de antrenament

(naşului meu îi plăcea să şi spună că subsolul era o sală de antrenament)

cocoşatul începea de îndată să sară coarda ca să îl liniştească, cei care trăgeau pumni în sacii de nisip accelerau bătăile, bătrânul meu îi încuraja pe cei fricoşi

— Arde-l

iar naşul meu, aşezat pe o bancă, dădea din cap că nu, descurajat, ştergându-şi sudoarea de bere de pe gât

— Aşa nu mai ajungem nicăieri Arlindo

iar la sfârşitul lunii proprietarul, care deținea şi depozitul de cărbune, a închis Académico din cauza chiriei restante şi a păstrat găleata de plastic, buretele şi sacii de nisip ca despăgubire.

Din acel moment bătrânul meu s-a schimbat. N-a mai ieşit din casă de cinci ani de zile, stă pe băncuța din bucătărie de lângă frigider, sugând mereu pastilele Dr. Bayard fără pic de interes pentru muzica de la radio. Cocoşatul îl vizitează din când în când să-l înveselească, îi arată afişele în care Arlindo da Conceição Martins provoacă lumea întreagă cu pumnii lui de piatră, iar bătrânul meu ridică din umeri şi se face mic. Stă acolo de secole, tăcut, iar mama

— Du-te la culcare Arlindo

însă bătrânul meu nimic, desface din celofan pastilele şi tresare la zgomotul frigiderului, care vrând-nevrând îi scutură şi atacurile lui de astm. Ieri mi-era sete şi m-am

trezit la miezul nopții, m-am dus să beau apă de la robinet şi l-am găsit în întuneric, nemişcat, rezemat de chiuvetă. Infirmierul care locuieşte lângă noi a asigurat-o pe mama că bătrânul meu a murit de inimă, fără să sufere, dintr-odată, dar ştiu că e o minciună pentru că avea ochii deschişi şi urechea îndreptată spre porumbar, asculta gânguritul porumbelului călător. După părerea mea, ei doi vorbeau despre cel mai bun mod de a-l învinge pe mulatru. Iar azi-dimineață, când l-au aşezat pe patul acoperit de cuvertură, îmbrăcat în costum şi cu cravată, tot aşa, nu vorbea, ci comenta meciuri cu naşul meu în lacrimi. Aşa e bătrânul meu: orice s-ar întâmpla nu uită nici o înfrângere, iar dacă va fi nevoie se va antrena în curte şi îşi va redobândi repede puterile, în ciuda vârstei, a bolii de plămâni şi a faptului că, în curând, vor veni să închidă capacul sicriului. Ştiu ce spun: până azi bătrânul meu nu m-a dezamăgit.

ÎNAINTE SĂ MOR STRANGULATĂ

Într-o vineri în urmă cu trei luni când ieşisem la cumpărături am observat că la subsolul clădirii mele nu mai era nici un magazin de îmbrăcăminte de damă. Vitrina fusese acoperită cu hârtie maro, iar o cruce fusese lipită pe uşă, pe cruce un text pe care scria Biserica Tabernaculului, iar sub cruce doi brazilieni îmbrăcaţi în călugări vesteau venirea lui Mesia. Pe atunci nu-i cunoşteam, acum îi cunosc mai bine: erau fratele Evair şi fratele Juracy care pe când îmi vindeca ulcerul mi-a zis

— Dă-i slavă lui Dumnezeu

şi i-am dat slavă lui Dumnezeu şi cu ocazia asta am dat şi supiera fără capac de la Compania Indiilor pe care soţul meu uitase să o ia când am divorţat. Transformarea magazinului de îmbrăcăminte pentru femei în Biserica Tabernaculului a fost cel mai bun lucru care mi s-a întâmplat în viaţă: hainele nu-mi mai veneau pentru că sunt o persoană robustă şi nu la modă ca femeile slăbănoage care-şi cumpără cercei de mărimea farfurioarelor de desert şi nu se mai potriveau cu vârsta mea

(împlinesc cincizeci şi şase de ani în aprilie)

pe când biserica a început să mă vindece de ulcer şi a sfârşit prin a mă vindeca de singurătate.

M-am dus acolo pentru prima dată în duminica de după acea vineri, la unsprezece dimineaţa, să asist la Sărbătoarea Mielului, iar în loc de vitrine şi umeraşe cu fuste mini şi decolteuri indecente, Fraţii au pus imagini în acuarelă ale apostolilor.

(Evair are un talent deosebit la desen)

o scăriţă destinată predicilor îmbrăcată în hârtie de mătase cu steluţe şi cu Duhul Sfânt de carton lipit de tavan, un porumbel de mărimea unui mic avion binecuvântându-ne de sus cu aripile lui. Eram cinci sau şase, toţi în aceeaşi sală, participând ca nişte buni vecini la Sărbătoarea Mielului, iar Sărbătoarea Mielului a constat în a ne pune mâinile pe frunte, uneori o făcea Evair iar Juracy îl acompania cu chitara, alteori Juracy, iar Evair îl însoţea bătând din tobă, întrebându-ne de ce boli suferam, comandându-ne

— Vindecă-te prin Dumnezeu

şi aşteptau puţin, apoi anunţau

— Eşti vindecat

şi sugerau

— Dă-i slavă lui Dumnezeu

deşi doctorul meu spune că ulcerul era tot acolo, că se vedea perfect la radiografie, că trebuie să tot beau lapte şi să sug pastile cu gust de găinaț de pescăruş, iar la ieşire pe unde fusese casieria ies şi îi povestesc asta lui Juracy şi adaug că simt arsuri la stomac şi dureri, săracul de el mă linişteşte pe loc

— Eşti foarte bine sora mea nu-ți face griji

şi nu-mi fac griji pentru că Juracy era acolo nicidecum să mă mintă, mai întâi fiindcă el este un uns al Domnului, iar în al doilea rând fiindcă atunci când mă vrăjeşte cu poveşti de felul

— Azi am o întâlnire cu alți pastori în Carnide nu mă aştepta la cină

îmi dau seama imediat după noua lui cravată şi după parfumul cu care s-a îmbibat că se va întâlni cu o astrologă mulatră pe strada Poço dos Negros, aşa că dau din cap şi că da şi că nu

— Dacă ieşi pe uşa asta Juracy nu te mai întorci

iar Juracy, care dacă nu eram eu ar fi trebuit să lucreze în construcții civile pentru că sunt singura soră a Bisericii Tabernaculului şi plătesc chiria subsolului din pensia de după divorț şi cu ceva bani luați pe argintăria de la mama mea pe care am pus-o zălog la Anjos, renunță la congresul pastorilor şi stă seara cu mine, căscând de plictiseală pe canapea în timp ce eu mă bucur de o telenovelă.

În ciuda faptului că acum am foarte puțină mobilă în casă şi pe măsură ce se scurg lunile nu mai am nici măcar o linguriță de amanetat, trecerea mea de la magazinul de haine de damă la Biserica Tabernaculului a fost cel mai bun lucru ce mi s-a întâmplat în viață.

Pentru prima dată în zece ani am cu cine să vorbesc, ca să nu mai pomenim de confortul spiritual pe care Juracy mi-l oferă. Evair a părăsit cu mult timp în urmă Biserica Tabernaculului pentru a deveni dentist, având în vedere că brazilienii din Portugalia fie creează religii, fie smulg dinți, iar Juracy crede că sunt norocoasă că am placa de sus şi de jos şi deci nu risc să ajung să foreze Evair într-un molar al meu sfredelind un tunel până-n adâncul creierului.

Cât despre ulcer medicul insistă să mă opereze pentru că arsurile şi durerea au crescut dar Juracy m-a convins să păstrez banii de operație pentru o mică excursie în luna de miere în Canare. Ne-am căsătorit luna trecută în regim de comuniune de bunuri, cu toată uimirea pe care o arăta funcționarul de la Starea Civilă

— Soțul e cu treizeci şi unu de ani mai tânăr decât doamna, nu-i aşa?

chiar dacă Juracy insistă să nu beau lapte, să nu iau medicamente şi să mănânc picant cu grăsime prăjită din belşug, fiindcă după a lui părere aşa e cel mai potrivit în cazul ulcerelor, în ciuda faptului că îl surprind uneori privindu-mă pe ascuns aşteptând furios nu ştiu ce, iar când înțelege că îl observ aşteptarea lui furioasă se transformă în mici petreceri, în ciuda întrebărilor pe care mi le pune când mă trezesc

— Te simți mai rău, nu-i aşa, dragă?

cu toate acestea, am spus, sunt fericită. Am cu cine să vorbesc, am confort spiritual şi dragoste chiar şi atunci când Juracy încearcă să mă sufoce cu perna

— Mori babo

crezând că am adormit.

IUBIRE CONJUGALĂ

Sunt măritată de douăzeci şi patru de ani şi nu ştiu dacă îl iubesc sau doar m-am obişnuit cu el. Nu mor de entuziasm la ideea ca soţul meu să vină acasă în fiecare zi la şase şi jumătate, dar nici nu e neplăcut. Nu mă însufleţeşte faptul că toată luna de vacanţă mi-o petrec cu el şi cu cei mici, dar nici nu mă plictisesc. A face dragoste nu este cel mai pasional lucru din lume, dar nici nu pot spune că este o povară. Soţul meu, Zé Tó, are simţul umorului, nu e urât, nu e prost, la urma urmelor nu are burtă mare, nu arată rău pentru vârsta lui, îmi oferă din când în când flori, îmi aduce parfumuri de la duty-free când se întoarce de la întâlnirile de la Londra, am început să flirtez cu el la şaptesprezece ani, nu m-am culcat niciodată cu altcineva, sincer nu mă văd dormind cu altcineva, şi totuşi, mă înţelegeţi, nu ştiu dacă îl iubesc sau doar m-am obişnuit cu el. Chiar cred că-l iubesc dacă îl compar cu alţi bărbaţi, cu soţii prietenelor mele de exemplu, cu cumnaţii mei, însă ajung să cred că doar m-am obişnuit cu el când văd un film cu Robert De Niro. Nu că Robert De Niro ar fi chipeş sau aşa ceva: e vorba de zâmbetul lui, de felul în care arată, de golul ce rămâne în mine când luminile se aprind şi în locul lui Robert De Niro lângă mine pe scaun e Zé Tó, Zé Tó lângă mine în maşină, şi tot Zé Tó mă întreabă în portugheză dacă menajera i-a călcat pantalonii gri, dacă robinetul de la baie mai picură, iar eu stau întinsă, şi e Zé Tó, în pijama, întins în stânga mea cu revistele alea cu jeepuri pe care adoră să le citească, e Zé Tó care mă sărută, care stinge lumina, şi tot călcâiul lui Zé Tó îmi atinge piciorul, şi tot Zé Tó adoarme cu o viteză care mă enervează şi mă lasă singură pe întuneric să privesc în tavan aşteptând somnul care nu vine, şi nu mai vine, şi durează secole până să vină. Desigur, dacă ar fi aici Robert De Niro nu l-aş vrea pentru nimic în lume. Cu siguranţă că el are tot felul de manii plictisitoare, cu siguranţă are o fire egocentrică, poate îi place să asambleze avioane în miniatură sau alte prostii de genul ăsta, poate m-ar înşela în stânga şi în dreapta cu actriţe de la Hollywood

(eu merg pe patruzeci şi şase şi poate că nu sunt urâtă, dar nu sunt tocmai Jessica Lange)

iar viaţa mea ar devenit un iad plin de gelozie şi de rahaturi puerile. Uneori mă întreb care-i motivul pentru care îmi umblă prin cap această poveste cum că nu ştiu dacă-l iubesc pe Zé Tó sau doar m-am obişnuit cu el, uneori mă întreb dacă este important să-l iubesc, dacă dragostea este importantă, şi dacă nu cumva faptul de a fi împreună

(tovarăş de drum e un cuvânt oribil, nu-i aşa, cred că este un cuvânt oribil însă nu

găsesc altul)

e mai important, cei mici, care sunt grozavi, nici nu ne fac probleme, nu se droghează, sunt amândoi la facultate, nu ne-au buşit niciodată maşinile, le pasă mult de noi, mai ales lui Diogo, deşi Bernardo a fost mereu mai detaşat, ceea ce nu înseamnă că nu e şi el o minune de copil, uneori mă întreb de nu cumva este mai importantă complicitatea

(nu-mi place nici cuvântul ăsta mai mult, are iz de jaf armat, nu găsiți?)

absența discuțiilor contradictorii, bunătatea lui Zé Tó, răbdarea lui pentru mofturile mele, pentru acest mic temperament pe care l-am moştenit de la tatăl meu, pentru dorința mea de a-mi opera sânii, de a face lifting, de a arăta cum eram altădată chiar dacă atunci când voi zâmbi voi avea senzația că mi se rup colțurile gurii cu un pârâit de țesătură deşirată. Noroc că domnia-voastră sunteți de acord cu mine, nici nu vă imaginați ce greutate îmi luați de pe suflet, mă bucur că de asemenea considerați prietenia mai importantă decât iubirea, prietenia, tovărăşia

(ăsta e cuvântul, ce enervant)

lucrurile mărunte, complicitatea

(şi merg ambele împreună)

absența discuțiilor contradictorii, bunătatea lui Zé Tó, ce bine să credeți că nu ar trebui să mă întreb dacă îl iubesc sau dacă m-am obişnuit numai cu el, mă bucur că m-ați invitat la cină, dar nu pot să iau cina, doctore, ce scuză i-aş putea servi lui Zé Tó, dar putem să mutăm pentru vineri la prânz la un restaurant care nu este aproape nici de cabinetul dumneavoastră, nici de casa mea, de preferat fără persoane cunoscute, eu îmi dau seama că domnia-voastră aduceți puțin cu Robert De Niro, zâmbetul, felul de a privi, de îndată ce am intrat în cabinet m-am gândit

— Acest psiholog are ceva din Robert De Niro şi pun pariu că ne vom înțelege bine

iar acum pot să jur că ne vom înțelege, pot să jur că după prânz ne vom înțelege de minune.

DOR DE IRENEIA

Oare tot blond e părul tău, Ireneia? Mai locuieşti oare pe strada şcolii? Mai porți fustița aia verde scurtuță şi patinele cu ghete albe, oare încă mai faci cercuri şi rotocoale pe patinoarul de la Académico, cu brațele în aer deasupra capului, fără să mă priveşti, fără să te uiți la nimeni? Şi încă mai faci o reverență când muzica se termină, chiar dacă nu e nimeni să te aplaude?

Îmi amintesc de tine pe strada şcolii cu patinele pe umăr, iar eu eram uimit că tu păşeai ca ceilalți oameni şi ca mine, întrucât îmi venea greu să mi te închipui în afara patinoarului, dând ocoale şi făcând cercuri şi iar cercuri, cu brațele în aer deasupra capului, pentru că îmi era greu să mi te imaginez cu o viață ca a noastră, serviciu, casă, cină, dureri de dinți, gripă, factura la gaz, îmi era greu să mi te închipui printre robinete nu tocmai etanşe, cu tavane din care picura pe timpul iernii apa, cu certuri, cu bube, cu pete negre, cu cățelandri pe care uitam să-i ducem să facă la copac şi se uşurau pe covoraş.

Mai porți fustița aia verde, Ireneia, şi mai afişezi încă acelaşi aer foarte serios când se termină muzica, înclinându-te într-o reverență fără să priveşti spre nimeni?

Tatăl tău era angajat la Carris[5], mi-a găurit biletele de nenumărate ori, se numea domnul Geraldo şi era chel, mama ta şi-a părăsit locul unde vindea în piață din cauza arterelor că o auzeam mereu plângându-se mătuşii mele

— Punctul meu slab sunt arterele doamna Lucia

şi mi s-a părut ciudat, mi s-a părut imposibil ca tu să te naşti din ei si să locuieşti într-un demisol pe strada şcolii cu două camere dacă se poate zice, cu ferestre la înălțimea trotuarului şi o cățeluşă cu o hăinuță de lână pe ea mereu lătrând înăuntru, mi s-a părut ciudat să trăieşti cu domnul Geraldo şi cu doamna arterelor

— Doctorul nu reuşeşte să-mi aline durerile cu pastile doamna Lúcia

care îşi ținea trupul cu un baston şi se plângea că domnul Geraldo devenise mai violent de când cu berea

— A dat cu piciorul chiar şi în fată, doamnă Lúcia, iar ea s-a văitat toată după-amiaza

mi se părea totul atât de ciudat, atât de imposibil încât pentru mine tu nu existai pe strada şcolii, Ireneia, existai numai pe patinoarul de la Académico făcând cercuri şi ocoluri şi alte cercuri cu fusta aia foarte scurtă şi verde şi cu patine cu ghete albe, eliberată de artere, de cățele şi de beri, mulțumindu-le palmelor din care nimeni nu aplauda pentru tine, fiindcă erai singură, şi existai deasupra noastră, eterică, de neatins, diferită, eliberată de

bătăile noastre de cap şi de lipsa noastră de bani, plutind cu părul ținut într-o cordeluță

părul tău blond, Ireneia

într-un cartier unde nu existau case de amanet nici şantiere publice cu turnat de gudron nici şomeri jucând cărți aşezați pe cărămizile unui şantier public din piață care nu se termina niciodată, iar muncitorii l-au abandonat pe jumătate lăsând praf şi saci şi schele să blocheze trecerea spre biserică, ceea ce ne obliga să facem un ocol prin tabăra țiganilor sau prin curtea circului alcătuit numai dintr-un clovn şi un leu slăbănog aşteptând, la intrarea unei rulote, publicul inexistent.

Ce s-a întâmplat cu tine, Ireneia? Mi se spune că te-ai îngrăşat, dar eu nu cred, nici că Geraldo a murit, nici că mama ta a murit, nici că locuieşti în subsolul de pe strada şcolii măritată cu un funcționar de la telefoane, nici că şi tu suferi de artere, nici că nu ai mai patinat niciodată la Académico, nu e posibil. Mâine după-amiază mă duc la patinoar să te văd întrucât sunt sigur că şi după treizeci de ani încă mai ai părul blond, Ireneia, că vei purta fusta aia foarte scurtă şi verde, că îți vei mai roti brațele în aer deasupra capului, iar când muzica se va termina şi te vei înclina fără să priveşti pe nimeni, dacă se va întâmpla să observi pe o bancă un individ care te aplaudă, eu sunt acela. Nu m-am schimbat prea mult. Bineînțeles că sunt mai bătrân, dar ăsta sunt eu. Băiețelul bâlbâit de odinioară cu o crestătură pe buză, care nu a avut niciodată curajul să-ți zâmbească, nu a avut niciodată curajul să te salute. Nepotul doamnei Lúcia, şi chiar doamna Lúcia îmi garanta că nu voi ajunge prea departe din pricina piciorului strâmb şi a acelui defect de vorbire. E adevărat că nu am ajuns prea departe dar continui să merg duminicile la patinoar sperând să te văd făcând cercuri şi ocoluri ca să mă simt din nou fericit. Mi-aş dori să îți faci într-o zi apariția, Ireneia: fiindcă uneori e destul de trist să aplauzi într-un patinoar gol.

---

5. Societate de transport public la Lisabona.

CRONICĂ DE CARNAVAL

La Carnaval erau bărbaţi îmbrăcaţi în femei, cu eşarfe pe cap, daţi cu mult roşu pe faţă, iar pe sub haine cu bureţi ca să pară că au ţâţe, ciocnindu-se unul de altul prin uşile cârciumilor. Erau serpentine de hârtie aruncate de la balcoane de fete singuratice mascate în spanioloaice, serpentine care aveau să dăinuie până prin martie-aprilie, fâlfâind încă prin crengile copacilor înainte să le ia ploaia şi să le ducă. Eu mă aflam la matineul din São Luís, deghizat în ciobănaş amărât, ghemuit de ruşine în adâncul unei loje, urmărind de departe prinţi, zâne şi poliţişti

(singurele trei ocupaţii pe care la acea vreme le consideram sublime, ba chiar şi acum, în cea mai secretă parte a mea, continui să le consider la fel)

care îşi aruncau unii altora în figură tot felul de pungi, îşi înfundau unii altora gurile cu hârtii colorate, sau începeau să se iniţieze în jocuri amoroase ca pusul piedicilor şi smulsul părului

(moduri de a spune te iubesc pe la opt ani înainte să complicăm totul cu flori şi alte chestii)

sau defilau pe scenă, ropote de aplauze, pentru a primi premii cum ar fi

biciclete şi cutii cu bomboane de ciocolată în timp ce eu, un păstoraş prăpădit, îi urmăream din ochi, ros de o admiraţie amestecată cu invidie, străduindu-mă din răsputeri să nu-mi dea lacrimile şi sugându-mi degetul mare.

La Carnaval, mi-am dat seama melancolic de condiţia mea terestră: într-o lume populată de piraţi-cu-picior-de-lemn, de muschetari, de generali cu mustăţi cănite şi răsucite şi de Albe ca Zăpada fără pitici, urlând şi ţipând după naşelor lor, eu rămăsesem acelaşi trist tăntălău cu genunchii juliţi şi dornic să ucid întreg universul cu pistolul meu cu apă cumpărat de la o dugheană, ce s-a stricat la al doilea jet, o recuzită inutilă al cărei singur avantaj era să o înfurie pe mama

(— Nu vreau porcăria asta în casă)

alungându-mă cu el în grădină unde eu mă sumeţeam pe o treaptă, cu pistolul atârnându-mi în mână ca unui Al Capone şomer, privind cum urca o coloană de furnici de-a lungul unei crăpături din perete, indiferentă la mizeria mea fără de speranţă. Bunici dispăruţi treceau pe calea Benficăi îndreptându-se către Foto Águia de Ouro, mai înainte nişte mirese de la Minho, tot felul de Zorro cu săbii şi măşti, plus împăraţii romani şi spălătoresele de la Caneças în miniatură, iar eu la fereastră cu şorţuleţul meu de zi cu zi,

înghițindu-mi lacrimile cu gâtul înțepenit. În acest cartier cu coroane de hârtie şi tunici aurite, cu bărbați îmbrăcați ca femeile şi vomitând roşu pe trotuar, m-am simțit neînsemnat şi de prisos: nimeni nu mă admira, nici nu se extazia, nici nu se interesa de mine. Bucătăreasa, compătimindu-mă

(bucătăresele erau ființe pline de compasiune care încercau să-mi ridice moralul lăsându-mă să răzuiesc fundul bolurilor cu cremă de ciocolată)

a venit să-mi spună că sosise la noi Cabecinha să se joace cu mine. Cabecinha locuia într-un subsol de pe Travessa do Vintém das Escolas, era urât, sărac, orfan de tată şi mă trata cu respectul provenit din conştientizarea resemnată a diferențelor sociale care-l obliga să mă lase să câştig la meciurile noastre de fotbal cu trasul de la poartă la poartă, se schimbă la cinci şi se termină la zece. Consolat că exista cineva mai nenorocit decât mine, i-am zis bucătăresei să-l aducă pe Cabecinha

(am aflat zilele trecute că a murit de o boală la fel de obscură cum fusese viața lui, Manuel da Costa Cabecinha, scund şi umil, singur în adâncul subsolului său

— Intră copile intră copile

după moartea mamei sale)

iar Cabecinha îşi făcu apariția ca un rege maur, cu turban şi toate cele, călare pe un cal de lemn. Era magnific, strălucitor, demn de un harem de odalisce şi nu a înțeles niciodată

(— Intră copile intră copile)

motivul pentru care i-am întors spatele, iar apoi ani de zile n-am mai vorbit cu el. Lucrul pe care îl regret cel mai mult în viață este că am întrerupt relațiile cu Cabecinha. Dacă n-ar fi murit, m-aş duce astăzi la Travessa do Vintém das Escolas să ne îmbrăcăm în femei, cu eşarfe pe cap, mult ruj pe față şi tampoane de burete pretinzând că sunt țâțele noastre, şi s-o luăm împreună din cârciumă-n cârciumă, printre prinți, zâne şi polițişti, iar apoi să dispărem braț la braț, pe calea Benfica până departe, în drum spre o țară fără sărăcie şi fără subsoluri, în timp ce fetele spaniole ne-ar arunca din balcoane serpentine de hârtie ce vor continua să fâlfâie prin crengile copacilor înainte să le ia ploaia şi să le ducă.

BÂLCIUL

Ieri, sâmbătă, bâlci. Nici un loc să-mi parchez maşina, cu toate astea din cinci în cinci metri tot felul de indivizi gesticulau şi-mi ofereau soluții imposibile: s-o las aproape la verticală pe un terasament, s-o înfig într-un morman de pietre, s-o las pe zebră chiar sub ochii polițistului care era pregătit să scoată din buzunar carnețelul de amenzi

(individul gesticula spre mine şoptindu-mi liniştitor

— Pune bolidul acolo prietene bagă bolidul şi pune în parbriz orice hârtie să se creadă că ai fost deja amendat că apoi nimeni nu te mai deranjează)

şi reuşesc până la urmă să-mi las bolidul, un Golf vechi, prăpădit şi murdar, pe o alee plină cu materiale de construcție şi camioane cu aspect orfan. Schimb câteva vorbe cu Cláudia, care are cinci ani, tândăleşte pe aici jucându-se printre pubele, probabil că locuieşte într-o casă de lemn cu un câine invizibil ce latră disperat şi nu a intrat niciodată la bâlci. Dar îi vede luminile şi ascultă muzica fără să plătească nimic în timp ce fabrică o păpuşă din bețe şi bucăți de sârmă.

Cláudia nu a fost niciodată la bâlci şi, prin urmare, nu a intrat niciodată în restaurantul Oh Hipólito unde mirosul de pui la grătar îți rămâne în păr, în haine şi în piele. Luăm o masă într-un colț, lângă un grup de studenți cu pelerine şi mantale de absolvenți în ciuda căldurii, acoperiți cu embleme cusute şi care cântă tare pe toată durata mesei. Când nu cântă, țipă. Când nu țipă, aruncă cu cocoloaşe unul în celălalt. Pe lângă studenții pe care nu-i împuşcă nimeni, spre uimirea mea, grupuri de Cláudii ceva mai măricele, cu inele de chilipir pe toate degetele, îşi îmbrățişează iubiții cu coadă de cal într-o pasiune transpirată ce picură peste cartofii prăjiți şi peste grăsimea de pui. Nu există iubit fără tatuaje şi cercei, nici unul care să nu răspundă la gesturile de tandrețe ale Cláudiei sale personale cu ghionturi şi îmbrânceli voluptuoase, pe care ele le recompensează cu mângâieri unsuroase de margarină. Un orb cântă la acordeon cu degete febrile de dactilografă, iar chelnerii slăbănogi tocmai şi-au terminat pescuitul din Tejo, dacă e să ținem seama de părul lor ud şi de aspectul lor de naufragiați.

Ieşim din restaurantul Oh Hipólito, iar mai departe un bulevard întreg cu asemenea Oh Hipólitos, continuă caruselurile, castelele-fantomă, păpuşile care citesc norocul, chioşcurile cu vată de zahăr şi instrumentele colective de tortură unde petreci două minute în scaune auto aruncat cu capul în jos şi scuturat de o febră mecanică, înainte de îmbarcare candidații la tortură le fac cu mâna familiilor rămase pe pământ, luându-şi la revedere ca

emigranții, şi se întorc din călătorie zguduiți de fericire, bucuroşi că le-a fost frică, fericiți că tocmai au vomat bucăți de friptură.

Avansăm făcându-ne loc cu coatele, încercând să nu dăm peste cărucioarele împinse de mame în şlapi în mijlocul zgomotului şi prin fumul prăjelilor, în vreme ce bebeluşii din landouri țipă de groază: când vor creşte mari îşi vor aduce maşinile pe străzile din preajma bâlciului sau în cel mai bun caz purtând tatuaje şi coadă de cal şi comunicând cu prietenele lor dând ghionți. Cei privilegiați vor purta pelerine şi mantale, vor înnebuni lumea simțind nevoia să demonstreze că sunt studenți, dar cel mai tare lucru la bâlci, după mine, e estrada din fața rândurilor de scaune ocupate de sute de amatori extaziați în vacarmul difuzoarelor. Un domn cu ochelari şi pantaloni albi vine să-i anunțe la microfon pe candidații nominalizați José Malhoa şi Ana Malhoa

(înainte fusese un anonim nenominalizat care cântase nişte melodii ce nu încălzeau publicul şi îşi lua rămas-bun, fără aplauze sau glorie pentru a-şi cufunda dezamăgirea în mlaştina de *ginjinha*[6] a unui stabiliment specializat

ador cuvântul specializat

pentru *delirium tremens*)

iar difuzoarele împroaşcă un glorios solo de tobă şi nominalizata Ana Malhoa țâşneşte pe scenă în salturi, purtând sutien şi chiloți de un albastru electric, sărind nominalizată timp de douăzeci de minute, rivalizând cu țipetele caruselelor şi cu guițatul purceilor tăiați şi cu cele ale bebeluşilor care tocmai se antrenează din stadiul de boboc să devină viitoare Cláudii. N-am apucat să-l vad şi pe nominalizatul José Malhoa care trebuia să apară în partea a doua a nominalizatului spectacol şi îmi părea sincer rău întrucât, dacă vocea fetei, fără să fi fost ajutată, ajungea până la Damaia, vocile celor doi împreună, ba şi sărind, ar fi trebuit să ajungă măcar până în Mem Martins, dar mi-a plăcut această nominalizată în albastrul ei electric şi îndeosebi tema nominalizată a cântecului ei despre un băiat în blugi rupți pentru care nominalizata Ana Malhoa nutrea

(încă un cuvânt pe care-l iubesc)

o afecțiune sinceră, manifestată în public printr-o intensificare a săriturilor şi grimaselor nominalizate. Când am ieşit din târg Golful meu era încă pe aleea plină de materiale de construcție, iar în timp ce eu îl căutam o bandă de combinatori de locuri de parcare mă urmărea din întuneric, întrebând

— Nu ai vreo monedă de prisos şefu' o cât de măruntă monedă acolo şefu'?

ca până la urmă să dispară în spatele meu ca pescăruşii în ceață. A fost oricum o noapte atât de importantă încât astăzi, când m-am trezit, m-am surprins la duş cântând tema despre băiatul cu blugii rupți. Şi pentru o clipă, când am ieşit de la duş, am fost sigur că nominalizata Ana Malhoa se plimba în sutien şi chiloți sărind printre mobile, gata să-mi arate afecțiunea sinceră cu un spor de răcnete mirosind a prăjeală si ulei ars de la gogoşi.

---

6. Numele unei populare visinate în Portugalia.

ÎN ADÂNCUL SUFERINȚEI
O FEREASTRĂ DESCHISĂ

Pe când aveam treisprezece, paisprezece, cincisprezece ani şi citeam toate cărțile care-mi picau în mână, cărțile părinților mei, cărțile pe care le furam şi cărțile pe care le puteam cumpăra, m-am întors, nu ştiu de ce, aşa cum caută limba neobosită dintele lipsă, la acest vers francez pe care îl copiasem într-un caiet

există întotdeauna în adâncul suferinței o fereastră deschisă o fereastră luminată

închideam caietul şi mergeam să fumez pe ascuns după lămâiul din spatele grădinii. Pe când aveam treisprezece, paisprezece, cincisprezece ani citeam cărțile care-mi picau în mână, iar cum în casa părinților mei exista un lucru esențial şi simplu numit bun-gust, n-aş putea să le întorc anumitor idioți plecăciunile cu care ei îşi însoțesc complimentele răsfățându-mă întrucât invidia nu este punctul meu forte, mai ales invidia pentru ceea ce nu ştiu. Citeam cărțile pe care le furam de la bunicii şi de la unchii mei şi cărțile pe care le puteam cumpăra, şi reveneam la caiet

există întotdeauna în adâncul suferinței o fereastră deschisă o fereastră luminată

mă aşezam pe treptele de piatră şi mă uitam îndelung la smochin, la fântâna aceea pe care mama ceruse să fie acoperită ca să nu cadă în ea copiii şi la fereastra domnului Florindo cizmarul, repetând acest vers fără să-l înțeleg dat fiind faptul că nu ştiam ce înseamnă cuvântul suferință aşa cum mai târziu, în spital, vedeam muribunzi contemplându-şi cu uimire propriile mâini, până ce am pierdut caietul şi am uitat poemul. Sau mai bine zis: credeam că îl uitasem, când iată că mi-a revenit în Angola, în Ținuturile de la Capătul Lumii, la zece mii de kilometri de Lisabona şi la treisprezece mii de Moscova.

(cum preciza un indicator agățat de o sârmă ghimpată)

în mijlocul morții, al dezolării, al mizeriei şi rezultând din acea eroare formidabilă despre care mi-a povestit Ernesto Melo Antunes[7] într-o scrisoare pe care cenzura militară nu a deschis-o. Mi-a reapărut în Angola, în Ținuturile de la Capătul Lumii, la căderea serii, zăceam în camera mea

(să-i spunem cameră)

când, deodată, o penetrantă voce tipică de vânzător de ziare din Lisabona a început să facă reclamă ziarelor de după-amiază, iar mlaştina aceea plină de puşti şi sicrie în care trăiam s-a transformat într-o stradă din cartierul Baixa. Vocea trâmbița despre ziarul de

seară, o anunța pe *Eva*

— Cumpărați *Eva do Natal* cumpărați

cum făceau vânzătorii ambulanți la procesiunea Corpus Christi

— Pahar şi lumânare zece bănuți paharul şi lumânarea tot la zece bănuți

procesiunea Corpus Christi la care luam parte în copilărie fiind băiat în cor printre îngeraşi cu aripi mucegăite şi bătrâne înlăcrimate. Deodată în miez de noapte ziarele de la Lisabona, *Eva*

— Cumpărați *Eva do Natal* cumpărați

deodată, acoperind bâzâitul grupului electrogen diesel, vânzătorii din procesiunea Corpus Christi

— Pahar şi lumânare zece bănuți paharul şi lumânarea tot la zece bănuți

deodată oraşul meu aici în nisip la capătul lumii, în Angola, m-am dus să văd în uşa camerei

(hai să-i zicem cameră unui cort, i-am zis cameră ca să mă prefac că am avut-o)

iar sprijinit de stâlpul fără steag un soldat singuratic, cu palmele pâlnie la gură

(există întotdeauna în adâncul suferinței o fereastră deschisă o fereastră luminată)

răcnind în gura mare şi făcându-i reclamă oraşului nostru al amândurora către santinele uluite. În cele mai grele vremuri din Africa, atunci când totul se strângea parcă în sine, fără lacrimi, ca să poată să doară şi mai mult, după toate minele, ambuscadele, cu băieți cu picioare smulse, cu mâncarea aruncată în lăzi de avionul care nu putea ateriza şi pentru care oamenii se băteau cu câini, l-am chemat pe soldat în spatele magaziei, în spatele a ceea ce mai rămăsese din biroul fostului şef de post

(Lisabona zece mii de kilometri Moscova treisprezece mii)

şi i-am zis

— Dă-i cu ziarele

iar atunci şi-a făcut palmele pâlnie la gură, a început să strige, peste o jumătate de oră ne-am regăsit amândoi liniştea, fiindcă

există întotdeauna în adâncul suferinței o fereastră deschisă o fereastră luminată

iar acolo erau casa părinților mei, lămâiul, fântâna, treptele de piatră, umbra salcâmului, fotografia mamei mele încă tânără purtând colierul ei de perle, acele boabe de sidef care captează adâncul mării în zâmbetul lor palid, am întrerupt motorul electric, i-am spus soldatului

— Opreşte-te

am traversat o bucată de noapte şi am intrat în sală

(îi ziceam sală acelei grămezi de cărămizi şi iarbă uscată)

unde sublocotenenții jucau cărți pe un butoi ce servea drept masă, m-am aşezat pe un alt butoi ce servea de fotoliu şi nu mai era război, nu mai erau răniți, nu mai erau nici împuşcături, eram eu, un băiat din cor, cu o căldăruşă de apă sfințită coborând spre Catedrală, fericit, între îngeraşi cu aripi mucegăite şi bătrâne înlăcrimate.

---

7. Ernesto Augusto de Melo Antunes, militar şi om politic portughez (1933−1999), unul din

principalii strategi ai Revoluției Garoafelor din 25 aprilie 1974, autorul primului text cu conținut clar politic în Mişcarea Căpitanilor. Lobo Antunes a luptat sub ordinele acestuia pe frontul din Angola, între cei doi s-a stabilit o profundă prietenie pe care prozatorul o evocă deseori, mai cu seamă în cronica despre înmormântarea prietenului militar; vezi şi textul *Nu se coboară viu de pe o cruce*.

AZI AŞ VREA SĂ VORBESC DESPRE PĂRINȚII MEI

Era ciudat să fiu cel mai mare fiu al unor părinți care la rândul lor erau cei mai mari în propriile familii, fiindcă aşa dobândisem nişte bunici tineri şi nişte unchi care erau aproape copii. Mama era o fată frumoasă de douăzeci şi ceva de ani

(eu nu semăn cu mama mea)

însă arăta de optsprezece, străinii credeau că noi suntem frate şi soră şi îmi amintesc că tatăl meu împlinea treizeci şi trei de ani, iar eu îl consideram, pe lângă faptul că era foarte urât,

(eu semăn cu familia tatălui meu)

un ditamai babalâcul. Babalâcul ocupa un birou printre pipe şi cărți, iar frumoasa fată ocupa ca toate femeile

(ce bine că e aşa)

toată casa. Tatăl meu avea părul negru, iar mama nu. Tatăl meu avea ochi albaştri,

(la urma urmei gândindu-mă bine poate nu era chiar atât de urât)

iar mama mea verzi. Tatăl meu dormea pe partea cu ceasul deşteptător, iar mama dormea pe partea de lângă bebeluş întrucât secole la rând a existat câte un bebeluş care țipa. Originea acestor copii era un mister pentru mine,

(între noi fie zis, din fericire, cred că într-un fel continuă să fie)

iar povestea cu berzele care-i aduceau de la Paris avea prea multe nepotriviri ca să cred în ea, întrucât în călătoria de la Paris la Benfica ținând în plisc un copil

(Parisul era probabil la fel de departe ca Lisabona de Praia das Maçãs)

un vânător putea împuşca pasărea, enervat de țipetele scoase de frații mei. Mai mult, dacă barza avea de livrat ca poştaşii colete cu confirmare de primite, faptul că mama a mers la maternitate şi am văzut-o în pat mi se părea ciudat, cu excepția cazului în care maternitatea era un fel de centrală, ca poşta de la gara Rossio, de unde copiii erau ridicați ca pachetele pe care scria Fragil, iar acolo bătaia din aripi a berzelor risca s-o perturbe. În orice caz, bebeluşii de venit veniseră, ei se străduiau să sugă şi să țipe. Într-o zi, între două supturi, tatăl meu m-a întrebat

— Vrei să vezi?

a apăsat pieptul mamei şi a țâşnit din el un jet de lapte, iar eu am rămas cu o gură

căscată că n-am mai închis-o nici până în ziua de azi. De îndată ce unul dintre fraţii mei era mutat într-o cameră, altul îi lua pătuţul urlând,

(mi-a părut foarte rău cât de mult trebuia să muncească barza)

iar pe noptieră era un vas cu zahăr unde uneori era scufundată suzeta pentru a-l mai linişti pe monstrul care luni de zile-şi proba plămânii. Mă uimeşte că nici unul dintre noi n-a devenit tenor, iar când merg la operă mă lupt cu mine să nu cobor pe scenă cu o suzetă înmuiată în zahăr ca să-i mai liniştesc pe artiştii la fel de plinuți, la fel de cheli, la fel de vineți de efort, la fel de îmbrăcați în volanuri, răpiți din leagăn de răutatea maestrului dirijor. Problema este că sopranele cântăresc prea mult şi să le ții în poală ca să le legeni înseamnă să rişti o hernie de disc.

Imediat ce eram transferați în altă cameră tata ne învăța să ne dăm cu patinele

(fusese campion la patinaj)

mama mea, care nu a fost campioană la nimic, ne învăța să citim, iar cu aceste două daruri în bagaj eram considerați apți pentru viață şi încredințați şcolii domnului André ca să obținem un certificat în afluenții de pe malul stâng al fluviului Tejo şi în stațiile feroviare de la Beira Baixa

(numărul de afluenți şi stații care există este foarte mare, ceea ce mă face să-mi doresc ca întreaga lume să fie deşertul Gobi)

iar după ce-am fost echipați cu aceste cunoştințe indispensabile, părinții mei ne-au trimis în lumea în care am început imediat să ne reproducem la rândul nostru să ne câştigăm părul alb. Poate părea ciudat, însă în urmă cu doar un minut mă plimbam cu suzetă şi iată că deja mă invită Preşedintele Republicii la o ceremonie de preluare a puterii, la care nu m-am dus întrucât nu ştiam ce pantaloni scurți să port, mama mea nu era acolo să-mi pieptene cărarea şi tatăl meu nu m-a prevenit

— Dacă sâmbătă seara te întorci acasă după ora unsprezece, eşti pedepsit.

A fost o idee proastă că m-au lăsat să ies din Benfica: îmi lipsesc acei bebeluşi, îmi lipseşte mirosul de tutun de pipă, îmi lipseşte cartea din clasa întâi, îmi lipseşte cina în pijama după duş, cu breton ud, îmi lipseşte fata de douăzeci şi ceva de ani care părea de optsprezece. Când Junger afirma

Cu cât îmbătrânesc cu atât am mai mult viitor

era probabil zaharisit. Adevărul este că o parte din viitorul meu a rămas în urma mea. Joia, când fraţii mei se reunesc acasă la părinții mei, mă întorc şi eu acolo să-i caut. Iar acum tocmai am terminat de scris dat fiind faptul că-mi vine să tac şi voi nu aveți nimic de-a face cu toate astea.

BRAZILIA

M-a uimit mereu că lui Pedro Álvares Cabral i-au trebuit câteva luni de zile să traverseze Atlanticul până să ajungă în Brazilia, dat fiind faptul că această țară se afla la jumătate de oră cu maşina de casa bunicului meu. De Crăciun mergeam de fiecare dată cu el în Brazilia fără a avea nevoie de caravele, un teritoriu ale cărui frontiere erau Rua Alexandre Herculano şi Rua Barata Salgueiro, al cărui relief se constituia din vilişoare cu apartamente întunecate unde locuiau mătuşi foarte bătrâne

(mătuşa Mimi, mătuşa Biluca, mătuşa Nu-mi Amintesc Numele)

la capătul unor coridoare interminabile printre sclipiri de argintărie, cutii de biscuiți şi obiectele fără umbră de care se înconjoară bătrânii. Pe lângă mătuşi mai locuiau la Brazilia servitoare grase care mă priveau cu uimire extaziată

— Ce mare s-a făcut

umplându-mi buzunarele cu dulciuri în vreme ce prin spatele draperiilor se profilau umbre de corăbii mute drapate în şaluri de mătase violet, căzi de baie cu labe de lei reumatice şi ruginite, încălzitoare de apă preistorice în care gazul plângea dureri de bebeluş bătrân, un văr bolnav gemea într-un pat, mătuşile mele înaintau în direcția mea cu mişcări sacadate ca ale figurinelor de pe casetele muzicale, oferindu-mi tremurând prăjituri cu nucă de cocos în tot felul de cutii. Pe o comodă exista un portret al lor împreună cu străbunica mea, patru matroane cu gene stufoase pozând în Belém do Pará, cu inimile lor de aur şi cu şoldurile lor impunătoare.

(respectivele două calități feminine cele mai apreciate de domnii secolului trecut care s-au grăbit să le ia de neveste până când şoldurile lor i-au ucis, iar inimile lor de aur s-au acoperit pe veci

alte vremuri

cu voaluri de văduvă)

fotografie în care eu nu găseam nici o rubedenie printre acele doamne generoase şi foarte brunete, din imagini, şi nici printre doamnele care se rezemau în baston, îmbălsămate în paloarea lor parfumată, tratându-l pe bunicul meu

(om considerabil pentru mine ca volum şi în ani)

cu zâmbete tandre de obicei adresate copiilor şi cărora bunicul meu le răspundea din adâncul fântânii unei copilării recuperate, de parcă ar fi continuat să se afle cu toții pe plantații de arbori de cauciuc pe malurile Amazonului. Crăciunul era singura perioadă a

anului care mă făcea să bănuiesc vag că lumea nu începuse cu mine, ceea ce făcea din mine un fel de apatrid care nu avea nici accent brazilian, nici un adevărat teritoriu al lui, levitând printre arborii mitici de cauciuc şi printre salcâmi cât se poate de concreți, cu câte o jumătate din mine pe fiecare continent, fără ca vreuna din ele să-mi fi aparținut, tot aşa cum levitam peste vilişoare şi prin odăile întunecate împiedicat să zbor pe lungimea străzii Rua Barata Salgueiro fiindcă mă trăgeau în jos bomboanele în formă de ouşoare făcute de acele bucătărese extaziate

— Ce mare şi aşa de bine educat

mândru de metrul meu plus doisprezece centimetri şi cuprins de o timiditate silențioasă. Apoi, încetul cu încetul, Brazilia a început să dispară: mătuşile s-au mutat una câte una pe aleile din cimitirul Prazeres, casele s-au vândut, pianele au tăcut devenind mai întâi amintirea nimicului şi în sfârşit chiar nimic, dulciurile nu-i mai făceau fericiți pe stomatologi, nu mai existau servitoare grase care să constate

— Ce mare

şi

— Aşa de bine educat

iar Brazilia s-a pierdut definitiv în abisul timpului cu încălzitoarele şi căzile ei, cu şalurile de mătase şi cu acele cutii pline cu prăjituri cu cocos. O tot caut pe Rua Alexandre Herculano şi pe Rua Barata Salgueiro întrucât mi se pare imposibil să fi fost înlocuită o țară întreagă cu agenții de turism, hoteluri şi sucursale de bănci. Şi totuşi este adevărat: Brazilia s-a terminat. Cu toate acestea rămâne undeva adânc, într-un ungher al memoriei mele, cu tablourile ei, cu mobilierul, cu serviciile ei de cristal şi mai presus de toate cu oglinzile ei

(n-am să uit niciodată oglinzile)

zeci de oglinzi ce se reflectă una în cealaltă, se privesc una pe alta, aşezate una în fața celeilalte şi observându-se în tăcere în ramele lor sculptate. Mai mult decât tot restul şi decât moartea unei țări, asta mă intrigă şi astăzi: când o oglindă se contemplă în altă oglindă, ce naiba vede?

ÎNAINTE SĂ SE ÎNTUNECE

Nişte circumstanţe nefericite m-au constrâns în ultimele săptămâni să mă gândesc la trecut şi la prezent şi să uit de viitor. Mai presus de toate, trecutul: am regăsit mirosul şi rumoarea spitalelor, acea atmosferă de pâslă albă în care alunecau asistentele ca nişte lebede şi care pe vremea când eu eram pacient mă exalta, tăcerea cauciucată a linoleumului, sclipirile metalice, oamenii care vorbeau în şoaptă ca în biserici, solidaritatea instalată în tristeţea sălilor de aşteptare, coridoare nesfârşite, ritualul înspăimântător al solemnităţii pe care îl urmăresc cu un zâmbet tremurător ce îmi serveşte de baston, un curaj fals care abia îmi ascunde frica. Mai presus de toate trecutul, întrucât viitorul se îngustează, devine din ce în ce mai strâmt, iar eu zic mai presus de toate despre trecut din moment ce prezentul a devenit şi el trecut, amintiri pe care le credeam pierdute revin fără să-mi dau seama la suprafaţă, duminicile la bâlciul de la Nelas, guiţatul purceilor de lapte

(îmi aduc acum aminte de guiţatul atâtor purcei)

un inel cu emblema echipei Benfica despre care la vârsta de cinci ani credeam că-i frumos, iar părinţii mei că-i oribil, pe care şi după cincizeci de ani încă îl consider frumos dincolo de faptul că este şi oribil şi cred că a venit vremea să încep să-l port odată ce nu-mi rămâne prea multă vreme pentru mari plăceri. Vreau inelul cu emblema Benficăi, îl vreau pe bunicul meu în viaţă, vreau casa din Beira, le vreau pe toate cele pe care le-am lăsat să fugă şi îmi lipsesc, vreau ca Gija să mă scarpine pe spate înainte să merg la culcare, vreau pădurea de pini a lui Zé Rebelo, vreau să joc ping-pong cu fratele meu João, vreau să-l citesc pe Jules Verne, vreau să merg la bâlci să mă dau în caruselul ce face opturi, vreau să-l văd pe Costa Pereira apărând un penalty bătut de Didi, vreau rulouri cu ouă, vreau chiftele de cod cu orez şi roşii, vreau să merg la biblioteca liceului să mă excit în secret cu *Ruiva*8 lui Fialho de Almeida, vreau sa mă îndrăgostesc din nou de soţia faraonului din *Cele zece porunci* pe care l-am văzut când aveam doisprezece ani şi căreia i-am fost fidel o vară întreagă, o vreau pe mama mea, îl vreau pe fratele meu Pedro mic, vreau să mă duc să cumpăr hârtie de treizeci şi cinci de rânduri de la băcănie, să scriu versuri numărate cu răbdare pe degete, vreau din nou să merg la hochei pe gheaţă, vreau să fiu cel mai înalt din clasă, vreau să arunc bile

ochi de bou ochi de vacă intră în groapă de îndată

vreau ca Frias să povestească filme la şcoala domnului André, vorbind despre Băiat,

despre Fată şi despre Prietenul Băiatului, filme pe care nu le-am văzut niciodată decât prin descrierile lui Frias,

(Manuel Maria Camarate Frias ce s-a ales de tine?)

iar descrierile lui Frias au fost mult mai bune ca filmele, Frias imita muzica de fundal, tropotul cailor, împuşcăturile, bătăliile din salon, le imita în aşa fel încât era ca şi cum ar fi fost oameni adevărați, şi Frias, şi Norberto Noroeste Cavaleiro, bărbatul care crezuse că îmi făceam cumva de lucru pe la maşina lui

— Mie să mi te adresezi cu domnule doctor măgarule

era prima dată că o persoană adultă mă jignea c-un astfel de apelativ şi am vrut să răspund că tatăl meu era şi el medic, aşa cum prima dată când am intrat în vestiarul de la Futebol Benfica unde mă echipam tipul numit Ferra-o-Bico le-a explicat celorlalți

— Tatăl spălăcitului e doctor

iar în jurul meu s-a aşternut o muțenie respectuoasă, tatăl spălăcitului e doctor, vreau să iau din nou un taxi din fața casei şi să-l aud pe şofer cum mă întreabă

— Aici locuieşte un tip care joacă hochei pe nume João?

şi vreau să-mi arăt din nou uimirea că el îl tratează astfel pe tatăl spălăcitului, vreau să-mi rup mâna ca să pot purta ghips sau, şi mai bine, un picior, să pot să merg în cârje şi să bag spaima în fetele de vârsta mea, un băiat cu cârje

credeam eu, cred eu

că nu exista fată care să nu vrea să fie iubita lui, iar, în plus, maşinile opresc când unul ca el traversează strada, vreau să-mi deseneze bunicul un cal, să salt în şa şi să plec de aici, vreau să sar în pat, vreau să mănânc scoici, vreau să fumez pe ascuns, vreau să citesc *Lumea aventurilor*, vreau să fiu Cisco Kid şi Mozart în acelaşi timp, vreau înghețată Santini, vreau o lanternă cu baterii de Crăciun, vreau umbreluțe de ciocolată, vreau ca mătuşa Gogó să-mi dea să mănânc la prânz

— Deschide gura Toino

vreau o farfurie cu boabe de lupin, vreau să fiu suveranul Sandokan al Malaysiei, vreau să port pantaloni lungi, vreau să cobor din tramvai în mers, vreau să fiu controlor de bilete la Carris, vreau să suflu în toate goarnele de plastic din lume, vreau o cutie de pantofi plină cu viermi de mătase, vreau cartonaşe cu jucători de fotbal, vreau să nu existe spitale, să nu existe oameni bolnavi, să nu existe operații, vreau să am timp să prind curaj şi să le spun părinților mei că-i iubesc

(nu ştiu dacă pot)

să le spun părinților mei că-i iubesc înainte să se întunece, domnilor, înainte să se întunece pentru totdeauna.

---

8. Publicată de Fialho de Almeida în 1881, povestirea *Ruiva* („Roşcata“) vorbeşte despre fiica unui gropar care descoperă sexualitatea şi viciul.

ORICE LUMINĂ E MAI BUNĂ DECÂT NOAPTEA ÎNTUNECATĂ

Sticluța cu lac de unghii de deasupra cuptorului cu microunde pe care ea lasă de obicei blocnotesul cu mesaje pentru menajeră. Se văd totdeauna două tipuri de scris pe aceeaşi pagină, mesajul ei în partea de sus şi răspunsul menajerei în partea de jos. Alături ceva mărunțiş rămas de la cumpărături. Şi cântecul american ce se repetă în interiorul meu

Orice lumină e mai bună decât noaptea întunecată.

Azi băieţelul meu s-a trezit în miez de noapte plângând. Are numai trei ani. Am crezut că are febră sau îl dor dinții sau aşa ceva, deci l-am luat în braţe şi l-am adus să privească strada, din bucătărie. Îmi place bucătăria pe timpul nopții, cu blatul de granit şi acele aparate electrocasnice, mari şi cu tot felul de cifre, care par să devină mai utile pe întuneric. Îmi plac aspectul lor competent şi intestinele lor misterioase pline de şuruburi şi ventilații. Maşini albe, hublouri ca nişte ochelari rotunzi în spatele cărora hainele se învârt amestecate cu spumă. M-am gândit să pornesc unul dintre aparate numai ca să-mi distrez copilul. Să mă distrez chiar pe mine. Uneori stau pe un scaun şi mă uit. Maşina face clic, schimbă viteza şi zgomotul. Ca organismele vii. Fiul meu miroase a somn şi a lacrimi. Strada liniştită. Maşinile aliniate cu botul spre trotuar. O descopăr pe-a mea între o dubă gri prăfuită şi o maşină acoperită cu prelată. Îl cunosc pe proprietar. Duminica, în pantaloni scurți, scoate cârpa şi petrece ore întregi curățând maşina cu un burete. Nu zâmbeşte niciodată. Curățatul maşinii este pentru el cel mai important act din lume. Când termină, intră în casă, apoi se întoarce după o jumătate de oră cu familia. Se plimbă până la cină, mândri de minunea lor îngrijită. Cum zice şi cântecul, orice lumină e mai bună decât noaptea întunecată. O voce americană, răguşită. Orice lumină e mai bună decât noaptea întunecată.

Obosit de cât a plâns, fiul meu tace. Mă întorc şi-l culc la loc. Stă nemişcat, cu pumnii închişi, dormind cu o expresie relaxată. Înapoi la bucătărie. Nevasta mea a lăsat pe blat o sticluță cu lac de unghii. Doarme şi ea, dar pe burtă, strângând perna. Uneori bolboroseşte în somn fraze pe care nu le înțeleg. E sticluța cu lac de unghii deasupra cuptorului cu microunde, unde de obicei lasă blocnotesul cu mesajele pentru menajeră. Se văd totdeauna două feluri de scris pe aceeaşi pagină, mesajul ei în partea de sus şi răspunsul menajerei în partea de jos. Alături ceva mărunțiş rămas de la cumpărături. Şi cântecul american ce se repetă în interiorul meu

Orice lumină e mai bună decât noaptea întunecată.

De ce continui să stau aici? Iată-l pe fiul meu, iar acolo este soția mea. Oare numai de asta? Întrebări şi iar întrebări fără nici un răspuns. Capul meu este plin de întrebări. Fără dubii. Lipsit de griji. Numai întrebări. Mama obişnuia să îmi spună Când vei fi mai bătrân vei înțelege. Probabil că n-am îmbătrânit deloc din moment ce nu înțeleg nimic.

Îmi concentrez atenția asupra străzii în timp ce frânturi de idei, de amintiri mă invadează şi se îndepărtează. De exemplu, bunica mea acoperea oglinzile cu cearceafuri când murea cineva din familie. Ne asigura că dacă moartea s-ar fi văzut în oglindă n-ar mai fi plecat niciodată. Şi nici nu ne lăsa să aruncăm pâinea: ținea saci peste saci plini cu pâine uscată. Când se adunau prea mulți saci, iar mama începea să protesteze, bunica mea dispărea pe scări cu ei şi se întorcea cu mâinile goale. Nimeni nu a ştiut vreodată unde ascundea pâinea. A murit la şaptezeci şi şase de ani, după care moartea a început să se privească în voie prin oglinzi.

Peste câtva timp mă întorc în pat. Cearceafurile călduțe. Numerele fosforescente ale ceasului deşteptător lucesc albăstrui în cameră. Gravura cu un copil şi un urs. Toate chestii reale. Plăcute. Autentice. Am să mă concentrez pe gravură şi întrebările mă vor părăsi încetul cu încetul. De asemenea, amintirea bunicii mele. Unde să fi ascuns pâinea? N-am să mă mai gândesc la asta. Nu mă mai gândesc la nimic. Simt că alunec încet în jos, în jos, cu cântecul ce-mi repetă în urechi că orice lumină e mai bună decât noaptea întunecată. Orice lumină este mai bună decât noaptea întunecată. Chiar dacă şi-ar face apariția o fată foarte frumoasă, n-aş renunța la viața mea.

DESPRE CAI, REGI, PREOȚI &
DESPRE MĂTUŞA PURITATE

Pe Calçada da Ajuda era chinul meu de sâmbătă dimineață. Pe Calçada da Ajuda era Regimentul 7 Cavalerie, în Regimentul 7 Cavalerie era o arenă de echitație, în arenă era un colonel, în mâna dreaptă a colonelului era un bici, în mâna stângă a colonelului era o frânghie, la capătul frânghiei era un cal, iar pe cal eram eu la pas, la trap şi la galop pe când bunicul meu striga

— Îndreaptă-te

țipând dezgustat

— Nu fi un fătălău îndreaptă-te

în timp ce eu tremuram de groază, mai să-mi dea lacrimile, pe spinarea animalului, care era ceva mai nesigur decât un balansoar fără brațe, periculos la ambele capete şi inconfortabil la mijloc, ce mirosea ca pielea valizelor din dulap şi a îngrăşământ pentru trandafiri, un balansoar fără brațe care fornăia, sărea, bătea din copită

— Îndreaptă-te

până când colonelul a hotărât să oprească acea confuzie de labe, coame şi ochi, iar eu am plecat, tăntălău, muşcându-mi buza, urmărit de tristețea bunicului meu

— De la mine ai moştenit numai numele

şi unul din frații mei luându-mi locul în acea rotire chinuitoare. Adevărat, i-am moştenit numai numele: nu arătam interes pentru cauza monarhică, apărată într-un ziar numit *O Debate*[9] şi celebrată de Crăciun cu fotografiile unor băieți blonzi şi urâți care le urau tuturor Crăciun fericit, nu mă interesa nici bunicul bunicului meu care se numea Bernardo şi fusese viconte

(printr-o întâmplare a venirii pe lume, titlul de viconte avea să-mi revină mie, fapt care mă lăsa cu totul indiferent, tot aşa cum nu aveam chef să citesc *O Debate* şi nici să primesc de Crăciun cartonaşe cu portrete de băieți urâți, copiii unui domn la fel de urât care nici măcar nu purta coroană)

nu eram interesat să-mi petrec duminicile plictisit de moarte la concursurile de echitație de la Jokey Club, în timp ce bunicul meu vorbea cu alți ofițeri, iar preşedintele Republicii, un general în vârstă, pe nume Carmona, mă mângâia pe cap înainte să urce la tribună. Bătrânul general luase apărarea bunicului meu după revolta de la Monsanto, când bunicul meu a vrut să-l pună pe rege pe tron dar bărbații foarte răi cu barbă neagră nu l-au

lăsat. Din cauza bărbaților foarte răi cu barbă neagră, bunicul meu a fost nevoit să meargă să locuiască în Maroc, dar din fericire, pentru ca eu să nu mă nasc maur, a apărut Salazar căruia îi plăcea de Fecioara din Fátima şi de oameni ca noi, iar familia mea s-a întors în Portugalia, unde exista o casă numită Casa da Santa Zita care ne trimitea servitoare să aducă micul dejun la pat şi, slavă Domnului, lumea a revenit pe calea cea bună pentru că Salazar i-a pus la locul lor pe copiii unor bărbați foarte răi cu barbă neagră, care se numeau democrați şi visau numai să-l alunge pe domnul preot din biserică, să ne fure argintăria şi să ne oblige să mâncăm la masă cu grădinarul nostru. Spre neliniştea unchilor mei

— Cu cine semeni oare?

această posibilitate sumbră nu m-a preocupat, întrucât grădinarul era mai simpatic decât vizitatorii care ne umpleau grădina duminica jucând canastă şi încurcându-ne numele

— Eşti João, Pedro sau Miguel?

pe lângă faptul că el mă învăța cum să pun lațuri ca să prind păsări şi nu mă păra dacă mă surprindea fumând. De altfel, copiii grădinarului jucau mai bine fotbal decât băieții blonzi de pe felicitările de sărbători, ale căror guri semănau cu ale peştilor din heleşteu şi repede îți dădeai seama că erau penibili de tot, iar dacă părintele ar fi dispărut din biserică eu n-aş mai fi fost obligat să-l ajut la liturghie şi s-ar fi terminat cu prânzurile popilor la noi acasă, ei care-mi şuşoteau mereu numai lucruri virtuoase în timp ce mă strângeau de genunchi. N-am înțeles niciodată de ce, imediat ce bunica mea intra pe neaşteptate, preoții plecau şi încetau să-mi mai pună întrebări despre castitatea mea, un cuvânt despre care nu ştiam ce înseamnă, dar avea legătură cu chestiuni ciudate pe care democrații nu le respectau, iar Salazar, sigur că da, urma să-i arunce în închisoare. Ca să nu mă arunce în închisoare, am căutat castitatea în enciclopedie şi am aflat că este la fel ca puritatea. Cum de asemenea nu ştiam nici ce e puritatea, am întrebat-o pe mama

— Ce e puritatea?

Iar unul dintre frații mei i-a luat-o înainte

— Vrei să zici mătuşa Puritate[10]

o prietenă de familie care, când ne săruta, ne mânjea cu ceva stacojiu, iar la un moment dat a încetat să mai apară pe la noi din cauza unei chestiuni complicate cu soțul unei verişoare. Am auzit

— Azi-mâine Puritate o să ajungă în şanț

şi am înțeles în sfârşit grija preoților ca să nu cad la rândul meu într-un loc nu tocmai curat. Oameni sfinți. Păcat că nu veneau sâmbăta dimineața la arenă să mă ajute să nu cad în îngrăşământul pentru trandafiri, sau în vreun şanț ca mătuşa Puritate şi să-l întristez pe Salazar, acel domn generos şi bun, bietul de el, care făcea atât de multe pentru noi.

---

9. Ziar brazilian creat la Rio în 1946, care se dorea o tribună liberă, dar era mai degrabă de tendință tradiționalistă şi religioasă, reflectând însă panorama ideologică contrastantă din Portugalia salazaristă, unde era de asemenea difuzat. Şi-a încetat apariția în 1950.

10. În portugheză, *pureza* („puritate“), care poate fi şi nume propriu feminin.

SIGUR CĂ N-A FOST AŞA, DAR CA ŞI CUM

Ceea ce mă fascina cel mai mult la Beira Alta era surzenia bunicului meu. Folosea un fel de căşti din care ieşea un fir împletit ce ajungea la o baterie

enormă

din buzunarul de sus al vestei, iar eu aveam impresia, observându-i expresia atentă, că el comunica permanent cu îngerii ori cu acele voci fără trup pe care eu credeam că le zăresc în pini, iar el cu siguranță le auzea. Cât despre noi, pământenii, pe noi nu ne auzea niciodată: bunica îi striga făcând semne că ajunseserăm şi noi, bunicul privea în jos, zâmbea, schița un gest în direcția noastră de care uita imediat, chemat de pini sau de vreo oarecare cerească urgență. Nu mai avea cine ştie ce dintr-o ființă umană: nu-mi amintesc să-l fi văzut râzând sau mâncând: ori rămânea tăcut pe verandă privind spre munți, ori citea ziarul, care sosea cu trenul de amiază şi trebuia să meargă cineva să-l ia de la gară. Într-o haină albă de in, sprijinit de un stâlp, întorcea paginile într-un fâlfâit de porumbei fără ca expresia să i se schimbe măcar o singură dată. Poate că nici nu citea: zăbovea asupra ştirilor suficient de mult cât să credem că citeşte, după care abandona paginile pe un scaun de pânză şi cobora spre vie fără să calce pe terase, cu uşurința visătoare a serafimilor. Prezența lui era o silențioasă absență ce mirosea a briantină: seara, după baia mea,

(apa era scoasă din fântână cu o pompă, iar o găleată cu găuri mici servea de duş)

mă lăsa să-mi pun în păr o picătură din acea briantină albă care-mi întărea şi mie părul şi mă îmbălsăma cu un parfum paradiziac. Contrar celor ce îmi imaginam eu briantina nu-şi făcea efectul, sunetele casei nu scădeau în intensitate

(castanii continuau să izbească intermitent în ferestre)

nici măcar îngerii nu erau interesați de mine. Îmi luam cina în pijama, destul de supărat pe Dumnezeu.

Nu-mi amintesc ca bunicul meu să fi făcut altceva decât să leviteze. Din când în când introducea o țigară în muştiuc şi fabrica nori cu gura. Poate că tocmai construirea norilor era meseria lui esențială: servitoarele îl numeau domnul inginer. După mine, inginerii ridicau poduri şi clădiri. Bunicul meu, atras de lucruri lipsite de greutate, prefera substanța eterică a materiei care se pliază pe toanele vântului. Caravelele lui de fum, perfecte şi riguroase, navigau spre apus cât ținea luna septembrie, luând cu ele rațele sălbatice şi vara. Obosit de cât tot țesea toamna, bunicul meu adormea în fotoliul din sufragerie.

Aşa cum nu-mi amintesc să-l fi văzut făcând ceva, nici nu l-am văzut vreodată salutând pe cineva. Vizitatorii veneau şi plecau, noi plecam şi veneam, ziarele se adunau mototolite în coşul lor de gunoi care anunța ziua ce venea,

(plecarea ziarelor la coşul de gunoi anunța zilele următoare)

iar bunicul meu rămânea tăcut şi absent, fie dormind în fotoliu, fie construind nori pe verandă, singurul lucru imuabil într-o lume în care până şi copacii mureau. Aceeaşi haină albă de in, aceeaşi briantină albă, acelaşi păr alb, acelaşi zâmbet alb, distras şi, mi se pare astăzi, ani buni mai târziu, ceva mai trist, ceea ce este de înțeles pentru că în Cerul catehismului bucuria era cavernoasă şi tristă, iar latina

(limba oficială din sacristii)

este un esperanto dificil. Să-ți petreci toată vremea în interiorul căştilor primind permanent declinații trebuie să fie plictisitor. Când am împlinit doisprezece ani a murit bunicul meu şi s-a terminat cu Beira Alta. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu haina lui albă şi cu muştiucul pentru fabricat nori, dar mult mai târziu am găsit aparatul auditiv, într-unul din acele dulapuri inutile unde este îngrămădit trecutul: albume, scrisori, ceşti orfane, chei desperecheate, timbre exotice, fecioare fosforescente care şi-au pierdut aureola, toate acestea le vor permite viitorilor arheologi să reconstituie prezentul nostru ținând seama de acest gunoi, crezând că ele datează de dinainte de vremea galerelor. Probabil îi va intriga numai aparatul auditiv, aşa cum el mă intrigă şi pe mine. Îşi vor potrivi căştile la urechi

(cum mi le potrivesc şi eu)

îşi vor strecura o uriaşă baterie în buzunarul de sus al vestei

(cum şi eu îmi vâr bateria uriaşă în buzunarul de sus)

Le vor conecta pe cele două cu firul împletit

(cum şi eu le conectez cu un fir împletit)

şi vor asculta, uimiți

(cum şi eu ascult, uimit)

murmurul îndepărtat al pinilor amestecat cu dialogul serafimilor. Iar ca zgomot de fond, numai icniturile pompei de apă care mă ajuta să-mi fac duşul de seară, poate şi rugăciunea unui copil cu părul năclăit de briantină care se târguieşte cu mama lui pe tema supei la cină, mâncată doar în schimbul unei porții duble de budincă. Şi, cu puțin noroc, s-ar putea ca un domn surd să facă nori pe un balcon spre munți apoi să plece împreună cu ei şi cu rațele în direcția toamnei. Astăzi surdul sunt eu. Iar bobul mic de fasole pe care medicina modernă mi l-a pus la ureche nu-mi aduce decât zgomote de garaj amplificate în nopțile nedormite şi scrâşnelile distorsionate ale universului. Trebuie să mă întorc cât mai curând în Beira Alta şi să mă întâlnesc cu îngerii. Cu o haină albă de in şi cu o țigară în vârful muştiucului voi fi luat drept bunicul şi voi fi întrebat, în latină, dacă sunt bine. Nu ştiu ce-o să răspund

— Merge

dar voi înlocui cuvintele cu o ridicare din umeri, iar cu un deget voi arăta spre vezica biliară. După care voi începe să citesc ziarul, voi aprinde o țigară şi voi încerca să scot un nor pirpiriu: ajuns la cincizeci şi şapte de ani a venit vremea să plec şi eu, spre toamnă, lăsând în dulapul cu vechituri inutile o duzină de cărți, adică singurele mele chei desperecheate. Nu se pot deschide cu ele decât uşi care care au încetat să existe.

ANTÓNIO 56½

Ceea ce de obicei numim circumstanţe şi nu sunt, pur şi simplu, decât nişte influenţe pe care viaţa şi ceilalţi oameni le exercită asupra fiecăruia dintre noi ne obligă să reflectăm şi mai mult în legătură cu noi înşine. La douăzeci de ani a crezut că timpul îi rezolvă problemele: la cincizeci şi-a dat seama că timpul devenise problema. Mizase totul pe actul de a scrie, folosindu-se de fiecare roman pentru a-l corecta pe cel precedent în căutarea cărţii pe care nu avea să o corecteze niciodată cu atâta intensitate încât nu-şi mai putea aminti evenimentele care avuseseră loc în timp ce le scria. Intensitate acestei munci îl făcea să nu sufere nici o altă influenţă decât pe a lui şi să respingă pe oricine în afara lui ca model, deşi devenise mai singur decât o haină uitată într-o cameră de hotel goală, în timp ce vântul şi deziluzia făceau să trosnească, noaptea, persienele pe care nimeni nu le fixase. Prea puţin înclinat spre tristeţe, ştia în schimb ce este disperarea: chiar şi dimineaţa în vreme ce se rădea chipul lui din oglindă, sau mai degrabă nu chip, ci bucăţi de faţă reflectate pe o suprafaţă agitată, incapabile să construiască prezentul, nu-i trimitea înapoi decât fragmente din trecut ce nu se potriveau unul cu altul

(după-amiezi în grădină, biberoane, triciclete)

şi transmiţând mai mult un sentiment de ciudăţenie decât o amintire emoţionantă, care l-ar fi ajutat să-i facă să viseze pe cei care nu ar fi avut niciodată curajul să viseze fără să fie ajutaţi. Eticii de consum a altora el i-a opus o etică a producţiei, nu provenind din cine ştie ce fel de virtute,

(nu avea virtuţi)

ci din inaptitudinea lui la fericire şi la mecanismele vieţii practice. Disprețul pentru bani provenea dintr-o malformaţie fără legătură cu vreo predilecţie a lui pentru sărăcie. Îşi consulta contul bancar ca pe unele cărţile neinteresante îngrămădite într-un ungher al casei: în anumite zile, dintr-un impuls de igienă, îşi vindea scrierile cu hurta.

Aprecierile tinerilor scriitori şi ale aspiranţilor care-i trimiteau manuscrise şi scrisori îl derutau: cum să înţelegi că există femei şi bărbaţi dispuşi să trăiască, zilnic, în suferinţă şi angoasă? El nu se hotărâse niciodată să scrie nişte cărţi: nimic şi nimeni nu l-ar fi forţat să facă asta şi-i mulţumea lui Dumnezeu că cele care încă-i erau pe plac rămâneau creaţii libere, iar el le privea cu îngăduinţa pe care o simţi faţă de cineva care şi-a pierdut un braţ sau un picior în serviciul unei cauze nesăbuite. Prietenii aveau obiceiul să-l călăuzească cu gesturile binevoitoare cu care conduci un orb, avertizându-l la denivelările străzii, convinşi

că pe el îl locuia o inocență neputincioasă, care-l lăsa fără apărare, aproape la mila tuturor şi mai ales a lui însuşi. Dacă ar fi putut, i-ar fi scos şireturile şi cureaua, cum faci cu prizonierii, ca să-l împiedice să fugă cine ştie unde sau să moară de delăsare, dat fiind faptul că el nu făcea deosebirea între zahăr şi nisip şi nici între diamante şi sticlă, ocupat cum era să-şi graveze cuvintele atât de adânc încât să poată fi citite, ca în Braille, fără ajutorul ochilor. Parcurgând liniile, degetele cititorului trebuiau să simtă focul şi sângele. Iar ca să poată fi simțite focul şi sângele era necesar să ardă şi să sângereze el însuşi. Oare ştiu ei scriitorii aspiranți prețul pe care-l plăteşti pentru o singură pagină? Diferența dintre pur şi impur? Momentul când trebuie să lucrezi şi când trebuie să încetezi să lucrezi? Ştiu ei oare că succesul nu valorează nimic, în primul rând fiindcă suntem deja în altă parte, iar în al doilea rând pentru că acele calități sunt, aproape întotdeauna, nişte defecte mascate şi e necinstit să ne mulțumim cu laude pentru defectele noastre cu dibăcie ascunse? Oare ştiu ei scriitorii aspiranți că a nu realiza ceea ce ne dorim este, în cel mai bun caz, doar triumful nostru amar? Că romanul terminat ne-a lăsat prea obosiți ca să ne mai aducă bucurie şi că teama de a nu putea să concepem următoarea carte începe, imediat după aceea, să ne macine?

După-amiezi în grădină, biberoane, triciclete. Acum timpul a rezolvat problemele şi a devenit

el, timpul,

problema, a luat seama că fiicele lui se transformaseră în femei şi era deja noapte. Dar, cu puțin noroc, poate că ar lăsa în urma lui nu o urmă, nici o umbră, nici o amintire: ci numai ceea ce, în adâncul sufletului, ascundea în el: adică ceea ce avea el mai mult decât alții. Iar atunci, când va veni vremea, va putea să se întindă în linişte, să închidă ochii, să doarmă: devenit în sfârşit la fel ca toată lumea.

CRONICĂ CE TREBUIE SĂ FIE CITITĂ CU ACOMPANIAMENT DE KISSANJE[11]

Cel mai frumos lucru pe care l-am văzut până acum nu a fost un tablou, nici un monument, nici un oraş, nici o femeie, nici păstorița de pe cutia de biscuiți a bunicii mele Eva când eram mic, nici marea, nici cel de-al treilea minut al aurorei despre care vorbesc poeții: cel mai frumos lucru pe care l-am văzut până acum au fost douăzeci de mii de hectare de floarea-soarelui la Baixa do Cassanje, în Angola. Obişnuiam să ieşim înainte să se crape de ziuă, iar atunci, odată cu sosirea luminii, florile-soarelui îşi ridicau şi ele capul, toate ca una singură, spre răsărit, şi întreg ținutul devenea plin de gene mari galbene de ambele părți ale pistei, iar odată

mi-aduc aminte

un grup de mandrili pe un deal, nemişcați, privindu-ne. Apoi s-au săturat de noi şi au dispărut în umbra copacilor. Cel mai frumos lucru pe care l-am văzut până acum a fost Angola şi, în ciuda mizeriei şi ororii războiului, încă o iubesc cu o dragoste care nu dispare. Îmi place mirosul ei şi îmi plac oamenii. Poate că momentele pe care le-am avut mai aproape de ceea ce se numeşte fericire mi s-au întâmplat atunci când supravegheam o naştere

am rezolvat problemele pe care femeile sau colegul meu vrăjitor

euá kimbanda

nu au fost în stare să le rezolve, iar când s-a terminat am părăsit căsuța ce servea de infirmerie cu senzația că încă mai țineam o viață tremurândă în mâini şi m-am simțit fericit. Copacii imenşi de mango foşneau deasupra capului meu, domnul António privea dinspre cantină. E amuzant: în unele momente dificile îmi face bine să-mi aduc aminte de Baixa do Cassanje. Îmi amintesc de soba[12] Macao

euá Muata

eu îmi spun în sinea mea

— Tumama tchituamo

şi mă înseninez. Dacă m-aş duce la fereastră, pun pariu că, până şi la Lisabona, douăzeci de mii de hectare de floarea-soarelui cât vezi cu ochii, cu genele blonde, şi cu maimuțele. Frumusețea incredibilă a fetelor, pielea lor atât de netedă, mătuşa Teresa, grasă, uriaşă, care comanda o colibă de curve în Marimba şi ştia mult mai multe despre condiția umană decât oricine altcineva cunoscut de mine

— Euá mătuşă Teresa

euá petrecerile cu tobe noaptea în satul Dala, cânepa morţilor:

euá liamba[13].

Pălăvrăgeam cu mătuşa Teresa la sfârşitul după-amiezii când îmi era dor de toate. Uneori, ea voia să mă aţâţe cu vreuna din fetele ei: n-am fost niciodată în stare să accept. Cerea să fie adus un lighean cu apă, săpun, un prosop şi ne spălam amândoi solemn pe faţă. Într-o zi mi-a dat o cutie cu pudră de talc să mă ferească de deochi. Poate chiar m-a ferit. Şi, cu palmele de culoarea lămâii verzi, am mâncat împreună moamba[14]. Ea şi kimbanda Kindele, şi eu, doctorul alb. Eu, căruia de atâtea ori, în Africa, mi-a fost ruşine să fiu doctorul alb. Corpul meu atât de dizgraţios. Dacă eu aş pune urechea la un copac, nu aş şti, ca mătuşa Tereza, cine vine. Dar şeful Kaputo m-a invitat să fiu naşul fiului său, cea mai mare distincţie pe care am primit-o până în prezent: din curtoazie, nimeni nu şi-a bătut joc de felul meu de a dansa în timpul ceremoniei. O bătrână cu jarul unei ţigări în gură mi-a strâns degetele între ale ei:

euá femeie bătrână

strânge din nou degetele mele: scriu asta cu mare bucurie, aceeaşi din dimineţile de duminică pe vremea când fumam mutopa

într-o pipă de tărtăcuţă

laolaltă cu bărbaţii, îi ascultam vorbind, jucam cu ei un fel de table cu pietricele în timp ce priveam pluta traversând râul Cambo, sub pâlcurile de lilieci care fâlfâiau în amurg, cu luminiţele de la Chiquita în depărtare. Tulpinile de floarea-soarelui îşi înclinau capetele să adoarmă, bufniţele zburau în farurile jeepului pe drum. Plantaţia de tutun a domnului Gaspar, cu craniile ei de hipopotam. Domnul Gaspar zâmbind dindărătul mustăţii

euá domnule Gaspar

ne instalam pe verandă

— Tumama tchituamo

iar maimuţa lui, chiţcăind, îşi zornăia lanţul: o speria întunericul. Era adus ligheanul cu apă, săpunul, prosopul. În mijlocul acestei mizerii oribile aveam parte de momente de imensă mulţumire. Un sentiment de pace infinită pe care n-am mai regăsit-o niciodată. Ce-mi doresc eu cel mai mult pe lume e să revăd întinderea de floarea-soarelui din Baixa do Cassanje, iar eu mergând pe jos

zburând

printre ele.

— Euá femeie bătrână

strânge din nou degetele mele.

---

11. Un instrument african de percuţie ce amplifică, de obicei, vibraţia unor lamele metalice.

12. Individ care reprezintă în mod tradiţional o persoană cu autoritate în Angola; un „şef“.

13. *Liamba* este denumirea canabisului în Angola (prin extensie defineşte şi alte substanţe halucinogene); *euá liamba* este o formulă de salut (ca şi *Tumama tchituamo*).

14. Vastă categorie de preparate culinare angoleze, cu diverse sosuri şi legume, răspândite şi

în Portugalia.

NU INTRA AŞA DEGRABĂ
ÎN ACEASTĂ NOAPTE NEAGRĂ

Oricât vei fi avut pe atunci îmi păreai încă foarte tânără[15]. Nu prea ştiu ce să spun despre zâmbetul tău, dar când te uitai la mine, îmi venea să cred că mai întâi surâsul tău începea pe gura mea pentru ca apoi să se întindă pe toți pereții casei, până la urmă luminând întreaga ta față ca nişte frasini, ca nişte copii, ca nişte trandafiri. Sau ca nişte păsări. Ca ciocârliile, de exemplu, în Abrigada, după care alergai mereu, convinsă că urma să-ți iei zborul. Atât de puține hornuri pe-acolo, deci atât de puține acoperişuri, şi atât de mulți copaci în munți, clătinându-se de mirosul câmpurilor cu ginestre înflorite, copaci ce lătrau noaptea ca nişte câini, aşteptându-te pe la toate uşile, alergând prin curte, ascunzându-se de îndată ce luna îşi făcea apariția peste marea linişte a grădinii. Nu toate lucrurile aveau nume în acele vremuri: lipseau pagini din dicționarul bunicului şi era lăsat un spațiu liber printre paharele de pe bufet pe unde să se strecoare mătasea evazivă a pisicii. În sertare erau mari mistere: sora pe care nu ajunsesem să o cunosc, timbre, ierbare, becuri arse, ochi decolorați pentru orbi care luminau biroul. Mica statuie de ipsos de lângă perete ce îşi pierdea câte un deget în fiecare iarnă. Navigatorul din Azore despre care ai auzit vorbindu-se, umplându-ți uimirea cu tot felul de naufragii. Şi pescăruşii albăstrui care pluteau deasupra spumei. Unchiul José undeva la Caldas da Rainha cu buzunarele pline de firimituri pentru lebedele din parc, mustața care-i oprea tandrețea şi cuvintele. Oricât vei fi avut pe atunci îmi păreai încă foarte tânără: gustul murelor după ploaie prevestea mereu dimineața, iar uneori veneau scrisori din Lisabona şi ziarul de la amiază cu politica uluitoare a lumii, întâmplări de pe celălalt mal al tristeții, cuvinte ale căror semnificații nu le cunoşteai dat fiind faptul că vântul deținea exacta măsură a corpului tău şi nu îngăduia pic de umbră în sânge, nici o nelinişte care să-ți abată degetele din calea soarelui. Pietre, da. Ierburi, da. Iar tu în picioare, sub albiciunea salcâmilor de martie. Dacă aş putea să-ți vorbesc. Dacă mâinile mele, dacă vocea mea te-ar putea atinge: tu să nu mă asculți, e încă prea devreme să ştii că exist. Tu nu cunoşti decât soarele şi puține voci, câteva zgomote esențiale, apa, frunzele ulmului la şase după-amiaza, întoarcerea turmelor ce se confundă cu greutatea tăcerii tatălui tău. Vesela din bucătărie, locul afumat şi tăcut unde poştaşul se uita la servitoare mototolindu-şi stingherеala în şapcă. Bicicleta lui, chiar şi atunci când era oprită, o lua întotdeauna pe singura potecă ce ducea la râu, unde nămolul se transforma în broaştele care te speriau. Pentru tine,

orologiul nu suna niciodată ora la care urma să fii mare. N-ai ajuns niciodată mare, chiar dacă ai avut propriii copii, de vreme ce cu fiecare naştere ţi-ai început de la capăt vocaţia de mură sângerândă pe dinăuntru, iar duminicile îţi îngreunau braţele. Îţi machiai pleoapele în acelaşi fel în care, pe când erai mică, îi adăugai şi soarelui gene când îl desenai. Şi obraji. Şi păr. Şi un nor încărcat cu cireşe. Fiindcă aşa sunt ele de fapt în adevărul lor intim: nu există soare fără gene şi nici nor fără cireşe. Pur şi simplu uităm, iar din faptul că am uitat vine această uimire. Nori cu cireşe, da: din orice nor

(orice copil vă poate explica şi e firesc)

putem retrage necesarul şi să locuim pământul pe partea cea bună. De cealaltă parte se află pustia urâtă cu tot ceea ce nu ştim: gunoaie ca patrie, oasele, miasmele geloziei, adică toate cele de care tu nu te-ai împiedicat niciodată, cărora niciodată nu le-ai ghicit, nici măcar o clipă, urma: erai încă atât de tânără, vei fi mereu atât de tânără chiar în acest moment, fiindcă peste tot în jurul numelui tău e cenuşă şi nimeni lângă tine nu zăboveşte. Dar îmi place să cred că vei continua să creşti printre copacii cu lămâi din altă vară şi să te apleci spre Angola pentru a asculta pământul. Îţi aduci aminte? Aveai părul foarte scurt, o rochie de culoarea macului, iar oamenii se opreau să te privească: tu nu-i vedeai, atât de atentă la inima pământului, la focul din iarbă, la fiica ta. Iar umerii tăi în timp ce păşeai îi aminteau pe cei ai corăbiilor. Aşa că ai plecat, însă nu intra, nu intra aşa degrabă în această noapte neagră, şi nu ne lăsa pe noi aici, unde ciulinii zgârie chiar şi marea. Iar lacrimile tale, înţelegi tu, sunt de asemenea nişte spini. Singura posibilitate de a-ţi rămâne fidel ar fi să-mi cos la loc, încetul cu încetul, viaţa pe partea din spate a durerii, să inventez un piept pe care să-ţi aşezi tu capul, să acopăr cu mari giulgiuri oglinzile aşa încât nimic să nu împiedice întoarcerea ta. Cum nu am vrut să te văd plecând, voi fi aici în ziua sosirii tale. Şi eu m-am întors din război când nimeni nu ştia de paşii mei. În noiembrie, dimineaţa, foarte devreme încât nici morţii din sângele meu nu au avut timp să se trezească. Dormeau cum dormi şi tu. Şi sunt aici. Fac şi ei parte din tine, din mine, din lume. Tu dintre ei vei renaşte. Imens.

---

15. În mod evident, această imensă tandreţe este declanşată de amintirea primei soţii, mama primelor două fiice ale autorului, Maria José Lobo Antunes, decedată după întoarcerea scriitorului din război, dar şi după divorţul lor precipitat, pe care autorul l-a regretat. Scrisorile trimise ei din Angola, publicate de fiicele autorului, au fost traduse în numeroase limbi şi au constituit scenariul unui film. Titlul acestei cronici, uşor modificat, a fost preluat pentru romanul *Não Entra Tão Depressa Nessa Noite Escura*, Editura Dom Quixote, 2000.

EU, DE VEACURI

Aşezat în iarbă ascultam pământul, greierii care înnădeau laolaltă liniştea cenuşie cu pietrele şi cu umbrele, potrivind norii deasupra acoperişului casei, precum şi vocea bunicii mele dintr-una din camerele de la etaj, iar atunci greierii abia de se linişteau şi totul era în regulă, lucrurile în armonie unele cu altele, respirația mea împreună cu ele, după care închideam ochii şi pentru o clipă fără de timp chiar eram fericit. Apoi deschideam ochii şi începeau mirosurile: cel al lunii septembrie prin viile din față, cel al boilor întorcându-se de dincolo de pădurea de pini, cel al unei pietre de mică pe care-o strângeam în pumn, cel al munților cu profilul crestelor desenat cu creionul. Iar din trupul meu de asemenea un miros de băiețel neterminat, gesturi neterminate, mâini care încercau să se deprindă cu forma unei portocale şi cu porii lutului. Mirosul atât de diferit, de neînțeles, al morților cu enorme fose nazale pe perna sicriului, crenguța de măslin cu apă sfințită cu care fiecare făcea semnul crucii deasupra defunctului. Iar apoi, cu încetineală, se închidea un capac

— Unde sunt nările?

în cimitirul invadat de iarbă şi de lespezi. Era acoperit sicriul cu flori solemne după care începea chiar misterul. Unde s-a dus? Unde e de găsit? Dedesubtul frunzelor numai rădăcini, mici gângănii, apă rece stătută, oasele unui câine împrăştiate, cu un muşchi de întunecimi peste ele. În ce loc

spuneți-mi

latră cum acel câine? Mi se părea că-l aud noaptea, la firul ierbii, un sunet scurt dar care nu mă lua în seamă, luând-o spre gară dacă-l chemam. Aşa că, rămas acolo fără să mă clintesc, speram să-l văd intrând în cameră şi începând să adulmece umbre, zăbovind lângă mobile, încurcându-se în cele din urmă în franjurii covorului, cu pielea atârnându-i de pe coaste şi epuizat de gâfâit.

Nu întrebam nimic întrucât simțeam că nici un răspuns nu corespunde întrebării, fiindcă oamenii, neatenți

— Ce-ai zis?

sub ceasul de perete ce dilata uimirea. Inima fiecăruia dintre ei mi se părea un ceas de perete, alcătuit din ciudate mecanisme lente, cuvinte ce treceau peste capul meu, rapide, complicate, grele. Numai cuvinte şi nimic altceva. Adulți alcătuiți din cuvinte, guri modelând sunete perfecte şi inutile. Iar eu pe mine întrebându-mă

— Cine sunt ăştia?

aceste cămăşi, rochii, aceşti ochelari serioşi ce se aplecau spre mine din când în când

— Copile, nu mănânci?

înainte să-şi reia frazele lor ciudate. Pe smalțul farfuriei mele un elefant care sare coarda, pe sticla paharului meu o albină cu ochii pictați, iar elefantul şi albina împreună mă asigură că

— N-ai crescut mare

mă asigură că

— N-o să creşti niciodată

până când supa îneacă elefantul, iar laptele face albina mai puțin clară, o insectă oarecare indistinctă care atunci nici nu mă mai acuza. Picioarele mele nu ajungeau pe podea, bărbia mea era la nivelul feței de masă, de la celălalt capăt al mesei ochelari şi mai îndepărtați, şi mai mari, mi se adresau cu autoritate

— Mănâncă

iar dacă eu aş fi fost un greier, aş fi cusut laolaltă acele pleoape din spatele ochelarilor ca să nu mă mai poată vedea printre ceilalți oameni. Când îşi scotea ochelarii, fața bunicului meu era goală, iar pielea pe tâmple era înroşită de urmele ochelarilor. Dunga de la pălărie, da aceea, nu dispărea niciodată, ea despărțea capul în două jumătăți, cea de sus numai păr, cea de jos cu o gură, mâini, şervețel, o bucată de pâine ce se afunda printre gingii, cu pauzele lor, foarte importantă. Pâinea pe care o mâncam eu nu era importantă, doar pâine. Se sfărâma pe limbă, se înmuia. Castanul ne saluta de la fereastră, dar nimeni nu-l lua în seamă. Lustra nu lumina tavanul, ci furculițele, flacoanele cu medicamente ale adulților, Cina cea de Taină în relief fixată pe perete, căreia clopotele îi confereau, duminica, adâncimea unui coridor sacru. La ora nouă mă trimiteau să mă culc, iar conversațiile lor din sufragerie amplificau lumea. Cocoşul, amețit, cânta zgomotos, inventând un orizont de pe stinghia lui. Totul atât de lent, atât de dens! Ramurile, camioneta pe drum, un fruct ce nu înceta să tot cadă. Iar de îndată ce adormeam anii profitau de ocazie să se stivuiască unii peste ceilalți: era limpede că urma să mă trezesc foarte bătrân, şi cu ochelari, şi poruncind

— Mănâncă

cui oare? Nu aveam pe nimeni căruia să-i dau eu ordine. Aşa că, haide, îmi ziceam mie însumi

— Mănâncă

mirându-mă că nu devenisem adult. Timp de secole tot nu am devenit adult. Prin urmare nu ştiu ce s-a întâmplat şi am rămas aşa, ca acum. Dar toate astea se întâmplau cu câteva săptămâni bune în urmă, deci nu pot spune dacă s-au întâmplat cu adevărat. Cred că nu: dacă tac, se aud greierii înnădind liniştea mai departe, potrivind norii deasupra acoperişului casei, iar pentru o clipă fără timp chiar sunt fericit. Îmi fac cu mâna în oglindă

— La revedere omul meu

şi, închizând o piatră de mică în pumn, mă înveselesc privind boii care tocmai se întorc de dincolo de pădurea de pini.

SUBVENȚII PENTRU BIOGRAFIA LUI ANTÓNIO LOBO ANTUNES

Cred că am moştenit de la bunicul meu plăcerea de a sta tăcut, privind. El o făcea în grădină. Cum nu am grădină, eu fac asta acasă, pe bănci publice, în parcuri, în centre comerciale. Pe vremea facultății, de îndată ce se termina cursul la morgă, coboram pe Avenida da Liberdade şi, o fesă împinsă la dreapta, alta la stânga, îmi cuceream un spațiu pe o bancă între doi pensionari. Pensionarii vorbeau puțin, şi eu la fel. Îmi lipsea doar papucul de casă în piciorul drept, țigara lor răsucită şi bastonul. De obicei eram ultimul care pleca. Cu halatul meu de laborator pe genunchi, priveam oraşul cum începea să-şi aprindă luminile. Porumbeii migrau spre acoperişul reclamei Sandeman, cea cu bărbatul cu sombrero şi capă, cu un pahar de vin de Porto. După părerea mea, dobândită deja la vârsta de cinci sau şase ani, nu exista ceva mai frumos pe lume. Îmi plăcea Mandrake pentru că semăna cu el: „Mandrake a făcut un gest magic şi…“ Când a ridicat paharul, Sandeman a făcut un gest magic şi a apărut noaptea. Acest miracol de zi cu zi continuă să mă vrăjească. Au urmat fațadele cinematografului şi lămpile ce sclipeau în jurul numelor actorilor: Esther Williams, Joan Fontaine, Lana Turner. Am nutrit pentru Lana Turner o pasiune absolută, exclusivă. În unele momente de descurajare, mai că îmi vine să cred că ea s-a arătat ingrată față de mine. Dar descurajarea, desigur, e trecătoare, iar părul platinat, sprâncenele evazive desenate cu creion în semicercuri perfecte, decolteurile vertiginoase de satin, rujul stacojiu, totul îmi garantează o iubire eternă, veşnic împărtăşită. Fiica ei l-a ucis pe gangsterul Johnny Stompanato, presupusul ei prieten

(niciodată iubitul, iubitul am fost eu)

şi chiar şi astăzi îi sunt recunoscător pentru asta. A folosit cuțitul de bucătărie, unde Lana Turner, pun pariu, gătise cârnați cu varză, felul meu preferat, gândindu-se la mine. Nu mi-a plăcut nici că-i săruta pe alții în filme. Dar poate era mai bine aşa, pentru că dacă soseam acasă plin de ruj şi începeam să mă dezvinovățesc în fața mamei

— A fost Lana Turner, e nebună după băiatul tău

teamă mi-e că mama n-ar fi gustat această ipoteză

de fapt, nu ipoteză, ci certitudine

să afle că fiul ei de unsprezece ani o să se însoare cu o divorțată, întrucât asta îndepărta posibilitatea unei ceremonii la biserică, iar noi eram catolici.

Argumentul

— O divorțată, fiule

mă umplea de disperare. Am încercat să discut problema cu Lana Turner, ea pe ecran, eu la al doilea balcon.

— Mama o să ne pună bețe în roate dacă eşti o doamnă divorțată

iar un spectator, trei rânduri mai în față, mi-a zis să tac, dar am observat că în timp ce Jeff Chandler o îmbrățişa, Lana Turner mi-a răspuns clătinând din cap înainte să-şi închidă pleoapele cu genele foarte lungi

(nu de plăcere, ci numai din obligație, cine era Jeff Chandler, cu părul lui alb, față de mine, cu pantalonii mei scurți?)

asigurându-mă că ea însăşi va vorbi cu mama despre inevitabilitatea căsniciei dintre noi, în timp ce Nat King Cole, cântând *Imitation of Life* ca muzică de fond, va dizolva pur şi simplu ultimele rezerve ale unei educatoare ce-şi făcea griji exagerate. De altfel, am încercat să intru cu ea în vorbă ca să sondez terenul: m-am apropiat cu dezinvoltură de tricotajul ei, i-am atins brațul, în acel moment mama a încetat să mai numere ochiurile

— Ce e?

am anunțat pe un ton lejer

— Cred că Lana Turner şi cu mine suntem logodiți

mama şi-a reluat numărătoarea, şaizeci şi şase, şaizeci şi şapte, şaizeci şi opt

— Deci aşa?

dovadă că accepta faptul fără să discute, m-am întors în camera mea, mi-am anunțat logodnica, în haina ei de blană, pe afişul de pe perete

— S-a făcut

şi am oficializat angajamentul punându-mi inelul de aluminiu ce-mi revenise mie când fusese tăiată plăcinta regilor magi. Ar trebui să adaug că a fost o uniune fericită, fără gânduri necinstite, până când am cunoscut-o pe Anne Baxter, la doisprezece ani, în *Cele zece porunci*, soția lui Yul Brynner, Faraonul, îndrăgostită de Moise, alias Charlton Heston. I-am alungat pe Yul Brynner şi Charlton Heston şi am uitat repede de Lana Turner. Poate n-a fost tocmai frumos, dar sufletul omului e nemilos. Mi-a fost teamă de reacția mamei, care trăia cu tatăl meu de secole şi presupuneam că e conservatoare. I-am explicat toată tărăşenia cu teamă, atingând brațul cu care tricota. Din fericire, ea, o creatură evoluată, s-a limitat să remarce

— O da?

adăugând

— Dacă nu te opreşti cu viața asta de playboy şi-mi distragi atenția n-o să mai termin niciodată puloverul. M-am întors în camera mea, am regăsit-o pe Anne Baxter, fixată cu patru pioneze pe perete, în locul unde fusese Lana Turner

— S-a făcut

Yul Brynner şi Charlton Heston, buni perdanți, au acceptat resemnați faptul, chiar am observat că Yul Brynner n-o mai săruta aşa de focos în film

asta-i viața, nu poți să te împotriveşti sentimentelor

cu Charlton Heston nu mi-am făcut griji în afara faptului că a murit înainte să ajungă în Țara Făgăduinței, iar eu şi Anne Baxter nu ne-am despărțit până la *Eva*, când am înțeles

oribila ticăloşie a caracterului ei, făcând-o să sufere pe Bette Davis, care semăna cu bunica mea. În disperare de cauză am încercat să revin la Lana Turner care dispăruse din cinematografe dezgustată de ce-i făcusem eu. De-o întâlniți să-i spuneți că-mi pare efectiv rău şi îi cer să mă ierte. Spuneți-i de asemenea să telefoneze acasă la părinții mei: probabil că va răspunde un puşti purtând pe deget un inel dobândit când s-a tăiat plăcinta regilor magi.

NATURĂ MOARTĂ CU DOAMNĂ

De la moartea soțului ei şi de când copiii plecaseră de acasă ea închiria în septembrie un minuscul apartament la parter pe plaja unde avusese cândva o vilă imensă. Parterul era înghesuit între două clădiri, peste drum de măcelărie, pe o stradă de unde nu se vedea marea. Şi îşi petrecea după-amiezile pe un scaun de pânză, în mijlocul mobilierului care nu era al ei, cu o țigară între degete, cu fața întoarsă către peretele opus, unde atârna de un cui o farfurie de faianță albastră. Lăsa uşa deschisă din cauza fumului, dar cum aceasta dădea spre stradă, totul tremura permanent, scaunul de pânză, farfuria însăşi, un bufet cu căni smălțuite şi pahare colorate, ziarul din poală pe care nu părea să-l citească. La cină, încălzea pe aragaz două chifteluțe şi o lingură de orez, pe care le mânca singură, la o masă acoperită cu muşama, în fața ştirilor ce defilau pe un televizor mut. Apoi venea umezeala nopții, ca de obicei în septembrie, şi ea se întorcea tot pe scaunul de pânză. Nu aprindea laleaua roz de pe tavan care ar fi vopsit încăperea cu un abur palid clipind: rămânea aşa ascultând valurile sau nici măcar ascultând valurile, ascultând nimic. Portretul soțului mort, pe un fel de comodă, nu se interesa de nimeni. În camera de alături un pat aproape ca de copil pe care presupun că dormea. Oare dormea? În camera de alături un pat aproape ca de copil pe care presupun că ea continua să fumeze aşteptând dimineața. La optzeci de ani, mă întrebam eu, la ce fel de dimineață te mai poți aştepta? Era slabă, cu părul scurt dat pe spate, cu hainele ei de altădată prea largi pe corp. Cântase la violoncel, acum preda, iarna, pe la biserica Estrela într-o cameră la etaj care îmi amintea de epave. Vorbea puțin, nu se plângea niciodată. De ce s-ar fi plâns? La urma urmei, viața ei nu fusese atât de rea, nu-i aşa?

În septembrie, pescăruşii părăseau plaja şi luau cu asalt acoperişurile, țipând speriați de valurile înalte ale echinoxului. Turiştii plecau încetul cu încetul, patronul măcelăriei, fără clienți, se scărpina în cap pe pragul uşii, aproape nimic nu mişca pe stradă. Din când în când ploua peste rămăşițele verii, iar câinii apăreau de pe terenurile virane şi printre dune în haite chinuite de foame, bastarzi fără țintă adulmecând pubelele. Patronul măcelăriei îi alunga cu mătura, iar ei o luau la trap spre plajă în căutarea unor rămăşițe uitate. Puteau fi văzuți de pe zid amuşinând stuf, coşuri, cizme, lucruri asemănătoare celor pe care le aruncă valurile. La căderea serii şi pe tot timpul nopții urlau spre munții care erau încununați de primii nori ai toamnei. Gunoierii primăriei măturau septembrie cu furtunurile. Nu mai veneau nici autobuze, nici maşini. Nimic decât frigul din octombrie.

La parterul înghesuit între două clădiri, pe o stradă de unde nu se vedea marea, ţigara ei dintre degete nu se consuma niciodată. Soţul o prezenţă din ce în ce mai îndepărtată în portret. Era acolo, cu cravată, în ceea ce s-ar putea spune că era o grădină. Încă tânăr, cu păr negru şi cu ochelari. Crezuse odinioară că era frumos. Acum nu mai credea nimic, dar continua să ducă fotografia lui în valiză şi să o ia înapoi, aşezând-o pe noptieră, lângă ceas, ale cărui ore nu mai aveau nici un sens. Treisprezece şi douăzeci, şapte şi douăsprezece, unu şi zece: ce diferenţă? Aşezată pe scaunul de pânză ea continua să fumeze. Până când?

Obişnuiam să o vizitez în pauzele în care mă opream din scris la cartea de atunci. Coboram de sus, aproape de la Tomadia, băteam în uşa deschisă şi intram. Exista un al doilea scaun alături de scaunul din pânză, iar eu mă aşezam pe el amărât şi deziluzionat de munca mea. Îmi puneam braţul pe muşamaua de pe masă şi-i zâmbeam. Zâmbetul cu care îmi răspundea era ca o fisură pe un perete îmbătrânit. Afară, un băiat făcea exchibiţii cu bicicleta pe trotuar, un bărbat cu o butelie de aragaz pe umăr traversa strada. Mă intrigau ceştile şi paharele colorate pe bufetul din încăpere. Cine să le folosească, în ianuarie, în martie, în mai? După care îmi aduceam aminte de o frază prost scrisă şi plecam să o corectez. Era un roman dificil, ale cărui cuvinte întârziau să ajungă la mine. Nu puteam să scot mai mult de trei pagini pe săptămână, deşi mă trezeam devreme, aveam să fac asta toată viaţa. O mierlă din pădurea de pini, fără îndoială că aceeaşi de pe când eram mic, îmi distrăgea atenţia. Mierlă, mierlă. Bărbatul cu butelia de aragaz se oprise să se odihnească, băiatul cu bicicleta dispăruse. Îmi părea rău să o las pe scaunul de pânză, în faţa farfuriei de faianţă albastră agăţată în cui. Ce puteam să fac? Să împiedic sosirea lunii octombrie sau pescăruşii care ţipau de pe acoperişuri? Să alung câinii fără stăpân cu mătura măcelarului? Să rotesc manivela în sens invers şi să-i redau

— Ia aici

imensa ei vilă, cu grădină, cu piscină, cu sculptura de marmură la intrare? Voiam să uit şi de ea, şi de uşa ei deschisă din cauza fumului, şi de ziarul din poala ei pe care nu părea să-l citească. Să uit de chiftele şi de lingura de orez. De ştirile de la televizorul fără sunet, unde un peşte-soldat deschidea şi închidea gura într-un amestec de incendii şi de miniştri. Aşa că-i spuneam

— Pe mâine

şi, odată ajuns afară, îmi înfigeam mâinile în buzunare. Îmi înfigeam aşa de adânc mâinile în buzunare, strângând pumnii cât de tare puteam, încât atunci când luam pixul îmi dădeam seama că mă dureau articulaţiile. Dar nu era grav: le masam în vreme ce-mi reciteam hârtiile până simţeam că pot să o iau de la capăt. Trebuia doar să uit surâsul ei, acea fisură pe un perete îmbătrânit. Dar asta, slavă Domnului, uităm uşor. Nu-i aşa?

MIROSUL VALURILOR CÂND AERUL E MAI RECE CA APA

De obicei în al treilea minut al amurgului pe plajă aerul devine mai rece ca apa. Nu în al doilea şi nici în al patrulea: în cel de-al treilea şi timp de unsprezece secunde, ceea ce presupune discernământ, atenţie şi răbdare. Cel mai bine este să te aşezi pe un zid, cu bărbia în palmă, să priveşti pescăruşii, să fii martor la schimbarea culorilor la orizont, iar apoi, de îndată ce începe al treilea minut, să îţi retragi palma de sub bărbie ca să te bată aerul, şi asta-i tot: iei aerul de pe plajă, îl bagi în buzunar şi îl duci acasă, dar nu-l laşi să se evapore. Trebuie folosit imediat dat fiind faptul că de a doua zi, de pe la ora zece, aerul începe să se încălzească. Scoate-l cu grijă din buzunar şi inspiră încet. Atunci aproape întotdeauna pinii se cutremură şi pare să se arate, la femeile din familie, un fel de dorinţă de plâns. Nu-i vorba de tristeţe, desigur: pur şi simplu există dintotdeauna, în interiorul lor, o scoică sensibilă. N-am cunoscut decât un singur bărbat ale cărui mâini erau la fel de impregnate de nori ca ale tale: era domnul José, un ţăran dur din Trás-os-Montes, în grădina părinţilor mei, care făcea să se ivească flori din degetele lui umile, cu oase moi ca laptele, pe îndelete, cu precizie. Ar fi trebuit să am bunul-simţ să mor mai devreme decât el aşa încât degetele lui să-mi închidă ochii pentru totdeauna. Dar am fost cam năuc, deci domnul José se află deja în cimitir, umil, sfâşiat, dur, iar trupul lui se face una cu pământul. Surâsul lui fără dinţi, bunătatea lui, bietul lui trup muncit. Ce să mai spună acuma limba lui pietrificată? Se născuse în São Martinho de Anta, mă chema

— Băiete

iar sufletul lui era mai elegant decât al meu, cu o delicateţe despre care aş scrie că era aristocratică şi chiar scriu că era aristocratică

pe care eu n-o s-o am niciodată: eu sunt făcut din ciulini şi există cuvinte pe care le-am lăsat să se usuce-n interiorul meu sau viaţa mea a secat. Desigur, scriu, respir, chiar mi se întâmplă, uneori, să asud. Dar mă ascund. Altădată mă încuiam în baie ca să nu las să mi se vadă disperarea. Apoi deschideam uşa şi ieşeam fluierând. Sunt momente când orice fluierat costă mult. Mă sforţam şi reuşeam.

— Cum te simţi?

Întrerupeam fluieratul:

— Mă simt excelent

dar imediat, la căderea nopţii, fără să bage nimeni de seamă, percepeam o timidă rouă

de lacrimi odată cu întunericul. Poate venea de la mierle sau de la porumbei sau de la ceva asemănător, şi insistam

— E de la mierle sau de la porumbei sau de la ceva asemănător

însă erau lacrimi. Şi lacrimile se pot cuibări şi în copaci sau pe burlanele de scurgere ale acoperişului. Şi totuşi fiecare privire mi se deschidea ca şi cum nişte degetele s-ar fi desfăcut: petală cu petală. Aveți puțină răbdare, nu mai vorbiți cu mine acum. Lăsați-mă singur până ce greierii vor începe să ardă. Domnul José. Când îşi scotea pălăria rămânea mereu un semn în jurul capului. Ce lipsă de demnitate la mine că eram fericit, că eram uneori fericit. Mi-am petrecut luna august a anului trecut ascultând foşnetul unei ferigi lângă perete şi mă gândeam la tine. Apoi ea s-a ofilit. O ferigă uscată, aproape seacă, un sunet zbârcit, constant. Din nou m-am pus puțintel pe fluierat.

Acum e aproape noapte. Nu e nimeni cu mine, sunetele încep, încetul cu încetul, să se transforme. Păcat că nu sunt măslini pe strada asta. Descoperisem unul într-un ungher la spitalul Miguel Bombarda[16]. Din când în când mă opream în fața lui, puneam mâna pe trunchi, măslinul îmi zicea

— Băiete

mi-e absolut limpede că îmi zice

— Băiete

nu domnule doctor desigur, ce fel de doctor, nu am fost niciodată doctor nici atunci când vag eram, îmi zice

— Băiete

şi nu ştiu cum să răspund. Domnul José ar fi ştiut. Aşadar mă prefac că nu observ nimic, zăbovesc acolo o vreme, din timiditate, din politețe, plec. Va veni o zi când nu voi mai pleca. Tu, pe care încă nu-l cunosc, sau îmi imaginez că nu-l cunosc, ajută-mă să rămân. Ocup puțin spațiu, abia fac zgomot, nu țip niciodată, nu deranjez pe nimeni. Ia-mă cu tine şi ajută-mă să rămân. Tandrețea mea e cea mai simplă, dar e cu noduri. Cum unghiile tale sunt mai lungi decât ale mele, desfă-mi toate astea. Cu mâinile impregnate de nori, cu oasele tale suave ca laptele, agile, precise. E bine să te naşti în clipa în care aerul e mai rece ca apa. L-am adus aici în buzunar pentru tine. Trebuie că mai există pe undeva casa mea cea ultimă, iar domnul José din depărtare

— Băiete

în al treilea minut al amurgului, nici în al doilea, nici în al patrulea, inventând o floare. Dacă nu te superi, spune-mi o poveste în care personajele se căsătoresc până la urmă.

---

16. Celebru spital de psihiatrie la Lisabona, în care Lobo Antunes a fost medic ani de zile.

SALUT

Ca în fiecare dimineață, eşti acolo dinaintea oglinzii din baie în aşteptarea ta. Cu părul ăsta, cu nasul ăsta, cu pungile tale de sub ochi? Tu. Îți trebuie un pic de răgaz să te recunoşti într-un bărbat care nici măcar nu-ți imită gesturile, face altele în acelaşi timp, dar nu-şi bate joc de tine. Felul în care se spală pe dinți, felul în care se rade. El nu s-a bărbierit niciodată cum trebuie, tu nu te-ai bărbierit niciodată cum trebuie: rămân mereu insulițe de păr, o iei de la capăt. Cureți lama, o aşezi, nici unul din voi nu zâmbeşte. Care la care?

Ai vrut să creşti repede, iată că s-a făcut. Ce ai pierdut, ce ai câştigat? Văzând faptele, ai crescut mai repede decât ți-ai imaginat şi, cu toate acestea, totul era atât de lent în trecut: ore infinite, ziua ta de naştere mereu îndepărtată, zile de luni înşirându-se la nesfârşit în calendar. Lună după lună de zile de luni, ani de facultate petrecuți jucând şah. Astăzi ai prânzit cu un rus care lucrează în domeniul cărților şi slavă Domnului că în loc de cărți ați vorbit despre şah tot înghițind orezul. Petrosian, Capablanca, Karpov, Fisher, Alehin, Kasparov. Variante de deschidere. Partide semirapide. Avantaje şi inconveniente în apărarea indiană a regelui. Nu împărtăşeai admirația lui pentru Karpov, tu preferai geniile nebune. De câtă vreme nu te mai extaziază jocul de pioni la Korchnoi? El întotdeauna cu „țara mea“, „în țara mea“. Maica Rusia. Felul intim, mândru şi tandru în care vorbesc despre pământul lor: Maica Rusia. O iubire atât de carnală, atât de vie pentru cei vii. Maica lui şi orfanitatea mea tipic portugheză. Eram grăbit să mă întorc la romanul pe care trebuie să-l termin, aveam nevoie de tăcere şi totuşi îl tot urmăream cum mângâia cu gura nume magice: Puşkin, Cehov, Gogol. Dostoievski în Siberia. Ce îi pot eu cita în schimb? Pe Júlio Dinis, pe Camilo[17]? Țărişorul[18] Portugalia. Sărmanul meu tată Portugalia. Iată-te în oglinda din baie, pieptănându-te. Baia părinților mei are trei ferestre şi o cadă cu gheare. Intram în ea de fiecare dată câte doi şi mama ne freca până şi pe coate cu săpun. Era mereu câte unul care se plângea că celălalt a făcut pipi în apă. Poate că era adevărat: în ce mă priveşte uneori a fost adevărat.

Acum sunt la Nelas, sau mai precis m-am întors la Nelas. Trecutul meu irumpe brusc în prezentul meu, nu un trecut mort, ci un trecut viu: acolo e casa pe care o privim din afară, jumătate din localitate s-a schimbat şi jumătate nu s-a schimbat, recunosc totul şi nu recunosc nimic. Cine sunt eu? Acest aranjament fortuit de elemente numit António Lobo Antunes? Această sumă de particule, la întâmplare? Castanul uscat din fața garajului. Casa

mea e locuită

oameni pe care nu îi cunosc locuiesc în casa mea

şi a încetat să-mi aparţină. O spionez ca un hoţ îndrăgostit, cred că mă văd apărând dinspre fântână, în pantaloni scurţi, dar nu sunt eu, era umbra unei ramuri. Casă dragă. Maica mea casă. Nu mai venisem în Beira Alta de atâţia ani, şi iată că totuşi recunoşteam acest miros, această lumină. Dacă măcar fie şi pentru un minut mi s-ar putea da înapoi ceea ce am pierdut. Aşază-te[19] pe treptele mărginite de vie. Îţi aminteşti. Undeva în venele mele Serra da Estrela începe să crească: limpede, dintr-o parte spre cealaltă a orizontului. Noaptea toate vorbeau cu tine, aveai senzaţia că trupul tău e una cu pământul. Gângănii, voci de adulţi la etaj, spaime. La revedere, adunătură de elemente numite António Lobo Antunes.

Vântul se ridică din pădurea de pini murmurând plângerile morţilor tăi. Ce-au vrut ei de la tine, ce-au vrut ei de la mine? Acasă la Joãozinha anii s-au oprit. Atâtea portrete! Leul acela de ceramică, banca aceea: nici măcar nu mi-e dor. E doar tandreţea pe care o mototoleşti cu grabă pe un chip. Cobori scările. Intri în maşină. Pleci de acolo. Eşti zdravăn în interiorul tău, ca un pumn închis care tremură. Se spune că inima are mărimea pumnului nostru închis: dacă l-aş deschide, atâtea lucruri s-ar împrăştia! Slujnica domnului vicar îţi mai spune la revedere din verandă? Îţi ia ceva timp să găseşti veranda. Biserica, cimitirul, le regăseşti: mâinile care îţi făceau semne au dispărut toate. Profită de oglinda de ras să-ţi faci semn cu mâna şi ai să vezi că-ţi revine în gură gustul strugurilor vicarului. Aşezată pe scaun, cu baston, Joãozinha zâmbeşte: juca tenis la Urgeiriça într-o fustă albă. Amintindu-ţi de ea, zâmbeşti şi tu. Sau mai degrabă zâmbeşte-i oglinzii, fă-o. Castani, granit. Zâmbet. Cele patru colţuri de stradă, poşta, sosirea ziarului. Zâmbet. Buçaco, izvoarele termale, gustul murelor, micuţul loc de unde izvorăşte Mondego[20]. Zâmbeşte. Indiferent ce s-ar întâmpla să nu încetezi să zâmbeşti. Şi pentru numele lui Dumnezeu, nu-ţi mai deschide inima: aşa cum ai spus mai sus, atâtea lucruri s-ar împrăştia.

---

17. Júlio Dinis, medic şi scriitor portughez (1839−1871), încă citit pentru romanele sale cu scene provinciale, populare în Portugalia. În privinţa lui Camilo, poate fi vorba şi de Camilo Castel Branco (1825−1890), unul dintre întemeietorii romanului modern portughez, dar şi de poetul simbolist Camilo Pesanha (1867−1926), ambii nume importante ale literaturii portugheze moderne.

18. „*Paizinho Portugal*“: autorul pune în evidenţă ideea că în portugheză cuvântul „ţară“ (*o país*) derivă din *pai*, „tată“, spre deosebire aşadar de Maica Rusia, care derivă din „mamă“ – *maãezinha*. De altfel, şi numele propriu al ţării lusitane este masculin: *O Portugal*.

19. De remarcat alternanţa persoanei. Deseori prozatorul se desemnează pe sine indirect cu persoana a doua pentru a reveni brusc la persoana întâi, înainte de o nouă schimbare – aici accentuând dedublarea aceluiaşi personaj în timp.

20. Izvoarele râului Mondengo constituie toposul central, ca sursă generoasă a amintirilor, în romanul *Pe râurile ce duc*, publicat în limba română de Editura Humanitas Fiction în 2018.

CRONICA PE CARE N-AM REUŞIT S-O SCRIU

Stau aici de o jumătate de oră aşteptând să-mi vină cuvintele pentru această cronică, şi nimic. Despre ce am de gând să vorbesc? M-am gândit la fotbaliştii care mi-au plăcut cel mai mult în copilărie: Grazina do Olhanense

sau Abraão, portarul

şi la marele Patalino de la Elvas, la Simony de la Sporting din Covilhã, la Félix, la Galoşul, Jaime Graça, Coluna, Águas, toţi de la Benfica, bineînţeles, la Germano, cel mai bun fundaş central pe care l-am văzut vreodată, Ângelo, jucătorul meu preferat la apărare pe stânga. Sau José Pereira, Pasărea Albastră. Sau Mario Corso, Piciorul Stâng al lui Dumnezeu. Sau linia de atac de la Vasco da Gama din anii ’50, ale cărei nume sunt, evident, nemuritoare: Sabará, Maneca, Vává, Pinga şi Parodi. Sau eternele fente ale lui Garrincha. Sau Nilton Santos. Sau Schrank, Taurul din Köln. Uwe Seeler, atacantul central chel. Sau fantasticul Aníbal, portarul de la Futebol Benfica, despre care unchiul meu Jaca garanta:

— Mai mare decât el doar cei din războaiele punice.

Era inegalabil când şuta cu bombeul linii perpendiculare pe centrul porţii. Restul la el nu mergea la fel de bine, dar şuturile acelea erau geniale. Apoi m-am gândit să vorbesc despre meciurile de hochei din copilăria mea, care se terminau totdeauna cu cafteală. A existat o înfruntare Portugalia–Spania care a devenit bătălia de la Aljubarrota[21]. Unul dintre spanioli, în vestiar, împărţea lovituri cu bâta, tăind capete cu crosa. Am lăsat baltă sportul după ce am pomenit faimoasa echipă alcătuită din Barata, Luís Lopes, Cruzeiro, Lisboa şi Perdigão. Perdigão mă fascina fiindcă se scărpina între picioare de fiecare dată înainte de a marca o lovitură liberă. Atâta libertate manuală friza sublimul, dar mânuţa virilă a lui Perdigão epuiza subiectul. Ce să mai adaug eu la acel gest competent?

Acest capitol fiind închis, am început să-mi rod pixul în căutarea vreunei isprăvi echivalente. Nu ştiu de ce mi-au venit în minte aventurile mele cu dentiştii, mai ales cu soldatul care mi-a scos cu sânge rece un dinte în Angola. Eu, care nu beau niciodată, am adus atunci o sticlă de whiskey s-o împărţim. Pentru mine ca anestezic, pentru el să-i stimuleze curajul. După câteva înghiţituri luate în silă, m-am aşezat pe un scaun de fier, i-am ordonat

— Hai s-o facem

şi mi-am deschis gura. El nimic. Stătea în picioare, cu cleştele lui, nemişcat. I-am întins sticla

— Suge din ea cât îți trebuie.

Lichidul a coborât până în partea de dedesubt a etichetei şi soldatul, cuprins de o furie ce aducea a *delirium tremens*, şi-a vârât genunchiul în burta mea şi a început să tragă garantându-mi

— Să-mi sară mie ochii dacă nu iese, să-mi sară ochii dacă nu iese.

Niciodată n-am mai văzut ochi aşa de roşii, iar el făcea spume. Dintele a ieşit într-adevăr, dar şi craniul mi-a ieşit pe gură. Tot craniul. Poate că nu e o exagerare să spun că m-a durut puțin. Nu rămăsese un nerv în mine să nu sune alarma. Cred că întregul pluton a urmărit decapitarea, punând pariuri pe numărul de vertebre dorsale care vor ieşi în acel moment împreună cu craniul. O mie de ani de-aş trăi, n-am să uit zgomotul molarului când s-a rupt.

Mi s-a părut cam dureros subiectul, ca să spun aşa, deci am lăsat deoparte dentiştii. Oribil vid: Iar acum ce? Copilăria? Nu. Literatura? Nici vorbă. Politică? Mai bine uită. Zgomotul molarului mi-a apărut din nou în memorie. Dar pentru puțină vreme, mulțam lui Dumnezeu. Sau despre oameni pe care i-am întâlnit? Sunt doi sau trei pe care trebuie să-i menționez: domnul Florentino, un băutor homeric, şi domnul Joaquim, care le vindea schelete studenților la medicină. Aducea cadavrele din cimitirul Prazeres şi le punea la uscat pe acoperişul din Campo de Santana. Era mic, îndesat şi mândru de boala Parkinson a fiului său. Mi l-a prezentat aşa, cu legitimă mândrie:

— Băiatul meu, parkinsonist.

Nu o stare, nu o boală: un titlu. Iar fiul a înaintat să-mi întindă mâna cu mişcările unei marionete mânuite de ațe. Sau pe sacristanul bisericii din Benfica, domnul José, remarcabil când distribuia sfântul mir. Potrivea scara, iar apoi urca şi-i făcea praf pe sfinți certându-i. Sau omul care vindea păsări şi vorbea cu ferestrele închise. Sau bețivii de la Taverna Oaselor, cu vin de sfadă, în discuții circulare, ghemuiți unul lângă altul pe marginea trotuarului ca vrăbiile pe un fir de telegraf. Nici asta. Atunci ce? Domnul José mi-a dăruit resturile de împărtăşanie rămase, iar atletul Perdigão s-a asigurat că giuvaierele îi rămăseseră la locul lor. Pe deplin liniştit, şi-a reluat jocul. Trei sferturi de oră fără probleme. Profit de ocazie să mă scarpin şi eu. Mă ridic, prind curaj, încerc să merg ca băiatul parkinsonist al lui Joaquim, corectându-mi mişcările în oglindă. Gândindu-mă bine, cred că domnul Joaquim avea dreptate în privința mândriei lui de tată: parkinsonistul mi se potrivea de minune. Deznădăjduit, încerc să trec la alt subiect. Nimic nu-mi trece prin cap în afară de dulapul din casa bunicilor mei, plin de cutii vechi de pălării şi sticle de parfum goale din care ieşea o vagă aromă de violete. Nici asta. Profesorul de gimnastică de la liceul Camões care îşi ținea cursurile în vestă şi cu cravată şi înlocuia gimnastica cu isprăvile lui de vânătoare în Guadiana? Când vorbea despre puşcă îşi bătea genunchiul:

— Periculoasă, dragi copii, uneori teribilă.

Nu prea am poftă. Mă scarpin din nou? Oare să încerc să-mi îmbunătățesc parkinsonismul? Sau să imit driblingul marelui Patalino? Cincizeci şi cinci de minute. Mătuşile din Brazilia care cântau la pian? Duminica înfulecând prăjituri cu nucă de cocos? Descoperirea minunată care a fost pentru mine Cisco Kid? Sau Mandrake? Sau Luis

Euripo? Sau Flash Gordon? Sau scăldatul de la Praia das Maçãs cu scufundatul în valuri fiecare băiat o singură scufundare

copiii din tabăra de vară şi însoţitoarele care au stârnit în mine primele dorinţe întunecate, confuze? Tot felul de paiaţe ce se loveau şi se pocneau reciproc sub un cort de pânză? Vânzătorii de medicamente împotriva căderii părului de pe Avenida Grão Vasco, după liturghie? Clienţii primeau pentru fiecare pachet cumpărat trei gratuite:

— Ăsta e oferit, ăsta e cadou şi cu ăsta fac cinste,

ca să nu mai vorbim de acea amuletă binecuvântată de mătuşa mea care era vrăjitoare la Arruda. Mai bine renunţ la cronica asta şi trimit mingea în corner ca Felix Galoşul, la un atac al lui Jesus Correia. Sau să o las pe mâine. La televizor un comic austriac îşi mărturiseşte în faţa publicului impotenţa. I s-a plâns nevestei că nu-i spune niciodată numele când are orgasm. Răspunsul soţiei:

— Aş putea, oare? Tu nu eşti niciodată acolo.

Nu serveşte la nimic. A scrie cronici este periculos, dragi copii, uneori chiar teribil. Profesorul de gimnastică execută o întoarcere, în costum-cravată, fără să facă nici un pliu la pantaloni. Mario Corso, Piciorul Stâng al lui Dumnezeu, dă gol pe interior dreapta după o pasă în diagonală. După ce mi-am scos dintele, l-am pierdut din vedere pe soldatul cu cleştele lui timp de o săptămână. Când m-a găsit într-un colţ al barăcii noastre s-a sprijinit în cot:

— Vă simţiţi mai bine?

Sunt momente când criminalii mă înduioşează. Cel puţin când mi-am văzut călăul am fost emoţionat. Limba mea nu înceta să tot exploreze gaura din gingie. Mă uit la ea în oglindă în timp ce parkinsonizez fără talent: e încă acolo. În fundal, pe jumătate ascunsă, dar e tot acolo, numai că limba a uitat de asta. La dracu' cu cronica: măsor camera de la perete la perete: şapte paşi. Număr trei paşi şi jumătate şi, cu vârful degetului, trag o linie perpendiculară pe centru. Apoi îndoi puţin genunchii şi deschid larg braţele, aşteptând: de îndată ce vor şuta în direcţia mea am să blochez cu siguranţă. Mai mare decât mine doar cei din războaiele punice.

---

21. Referinţă la bătălia istorică de la Aljubarrota (14 august 1385), în centrul Portugaliei, dintre trupele spaniole şi portugheze, câştigată de lusitani în ciuda superiorităţii numerice a castilienilor.

REȚETĂ PENTRU CUM SĂ FIU CITIT

Ori de câte ori cineva spune că a citit o carte de-a mea rămân dezamăgit ca de o eroare. Deoarece cărțile mele nu sunt făcute să fie citite în sensul în care de obicei se numeşte a citi: singura cale

mi se pare mie

să abordezi romanele pe care le scriu eu e să te contaminezi de ele aşa cum ai lua o boală. Se zicea despre Björn Borg, în comparație cu alți jucători de tenis, că ei jucau tenis, în timp ce Borg juca altceva. Ceea ce eu, din comoditate, spun că sunt romane, cum prea bine aş putea să spun şi că sunt poeme, viziuni, sau cum vreți voi să le spuneți, nu vor fi înțelese decât dacă sunt luate drept altceva. Persoana respectivă trebuie să renunțe la propria ei cheie de lectură

cea care tuturor ne permite să descuiem cu ea viața, viața noastră ori viața altora,

şi să utilizeze cheia pe care textul i-o oferă. Ar fi absurd să fiu citit altcumva, dat fiind faptul că nici cuvintele nu sunt decât nişte semne ale emoțiilor intime, iar personajele, situațiile şi intrigile sunt doar pretexte de suprafață de care te foloseşti ca să ajungi la partea ascunsă a sufletului. Adevărata aventură pe care eu o propun este cea pe care naratorul şi cititorul o întreprind împreună în adâncurile inconştientului, la rădăcina naturii umane. Cine nu înțelege acest lucru pricepe numai aspecte parțiale şi mai puțin importante din aceste cărți: țara, relațiile dintre bărbați şi femei, problema identității şi căutarea ei, Africa şi brutalitatea regimului colonial etc., probleme probabil foarte importante din punct de vedere politic, social sau antropologic, dar care nu au nimic de-a face cu munca mea. Ceea ce, în general, primim cel mai mult de la viață este cunoaşterea ei la care ajungem prea târziu. Din acest motiv nu există în nici una dintre operele mele semnificații exclusive sau concluzii definite: doar simboluri materiale de iluzii fantastice, adică raționalitatea trunchiată specifică nouă. Trebuie să te abandonezi aparentelor tale slăbiciuni, punctelor tale de suspensie, lungilor tale elipse, în uluitorul du-te-vino al valurilor care, încetul cu încetul, te transportă spre întâlnirea cu bezna fatală, naufragiu absolut necesar renaşterii şi reînnoirii spiritului. E necesar ca încrederea în valorile noastre comune să se dizolve în fiece pagină, iar înşelătoarea noastră coeziune interioară trebuie să-şi piardă treptat înțelesul pe care nu-l are dar pe care totuşi noi i-l împrumutăm, astfel încât o nouă ordine să se nască din această ciocnire, chiar dacă pentru cititor nu va deveni decât tocmai cea mai inevitabilă amărăciune. Mi-aş dori ca romanele mele să nu se afle în

librării alături de alte cărți, ci mai degrabă aşezate separat şi închise ermetic într-o cutie, pentru a nu infecta falsele narațiuni din celelalte cărți şi nici pe cititorii imprudenți: pierzi totdeauna când cauți o minciună dar găseşti un adevăr. Trebuie să înaintați prin paginile mele ca printr-un vis întrucât tocmai în acest vis, prin luminişurile şi printre umbrele lui, veți găsi semnificațiile romanului, cu o intensitate ce corespunde instinctelor voastre de claritate şi umbrelor irațională din preistoria fiecăruia dintre voi. Iar apoi, odată terminată călătoria

şi cartea închisă

intrați în convalescență. Îi cer cititorului să aibă propria voce amestecată cu vocile din roman,

din poem, din viziune, sau cum vreți voi să le spuneți

încât acea carte să-şi poată găsi echilibrul printre demonii şi îngerii pământului. Iar un alt fel de a aborda scrierile mele

s-ar limita

pur şi simplu la o lectură, dar nu ca o inițiere în pustietatea unde vizitatorul să-şi vadă carnea consumată în singurătate şi bucurie. Aşa ceva nu poate fi prea complicat dacă veți încadra opera la una din bolile de care vorbeam mai devreme: văzând că vă revin chiar dinlăuntrul vostru fapte trăite, chiar dacă încărcate cu cadavre. Unele

aproape toate

neînțelegeri în legătură cu ceea ce am produs eu derivă din faptul că sunt abordate cărțile mele aşa cum am fost învățați să abordăm orice narațiune. Iar cititorul surprins descoperă că aici nu există o narațiune în sensul obişnuit al termenului, ci doar largi cercuri concentrice care treptat se strâng şi aparent ne sufocă. Dar ne sufocă în aparență numai pentru a respira mai bine. Dezbrăcați-vă de hainele voastre de creaturi civilizate, pline de oprelişti, şi lăsați să vorbească corpul vostru. Observați că figurile ce populează scrierile mele nu sunt descrise şi aproape nici nu au un profil distinct: fiindcă e vorba de voi înşivă. Afirmam nu demult că o carte ideală este aceea în care toate paginile ar fi nişte oglinzi: mă reflectă pe mine dar şi pe cititor, aşa încât nimeni nu ştie care din doi e celălalt. Eu încerc să fac din fiecare în parte un dublu, încât să iasă din aceste oglinzi precum cineva care şi-ar părăsi caverna în care era. E singura salvare posibilă şi, chiar dacă mai cunosc şi altele, e singura care mă interesează. Era timpul să devină limpede ce cred eu despre arta de a scrie un roman, eu care de obicei răspund la întrebările jurnaliştilor cu o frivolitate amuzantă, pentru că mi se par de prisos: iar acum fiindcă sunt cunoscute răspunsurile, toate întrebările devin lipsite de importanță. Şi, vă rog, lăsați baltă facultatea de a judeca: din momentul în care cineva înțelege, nu-i mai judecă pe alții, şi rămâi uimit în fața uluitoarei simplități a tuturor lucrurilor. Pentru că romanele mele sunt mult mai simple decât par: în general ele sunt o experiență de antropofagie prin înfometare continuă, o luptă împotriva narațiunilor anecdotice şi a scopurilor lor pragmatice la care se reduc de obicei romanele. Problema e că acelora le lipseşte esențialul: intensa demnitate a unei ființe întregi. Spunea Faulkner, care nu-mi mai place cum îmi plăcea, că a scrie este un lucru foarte frumos: îi face pe oameni să păşească pe membrele lor inferioare şi să arunce o uriaşă umbră. Vă rog să v-o găsiți pe a voastră, să înțelegeți că vă aparține şi vouă, şi nu doar să înțelegeți că vă aparține şi vouă, ci de asemenea că ea poate, în cazul

ideal, să confere un sens şi vieții voastre.

VĂ AŞTEPT AICI LA ÎNTOARCERE

În strada Cláudio Nunes, pe unde însoţeam înmormântările spre cimitir, era o cârciumă numită Vă Aştept Aici la Întoarcere. Şi de facto, după ce se termina cu rugăciunile, cu florile, cu lacrimile şi după înhumarea de rigoare, rubedeniile de sex masculin invadau dugheana, iar cam la un ceas după aceea totul devenea o hărmălaie vâscoasă de beţivăneli, cu chiţcăituri, cântece în cor şi bătăi vânjoase pe spate. Eu eram mic şi uimit de transformarea acelor plângăcioşi plini de demnitate în nişte belferi descheiaţi la gât şi cu cravata vârâtă în buzunar urlând cu paharele în mână să trăiască Benfica. Iar soţiile, cu doliul lor riguros, veneau să-i pescuiască pe la lăsatul serii, indignate ca şi cum acea veselie l-ar fi jignit pe defunct, păstorindu-le bucuria şi mersul clătinat până ajungeau la loc sigur acasă, de unde continuau să se audă chiote cu sunete înfundate, care până la urmă răsunau şi din organele relaxate. După o vreme soţiile se plânseră domnului paroh, domnul paroh îşi puse în funcţiune anumite influenţe la primărie, iar primarul, care aproape în fiecare după-amiază vărsa câteva păhăruţe pe gât la Vă Aştept Aici la Întoarcere i-a atras atenţia proprietarului că sufletele din Purgatoriu, care ardeau în cumplite flăcări în gravura de catehism de la biserică, merită mila ce li se cuvine spiritelor prăjite, iar proprietarul, sub a cărui cămaşă mirositoare se ascundea o inimă sensibilă la arsurile de gradul doi, a înţeles scrupulele parohului, a scos reclama cu sacrilegiul, a petrecut o săptămână într-un proces de cugetare ce-i destrăma meningele, apoi a întors tăblia pe dos şi a scris, ajutându-se de verde şi de roşu, un nume decent pe care l-a bătut în cui să spânzure deasupra uşii. Mai întâi monseniorul iar mai apoi şi primarul i-au lăudat perspicacitatea şi delicateţea sentimentelor, soţiile vor simţi că li s-au ascultat dorinţele, toată strada Cláudio Nunes va aplauda. Iar dugheana Vă Aştept aici la Întoarcere s-a numit de atunci încolo Tradiţionala Întoarcere. Aşa cum am scris la început, eu eram mic şi, în consecinţă, nu prea aveam acces la subtilităţile inteligenţei. Din idioţenie, am vrut să cred că nu exista nici o diferenţă între Vă Aştept Aici la Întoarcere şi Tradiţionala Întoarcere. Dar probabil că eram singurul care gândeam aşa deoarece Tradiţionala Întoarcere continuă să fiinţeze până azi acceptată ca atare de toată lumea, provocând zeci de *delirium tremens* pe zi după ce obosiţii însoţitori de dricuri îşi încheie dezamăgiţi transporturile. Eu eram mic, nu cunoşteam încă răspunsul lui W.C. Fields când fusese întrebat de ce nu bea apă

— Eu nu beau apă pentru că peştii copulează în ea

iar în afară de asta, în cartierul părinților mei şi prin împrejurimi, pe Travessa dos Arneiros, pe Travessa do Vintém das Escolas, pe Rua Ernesto da Silva, pe Calçada do Tojal, mă obişnuisem cu o extraordinară legiune de alcoolici homerici: domnul Florindo, cizmar, sau domnul Florentino, docher, sau unchiul João Paço de Arcos, pensionar la Carris, sau domnul Carlos, vânzător de păsări în colivie, pe care-i întâlneam uneori înşiraţi ca cepele în funie în pasaj întrerupând discuţiile lor interminabile ca să mă salute

— Bună seara micuţule Antoninho

frază căreia îi lua cam un sfert de oră să se pronunţe, cu mari contribuţii de salivă

(după al cincilea pahar saliva se prinde pe gingii, iar gingia de deasupra se lipeşte de gingia de dedesubt)

şi de atâta concentrare mentală sperând că nu mă confundă cu băieţelul Joãozinho, sau cu băieţelul Pedrinho şi cu băieţelul Miguelzinho

(băieţelul Nuninho şi băieţelul Manuelzinho nu erau încă, la acea dată, decât nişte viitoare proiecte)

confuzie întotdeauna posibilă dat fiind faptul că se năşteau în mod constant bebeluşi de pe linia de asamblare a marii noastre case de culoarea cărămizii, încurcând calculele, într-adevăr penibile, ale domnului Florentino şi ale celorlalţi. Sunt momente când mă întreb de ce nu m-am pus niciodată pe băut, cu exemple atât de numeroase şi de ilustre în jurul meu. Uneori chiar îmi pare rău că nu beau. Fiindcă mi-ar plăcea şi mie să mă aşez pe marginea trotuarului după ce s-a încheiat o înmormântare frumoasă, apoi să-i urez cel mai luminos viitor echipei Benfica şi, mai presus de toate, să pot să-l salut

— Bună seara micuţule Antoninho

pe fiul cel mai mare al domnului doctor, întorcându-se de la şcoală, iar el m-ar privi cu o admiraţie extatică pe care, până acum, niciodată nu mi-o arătase. Chiar micuţul acela Antoninho căruia literatura, în afară de *Sandokan*, i se părea o pedeapsă enervantă, şi a cărui cea mai mare ambiţie în viaţă era să crească cât mai repede, ca să aibă dreptul să poarte un inel cu piatră neagră pe degetul mic fără să-i mai interzică cineva, să nu trebuiască să mănânce supă şi s-o vrăjească pe fata inaccesibilă a ceasornicarului purtând pantaloni adevăraţi. Dacă eu aş fi început să port pantaloni adevăraţi în locul pantalonilor scurţi mai mult ca sigur că azi aş locui, surâzător, într-o constelaţie de cuci şi ceasuri deşteptătoare de tablă, nu printre aceste cărţi prăfuite care fac rău la plămâni şi nici nu arată ora. Şi dacă aş avea nevoie vreodată de un stimulator cardiac cu siguranţă că doctorul mi-ar strecura în piept mecanismul pendulei din bucătărie a cărei limbă mare e un cuţit, iar cea mică e o furculiţă. Dacă la toate astea mai adăugăm şi piticul din Albă-ca-Zăpada de deasupra frigiderului, ce şi-ar mai putea dori oare un bărbat ca să se simtă fericit?

NU EXIST PENTRU NIMENI ÎN SEARA ASTA

Când era mică obişnuia să se joace prin cimitirul din Abrigada, crezând că anumite cavouri erau case de păpuşi. Poate că şi erau: aveau coşuleţe cu şervețele, flori de hârtie în borcane de sticlă albastră, perdeluţe cu volănaşe după lucarne. Putea însemna şi pietrele funerare cu pătrățele de cretă, le putea numerota, putea arunca cu pietricele şi sărea ca maimuțele într-un picior. Vântul aducea dinspre munți mirosul mimozelor, iar ea sărea din casă în casă la şotron până ajungea la cer. Seara bunica îi spunea poveşti pe care le aflase de la tatăl ei, pilot de port în insulele Azore, iar în acest timp bunicul dezlega cuvinte încrucişate flancat de mobilele întunecate. Odată a fost trezită de un huhurez care bătea cu aripile în fereastra de la camera ei. Sau era o bufniță.

— Nu ştiu ce oră trebuie să fi fost atunci

mi-a spus ea în ajunul morții, privindu-şi propriile mâini cu o surpriză lentă. Abia putea să respire sprijinită pe o grămadă de perne şi uneori părea că se află atât de departe de noi încât nici nu o mai vedeam. Deja nu mai mânca: se mulțumea să bea un lichid oarecare dintr-o cutie de carton, trăgea o țigară din pachet şi uita de ea. Cele două pisici se încolăceau una în alta la piciorul patului.

— Nu ştiu ce oră trebuie să fie pe vreme asta şi nu ştiu nici cât e ceasul acum

pentru că nu putea întoarce capul spre ceasul de pe noptieră. Părul ei, cândva negru şi strălucitor, semăna cu nişte meşe de câlți de păpuşă. Pentru o clipă dăduse impresia că a plecat, iar apoi revenise cu mare greutate.

— Cât e ceasul acum?

Îi atârnau tuburile de oxigen din nas ca nişte elastice, iar între timp spaima ei se plimba prin încăpere. Uneori îşi lua oglinjoara să îşi machieze ochii şi gura. Nu părea tristă. Doar îndepărtată, plonjată într-o indiferență somnoroasă. Din când în când zâmbea.

— La ce te gândeşti?

— Nu ştiu. Cât e ceasul acum?

Ceasul de plastic arăta cinci fără douăzeci.

— Cinci fără douăzeci.

Mâinile au dat peste jurnalele la care era abonată dar apoi au renunțat.

— E o oră aşa de improbabilă

a spus. N-am să uit niciodată această frază:

— E o oră aşa de improbabilă.

O duzină de pachețele cu leacuri în harababura de pe comodă, morfină, calmante, siropuri, anticoagulante, un pulverizator o ajuta să respire, o pereche de Cristoşi de lemn orbi, fără braţe şi picioare, coliere atârnând într-o arcadă de lemn, un umeraş gol pe colțul paravanului, haine împrăştiate pe rezemătoarea balansoarului. Surâsul.

— La ce te gândeşti?

— Nu ştiu

Iar degetele căutând nimic deasupra cuverturii. Toate luminile aprinse chiar dacă era zi. Deodată s-a ridicat în pat. Pe când mă ridicam şi eu să mă apropii, m-a prevenit

— Nu te speria

şi a dispărut din nou. A durat multă vreme până a revenit, după care şi-a verificat din nou butoniera de la gât. Şi motivul cu flori de pe bluză, şi un genunchi extrem de slăbit ieşind de sub cuvertură. Nu părea tristă.

— Cine să mă mai iubească pe mine acum?

Privea spre statuia femeii africane, care fuma pipă, iar copiii ei se lipeau de ea strâns. Pipa cădea singură din gura femeii, se rostogolea printre hârtii pe podea şi se oprea răsturnată pe o parte.

— Ar vrea să se întoarcă la São Tomé, nu crezi?

Credeam şi eu tot aşa. Ar vrea să se întoarcă la São Tomé, să revadă rechinii întinşi pe plajă, la masacrul de la Gorgulho. O pereche de ochelari cu rame albastre şi o pereche de ochelari cu rame verzi peste ziarele pe care nu le citea. Nici un huhurez nici o bufniță. Un porumbel gras pe veranda de la Olaias, păşind pe parapet într-o plimbare pontificală. Acel stil de a păşi, cu tot felul de ticuri, al păsărilor. A încercat să meargă singură la toaletă şi au găsit-o în baie întinsă pe gresie, epuizată, incapabilă să se mişte:

— Nu vă speriați.

În acea duminică automobilul funerar a gonit cu o sută treizeci pe oră între Lisabona şi Alenquer, depăşind aproape toate maşinile întâlnite pe drum. Din Alenquer se arată un drum secundar, fabrici, case de emigranți, aici se află ceea ce oamenii din oraş numesc plictisul provinciei. După ce s-a intrat în sat totul s-a petrecut foarte lent pentru că oamenii din Abrigada însoțeau sicriul la pas. M-am rezemat de unul dintre copacii cu coroană stufoasă din spatele bisericii. Părintele i-a sfătuit pe cei care asistau să se poarte bine şi i-a avertizat că şi casa lui Dumnezeu se află la nenumărate adrese. Nu-mi mai aduc aminte de restul discursului. După care am mers la pas în spatele dricului. M-am simțit ca un automat. Era mult soare. Nu înțelegeam nimic, dar îmi aminteam cuvintele lui Isus din Evanghelia Sfântului Ioan: „Nu înțelegeți ce spun eu fiindcă nu înțelegeți ce gândesc eu“. Părintele ne dădu binețe după care plecă cu crucea urmat de cel care-i ținea cădelnița. Casa Tatălui meu e pretutindeni. Era aproape cinci fără douăzeci, o oră atât de improbabilă. Cât despre case, nici un copil nu se juca în cimitir imaginându-şi că acele cavouri erau case de păpuşi. Deşi se aflau acolo cu coşulețele cu şervețele, cu florile lor de hârtie, cu perdelușele lor cu volănaşe. Nici o copilă nu sărea într-un picior de la o piatră funerară la alta, însă vântul aducea dinspre munți mirosul mimozelor, atât de persistent încât a ajuns din nou la Lisabona şi îl mai simt şi azi.

DUMNEZEU CA AMATOR DE JAZZ

Am crescut cu un portret uriaş al lui Charlie Parker în dormitorul meu. Cred că pentru un copil cu ambiția totală de a deveni scriitor Charlie Parker a fost într-adevăr compania ideală. Acest sărman, sublim, mizerabil, genial dependent de droguri care şi-a petrecut viața sinucigându-se şi a murit de tinerețe ca alții de bătrânețe continua să întruchipeze pentru mine acea frază din *Arta poetică* a lui Horațiu unde se rezumă ce anume ar trebui să fie orice carte sau pictură sau simfonie sau indiferent ce: o frumoasă dezordine precedată de furie poetică

zice el

este fundamentul odei. De câte ori mi se vorbeşte despre cuvinte şi influențe râd discret în interior: cei care au ajutat de fapt la maturizarea scrisului meu au fost muzicienii. Drumul meu spre Damasc a avut loc acum vreo zece ani, în fața unui televizor unde un ornitolog englez explica trilul păsărilor. Îl făcea nu ştiu de câte ori mai lent, descompunându-i şi dovedindu-i, în comparație cu lucrări de Händel şi de Mozart, existența unei structuri simfonice. La sfârşitul acelei emisiuni am înțeles ce trebuia să fac: să folosesc personajele ca diferite instrumente ale unei orchestre şi să transform romanul într-o partitură. Beethoven, Brahms şi Mahler mi-au servit de model pentru *Ordinea naturală a lucrurilor, Moartea lui Carlos Gardel* şi *Manualul inchizitorilor,* până când m-am socotit capabil să compun pe cont propriu, punând laolaltă ceea ce învățasem împreună cu muzica saxofoniştilor de jazz, în special de la Charlie Parker, Lester Young şi Ben Webster, de la Ben Webster din etapa finală, din *Atmosferă pentru amanți şi tâlhari*, de unde înveți despre metaforele directe şi despre tehnica reținerii informațiilor mai mult decât din orice alt manual de tehnici literare. Lester Young m-a învățat cum să frazez. Era un om care începuse cu bătutul tobelor. Un critic l-a întrebat de ce a trecut de la baterie la un instrument de suflat, iar el a explicat:

— Ştii, tobele sunt un lucru oribil de complicat. La finalul concertelor, când terminam cu demontarea lor, toți colegii mei erau deja de mult plecați cu cele mai frumoase fete.

Faptul că şi-a dorit să aibă şi el fete drăguțe l-a condus, printre alte capodopere, până la *These Foolish Things*, unde fiecare notă pare a fi ultimul suspin al unui înger iluminat. Fotografia pe care o am eu cu Lester Young arată un bărbat aşezat pe marginea unui pat într-o cameră de hotel cu un saxofon tenor alături. Ne priveşte prin ochelari slab şi îmbătrânit cu cei mai dulci şi mai trişti ochi pe care i-am văzut vreodată. Purta o cravată

pusă strâmb şi o haină boțită, dar puțini oameni au fost cu siguranță mai aproape de Dumnezeu decât acest vagabond ceresc. Ben Webster, la rândul lui, semăna cu un negustor obez transfigurat însă de o aureolă invizibilă, dar evidentă. Aceste trei făpturi stau la dreapta Tatălui, iar eu sunt uimit că nu le găsesc pe altarele din biserici. Poate că nu mai este loc, pe cerul de marmură şi tencuială, pentru alcoolici promiscui şi păcătoşi fără speranță. În mod evident există oameni care se simt mai bine în compania unor creaturi edificatoare care însă nu au edificat nimic altceva decât vieți fără bucurie sfârşite în agonii virtuoase şi în parfum de crin. Cum eu cred că Dumnezeu nu e prost, sunt sigur că îl plictisesc nespus atâta bunătate melancolică şi atâta îngustime fără pic de merit. Chiar pariez că el continuă să bată la tobe numai ca să le lase altora cele mai frumoase fete, deci el rămâne la urmă pe scenă să strângă discret toate astea, tobe şi alămuri, în timp ce Charlie Parker, Lester Young şi Ben Webster îşi sug ginul şi marijuana pe la vreun studio de înregistrări unde Billie Holiday tocmai a început să preaslăvească cântând puterea Lui şi gloria Lui în veacul vecilor.

NU SE COBOARĂ VIU DE PE O CRUCE

Cu două zile mai înainte, de îndată ce rămăseserăm singuri, zisese:

— Vreau să mor cu demnitate.

Era foarte obosit şi deja foarte slab, iar în ciuda faptului că era foarte slab, continua să piardă în greutate. Lângă fotoliul în care se aşezase

dacă asta înseamnă a se aşeza

o grămadă de batiste în care tuşea neîncetat. Uneori adormea, se trezea, se uita la mine şi ridica din umeri zâmbind. Prietenia noastră a fost întotdeauna alcătuită mai mult din tăceri decât din cuvinte. Am trăit cu el unele dintre cele mai intime şi secrete lucruri din viaţa lui, din viaţa mea, în Africa şi în Portugalia, iar asta a făcut să sporească între noi o complicitate pe care n-am avut-o cu nimeni altcineva. De mulţi ani Catarina, fiica lui cea mare, pe atunci încă mică, se arăta uimită de noi, ore întregi împreună fără să deschidem gura:

— Voi nu vorbiţi niciodată unul cu celălalt.

Nu era destul de mare să înţeleagă că tocmai acesta era, în mod precis, unul din felurile noastre de a vorbi, şi că ne spuneam atâtea lucruri ascunse de pudoare, cu extrema grijă şi delicateţea atentă cu care Ernesto şi-a trăit mereu camaraderia. Cu câteva luni în urmă, după ce fusese operat la limbă, vocea lui la telefon

(atât de slabă deja)

neliniştindu-se însă în privinţa mea îmi amintea deviza lui Saint-Exupéry care afirma că trebuie să-ţi placă de oameni fără să le-o arăţi: cei care nu îl cunoşteau bine cu greu puteau să-l înţeleagă; dar cei care l-au cunoscut bine se poticneau la fiecare pas în tandreţea lui vigilentă, în afecţiunea lui fără cusur. Aveam aceleaşi interese şi aceleaşi pasiuni şi singura greşeală pe care nu i-am iertat-o niciodată a fost că i-a dăruit Joanei pe când era bebeluş un clopoţel cu o sfoară. Joana plângea al naibii de mult, eu trăgeam de sfoara clopoţelului, începea să cânte o melodie, Joana tăcea, mă întorceam în pat şi exact în momentul în care adormeam melodioara se oprea, Joana îşi lua de la capăt ţipetele, iar eu, clătinându-mă, o luam de la capăt cu trasul sforii. Chiar şi azi încă mă întreb dacă nu a făcut-o intenţionat, calculând lungimea exactă a firului încât să nu mă lase să adorm la loc şi să-mi sporească tortura. Asta s-a întâmplat la o lună-două înainte de 25 aprilie despre care îmi vorbea cu o exaltare curajoasă şi neliniştită, plimbându-se de ici-colo, cu ţigara în mână, prin sufrageria mea minusculă, plină de cărţi. Deja pe când ajunsesem locotenent

îmi trecuse prin minte să dezertez, să fug. El mi-a răspuns că războiul fusese o greşeală imensă

(n-am uitat niciodată cuvintele lui)

şi că revoluția se făcea din interior. Ca aproape ori de câte ori nu eram de acord, avea el dreptate. Şi l-am urmat. Asta era în 1970, iar de atunci

(cu excepția acelui episod cu clopoțelul)

am petrecut douăzeci şi nouă de ani de prietenie fără un singur nor. Viața mea cu siguranță nu a fost una fericită, dar mi-a dat, fără să merit, nişte întâlniri miraculoase: cu José Cardoso Pires[22], cu Daniel Sampaio[23], cu Nelson de Matos[24], cu Marianne Eyre[25]. Şi cu Ernesto Melo Antunes şi clopoțelul său cu ață despre care scriu acum, fiindcă abia acum sunt în stare să scriu. La moartea lui, cei care au ştiut să le vorbească cel mai bine portughezilor despre el nu au fost nici politicienii, nici intelectualii: au fost militarii. Ramalho Eanes[26] şi Pezarat Correia[27], de exemplu, i-au făcut câte un admirabil portret. În ziua înmormântării am cunoscut-o pe Maria de Lurdes Pintasilgo[28]. Îmi zâmbea, iar când am sărutat-o, i-am simțit fața udă de lacrimi. Cum eu nu am demnitatea ei, mai bine tac înainte să le simțiți voi pe ale mele. Crezusem că le-am lăsat aproape pe toate în brațele prietenilor lui.

---

22. Important romancier portughez (1925−1998), cunoscut mai cu seamă pentru romanele *Balada plajei câinilor* şi *Alexandra Alpha*, pe care Lobo Antunes îl citează deseori printre prietenii lui esențiali.

23. Psihiatru, profesor emerit, scriitor portughez (n. 1946), imensă personalitate publică a Portugaliei.

24. Mare editor portughez, care a contribuit decisiv la promovarea generației lui Lobo Antunes (toată seria de autor a scriitorului a apărut până acum la Editura Dom Quixote).

25. Traducătoare suedeză (n. 1931), a tradus mai toate romanele lui Lobo Antunes (dar şi din Jose Saramago, Almeida Faria, Clarice Lispector etc.).

26. António Ramalho Eanes, general şi om de stat portughez, (n. 1935). A făcut parte din „mişcarea căpitanilor“ care a înfăptuit Revoluția Garoafelor, la 25 iulie 1974. A fost ales preşedinte al Portugaliei în 1976, iar după două mandate a întemeiat un partid democratic centrist.

27. Pedro Pezarat Correa, militar celebru, (n. 1932) implicat în războaiele coloniale din India, Mozambic, Angola, dar şi în Revoluția Garoafelor, autorul unui cunoscut manual de geopolitică şi strategie.

28. Maria de Lurdes Pintasigo, important om politic portughez (1930−2004), inginer în chimia industrială, prim-ministru în cel de-al cincilea guvern constituțional, a scris numeroase articole de presă şi este considerată o pioniera a mişcării feministe mondiale.

CRONICĂ FOARTE VECHE
PE CARE O CREDEAM PIERDUTĂ

Din câte ştiu, există un singur om capabil să zboare cu picioarele-n aer ca personajele lui Chagall. De exemplu: stă şi mănâncă liniştit, apare un câine nu se ştie de unde şi brusc îl vezi cu pantofii sus pe faţa de masă

— Urăsc corciturile ăstea urăsc corciturile ăstea

în timp ce continuă să navigheze prin uleiul de peşte din farfurie ca violoniştii pictorului în derivă pe respectivele pânze.

De exemplu: urcăm noaptea scările ascensorului de la Bica, iluminaţi pe ambele părţi de cârciumile din jur, eu clătinându-mă de oboseală la fiecare treaptă şi Zé Cardoso Pires[29] plutind în jurul meu ca un înger cu ochelari, vorbindu-mi despre Antonioni şi Godard, ca şi cum i-ar fi nişte veri îndepărtaţi, cu ceasuri şi cu amanţi care se îmbrăţişează imprimaţi pe tricouri.

Şi apoi barurile, barurile abătute şi triste ale Lisabonei, tumulare şi disperate, pe care gazul brichetelor le luminează cu fitiluri galbene ca două pietricele de gheaţă, sub capătul aprins al ţigării americane în onoarea lui Hemingway şi Fitzgerald. Iar ceilalţi piraţi împreună cu noi: Artur Semedo[30] ascunzându-şi în spatele mustăţii subţiri ironia sa de Captain Blood fan Benfica, Dinis Machado[31] coborând mereu dintr-un tren al inocenţei perpetue, purtând pantofi eleganţi şi pardesiu, şi mai cu seamă George Raft[32]; iar eu, ultimul şi cel mai uimit din trupă, tăcut, cu bărbia într-un pahar cu apă minerală marca Pedras Salgadas gol.

Când se întunecă, José Cardoso Pires începe să capete consistenţă în hainele lui, intim cu barmanii şi cu ciudatul labirint în care se transformă Lisabona, marcat de fântâni şi poliţişti care şi-au pierdut, de secole, obiceiul de a zâmbi. Copacii picură întunecimi peste noi, clădirile se apropie, ca oile, să adoarmă, sprijinindu-şi şoldurile de balcoane adunate laolaltă. George Raft îşi înfăşoară mai bine paltonul pe lângă el. Căpitanul Blood, cu un ochi aprins pe amintiri îndepărtate, se opreşte sub o boltă de granit negru şi sub emblema Colegiului Militar, unde sunt puse la murat creierele locotenenţilor, iar maiorii se scarpină pe la subsuori. Eu aliniez o a doua sticlă de apă gazoasă Pedras în vecinătatea celei dintâi, în timp ce Zé ridică ambele mâini pentru a se lansa în spaţiul subţire de fum în evocarea lui Jack Nicholson.

La două dimineaţa când ridurile, şterse din fericire de absenţa soarelui, ne transformă

într-un grup de adolescenți care așteaptă prima împărtășanie dintr-o nouă sticlă, iar chelnerii barurilor circulă printre mese cu sârguința doamnelor care purced la strângerea de donații după slujba din biserică, mișcate de zelul creştin al cirozei, ieşim sub tremurul obloanelor nefixate prin cartierele Lisabonei, Dinis ascunzându-şi revolverul sub pardesiul său impresionant, Artur, un corsar cu guler alb, clocotind de idei încât mustața lui face spume, eu eructând apa de Pedras pe la colțul străzii, adică modul meu canin de a ridica piciorul şi de a urina, iar Zé, granit aerian, căutându-l pe Dupont[33] prin buzunare ca să ne convertească la o nouă tură sub o poartă la Nené.

El este singurul dintre noi care poate zbura peste fălcile maşinilor de gunoi şi prin coşmarurile funcționarilor, manevrând norul unui Renault alb ce dispare, tremurând, peste acoperişuri, spre foile de hârtie A4 care sunt cearceafurile peste care până la urmă ne vom întinde, umplându-ne pijamalele cu oase şi cu amânate cuvinte pe pătrățelele paginilor noastre[34]. Voi afla dacă Zé nu cumva adoarme fără să se atingă de ele, prins în dialogul dintre două personaje, în ciuda balastului Mării Caparica din capul său şi a frunzelor copacilor din São João de Brito comprimate în sângele lui. Şi se va trezi a doua zi năucit, înconjurat de pescăruşi, pe suflarea de vanilie a vânzătorului de înghețată de la Praia da Rainha. Oaspetele lui Iov, prietenul meu.

---

29. Şi aici prietenul José Cardoso Pires al lui Lobo Antunes este personajul principal al cronicii. Va fi prezent şi în altele. Apelativul Zé este o contragere tipică pentru portughezi de la José.

30. Artur Semedo, cineast şi actor portughez (1925−2001), cu numeroase lungmetraje la activ.

31. Dinis Ramos Machado (1930−2008), poet şi romancier.

32. George Raft, celebru actor american (1901−1980); Lobo Antunes îl introduce imaginar în scenă, din admirație de cinefil, printre membrii acestei boeme din Lisabona.

33. O sticlă din gama vestitei firme franceze de băuturi spirtoase.

34. Discretă referință la faptul că Lobo Antunes şi-a scris toate cărțile pe pătrățele de hârtie.

CA ŞI CUM ROUA TE ÎMBRĂȚIŞASE

Nu ştiu ce aştept. De îndată ce ajung acasă, aud uşa deschizându-se şi închizându-se, văd capul tău la intrarea în sufragerie

— Bună

paşii tăi pe hol spre bucătărie sau spre dormitor, un stor lăsat, un robinet deschis, uşa unui dulap, te apropii din nou de mine, te aşezi în sufragerie oftând

— Deci?

uitând de mine, deschizi televizorul, ridici o revistă de modă din coşul de lângă fotoliu, profilul tău, acum purtând ochelari, răsfoind horoscoape, rochii, machiaje, întorcându-te dar continuând să marchezi pagina cu degetul

— Ți-e foame?

gura serioasă, ochii serioşi, colierul mexican

mexican?

de aceeaşi culoare cu bluza, îți scoți cercelul ca să răspunzi la telefonul mobil cu un

— Bună

diferit de acel

— Bună

spus mie, mai şoptit, mai tandru, înfăşurat în panglica unui zâmbet, cunoscusem şi eu cu ani în urmă felul acela de a vorbi, trupul acela lăsat pe spate, degetele care-ți aranjează părul ca şi cum vocea pe care nu o aud ar fi putut să te vadă

— Mâine, poimâine, miercuri

pun pariu că e vorba de un bărbat pe care nu-l cunosc sau prefer să nu ştiu cine este, picioarele tale încrucişate în sens contrar

— Te sun eu mai târziu, bine?

telefonul mobil ținut în portofel, zâmbetul dizolvat în gura ta serioasă, în colierul mexican

— Nu mi-ai spus dacă ți-e foame

de câtă vreme a început să nu-ți mai placă de mine, de cât timp toate astea, te duci la culcare înaintea mea, te trezeşti la o secundă când ajung şi eu în pat

— Te supără dacă stingi lumina?

cufundată în pernă cu spatele la mine, mă dezbrac la luminița numerelor de pe cadranul ceasului deşteptător, salteaua vibrează trezindu-te din nou

— Dumnezeule

îmi găsesc cerealele pe o tavă dimineața şi apartamentul e gol, câteva picături pe perdeaua de la duş, periuța ta de dinți umedă lângă periuța mea de dinți uscată, absența ta atât de prezentă în revista de modă uitată pe canapea, bolul cu cerealele tale în chiuvetă cu lingura înăuntru, pe jumătate plin cu o apă albicioasă, un franjur de la covor pe care unul dintre călcâiele tale l-a desfăcut, colierul tău mexican

mexican?

pe comodă, ce rochie vei fi îmbrăcat azi, cu ce coafură, cu ce pantofi, cu cine vei lua masa, dacă îi cer secretarei mele să vorbească cu secretara ta doamna doctor a plecat sau dacă nu a plecat

— Spune repede că am mult de lucru

deci nu ştiu ce mai aştept. Deja cu cheile de la maşină în mână stau în uşa băii privind picăturile de pe perdeaua de la duş şi imaginându-mi că ieşi din duş cu prosopul cel mare înconjurându-ți talia şi cu cel mai mic pe cap, picurând lacrimi mici de fum ca şi cum roua te îmbrățişase. Îmi imaginez picioarele tale pe dale, spatele tău, umerii, mă instalez la volan cu tine goală lângă mine alături şi încetul cu încetul, pe măsură ce se apropie garajul companiei unde lucrez eu, o linişte, o mulțumire, o exaltare de îndrăgostit. Am poza ta aici pe etajera cu cărți, lângă medalia de la un turneu de tenis şi lângă scrisoarea înrămată a ministrului, o poză de acum poate cinci ani, cu ochelari de soare, pe plajă, făcându-mi cu mâna. Obişnuiam să luăm cina pe verandă şi alungam țânțarii, zeci de felinare de barcă erau aprinse pe mare. Poate că eram fericiți în acel moment. Cu siguranță eram, fiindcă pereții inimii erau atât de subțiri încât se putea auzi totul pe cealaltă parte a lor.

PENTRU JOSÉ CARDOSO PIRES, LA URECHE

Uneori îmi păreai un delincvent juvenil scăpat din casa de corecție pe uşa din spate, alteori un şoarece pierdut în şvaiţer, dar care nu mai găsea găurile, aproape întotdeauna păreai un puşti care-şi ascundea suferința în spatele ironiei prin baruri de noapte, unde beai whiskey închipuindu-ți că-i limonadă şi vorbeai despre literatură cu imensa seriozitate cu care adolescenții comentează punctele decisive la un joc de bile. Un american a susținut că îi pare rău de oamenii care nu beau, pentru că de îndată ce se trezesc dimineața îşi dau seama cum se vor simți tot restul zilei: în cazul tău, dimineţile au fost totdeauna apăsătoare, pline de fantome şi dubii, iar contradicţiile lor apăreau şi mai vii când eu descopeream în tine un leneş implacabil disciplinat, un singuratic care sângera de devotament şi prietenie, un sarcastic în stare de cea mai intensă şi devotată tandreţe, un scriitor ridicând din umeri când venea vorba de propriile cărți şi pentru care demnitatea operei de artă constituia primul criteriu de judecată a unui roman. De nu cumva greşesc, a fost André Gide cel care a spus că nu-i plăceau decât lucrările al căror autor aproape s-a sinucis scriindu-le: dacă ar fi fost adevărat, acest bătrân satir chinez, acoperit cu pălării neverosimile, ar fi apreciat munca ta pentru ceea ce a fost cu adevărat: o luptă indecisă şi dureroasă, un sentiment de a fi orfan pe care familia de cuvinte nu ajunge niciodată să-l aline, ca la jocul de cărți unde asul de cupă aşteptat

nu-ți vine niciodată, ascuns sub paragraful ratat încât devine aşadar necesar să-l împingem cu pixul, alungându-l ca pe un animal încăpăţânat din adâncul paginii, pentru că secretul nu constă în scriere, el derivă din corectarea ei şi din faptul că dezbrăcăm de costume statuile pe care le îmbrăcaserăm la primele versiuni, cu imense cravate adjectivale, cu caschete de metafore timorate, cu prostul-gust al pălăriilor de fetru purtate de directoraşi care pur şi simplu nu vor să fie Dumnezeu fiindcă ar câştiga mai puţin. Te-am acuzat de multe ori că eşti leneş când erai doar un om cu scrupule torturat de onestitate, urând ceea ce Gautier numea „critica extaziată“, constrâns, dintr-o rigoare totală, să ajungi cât mai aproape de miezul absolut şi de neîmpărtăşit al vieții, cel ticsit cu umbre şi crevase adânci, pe care personajele tale ni-l semnalau totdeauna parcă în treacăt, cu acea nonşalanţă supravegheată fără de care eleganța n-ar exista.

Dar când mă gândesc la tine, nu prea am chef să vorbesc despre literatură, eu care nu accept nici un fel de onoruri în Portugalia ca să nu-i acord țării mele dreptul de a mă

judeca. Nici măcar nu sunt romanele, povestirile tale, sau de piesele tale de teatru cele care îmi vin în minte când deseori mă vizitezi. Ceea ce apare dinaintea mea, Zé, suntem noi doi despărțiți de o masă de restaurant, tu cu paharul de vin, şi eu cu apă sau bere fără alcool

(îi pare rău de oamenii care nu beau pentru că de îndată ce se trezesc dimineața îşi dau seama cum se vor simți tot restul zilei)

sau pe amândoi la tine acasă, sau la mine, sau pe stradă, sau în numeroasele călătorii pe care le-am făcut împreună în străinătate. Spre Galiza, de exemplu, ultima, când pe toată durata celor opt ore de furtună, în maşina lui Nelson, cântam în cor, tot timpul, fadouri de orbi şi bolerouri din cabarete defuncte în care prostituatele tricotau, legănându-şi bărbia dublă, în ritmul muzicii, în aşteptarea unor clienți improbabili. Nu cred că te-am văzut vreodată mai fericit, mai vesel, mai emoționat ca în acea săptămână. A plouat tot timpul, a fost tot timpul frig, a fost tot timpul vânt, dar aveam marea chiar în fața ferestrelor hotelului, iar un imponderabil sentiment îngeresc, sau ce ne mai rămăsese din adolescență, se încăpățâna să ne locuiască. Am suportat interviuri, am făcut față unor cine şi premii cu o fericire inocentă, în ritm de tangouri şi valsuri la balul Pompierilor Voluntari pe care nimeni nu le auzea. Am mers ținându-ne strâns de după umeri, netulburați, prin ceremonii oficiale, năucindu-i pe cititorii care aşteptau de la noi seriozitatea amară a geniilor. La sfârşitul serii, ne adunam în camera mea pentru a recapitula ziua şi ne despărțeam valsând apoi în vise prin copilăria cea lipsită de angoasele prozei. Dacă nu mi-ar fi teamă că-ți ofensez pudoarea, aş mărturisi că țin fotografia ta aici, pe masa asta. La început mi-era greu să mă uit la ea. Mi-e dor de tine, îmi lipseşti mult mai mult decât îmi imaginam. Apoi, încetul cu încetul, în timp ce mă uitam mai atent la zâmbet, la ochiul amuzat din spatele ochelarilor, la gura cuiva care tocmai i-a făcut o farsă lumii şi s-a ascuns într-un colț amuzându-se de treaba asta, mi-a revenit în minte acea după-amiază din Germania când, fără să scoți un cuvânt, mi-ai luat valizele din mâini şi te-ai împovărat tu cu ele, singur, în fața mea, când ai înțeles că eram obosit fără să-ți fi vorbit de asta. Pornind de la acel moment, îmi face foarte bine să te privesc: dacă valizele îmi devin din nou grele, ştiu că le vei ridica tu. Iar aşa, când privirea mea se va încrucişa cu fotografia ta

(zilnic privirea mea se încrucişează cu fotografia ta)

am să-mi potrivesc gulerul, am să trag de manşetele cămăşii, am să-mi aranjez părul, am să mă îndrept de spate, să-mi umflu pieptul

şi vom începe să înaintăm amândoi, pe culoarul din mijloc, scuturându-ne ca la bolero, într-o tavernă luminată cu lămpi roşii unde un orb cântă la pian, iar altul la contrabas, înaintând spre femeile care tricotează, invidiați de un public alcătuit din clienți invizibili.

TE GÂNDEŞTI LA ZIUA DE MÂINE?

Mă aflu la etajul şase al unui hotel din Paris. E unsprezece şi jumătate dimineaţa, am terminat un capitol din roman şi stau acum la masa unde am scris privind ploaia pe fereastră şi copacii desfrunziţi. Am o otită, iau antibiotice, îmi pun picături în ureche şi febra mă face să mă simt ca într-un cârd de curcani de Crăciun, curcanii din vremea copilăriei mele pe care bărbaţi cu câte un băţ îi goneau pe stradă, curcanii tot încercau să scape de băţ, fugeau cât puteau, ca până la urmă să intre în rând cloncănind. Nu aud decât hărmălaia sângelui în capul meu, am pornit televizorul, cum fac de obicei când scriu, să mă simt însoţit şi să percep trecerea orelor fiindcă nu port ceas. Gol, învelit într-un prosop, arăt ca Pruncul Isus într-o scenă a nativităţii inexistentă. Şi nu există nici Maica Domnului, nici Sfântul Iosif, nici bou, nici măgar. Ieri am luat cina cu nişte Regi Magi din domeniul editorial: editorul meu francez, editorul meu grec, editorul meu italian, fostul meu editor german, câţiva scriitori, cred că şi nişte jurnalişti şi alţi oameni care au de-a face cu cărţile. De îndată ce am putut, am plecat cu scuza că era ora să iau antibioticul. De fapt, nu mai voiam să stau cu ei, ci doar să-mi adun gândurile împrăştiate, să citesc scrisorile lui Flannery O’Connor, cumpărate de la Village Voice, mică librărie americană de pe Rue Princesse, care acum echivalează, pentru mine, cu paradisul copilăriei mele din Benfica, unde Minunata Bunică ne deschisese un cont să mâncăm câte prăjituri voiam noi. Păcat că nu mi-a deschis un cont la Village Voice. Minunat este însă că plătind în franci nu am impresia că aş cheltui bani: arată ca nişte bilete de Monopoly de care oamenii pot scăpa cu o inconştienţă copilărească. Graţie acestui Monopoly am îngrămădit dinaintea mea patru teancuri de cărţi pe această masă rotundă, aproape galbenă, împreună cu cheia de la cameră plus coatele mele deasupra. Mai mult ca sigur că mi-a crescut şi febra: iar în capul meu curcanii s-au împrăştiat şi mai mult, globulele de sânge trebuie că seamănă cu lămpile de pe faţadele cinematografelor, clipocind în cerc, ţâşnind din fiole topite. Am iluzia ciudată că gura mea se lungeşte treptat, cu buzele groase ca nişte biftecuri. Câteva clădiri mai încolo e faţa casei lui André Gide. Alte câteva mai încolo, şi iată casa lui Alphonse Daudet, pe care Proust o frecventa. Nici pic de vânt, e duminică, norii sunt mari şi cenuşii, indiferenţi. Eu, care trăiesc într-o relaţie atât de complicată cu ţara mea, de fiecare dată tot mai puţin concep să trăiesc în afara Portugaliei. Iar globulele sângelui meu gonind, tot gonind. Dacă s-ar afla aici, Minunata Bunică şi-ar pune mâna peste mâna mea.

O cameristă africană, foarte corpolentă, a venit să ia tava cu resturile micului dejun.

Chiar dacă era în şorţ şi cu pantofi de interior, ritmul şoldurilor ei mi-a adus Angola în memorie. Mi se pare interesant, odată cu timpul încep să cred că am fost fericit în război. De mă gândesc mai bine, noi sufeream acolo ca nişte câini, dar anii îndulcesc totul. În timp ce scriu asta, probabil că hotelul şi-o fi mutat locul, deoarece acoperişurile sunt diferite. Sure. De ţiglă, sau de ardezie? E totuna.

Prima dată când am trecut pe aici a fost în drum spre Padova. Aveam şapte ani. Tot felul de oameni adulţi, uriaşi la vremea aceea, mă instalau pe scaune, iar picioarele mele nu ajungeau pe podea. Luvrul era o reşedinţă secundară a familiei mele ceva mai mare şi cu scuipători. Scuipătorile mă interesau mai mult decât tablourile. Mă aplecam peste ele şi încercam să ţintesc cu scuipatul în orificiul din centrul pâlniei de metal. Tatăl meu vorbea despre pictură în timp ce eu acumulam salivă şi mă prefăceam că-i acord atenţie. Pe drumul de întoarcere din Italia, unul dintre fraţii mei şi-a rupt braţul. Încă îl admir pentru asta. Luni va trebui să iau avionul spre Strasbourg, unde urmează să dau autografe. Am să-mi vâr nasul în pagină şi voi continua să semnez. Odată cu febra îmi devin şi mâinile tot mai lungi. Sunt un fel de creatură alcătuită din unele părţi gigantice şi din altele mult mai mici. Picioare mici, de exemplu. Privesc din nou spre acoperişurile sure şi zâmbesc în sinea mea.

Înainte de a veni la Paris m-am înţeles cu Dinis Machado să cinăm împreună. Locuiserăm împreună şi scriam în aceeaşi cameră, într-un capăt şi-n celălalt, cu litri de apă minerală Pedras la mijloc. Noaptea eu mergeam la Santini să iau îngheţată, despre care Dinis garanta că are virtuţi expectorante. Ne întrerupeam romanele pentru un festin cu fructe de mare. Îmi reamintesc strălucirea florilor din grădină pe întuneric, în Alcoitão. Vorbeam despre Georges Raft, Saroyan şi José Maria Nicolau. Dacă Dinis îşi punea paltonul, credeam că voia să ascundă mitraliera din epoca legii seci a prohibiţiei, pe când el trafica whiskey în Chicago: se ştie prea bine că marii gangsteri adoră îngheţata de la Santini.

Unde ne-am dus a doua zi, cu cine am fost a doua zi, ce anume am hotărât a doua zi despre viaţa noastră? A doua zi am început să uit ziua de azi? A doua zi ne-am plimbat pe Praia do Peixe, în Cascais, vag deranjaţi de străini, vag fericiţi? A doua zi era august. A doua zi Minunata Bunică mi-a oferit bicicleta unchiului meu, la Nelas, şi toată după-amiaza am pedalat în jurul castanului. Sau am jucat tenis la peretele garajului. A doua zi am găsit piatra aceea de mică în vie care încă mă uimeşte: strălucea aşa de tare! Am vârât-o în buzunarul pantalonilor scurţi, iar apoi am pierdut-o. Suspinul vântului în pinii lui Zé Rebelo. Gustul de mure. Muntele Caramulo în depărtare. Trenul a trecut prin vale, iar Minunata Bunică:

— E poşta de la şase.

Câmpuri albastre. Amurguri albastre. Masa de ping-pong desfăcută în garaj, camera de deasupra unde dormeam. Mucuri furate din scrumieră pe care le fumam în secret. În adâncul inimii mele continui să fumez în secret. Tuşeam, apoi mi se făcea rău, dar mă simţeam bărbat. A doua zi crescusem. Şi mă plimb prin Grădina Zoologică cu o fată blondă de mână. Zezinha. Amândoi încremeniţi dinaintea girafelor. Eu îţi strâng degetele de trei ori, tu îmi strângi degetele de trei ori. Eu îţi strâng degetele de cinci ori, tu îmi strângi degetele de cinci ori. Eu îţi strâng degetele de douăzeci şi una de ori şi în timp ce le

strâng ştiu că numeri pentru că stai nemişcată, aşteptând. Mâine noi am petrecut o eternitate, cu degetele strânse, în faţa girafelor, iar tu ai fost încă o dată copilul meu.

OCHI PLINI DE COPILĂRIE

Ora şapte seara, iar copacii încep să se agite în briza care anunţă sosirea nopţii. Îi văd acolo sus, prin ochiul unei ferestre înalte de la atelier: se mişcă, se odihnesc o clipă, se mişcă din nou: sunt nişte mâini, chinuite, agitându-se la întâmplare, pline de degete, căutând. Nu cinci degete: zece, cincisprezece, douăzeci şi trei, şi mai multe. Sunetele îşi modifică tonalitatea, vocile oamenilor din apropiere mi se par îndepărtate, vocile oamenilor din blocul de alături le aud atât de limpezi, atât de aproape de mine, fiecare inflexiune, fiecare silabă, fiecare vocală. Un băieţel saltă de pe o treaptă, soţia băcanului transportă cutiile. Şchiopul trage ca de obicei o duşcă la tejgheaua minusculă, cu degetul mic ţinut ţeapăn. Îşi întinde gâtul spre pahar, cu palma pusă pe cravată, buzele se apropie de dunga paharului cu adierea unui sărut. În intervalele dintre două tescovine priveşte spre raftul cu piersici cu o privire ranchiunoasă, cu pantoful schilod în aer, aşteptând. Pleacă apoi acasă de parcă ar merge pe o invizibilă trotinetă. Băieţelul care saltă de pe treaptă într-un picior îl imită pe şchiop, iar acesta din colţul mustăţii

— Bate-ţi joc de mă-ta, ticălosule

în timp ce copacii continuă să se agite. Săptămâna trecută, când a intrat în băcănie să-şi cumpere ţigări, şchiopul a declarat faţă de toată lumea, lăsându-şi jos sacoşa

— Şi eu sunt tată

iar băcanul a fost de acord cu el. De îndată ce m-au observat au amuţit cu un fel de reţinere ofensată. Piersicile de pe raft aşteptau să plec eu ca să-şi reia conversaţia. Poate aveau şi ele copii. Uneori cumpăr gumă de mestecat în speranţa că voi fuma mai puţin, iar nevasta băcanului mă previne

— O cumnată de-a mea a făcut diabet de la gumă de mestecat

băcanul îi spune din ochi să tacă, şchiopul mă urăşte fiindcă eu de fiecare dată îi dăruiesc jumătate din diabet băieţelului care saltă de pe treaptă şi se preface că şchioapătă.

— Până la urmă mucosul ăsta o să se apuce de furat maşini.

Începând cu ora cinei, după ce nu se mai simte briza printre copaci, strada Gonçalves Crespo primeşte o trupă de travestiţi şi fete de viaţă. Ei şi ele sporovăiesc rezemându-se de maşini, aranjându-şi câte un fir dus de la ciorap cu câte un deget muiat în scuipat, te împiedici în preajma lor de densitatea parfumului ca de un obstacol solid. Unele dintre ele şi-au păstrat ochii plini de copilărie îndărătul machiajului. Urme de ace pe braţele lor slăbănoage scărpinate insistent din pricina mâncărimilor de la heroină, iar uneori călcâiele

calcă strâmb din pricina tocurilor. Un şofer de taxi parlamentează cu un travestit ce-şi scoate înainte şoldurile, iar părul lui pare că străluceşte de atâta briantină. Dacă privim mai bine nimeni nu are ochii plini de copilărie îndărătul acestor machiaje, numai eu aiurez. Nimeni nu are ochi de nimic. Sunt doar ochi şi atât. Cei care mă observă pe Rua Gonçalves Crespo

sau nici măcar nu mă observă, doar mă cântăresc

sunt duri şi uscaţi. Trupuri de lemn, iar drogul i-a putrezit pe dinăuntru şi îi roade, îi roade. Ce copilărie! Copilăria e un lux pentru cei care şi-au făcut timp s-o aibă, o nostalgie retrospectivă şi duioasă de pe vremea când nu le era foame. Ceva ce oamenii inventează dar n-au avut. Sigur că au existat spaime, sărbători de Crăciun, adulţi care dădeau ordine:

— Stai drept

— Se duce furculiţa la gură, nu gura la furculiţă

— Aşteaptă să se servească întâi adulţii.

Numai adulţii existau. Când mi-a venit timpul şi mie să cresc mare mi-am dat seama că eram cu toţii doar nişte biete creaturi nehotărâte. Taximetristul scuipă competent, interesat de fesele travestitului, ezitând să se hotărască, din nou ezitând: o biată creatură nehotărâtă. Pentru o secundă briza îşi reaminteşte de copaci. De veacuri băcanul îşi tot aranjează cutiile. Una dintre fete scoate o bucată de ţeavă din sacul de umăr şi le-o arată colegelor. O ţeavă ruginită, un rest de baston:

— A doua oară când l-am lovit cu asta în burtă s-a potolit imediat.

Ochi plini de copilărie, prostii: ochi de animale ce cântăresc, refuză, se apără. Prestaţia e practicată chiar acolo, la gard, şi într-un intrând la parter, cu ţeava gata pregătită. Oare unde-o fi şchiopul la ora asta?

Dacă m-aş întoarce la băcănie n-aş mai găsi piersicile, undeva în adâncul întunecat al magazinului, insistând în cor:

— Şi noi suntem taţi.

Buze ţuguiate ca un cur de găină, degete ţinute ţepene în aer, pantofi schilodiţi în aer. Un cuplu de bătrâni scotoceşte prin lăzi cu o cârjă. Dă-i drumul, scrie tu acolo că şi ochii lor sunt plini de copilărie, imbecilule. A doua oară când l-am lovit cu asta în burtă s-a potolit imediat. Bătrâna a găsit o bucată de carton şi o priveşte neîncrezătoare. Bătrânul nici măcar nu le ia în seamă pe fete. Nimeni nu vede pe nimeni: ochii plini de nimic. Eu am avut o copilărie, am fost fericit, adulţii au fost drăguţi cu mine. Mă întorc la masa de lucru: în lumina ferestrei înalte un pătrat sau un triunghi negru. Nimic altceva. Numai pătratul sau acest triunghi negru, iar tu aplecat deasupra mesei, scriind. Scrie cu ochi plini de copilărie, haide. Într-un fel sau altul, asta o să te ajute să trăieşti.

PENTRU ARTUR SEMEDO, APROAPE

Acum, la moartea ta, am citit despre tine lucruri care m-au surprins: că erai fustangiu, muieratic, macho, ironic, detractor, nu mai ştiu ce altceva, câtă vreme eu îmi amintesc de tine numai ca despre acei artişti de circ care aduc o masă în centrul arenei, deasupra mesei şapte sau opt baghete verticale, la capătul fiecărei baghete câte o farfurie, iar apoi aleargă chinuiți dintr-o parte în alta agitând baghetele aşa încât farfuriile să continue să se rotească şi nici una dintre ele să nu cadă sau să se spargă. În cazul tău, mi s-a părut că fiecare dintre aceste farfurii era o lacrimă. Dumnezeu ştie ce efort ai făcut, dar nu ai scăpat niciodată nici una. Am citit de asemenea că ai fost un seducător: am fost martor, asta-i adevărat. Pe lângă frumusețea ta fizică neobişnuită, aveai un farmec incomparabil. E greu pentru un tată să mărturisească asta

(nici unui tată nu-i place să-i fie seduse fiicele)

şi totuşi trebuie să recunosc că ai cucerit-o pe Isabel. Dacă vrea cineva să-şi facă o idee despre dificultatea isprăvii, ai fost singura persoană care a cucerit-o pe Isabel. Acum, că merge spre şaptesprezece ani, este o sarcină dificilă. Dar era mult mai dificilă pe când avea un an şi i-ai smuls

(verbul face fruntea să se încrunte, şi totuşi aşa a fost literalmente)

chit că avea numai un an, i-ai smuls inima. Nu mai voia să mănânce. Refuza să mănânce. Am încercat cu cântece, cu bufonerii, cu rugăminți şi amenințări. Nimic: dinții strânşi şi capul dat departe de lingură. Aşa că m-ai îndepărtat uşor

— Lasă-mă pe mine

ai luat grişul şi ai început să-i vorbeşti încet. Se simțea magia. A fost ceva magic. Isabel a zâmbit cu acel zâmbet de consimțământ feminin pe care-l au fetițele, de îndată ce se nasc, pentru anumiți bărbați irezistibili, a deschis gura, a înghițit totul şi a ajuns pe genunchii tăi. Mai dificil a fost să o luăm de acolo şi să o ducem la culcare. Singura soluție a fost să o duci tu la culcare. Iar eu, care detest să pierd, mărturisesc acest lucru învins.

Iar apoi, Artur, cât erai tu de strivitor de inimi, cum se zice, sau de afemeiat, cum jură unii, i-ai arătat lui Pilar, înainte ca ea să se prăpădească, o pasiune constantă, alcătuită din iubire, tandrețe, reciprocitate deplină, admirație, respect, peripeții cu aventuri romantice, momente de pasiune e ca în Alexandre Dumas, extravaganțe. Mă emoționa să vă văd împreună. Vă invidiam. Şi am fost marele vostru prieten.

Prietenia a fost întotdeauna, pentru mine, instantanee şi absolută. Când ajungeam să cunosc pe cineva deveneam, de îndată, prieteni din copilărie. Aşa a fost cu Ernesto, cu Zé, cu Daniel, cu Nelson, cu Vitorino. Şi aşa a fost şi cu tine. Îți aminteşti? Ne-au aşezat față în față întâmplător, la sfârşitul anilor ’70, la o cină de campanie electorală, pe vremea când încă îi susțineam la alegeri pe cei care nu ne susțineau pe noi, şi când naivitatea noastră era cel puțin la fel de mare cât credința noastră. Aşadar dă-i înainte. Ne-au aşezat față în față, cu mustața ta întinsă de-un zâmbet

(aveai un zâmbet dat dracului)

până chiar şi acum. Îmi amintesc că am părăsit restaurantul braț la braț, iar apoi au urmat atâția ani de camaraderie fără nici o pată. Dinis Machado

(pe care nu l-am mai văzut de mult, dar continui să-l iubesc)

poate să depună mărturie. Iar mai apoi, armonie, nenumărate momente petrecute împreună. Seri, conversații, cărți, filme, lucruri pe care nu le pot relata, Benfica, bineînțeles, tu care îl întrebai pe Dinis, acest sportiv-lingvist

— Cum poți fi tu un bărbat îmbrăcat în dungi?

iar Dinis zâmbind, ca şi cum ar fi fost un suporter din clubul dungaților, de fapt, adăugând că tu erai un bărbat monocolor, iar apoi ne cufundam tustrei în Bairro Alto. Într-un fel, suntem încă pe acolo, rătăcind la întâmplare, dintr-o parte în alta împreună cu tine, care îți țineai în echilibru farfuriile tale de lacrimi, farfuriile noastre de lacrimi, fără ca vreuna să cadă.

Aşa cum nici acum n-au să cadă. De ce naiba să cadă din moment ce nu există nici un motiv să cadă? Când am văzut fotografia ta în ziar şi titlul „A murit Artur Semedo“, mărturisesc că am fost îngrijorat. Ca să scap de îndoială te-am întrebat

— Ai murit?

şi am fost imediat liniştit când am auzit râsul tău scurt, ți-am simțit mâinile pe umerii mei, ți-am văzut mustața spunându-mi, ca de obicei

— Dragul meu

şi mi-am dat seama că ai plecat mai devreme dintre noi numai fiindcă Pilar te aştepta.

O SCLIPITOARE TĂCERE

Cred că cel mai important lucru care mi s-a întâmplat în viaţă a fost o călătorie de aproximativ o lună, în Italia, cu bunicul meu. Bunicul meu conducea şi eu stăteam lângă el, cu un volan de plastic, prefăcându-mă că şi eu conduceam. Maşina era un Nash roşu. Volanul meu din plastic avea o minge de cauciuc în centru. Dacă strângeam mingea scotea un sunet care în imaginaţia mea era o adevărată trompetă. Mormăitul de motor de maşină îl asiguram cu gura, deci nu încăpea îndoială că eu eram cel care conducea automobilul. Din când în când bunicul mă mângâia pe ceafă. E amuzant că încă mai simt degetele lui.

În primele două zile mirosul de benzină mi-a făcut rău şi vărsam în pungi de hârtie. Ne cazam în hoteluri pe traseu. Îmi amintesc de îngheţatele mâncate la Zaragoza, îmi amintesc că am văzut o coridă la Barcelona cu Luis Miguel Dominguin şi am mers la teatru să o văd pe Carmen Sevilla. Am fost îndrăgostit de ea până la vârsta de doisprezece ani, când am văzut *Cele zece porunci* şi am lăsat-o pentru Anne Baxter, soţia faraonului. Nici Carmen Sevilla, nici Anne Baxter nu mi-au răspuns de altfel pe măsură. Era nevoie de ceva timp până să treacă pasiunile, în acea vreme când totul era lent. Zile foarte lungi, din moment ce le luau câteva secole până să înceapă. Naşul meu îmi dădea câţiva bănuţi când pierdeam câte un dinte de lapte. Dacă aş fi fost aligator, sigur ajungeam bogat.

Apoi a urmat Franţa. Turnul Eiffel mi s-a părut ceva neterminat, cum eu crezusem că exista numai în interiorul globurilor transparente de presat hârtiile. Întorceai turnul cu capul în jos, iar un vârtej de paiete aurii zbura în jurul lui. Poate că bunicul meu ar fi avut puterea să-l răstoarne pe cel de la Paris, dar dintr-un motiv care îmi scapă nu a făcut-o şi, prin urmare, nu am avut parte de paiete de aur. M-am gândit chiar să-l întreb. I-am respectat dezinteresul pentru orice fel de prespapier şi, dezamăgit, mi-am lungit cât am putut gâtul, iar în acel moment au venit degetele lui pe ceafă. Apoi, bineînţeles, am regretat: poate că bunicul meu, dimpotrivă, m-ar întoarce pe mine şi m-aş trezi înconjurat de paiete de aur. Revenind în Portugalia, m-aş oferi soţului croitoresei şi aş arăta grozav deasupra radioului. Cum mereu se spunea

— E aşa de frumos, şi aşa de blond

mi-aş fi îndeplinit cu siguranţă, printre mii de alte minuni, misiunea de bibelou. A urmat Elveţia, unde, la Berna, m-a călcat o bicicletă, fapt care mi s-a părut de foarte prost-gust. Tipul de pe bicicletă, care-şi închipuise că el conducea un camion pedalând, a coborât din şa să adune resturile mele. Soţului croitoresei i s-a luat o piatră de pe inimă,

căci m-au găsit intact. Iar elveţianul

(există şi elveţieni cu suflet)

a plecat mai departe pedalând cu manşetele pantalonilor prinse cu nişte cârlige de rufe cum obişnuiau şi vânzătorii ambulanţi în târg la Nelas. Ca să-i imit, galben de invidie, îmi prindeam şi eu cu agrafe marginile de la pantalonii mei scurţi înainte de a urca pe tricicletă, iar gândindu-mă la tricicletă am ajuns la Padova: cu un volan de plastic şi claxon de cauciuc, se ajunge într-o clipită în Italia. Iar Italia, la început, mi s-a părut locul spre care elveţienii îşi măturau gunoiul, cu alte cuvinte, un fel de Portugalie cu mai multe pietre, plus clădirile pe care romanii au uitat să le termine: câteva coloane, o bucată de acoperiş, nişte porţiuni de mozaic, mai mult sau mai puţin grădina părinţilor după ce eu mă plimbasem prin ea cu o praştie. Când am ajuns la Colosseum, eram sigur că fratele meu Pedro deja fusese pe acolo mai înainte. Cu un ciocan. Mi s-a explicat că fusese construit de un individ care inventase arcul bolţii, dar nu fusese în stare să se oprească. Obiectivul nostru a fost însă Padova, pentru prima împărtăşire în biserica sfântului cu numele meu. Aici bunicul meu a atins mormântul cu mâna şi mi-a spus să ating mormântul cu mâna:

— Promite-mi că atunci când vei avea un fiu îl vei aduce aici.

A fost singura dată când l-am văzut cu ochii plini de lacrimi. Deci eram aşa, singuri numai noi doi. M-a îmbrăţişat, m-a sărutat şi nimeni nu m-a îmbrăţişat şi nu m-a sărutat vreodată ca el. Privind din exterior, aşa ceva părea puţin ciudat: un bărbat care îmbrăţişează un copil cu un volan din plastic. Pentru mine a fost cel mai intens moment de iubire din viaţa mea.

Iar apoi ne-am întors, şi acel timp lent a început să gonească din ce în ce mai repede. Până astăzi. Împlinisem optsprezece ani. Bunicul meu ne-a părăsit. De la moartea lui, nu mi s-a mai întâmplat nimic important. Aş fi vrut să-i spun că nu am avut băieţi, am avut numai fete: vă jur că n-am nici o vină. Şi continui să scriu, activitate care îl neliniştea foarte mult. Într-o zi m-a chemat în biroul lui şi m-a întrebat cu puterea lui de sinteză de ofiţer de cavalerie:

— Oare se întâmplă să fii invertit?

Eu nu ştiam ce înseamnă să fii invertit. Deduceam de pe expresia lui că era ceva oribil şi l-am asigurat imediat că nu. S-a uitat la mine suspicios, mormăind.

L-am întrebat

— Ce anume ai spus?

iar el, mormăind în continuare

— Nimic, poţi pleca.

L-am spionat de la uşă: încă mai mormăia. După câteva cercetări prin dicţionar plus nişte ceasuri de reflecţie aprofundată, am ajuns la concluzia că invertit avea de-a face cu un prespapier întors cu susul în jos şi plin de paiete aurii strălucitoare. Scriu asta aici, la Paris. De la fereastră văd Turnul Eiffel

Marele Invertit

iar apoi mă grăbesc să trag jaluzelele. N-aş vrea ca bunicul meu să gândească rău despre mine. Nici măcar nu mă apropii de turn. Fug, îl evit. Nu vreau să fiu dus acolo. Poate în acest fel bunicul îmi va ierta păcatul scrisului. Iar ca să înlătur orice bănuială,

refuz şi să stau în cap. Iată-mă, ca un fus, drept, cu picioarele pe covor. Iar dacă la televizor un intelectual vorbeşte despre inversarea valorilor, închid imediat aparatul. Aşa ceva nu se va întâmpla, iar eu n-am să ajung un prespapier pentru soțul croitoresei.

ZIUA SFÂNTULUI ANTON

De ziua Sfântului Anton era şi sărbătoarea celui mai important om din copilăria mea, aşadar şi din viaţa mea. Chiar şi azi, când sunt necăjit sau îngrijorat, numai cu el vorbesc, şi nici acum nu trece o săptămână fără să-mi amintesc de el, fără să-i percep cu claritate mâinile, zâmbetul, privirea, vocea. Era monarhist, catolic, conservator, salazarist. Faptul că eu scriam i se părea o pierdere de vreme de poponar. A fost, până în ultimul moment al vieţii lui, un ofiţer de cavalerie autoritar şi coleric. Li se adresa străinilor tutuindu-i sau cu apelativul Băiete: aşezat lângă şofer ţipa la celelalte maşini.

— Atenţie Băiete cu rabla ta de rahat

avertizându-l pe propriul şofer, când se apropia de bara de protecţie a celui din faţă

— De câte ori ţi-am zis să nu adulmeci curul maşinilor?

dar dacă eu îndrăzneam să pronunţ „băi“ sau „căcat“ se înfuria din pricina proastei mele educaţii. Nu era interesat de artă, era interesat de cursele hipice. Plăcuţa de sub sonerie îl anunţa cu mândrie pe Lobo Antunes cu majuscule gravate, a fost un snob, se mândrea că era descendentul domnului viconte da Nazaré, m-a făcut să simt că această onoare îmi va reveni mai târziu, s-a iritat că titlul de viconte nu reprezenta nimic pentru mine, trăia înconjurat de un muncitor agricol, un grădinar, câteva slujnice, o curte de servitori pentru el cât se poate de firească, dar pentru mine foarte ciudată însă, cu toate astea, nu am cunoscut niciodată pe cineva mai curajos, mai generos, mai profund bun, mai cinstit şi mai tandru. Dacă îmi mai rămâne vreo vanitate e aceea că-i folosesc numele, dacă am vreun model este exemplul lui de seriozitate şi curaj. Şi-a riscat pielea şi şi-a pierdut viitorul în revolta de la Monsanto[35], apoi a luat-o de la capăt fără un ban în buzunar, lucrând într-o fabrică de conserve din Tanger. Fiul unei familii foarte bogate de proprietari de plantaţii de cauciuc din Brazilia, pe care boala tatălui său şi plantaţiile de cauciuc din Singapore le-au distrus, s-a ridicat din nimic cu o tenacitate exemplară. Singura văicăreală pe care-am auzit-o vreodată la el, care era mereu atât de fericit, atât de energic, atât de hotărât de fericit, a fost pe când, deja foarte bolnav, îşi punea palma pe ceafa mea

nimeni nu m-a mai mângâiat vreodată aşa

şi-mi zâmbea, slăbit şi vlăguit dar indestructibil:

— Îmi pare aşa de rău că vă las pe toţi

dar continuând să zâmbească, apoi a vorbit despre altceva. După moartea lui am găsit,

păstrate îngrijit într-un sertar, desenele mele din copilărie, caietele de şcoală, scrisorile pe care i le-am scris, lucrările de clasa a III-a pe care alergam să i le ofer, cu dedicație cum se cuvine.

Pentru bunicul meu de la António

iar el le primea într-o tăcere emoționată. Recent l-am regăsit pe şoferul lui

— De câte ori ți-am zis să nu adulmeci curul maşinilor?

acum bătrân, care mi-a vorbit despre el plângând. Ceva mai târziu, în camera domnului José, muncitorul agricol, care m-a rugat să intru insistând să beau o bere

— O bere tinere

iar eu i-am acceptat plecăciunile, am găsit portretul bunicului tronând pe perete, iar soția domnului José, mândră, arătând spre el ca spre o imagine pioasă

— Stăpânul nostru

aşa că astăzi, de Sfântul Anton, mi-a fost încă o dată dor de el. Dor de a ne afla împreună la bâlci, la Colosseum, unde la intrare le ordona ca un căpitan nepoților lui.

— Marş înainte cu toții să faceți pipi

la Padova, lângă mormântul sfântului său

— Promite-mi că ai să-l aduci pe fiul tău aici.

în manejul regimentului 7 de Cavalerie pe care-l uram, cu înghețatele de la Santini, pe esplanade unde el îmi îngăduia să amestec suc de portocale cu stridii, la mătuşile de mult moarte din Brazilia. Aşa că astăzi, încă o dată, am vorbit cu tine. Am fost singur la biserică cu o garoafă ca a ta, mi-am pus inelul de viconte pe deget, i-am zâmbit fotografiei tale.

— Îmi pare aşa de rău că ne-ai părăsit

iar apoi, cum ştiu că ție nu-ți plac plângăcioşii, am continuat să zâmbesc şi am vorbit despre altceva. Dacă te uiți bine la mine, vei observa că nu sunt trist. Fii liniştit: nu sunt nici poponar.

---

35. Revoltă monarhică în ianuarie 1919, în sprijinul restaurării monarhiei, la un an după asasinarea primului preşedinte al primei republici portugheze. Unitățile militare monarhiste s-au regrupat în parcul forestier Monsanto, în vestul Lisabonei, pentru a sprijini monarhia, dar au fost înfrânte de unitățile republicane după o scurtă bătălie.

UNEORI APAR ASTFEL DE SURPRIZE

Uneori apar astfel de surprize. Iată un bărbat aplecat peste o carte, cuprins de suferință şi îndoieli

(scrisul este o activitate pe care eu rareori o asociez cu plăcerea)

aceleaşi ca pe vremea când începusem, în octombrie ’98, aceleaşi care mă vor însoți peste câteva luni, când o voi preda agentului literar, iar agentul editorilor, teama că n-am fost capabil, că nu am reuşit, că s-a făcut cenuşă materialul incandescent pe care-l aveam în mână

(iar de astă dată, Dumnezeule, aveam atât de multă materie incandescentă în mână)

iată un bărbat înhămat la un roman zi de zi, cincisprezece ore pe zi, tulburat, furios, dorind să renunțe, să-l arunce la gunoi, să facă altceva, şi totuşi continuând ca un bou care ară cuvintele, curățând mărăcinişul nefolositor din sute de pagini, adormind şi trezindu-se pe ele, lăsându-şi timpul şi sănătatea în ele, furios, descurajat, plin de speranță, epuizat, iar din toate astea, ce surpriză, miracolul unei scrisori, o pauză amicală, cu afecțiune şi plină de împăcare în rugul aprins al destinului care sunt eu. Vine din Porto, cu o fotografie a fiicei mele Zezinha, copil încă, în Angola, şi-mi vorbeşte într-o limbă ce-mi merge direct la inimă, despre lucruri pe care le uitasem, naşteri, autopsii, o epidemie de holeră, solidaritate în fața suferinței, a bolii, a mizeriei războiului şi a morții, vorbeşte, într-o limbă care-mi merge direct la inimă

(eu de ce nu scriu aşa, cu aceeaşi seacă simplitate, cu aceeaşi tandrețe umilă, cu aceeaşi forță?)

despre importanța curajului, adică să nu-ți fie frică de frică, despre vreo o sută de băieți rătăciți în pădure care încercau să supraviețuiască într-o veselie paradoxală. Era furier, se numea Firmino Alves şi am petrecut un an împreună în Baixa do Cassanje, la granița cu Congo. Prin Marimba, Marimbanguengo, Mangando, iar când îmi aduc aminte de aceste nume un şir de copaci de mango tremură în venele mele. Se numea Firmino Alves şi a supraviețuit în mod miraculos nenorocirii care i-a făcut să dispară pe mulți dintre camarazii noştri în perioada celor douăzeci şi patru de luni petrecute în Africa. Şi totuşi ce lecție de speranță mi-a dat mereu şi încă mi-o dă acum, din nou, cu vorbele lui. O carte, de fapt, nu înseamnă nimic pe lângă această scrisoare care brusc mi-a iluminat sufletul: fluviul Cambo plin de crocodili

(mai ții minte, dragă furierule?)

iar noi, nu mai puțin crocodili, lenți, opaci, cruzi, cu micii noştri ochi în derivă peste această apă stătută. Totuşi, ce ciudat, ne lipsesc toate astea. Poate fiindcă atunci nici cruzimea nu era răutăcioasă, nici violența perversă. După luni şi luni de război, iată-ne plonjând în simplitatea instinctivă a animalelor. Fără cugetări, fără vise, fără probleme de conştiință: doar dorința de a rezista la suprafața zilelor. Patria putea să se ducă dracului, cu fascismul şi cu democrația şi cu toate cele. Eram un animal pe care un apus de soare îl interesa mai mult decât o idee, cu un alt instinct de supraviețuire elementară în mine. Mă luptam numai să văd că oamenii din compania mea scapă cu viață şi rămân vii şi animale ca mine, şi ca să rămână în viață şi locuitorii satelor dintre Marimba şi frontieră, vii şi animale ca mine. Fiindcă cei care nu erau cu noi, şi care aşadar scăpau de moarte, erau nişte fii de cățea din Luanda şi Lisabona, politicieni, generali, mari oameni de afaceri, ticăloşii Portugaliei de la Minho până la Timor. Doar că ticăloşii ăia nu existau: numai noi existam. Norocul lor că nu au existat, deoarece ar fi putut să înceteze să mai existe dacă şi-ar fi făcut apariția în pădure. Îți aminteşti, dragă furierule, ce uşor era să împuşti? Îți aminteşti când a trebuit să confiscăm armele de la oameni ca să nu ne ucidem între noi? Îți aminteşti de ura scrâşnită la jocurile de cărți cu pistolul pe masă? Fostul camarad transformat în duşman şi oamenii capabili să-l arunce în aer dacă câştiga o rundă? Si totuşi

(mai ții minte, dragă furierule, îmi vorbeşti de asta-n scrisoarea ta)

am luptat ore întregi să scot copii vii din burta mamelor pe jumătate moarte, dispăream săptămâni întregi în Baixa do Cassanje, salvând de pacostea holerei oameni pe care nu îi cunoşteam, am făcut ce ştiam şi ce nu ştiam când mă confruntam cu boala oricărei persoane nefericite. Cine ar putea să-mi explice asta, cine ar putea să ne explice aşa ceva? Cum poate să fie cineva şi atât de brutal, şi plin de compasiune în acelaşi timp? E amuzant, oamenii cred că poți uita. Convins că uitasem, iată-mă aplecat peste romanul meu

(îi tot dau târcoale romanului ăsta)

ca pe atunci bâjbâind după un copil care tot nu ieşea din pântece, cu degetele mele tremurânde care îl tot căutau. Iar o dată sau de două ori m-a ajutat furierul Alves. Acum, că nu-l mai am lângă mine, fac totul singur. Acum, că nu-l mai am lângă mine, e un fel de-a zice. A sosit ieri într-o scrisoare de la Porto, iar copacii mango de la Marimba au început să tremure prin venele mele. Ei sunt încă aici, au fost mereu aici. Ei şi noi doi în infirmeria improvizată, emoționați de un prim țipăt victorios şi urgent. Ce sinistre, înduioşătoare, lipsite de milă, minunate animale eram şi noi.

BUNĂ ZIUA, EUGÉNIO

Cocteau spunea că există bărbaţi cu inimi ca diamantele care intră în reacţie doar la focul altor diamante şi neglijează tot restul. Iar eu doar în preajma unora care au vocaţia rară de a fi nişte ruguri aprinse mă simt în familie, ceea ce e un fel de a spune că sunt aproape întotdeauna singur. Dar nu mă pot plânge: fie hazardul vieţii, fie instinctul de a naviga în direcţia bună m-au făcut să reuşesc să găsesc, mai departe şi mai departe, tot felul de insule Azore sau Madeiras în golul valurilor, adică pe Wolfram Schütte[36], pe Eugénio de Andrade[37], vulcani de camaraderie exigentă şi curată, insule frăţeşti de tandreţe riguroasă, adăposturi de faleze protectoare unde îţi poţi odihni nelinişţea, fiinţe care ne fac să ne împăcăm cu cea mai întunecată noapte a sufletului despre care a scris Scott, întrucât ne îngăduie să extragem din ei aurora dimineţii noastre de mâine. Despre Eugénio de Andrade am să vorbesc astăzi, acest perpetuu foişor de bazalt în flăcări în faţa mării.

Îl numesc cel mai apropiat prieten al soarelui: însă numai dacă acceptăm că soarele este încăpăţânat şi sever. Îi spun poet: însă numai în cazul în care cuvintele ne aduc veşti despre vehemenţa sângelui. Spun că e dificil: de acord, însă numai dacă e observată bunătatea lui de băieţel al cărui zâmbet luminează din când în când paşii lui şi pe ai noştri şi ne arată singura potecă ce duce drept spre râu, printre meri. Nu cunosc pe nimeni cu gesturi atât de lente şi cu o inteligenţă sufletească atât de ascuţită. Acolo unde se odihneşte atenţia urechii, totul devine bucium din scoici marine. Acolo unde degetele se odihnesc, totul devine sensibil precum corpul unei pisici atente. Acolo unde îşi fac apariţia ochii, aflăm de la ei intransigenta jubilaţie a lumii. Şi totuşi ce geografie a durerii pe ţara chipului său, ce discreţie în suferinţă, ce demnitate nemiloasă măsurată în fiecare silabă! Lipsa totală de vanitate a mândriei lui a fost cea care, atunci când l-am întâlnit pentru prima dată, m-a mişcat cel mai profund. José Cardoso Pires, care nu admira cu uşurinţă, mi-a povestit despre poemul compus de Eugénio de Andrade la moartea lui José Dias Coelho[38], când presupuşii eroi tăceau de frică în anii jegoşi de gudron ai dictaturii. Nici un pamflet, nici un manifest, nici un strigăt: doar vocea senină a unui om care vorbeşte despre un alt om, privindu-ne de la înălţimea lui pământeană şi, prin urmare, nemăsurată. Una dintre cărţile sale se intitulează *Aproape de a spune*, iar acest aproape de a spune, dezbrăcat de tot ceea ce nu este un corp, ne readuce la condiţia noastră de animale divine prin paginile publicate de el în care ne transformăm noi. Deşi aflat în stare de război,

Eugénio ne împăca pe noi înşine cu noi lăsându-ne să întrezărim treptele pe care trebuie să le urcăm pentru a reuşi să ajungem acolo jos, în locul care este al nostru, mişcându-ne greoi prin urina şi umorile întunecate ce ne protejează încă de la naştere şi ne însoțesc până în pragul morții, să ne ajute să plecăm, biete creaturi mute învelite în muci şi colb şi în praf ceresc ce suntem. Pe lângă prietenia care la el este şi dură, şi nobilă, îi datorez şi asta: portretul condiției mele şi certitudinea că ceva dincolo de mine va continua în versurile lui, fie o pasăre, fie un nor sau o portocală coaptă. Am scris într-o zi că atunci când inima se închide face mai mult zgomot decât o uşă. Nu-ți poți imagina cât de mult îți mulțumesc, Eugénio, pentru tandrețea vigilentă a inimii tale, care mă invită să intru acolo unde ne aşteaptă o mască de bronz pentru a rămâne noi între noi, în acea încăpere deschisă unde murmură palmierii vocii.

---

36. Wolfram Schütte (n. 1939), scriitor, jurnalist, traducător, critic de film german.

37. Poetul Eugénio de Andrade (1923–2005) este deseori pomenit de Lobo Antunes în cercul prietenilor intimi; la rândul său, De Andrade a scris un poem sensibil despre relația de reciprocă stimă şi admirație cu autorul acestor cronici.

38. José Dias Coelho (1923–1961), pictor şi sculptor portughez, important membru al Partidului Comunist Portughez clandestin, luptător antifascist.

AMÂNDOI

Problema cu îmbătrânirea este că redevenim tineri. De exemplu: de îndată ce ne trezim şi ajungem dimineața dinaintea oglinzii de bărbierit găsim pe luciul ei un bărbat între două vârste care ne declară, cu acea expresie nemaivăzută de secole, surprins şi dezaprobator:

— Ce-ai mai crescut

şi adaugă dispărând treptat, cu briciul în mână

— Spune-le părinților tăi că mi-a făcut plăcere să te văd

până ne dăm seama că noi suntem cei care ținem briciul în mână, deci e chestia aia numai pentru adulți

— Nu te atinge de asta António

de care mă gândeam să scap cât mai repede înainte să mă certe cineva, iar cu asta înțelegem că domnul de vârstă mijlocie suntem şi noi, că în locul unde era zâmbetul acum sunt riduri, iar în loc de păr blond apare o şuviță cenuşie, că nimeni nu se supără dacă fumăm, că ajungem la cele mai înalte rafturi fără să ne urcăm pe o banchetă, şi că această casă e altă casă, fără halatul mamei în spatele uşii, că nu doar îmi pun în gând să scriu cărți, chiar scriu cărți eu însumi, şi că până la urmă nici nu am de dat vreun examen la matematică în partea a doua a anilor de liceu.

Problema cu îmbătrânirea este că redevenim tineri, dar nişte tineri pe care tinerii îi resping. Adolescentele de azi nici nu ne observă, sunt foarte interesate de băieți mult mai puțin frumoşi decât eram noi

decât cel care eu continui să fiu

şi apar de nicăieri creaturi cu vârste despre care nici nu ne vine să credem insistând că sunt fiicele mele, aşadar unde au dispărut afişele mele cu staruri de cinema şi jucători de fotbal, cineva mi l-a luat pe Sandokan prințul Malaysiei de pe noptieră, şi oare unde au dispărut viermii mei de mătase, staniolul de la ciocolată, inelul meu cu emblema echipei Benfica pe care mi l-a cumpărat bunica la târgul de la Nelas, chiar dacă unchii mei strâmbau din nas de alegere

— Ce oroare

însă numai după ce am promis să nu mai fac pipi niciodată în ghiveciul cu flori şi că nici nu mai ascund bastonul bucătăresei care locuia cu noi de cincizeci de ani

cincizeci de ani este un număr de neimaginat

şi nu mai făcea altceva decât să stea pe o bancă, mestecându-şi propriile gingii şi adresându-i-se grăsanei mele de verişoare

atât de bătrână încât era şi însărcinată

cu duduie. De mă gândesc bine, eu nici nu am putut să îmbătrânesc: am visat numai că îmbătrânisem şi, ca în orice vis, totul pare adevărat fără să fie. Nu am cumpărat niciodată acest apartament

nu sunt încă destul de mare să-mi cumpăr apartamente, ce notar i-ar face acte unui băiețel în pantaloni scurți?

nu mă interesează deloc cărțile plictisitoare de pe rafturile de aici, tablourile toate numai pete, nici canapelele pe care picioarele mele nu le-au murdărit, nici bărbatul decrepit care tocmai s-a bărbierit şi îşi examinează aproape lipit de oglindă un neg pe nas

precis poartă ochelari, ce noroc

nu are în gură un aparat dentar, aşadar nu sunt eu, deşi o vagă asemănare în ochii lui, la gură

evident că nu sunt eu

decrepitul s-a resemnat cu negul de pe nas, surprins de mine, mustrător

— Ce-ai mai crescut

am impresia că mă caută în uimirea mea

dar nu în uimirea mea, de fapt în mânia mea față de el

am impresia că se căută pe sine în mânia mea față de el,

îşi face cărarea în păr pe partea unde mi-o fac şi eu, deşi el o face mai încet si cu precauțiile unui geometru şi fără să îi fi spus cineva să se pieptene, apoi pierde prosteşte o groază de vreme să pună totul în ordine

capacele înşurubate, prosopul la loc, chiuveta curată

iar în cele din urmă mă lasă singur în baie, târând pe hol încetineala unui elefant învins. Acum pot să încui uşa cu cheia, să caut în buzunarul pijamalei țigara Tip-Top mototolită pe care am furat-o de la tatăl meu, să mă aşez nesupravegheat pe bideu, să deschid cutia de chibrituri pe care o ascunsesem în cămară şi nimeni n-a observat, în afară de bătrâna bucătăreasă cu baston pe care n-o ia nimeni în seamă şi să mă pun pe tuşit încă de la primul fum, sufocat şi fericit. După care nu-mi mai rămâne decât să împrăştii fumul dând din mâini, să arunc mucul de țigară în toaletă, să trag de lanț de mai multe ori, deoarece țigara se învârte şi se învârte, dar refuză să dispară pe țeavă

de astă dată şuvoiul a luat-o mai repede

şi să ies din baie cu o mică figură nevinovată, tot tuşind şi frecându-mi cu mâneca pleoapele, să mă furişez pe neobservate pe lângă omul gârbovit care se tot luptă cu gulerul cămăşii, să intru apoi în trupul lui ca într-un costum prea larg

hainele adulților sunt prea abundente pe toate părțile, când îmi pun pantofii lor fac cu ei un zgomot al naibii pe parchet

şi să rămân foarte tăcut în interiorul gesturilor lui, recitind ceea ce scriu aici împreună cu el, mort de plictiseală, după ce mi-am pierdut entuziasmul pentru Sandokan prințul Malaysiei, deşi el cel puțin comanda o joncă

oare ce-i aia o joncă?

cu un scimitar ținut sus
scimitarul îmi miroase a sabie sau ceva asemănător
în locul acestui pix stupid, incapabil să-i îngrozească pe corsari.

O SENZAȚIE CUM AR FI LA CE BUN

N-am nevoie să-mi spui nimic şi n-am nevoie să faci nimic, destul că te afli aici, şi e deja prea mult. N-am schimbat culoarea canapelelor, draperiile sunt la fel, fotografia ta de dinainte de măritiş pe care-ai adus-o, iar mie nu mi-a plăcut niciodată

(mi-a dat-o mama, ziceai, iar eu am tăcut fără să te cred)

e tot acolo pe căruciorul cu băuturi, portretul nostru făcut la Foz ocupă locul de cinste pe raft, revista de decoraţiuni interioare pe care ai lăsat-o deschisă când ai plecat

(zece sugestii de la zece decoratori portughezi pentru zonele moarte ale casei tale)

te aşteaptă pe fotoliul unde stăteai mereu, jurând că dacă se foloseşte o jumătate de doză de imaginaţie şi ceva bun-gust ne putem transforma viaţa în bine. Fără îndoială că mie imaginaţia şi bunul-gust mi-au lipsit: sfârşiturile de săptămână mă lasă complet dezarmat, un spaţiu de atâtea ore goale pe care nu ştiu cum să le umplu, poate la cinema, o plimbare pe plajă, un muzeu.

dar care cinema, ce plajă, ce muzeu?

faţa ta plictisită între dormitor şi sufragerie, picioarele tale care se târăsc fără vlagă, fără vreo ocupaţie, plictiseala tăcerii

— Zi tu ce să facem

pândind neîncetat spre telefon chemarea salvatoare de la o prietenă la una din acele seri de ieşit în cuplu unde eu mă ofilesc, tăcut, cu un whiskey sau o vodcă la distanţă, la capătul braţului, ascultând futila, fascinanta retorică a celorlalţi

politică, muncă, o săptămână la Madrid, tot din astea,

conversaţii care mi se par

(din lipsa mea de imaginaţie şi de bun-gust)

neinteresante, monotone, stupide, tremur clipind repede, iar atunci când cineva

— Soţul tău a adormit, Liliana

sub priviri de uşoară batjocură la adresa mea mi se iau din mână whiskeyul sau vodca înainte să alunec eu pe podea, cascada de râsete sticloase cu intonaţii ce mă jupoaie, tu pe fundal, înconjurată de gesturi, zâmbete, discuţii despre jazz

— M-aş fi mirat dacă nu adormea

pierdută în mijlocul femeilor şi bărbaţilor plini de imaginaţie şi bun-gust, atât de fericiţi, Doamne, atât de fericiţi, atât de capabili să se distreze, atât de capabili să ţină

discursuri despre toate, în timp ce mă răsuceam pe un scaun cât se poate de incomod, sau dorind să mă aflu acasă privind la poza cu tine înainte de măritiş adusă de la părinţii tăi şi care nu mi-a plăcut niciodată

(ştiu deja că mama ta a fost cea care ţi-a dat-o, hai să ne prefacem, nu strică să te prefaci, sigur că mama ta ţi-a dat-o)

poza dintr-odată plăcută, odihnitoare, frumoasă, în vreme ce eu citesc liniştit ziarul şi simt, fără să te văd, că mai eşti acolo, în faţa şi în spatele revistei pentru decoraţiuni interioare

(Înveseliţi-vă zonele moarte ale casei voastre)

gândindu-te cum să înveseleşti zonele moarte ale vieţii tale, sau căsătoria ta cu mine, sau pe mine, sau căscatul nervos nesfârşit care din vina mea

(desigur că din vina mea, ce vină ai tu?)

căscatul nervos nesfârşit, spun eu, care din vina mea ai devenit şi tu. Cum aş putea eu să te amuz? Faptul de a fi reprezentant comercial al unei firme de maşini agricole nu stârneşte entuziasmul nimănui, mai ales dacă mărimea salariului este invers proporţională cu cea a tractoarelor, îmi place liniştea, agitaţia mă tulbură, nevoia de a mă dovedi amabil şi amuzant în ochii altora mă oboseşte, eu râd în momentele nepotrivite fără sinceritate sau plăcere, nu înţeleg jazzul, nu mă pasionează divorţurile prinţeselor

(mereu această lipsă de bun-gust, un caz iremediabil de lipsă de bun-gust)

nici viaţa manechinelor care-şi trăiesc marea iubire cu milionari egipteni mici şi graşi şi se plâng că banii le tulbură fericirea, nu-mi trebuie un al doilea apartament

(închiriat pe sezon)

în Algarve, sau să călătoresc cu un ski-jet agăţat de Renault, iar când tu îmi repetai că unul dintre defectele mele

(am mai multe defecte)

că unul dintre defectele mele vine din faptul că nu visez la nimic, şi mă priveai cu milă, cred că atunci eu îmi ridicam din adâncul ziarului meu spre tine o faţă goală sau mai degrabă încărcată de o neînţelegere sinceră, de vreme ce mă simţeam bine cu tine, şi întrucât mă simt bine cu tine acum, că ai sunat la uşă, şi ai intrat cu un băiat

— Ţi-l prezint pe Carlos

de care abia îmi aduc aminte din una dintre acele seri de felicitări colective, ai ocupat o clipă fotoliul, ţi-ai plimbat privirile de jur împrejur, în ciuda expresiei de agasare şi lehamite, ai dat din cap cu un aer de regret şi mi-ai spus că veniseşi să-ţi cauţi celelalte lucruri, chiar dacă eu n-am nevoie să mi se spună nimic şi n-am nevoie să fac nimic, destul că te afli aici

chiar şi însoţită de Carlos

şi e deja prea mult. N-am schimbat culoarea canapelelor, draperiile sunt la fel, portretul nostru făcut la Foz ocupă locul de cinste pe raft. Poate într-una din aceste zile voi parcurge cele zece sugestii ale celor zece decoratori portughezi cu imaginaţie şi bun-gust pentru zonele moarte ale casei. Poate. Şi poate pentru că în momente ca acestea, chiar şi însoţită de Carlos, chiar dacă ai venit să iei hainele care mai rămăseseră aici, am impresia că apartamentul este complet. Aşa că pot să iau ziarul şi să-l citesc ore în şir, imediat ce

vei fi închis uşa, când vei fi deja plecată, tremurând, clipind des, la trecerea unei ambulanţe pe stradă.

EI, ÎN GRĂDINĂ

Nu s-a păstrat mare lucru din această fotografie, peisajul din fundal e şters aproape de tot, oamenii încep să dispară. Cadrul: un colț de grădină cu vrejuri de mur şi zid de piatră, ceva semănând cu nişte tufişuri sau copaci, şi par a fi nişte flori, mai aproape în stânga, ceva ce înainte era alb-negru, devenit acum maro şi cenuşiu. Personajele: bunica mea pe la cinci ani şi ceva, pe genunchii tatălui său, mama ei în picioare, aplecată asupra amândurora. Bunica mea pare blondă, cu ochii spălăciți, cu o rochiță albă, aşezată pe genunchii tatălui ei, care la rândul lui stă aşezat, cu gulerul tare şi mustața înțepenite, pe acel zid de piatră. Se observă că părul începe să-i cadă, se văd nişte riduri, ca şi absența taliei ca la bărbații de vârstă mijlocie. Mama bunicii mele cu un fel de coc sau aşa ceva, o umbră de zâmbet strâmb undeva între ceea ce ar trebui să-i fie bărbia şi ceea ce ar putea fi nasul. Pupilele ei ies în evidență, pătrunzătoare, seamănă cu acele cerculețe de plastic cu care păpuşile se uită la noi. Nici unul dintre ei nu priveşte spre obiectiv. Poate numai bunica mea, transparentă pe peliculă, cu ceva de apariție lunatică sau de figură de vis. Îi lipseşte o anumită perversitate înțeleaptă şi amabilă, cum au copiii bine-crescuți şi personajele lui Henry James, şi de asemenea îi lipsesc jumătate din mâna dreaptă plus o parte a brațului. Gulerul rochiței albe trebuie să fi fost din dantelă. Degetele tatălui i se sprijină pe umăr. Când am cunoscut-o, era singura supraviețuitoare din acel portret şi nu-i lipsea nici o mână. Părinții ei continuă să existe în portrete separate, serioşi, intransigenți, străbunicul meu cu o expresie de uimire. Mă jucam cu decorațiile lui, ținute într-un dulap. Seara el juca biliard cu fiica lui

(prin case erau mese de biliard la vremea aceea)

în timp ce bunicul meu, în uniforma de cadet la Şcoala de Război, făcea sute de paşi pe sub fereastra ei plin de speranțe. Bunica obişnuia să spună că a împins la o parte draperia cu vârful tacului ca el să o poată zări. Nu l-am văzut niciodată pe bunicul meu în uniformă: purta o haină de in şi citea ziarul pe verandă. De câte ori îmi amintesc de el, îl văd citind ziarul pe balconul din Beira Alta sau contemplând furtunile pe munții din depărtare. A murit când eu nu împlinisem încă doisprezece ani. Un om tăcut

(nu-mi amintesc vocea lui)

contemplând furtunile pe munții din depărtare şi citind ziare. Ce voi fi moştenit de la el, din sângele lui? Lui nu-i păsa de mine, mie nu-mi păsa de el şi eram la egalitate. Mai apoi am aflat că a murit şi am început să tremur: era prima persoană pe care o cunoscusem

şi care murea. Nici astăzi nu ştiu ce înseamnă să mori. De mă gândesc mai bine, poate ceva anume ne lega

(nu mult, desigur, nu mult)

unul de celălalt. Cel puțin prefer să cred că așa a fost. După atâția ani de atunci, mamei continuă să-i fie drag de el. Iar mie continuă să-mi fie drag de bunica mea: duminica luam masa la ea acasă, ea îşi punea mâna peste palma mea pe fața de masă. Încă îmi mai amintesc în amănunt de inelele tale. Dragă bunică. Ce prostii spun când zic bunică, fiindcă nu avea nimic de bunică. Când se supăra, păşea în sus şi în jos prin salon, înaltă, dreaptă, serioasă. Ni se adresa mereu cu

— Fiul meu

şi-mi dădea bani dintr-un sertar care, nu ştiu de ce, se afla la pupitrul dinaintea căruia îngenunchea să se roage. Monedele erau aranjate în suluri de hârtie. Iar apoi deodată, nu demult, te-am găsit, bunicuță, în fotografia în care peisajul din fundal a dispărut aproape complet. Nimic care să indice vreo dată pe spate, nici un cuvânt cu acea cerneală violetă de care se folosesc morții, cu caligrafia lor înclinată şi prețioasă, şi groasă, şi subțire. Doar o copilă de cinci sau şase ani pe genunchii tatălui său, şi mama ei aplecată peste amândoi, cu mâneci lungi, fustă lungă, şi cu un detaliu în coafură pe care timpul l-a devorat. La unul din unghiurile din partea de sus, o cămară, o verandă. Sau poate nici o cămară, nici o verandă, doar o pată de iod. Tatăl bunicii şi-a pierdut unul din pantofi, gleznele, cred că şi o treime din pantaloni. Trei fantome îndepărtate, alcătuite din uitare şi tăcere. Mai presus de toate, tăcerea, înceată, indiferentă, topindu-se într-un nor vag, retrăgându-se dincolo de memorie, acolo unde eu nu-i pot atinge. Trebuie că împreună cu acel zid de piatră să fi fost şi casa căreia i-a aparținut zidul, şi strada casei. Însă fetița de-atunci a rămas acolo, blondă, cu ochii spălăciți şi o rochiță albă. Nici unul dintre ei nu zâmbeşte, nu se aud mingi de biliard la etaj, nu se plimbă cadeți pe sub fereastră, nici nu apare vreun tac să dea la o parte draperiile. Îmi vine greu să mi-l imaginez pe bunicul meu curtând-o, abandonând ziarul şi furtunile ca să o curteze pe ea. Zâmbetul uşor forțat al doamnei se estompează treptat, probabil că peste câteva luni n-o să mai rămână nici urmă de contur. Iar într-o zi şi eu, la rândul meu, voi înceta să mai exist: iar când nu vor mai exista nici oameni să se intereseze de ea, nu va mai exista nici fotografia: micul guler alb al rochiei care trebuie să fi fost din dantelă, degetele care se sprijină pe umărul ei. Un individ oarecare adusese un aparat sprijinit pe un trepied în colțul grădinii, şi-a vârât apoi capul într-un sac negru, a apăsat un buton. El e singurul care nu apare în portret, singurul despre care nu ştiu cum arăta. Îşi încadrase clienții, le-a cerut

— Faceți aşa şi aşa

poate a corectat o poziție, a verificat lumina, a verificat pe cealaltă parte a dispozitivului o imagine neclară, inversată, s-a extras apoi din sacul negru

— Atenție

şi nici măcar nu a semnat lucrarea. Apoi a strâns trepiedul, a pus lentilele într-o cutie şi a plecat. Dincolo de peisaj e un petic de cer gol, inutil, îndepărtat, dincolo de tufişuri sau de flori sau de copaci. S-ar putea să fie cerul. Sau marea. Dar s-ar putea să fie lacrimile fotografului.

VINE O VREME

Şi vine o vreme când începi să trăieşti cu moartea de parcă ar fi o veche prietenie: cineva e acolo prezent, aşezat pe un scaun, fără să te deranjeze, amabil, aproape prietenos, privindu-te pe deasupra ochelarilor cu o revistă pe genunchi. Vine o vreme când moartea devine un membru al familiei, o rudă nu prea apropiată şi invitată dacă a rămas un loc în plus la masă: o zărim, la capătul feței de masă, modestă, aproape ştearsă, mâncând împreună cu noi, zâmbind când noi râdem, căzând uşor de acord cu noi, plecând înaintea altora

— Nu te deranja, nu te deranja

iar când ajungem la lift, ea a dispărut deja, când încercăm să ne amintim numele ei, noi deja să-l fi uitat

— Îmi stătea pe limbă

ne uităm în album şi identificăm acea persoană din ultimul rând în fotografiile de grup, puțin decolorată de timp sau cu fața prea umbrită, bănuim că-i aparține o parte din bluză, pieptănătura îngrijită, mai nimic. Vine o vreme când moartea începe să trăiască cu noi, devine cotidiană, intimă, există în oglinda de bărbierit, în gesturile noastre, în felul de a vârî cheia în broasca uşii, de a intra în casă, de a aprinde lumina, iată canapeaua şi mobila, iată că deodată şi moartea e lângă noi, tăcută, folosindu-se de corpul nostru, de tusea noastră, de vocea noastră, cântărindu-ne din interior

— Cine ştie ce am mâncat la prânz şi mi-a rămas aici

vine o vreme când moartea este apa dintr-un canal de scurgere, un scârțâit de dulap, un rămas-bun în spatele geamurilor, acolo sus, la fereastră, un fel de noiembrie care întristează înserările, zâmbetul ce întârzie răspunsul la întrebări, străinii, la brutărie, atât de scorțoşi, o fată care ne străpunge cu privirea, bătrânețea ce ne ajunge deodată

(— Până la urmă am devenit bătrân, ce ciudat)

zahăr în sânge, afecțiuni hepatice, colesterol, bilirubină, sufletul, inima, nu ştiu de ce, şubredă nu ştiu unde, care începe să bată mai tare când descoperim în dulap o haină pe care n-o mai îmbrăcăm, o haină pe care abia ieri

(deci acum douăzeci de ani)

o îmbrăcam, vine un moment când soneria din stradă

(— Cine să fie?)

dar nimeni la interfon, nimeni pe minusculul ecran unde, în alb-negru, apare de obicei

imaginea în miniatură a celui care sună, ne gândim

— Cine să fie?

si abia atunci înțelegem, bâjbâim după un colț de fotoliu

(nu tot fotoliul, un colț)

de teamă că, deşi nu e nimeni, scândurile se îndoaie ca sub o anumită greutate, marginea covorului deranjată, ai impresia unor cuvinte sau a nici unui cuvânt, vine un moment în care moartea nici măcar

— salut

chiar dacă nu se spune

— salut

în noi înşine, în loc de

— salut

se înserează, noi în faţa oglinzii de bărbierit dar nici urmă de oglindă, ci doar faianţa din faţa noastră, etajera cu nişte flacoane pe care n-o să le folosim şi pe care poate şi le doreşte soţul femeii care vine la curăţenie, scutindu-ne să le mai punem în pungile de gunoi de plastic, vine o vreme când moartea e ceva sub pleoape, aceste riduri, şi gâtul ăsta, amintiri minuscule ce deodată devin foarte importante, amintiri care i-ar face să râdă pe cei care le-ar percepe din exterior, dar pentru noi atât de dulci, vine un moment când nu ţipi, nu protestezi, rămâi tăcut, supus, aşteptând, suspendat în tine ca berzele într-un picior, vine un moment când nici nu punem vreo întrebare, nici o voce nu ne-ar răspunde dacă am face-o, vine un moment când mă numesc António Lobo Antunes, iar a mă numi António Lobo Antunes nu are sens, cine-i ăsta, cine-a fost ăsta, scria, nu era, a crescut într-o casă cu un salcâm, a dispărut într-o bună zi, nu s-a întors, trebuie să fie pe undeva, nu contează, vine un moment când nimic nu vine, doar trupul lui, care era corpul lui, pe coridorul unui spital, în drum spre sala de operaţie sau ceva asemănător, dar se întâmplă că e atât de torturat de suferinţă, încât nici nu-şi dă seama de suferinţă, nu-l luaţi de mână, nu-i vorbiţi, lasăţi-l în pace, la ce se poate el gândi, ce şi-ar putea el dori, vine o vreme, doamnelor şi domnilor, când moartea nu este din familie, acea rudă nu foarte apropiată şi invitată dacă a rămas un loc în plus la masă, vine un moment când noi suntem ruda îndepărtată de la capătul mesei şi noi suntem cei care pleacă înaintea altora

— Nu te deranja, nu te deranja

noi pe ultimul rând în fotografia de grup, şterşi de timp, cu prea multă umbră pe faţă, vine un moment când nu suntem chipul, suntem umbra de pe chip, vine un moment când faţa a dispărut, umbra a dispărut, vine o vreme când casa e goală, o carte abia pe jumătate citită, pixul pe masă, inutil, vine un moment când telefonul insistă, disperat, când ochii se usucă, vine un moment când nu mai există nici un moment, când serul din tub se opreşte din picurat, când uimirea încă nu s-a transformat în disperare, când cineva/ceva a luat locul meu, cineva cu hainele mele care este înghesuit într-un sicriu, vine un moment când acest soare apune fără mine după ce a fost împins în şanţul de pe marginea drumului câinele strivit.

TĂCEREA CASEI

Ceea ce mă impresionează acum e liniştea casei. Nimic nu s-a clintit de când o cunosc: nici cel puțin copacii. Adică mama poruncise să fie acoperită fântâna şi mai era un smochin, cred, mai aproape de fereastra dormitorului meu, lipit de perete, după coteţul păsărilor de curte, găinile şi curcanul. Deci, în afară de aceste trei lucruri, restul a rămas la fel, doar grădina e neîngrijită. Aceleaşi trepte de piatră. Mobilele. Paturile au dispărut, desigur, pentru că au dispărut copiii. Iar cizmarul de alături, domnul Florindo cu beţiile lui sublime, nici el nu mai este. Deci ceea ce s-a modificat în casă a fost culoarea tăcerii. Dar salcâmul

(atât de înalt)

continuă să vorbească limba dintotdeauna.

După cină îmi place să fac pipi, afară, pe zidul cascadei de piatră, pe deplin conştient că tocmai îmi marchez un teritoriu: ăsta e teritoriul meu. Continuă să fie al meu. Şi, printre ramurile salcâmului, cerul de bazalt lustruit. Casa

(ce amuzant)

uneori mi se pare mare, alteori mică. Din afară, da, mare, din interior îmi lasă impresia că anumite părți s-au mai micşorat. Camera mea, de exemplu. Salonul de altădată care nu era deschis aproape niciodată. Numai camera părinților mei, nu ştiu cum, a devenit mai mare. Amintirea pe care o păstrez despre această casă este o amintire fericită. Şi continui să mă simt bine în interior, să simt că de aici provin. Mă uit la fiicele mele şi la fiicele şi fiii fraților mei cu suspiciune.

— Ce fac ei aici?

— Cine sunt ăştia?

dat fiind că, deşi sunt mai tineri, sunt mai bătrâni decât mine.

Nişte necunoscuți, nişte intruşi. Casa se opreşte odată cu noi, iar o parte din mine continuă să se joace cu mingea în grădină, aşadar

— Cine sunt ăştia?

— Ce fac ei aici?

ființele astea ciudate în care se prelungesc trăsăturile şi gesturile noastre şi care, nefiind ele noi înşine, sunt piese dintr-un puzzle care suntem noi, incomplete, amestecate cu piese din alte jocuri, a căror nonşalanță mă surprinde, de parcă şi lor le-ar aparține casa. Nu zic nimic, deşi ea nu le aparține câtuşi de puțin. Şi nu le dau voie să joace mingea cu

noi, aşa cum nu le permit nici să facă pipi la cascadă: teritoriul este deja marcat de mine, deci valea, plecaţi. Pe de altă parte sunt uimit să văd masa aranjată cu atâtea farfurii şi pahare: avem astăzi vreun invitat? Cine vine aşadar în casa asta la masă? Dacă piesele astea de puzzle sunt destul de neruşinate să stea pe scaune, îmi iau fraţii şi mergem la bucătărie să cinăm acolo. Pe cuvânt de onoare. Şi poate că de asemenea, ascultând cu atenţie dacă se apropie paşii tatălui meu, o să putem şi fuma, aproape de fereastră, ca după aceea să putem arunca chiştoacele afară în stradă, iar apoi să abordăm un aer inocent la cel mai mic pericol.

Spuneam mai devreme că liniştea casei mă impresionează: dacă mă gândesc bine, liniştea nu s-a schimbat, iar ciorchinii de buganvillea continuă să înflorească pe perete. Lipsesc însă ţipetele mamelor care-şi cheamă copiii, lipsesc orbii care cântau fadouri, armonica ascuţitorului de cuţite, însă nu putem da vina pe casă pentru aşa ceva, nici pe lăptarul care nu mai vine cu căruţa. Sau poate el vine atunci când eu nu mai sunt acolo. Fiecare orb avea un stăpân care-l conducea de braţ, vindea textele cântecelor şi aduna banii, foarte serios, în timp ce orbul, cu bărbia sus, nu zâmbea nimănui dindărătul ochelarilor lui de soare. Îmi imaginam că ei cunoşteau mistere la care eu nu aveam acces, tot aşa cum cunoşteau, în catrenele lor, crime odioase sau pe femeile care au născut monştri

(monstrul, cu antene, pe hârtiile cu texte, tatăl şi mama monstrului, evident, în josul acelor texte, şi toată povestea tristă a monstrului povestită cu răcnete, acompaniată de un acordeon ca o subliniere cu linie roşie)

femeile care născuseră monştri plus Rusia comunistă urmau să-i facă mult rău Fecioarei Maria. Dacă nepoţii mei mi-ar face acum favoarea să nu mai ţipe aş putea asculta pe îndelete relatarea acestor grozăvii, aş auzi armonica ascuţitorului de cuţite încă aflat în Poço do Chão, cu câteva umbrele găurite suspendate deasupra instrumentului. Iar dacă vântul ar fi favorabil şi am avea puţin noroc, poate s-ar auzi şi lebăda plângând în pădure.

Aşadar, şi o dată pentru totdeauna, tăcerea nu s-a modificat. Casa e aceeaşi. Fotografiile sunt aceleaşi. Viaţa este aceeaşi. Aşadar, şi o dată pentru totdeauna, casa asta îmi aparţine, iar eu îi aparţin. Recunosc mirosurile, petele ei de soare, fiece scândură de parchet, treptele scărilor. Şi când spun că recunosc mirosurile, ştiu la ce mă refer: la mirosul de ceară, la lichidul de şlefuit mânerele uşilor, la mirosul dinspre salcâm, şi dinspre celălalt copac, mai impunător, mai discret, fără nume. Pun pariu că şi câinele de la tăbăcărie în curând va începe să latre. Şi că buganvillea va începe să se agite. Şi că domnul Manuel, în miezul nopţii, va geme de durere. Ferestre care se sting. Nici o voce acum. Numai bastonul cu roşu şi alb al orbului

(cioc cioc)

în stradă. Bastonul imens, cutia de pomană cu lacăt. Acordeonul, pe care-l purta pe spate, tras acuma la piept. Degetele lui probează clapele, uşor, căutând un ton. Nasul uşor ridicat. Alte atingeri pe clape. Proprietarul orbului devine nerăbdător

— Nu începi?

apoi o gură, căreia îi lipseau dinţii, deodată uriaşă, iar femeia care născuse un monstru

înduioşându-mă cu soarta ei mizerabilă. Continui să mă întreb de ce naiba, în loc să scriu romane, nu m-am născut cu talentul de a scrie poeme de felul acela. Nu, nicidecum, nici urmă de ironie domnii mei, v-o spun cu o sinceritate absolută: de ce naiba nu m-am născut cu norocul să scriu asemenea versuri?

MECANICUL

Când Picasso a fost întrebat care este metoda lui de lucru, a răspuns

— Mai întâi mă aşez

iar când s-au arătat uimiți

— Nu ştiam că pictați stând jos

Picasso a explicat

— Nu, nu, eu pictez în picioare.

Mă aflu şi eu acum în aceeaşi situație, mai mult sau mai puțin, eu, care mi-am aranjat o masă înaltă şi de la ultimul meu roman scriu în picioare. Dar stau aşezat aici, aşteptând, trăind o perioada ciudată şi oarecum magică în care cartea, aproape fără voia mea, începe să se alcătuiască singură, filamente vagi ce se apropie, substantive ocazionale care plutesc la întâmplare ici-colo, mirosuri, forme când umbrite, când luminoase, lucruri lipsite de importanță ce prind consistență, iar până la urmă nici nu sunt lucruri, ceva ce am auzit, ce am trăit, ce bănuiesc. În august am terminat *Bună seara lucrurilor de pe-aici* şi plănuiesc să încep alt roman în decembrie. Asta e ciudat: nu mi s-a mai întâmplat ca un roman să-mi dea cu piciorul în burtă fără să-l fi terminat de adus pe lume pe cel precedent, iar apoi şi mai ciudat fiindcă nu mi s-a întâmplat niciodată să fiu fecundat din exterior în urma unei poveşti adevărate pe care mi-a relatat-o un medic. Numele doctorului este Pedro Varandas, este un om pe care îl respect şi pe care îl admir

(nu reuşesc să-mi placă de o persoană pe care nu pot s-o respect şi s-o admir)

a spus

— Am să vă povestesc un episod care poate vă interesează

s-a aşezat dinaintea mea şi mi-a depănat aventura iubirii cea mai sfâşietor de frumoasă pe care am auzit-o vreodată. Asta a fost în iunie, şi de atunci n-am avut nici un moment în care cuvintele lui să nu mă bântuie, extinzându-se, apoi reducându-se, alterându-se, rearanjându-se în moduri diferite, provocându-mă

— N-ai să ne prinzi

fugind de mine şi aşteptându-mă mai departe, batjocoritoare

— Nu-i aşa că n-ai să ne prinzi?

revenind mai apoi aproape din milă

— Gata, ia ce vrei

şi din nou plecând, amuzate, râzând disprețuitor, în timp ce eu adunam *Bună seara*

lucrurilor de pe-aici, prefăcându-mă că nu iau seama la toate astea şi înăbuşindu-mi pe furiş o chicoteală

— O să vedeți voi.

Cert este că nu ştiu dacă acea chicoteală urma să vadă. Din punct de vedere tehnic, ceea ce mi-a oferit Pedro este un material foarte dificil, presupunând un tact pe care nu ştiu dacă îl am, cu o formidabilă intensitate de emoții ce trebuie abordată şi lucrată pe dos, cu finețuri de ceasornicar şi o densitate afectivă ce reclamă o scriere cel puțin hialină. Probabil vă plictisesc cu acest discurs, dar m-am gândit că poate n-ar fi lipsit de interes să aruncați o privire şi în atelier. Produsele ies din el până să ajungă în librării fără ca cititorii să ştie unde şi cum sunt făcute, în dezordinea unei grămezi de fiare vechi, cu şuruburi aleatorii de adjective aruncate pe jos, capitole întregi în găleata de gunoi, iar undeva băiatul care iese de sub roman ca un mecanic de sub o maşină cu motorul demontat în bucăți, cu buzunarele pline de chei engleze de pixuri, mânjit cu uleiul din perioadele de reglaj şi cu funinginea unor biele din experimentările insuficient curățate. Atâtea eforturi pentru o virgulă, pentru un verb. Un atât de obscur sistem electric căruia nu-i dai de capăt. Atâta incertitudine. Atâta suferință. Atâta bucurie uneori. Nu arăt etapele intermediare, nu vorbesc despre ele, nu vorbesc niciodată despre ceea ce încerc. Din pudoare cred, din ruşine, nu ştiu de ce. Dar deocamdată stau, adun bucăți de tablă, tuburi, țevi, caut, în acea grămadă de acolo, în colțul memoriei în care sunt depozitate piesele, le iau, le observ, le resping, îndoindu-mi şi întinzându-mi degetele

— Oare am să pot?

— Oare am să fiu capabil de a fi capabil?

şi numai atunci când încep să fiu sigur că n-am să pot, numai atunci când respectiva provocare mi se va părea pierdută voi încerca efectiv să o contrazic. Când eram student la medicină, mi s-a spus că în trecut, pietrele erau îndepărtate din vezică printr-un proces numit „litotritie“, care consta în introducerea unui fel de cleşte în uretră, după care, pe orbeşte, se proceda la zdrobirea numitelor pietre, ceea ce, evident, rareori reuşea. Scrisul este nițel acelaşi lucru, doar că trebuie să perseverăm până toate pietrele sunt zdrobite. Nu există constrângere sau inspirație care contează: există numai meşteşug şi metodă. Şi nici nu e nimic romantic: brațele sunt mânjite până la cot. Dar deocamdată stau pe scaun. Când nu voi mai fi zărit acolo înseamnă că pot fi găsit ciocănind în draci pe sub maşină, până nu mai rămâne nimic de făcut decât să te urci în ea şi să cuplezi vitezele. Şi dacă eu pot să fac asta să funcționeze, dacă eu reuşesc să fac să funcționeze asta cu adevărat, într-o clipă o să vă treziți ajunşi aşa departe, încât nici n-o să vă dați seama cum.

OSUL

Sunt momente când mă întreb de ce mă întorc, tot mai des, în Beira Alta, iar singurul răspuns este că mă simt ca un câine care şi-a lăsat pe aici, nu ştiu unde, un os îngropat, şi-mi aduc aminte de os fără să fiu sigur ce os a fost sau unde l-am ascuns, numai că trebuie totuşi să-l găsesc, de parcă osul ar fi, pentru mine, o chestiune vitală. Nu ca şi cum osul ar fi existat efectiv: osul, oricare ar fi el, este o chestiune vitală. Problema este că aproape totul s-a schimbat cu trecerea anilor: atât de multe clădiri noi, atât de multe străzi, atât de mulţi oameni necunoscuţi. Recunosc nişte case

puţine

biserica São Miguel, desigur, cimitirul, desigur, porţiuni de străduţe, resturi de grădini. Până şi bâlciul s-a schimbat: nu mai sunt purceluşi, nici oale de lut, nici bijutieri, bijutierii care plecau pe biciclete, în grupuri, îmbrăcaţi în negru, cu agrafe de rufe ce le ţineau strâns manşetele pantalonilor. Castanul nostru tăiat. Ateliere industriale lângă alte ateliere industriale, chiar şi terase de cafenele, ba chiar şi un centru comercial care tocmai ia fiinţă. Şi sensurile giratorii. Unde sunt oare pietrele negre, tăcerea? Mirosul însă, rămas acelaşi, aş recunoaşte oriunde această boare. Şi acelaşi munte, în dimineţi ca aceasta, limpede de la un capăt la altul al orizontului. Construind ei unul din aceste sensuri giratorii, una dintre aceste clădiri, oare mi-au luat, fără să-şi dea seama, osul? Un os, cred, făcut din atâtea: oameni, după-amiezi nesfârşite cu o piatră de mică în mână, omnibuzul de la ora şase. Culesul viilor. Magazinul domnului Casimiro. Eu. Pini şi iar pini, pe alocuri atât de groşi, încât aerul pătrundea cu greu printre ei. Adulmec atmosfera peste tot fără să găsesc nimic, nici măcar pe bunica mea să spună

— Fiule

mai cu seamă nici măcar pe bunica mea să spună

— Fiule

un fel de a spune

— Fiule

cum nimeni altcineva nu spunea ca ea.

— Fiule

spunea ea, iar mai apoi toate erau la locul lor. Unde s-au dus oare vocea ei, ochii ei mari albaştri, halatul ei cu dragoni? Oricât de mult am dat cu mingea de tenis de uşa garajului, tot nu am învăţat niciodată să joc. Şi, deodată, marea surpriză de a le vedea pe

slujnice sărutându-se, fiindcă îşi luau rămas-bun una de la alta în lacrimi.

— Încă un sărut. Încă un sărut

bunica mea

— Pleacă de aici

iar eu, uimit, lângă pompa de fântână cu crengile de smochin deasupra. Băi în cadă, la sfârşitul zilei, singura dată când aveam părul despărţit cu cărare pe mijloc şi mă simţeam atât de mare. Noaptea, lumini cât vedeai cu ochii, sate. Grămezi de seu, credeam eu, foarte departe. Ziarele erau ridicate de la gară la prânz. Bunicul meu tot nu termina de citit istoria în mai multe volume a celui de-Al Doilea Război Mondial, cu fotografii cu avioane şi morţi. La doisprezece ani, în anul în care el a murit, m-am hotărât să fiu scriitor. Influenţele mele: Salgari, Flash Gordon şi *Almanahul Bertrand*, pline de sonete entuziaste. Poetul meu preferat se numea generalul Fernandes Costa[39], iar el invadase *Almanahul Bertrand* cu terţine în opinia mea sublime. Almanahul era condus de fiica generalului Fernandes Costa, care însoţea mereu numele tatălui ei cu precizarea „marele poet portughez, din păcate, acum decedat“. Eu, cel puţin, eram de acord cu ea. Iar în anumite numere putea fi văzut portretul oval al artistului, un domn care mi se părea prea slab pentru atâtea versuri. Înfăţişarea generalului Fernandes Costa mă deruta: tatăl bunicii, general şi el, era impunător, enorm, cu mustaţă, plin de autoritate şi de medalii. Generalul Fernandes Costa avea mai puţine medalii, mustaţa lui, modestă, părea lipită de nas şi aveai impresia că uniforma fusese împrumutată fiindcă-i era largă. Examinând-o mai atent, am rămas cu îndoieli în privinţa demnităţii marţiale a poeziei. Măreţia tatălui bunicii a relegat catrenele pe un post subaltern, adică doar să însoţească unele garoafe de hârtie. Uite aşa am avut parte, penibil, de prima mea ezitare literară. Urma să fiu un rahitic. Cu păr fals. Aproape fără decoraţii. Urma să devin un portret oval cu sprâncene triste. M-am privit în oglindă umflându-mi pieptul: va deveni el cândva un piept lat? Va fi el cândva plin de autoritate, şi totuşi capabil să rimeze porumbei şi hortensii? Oare porumbeii şi hortensiile urmau să devină osul meu îngropat în Beira? Lanţul muntos limpede de la un capăt la altul al orizontului şi eu scriind asta nu pe veranda bunicilor mei, ci într-un pridvor care nu-mi aparţine. Pe veranda bunicilor mei, un oarecare, dar nu pariez pe istoria în mai multe volume a celui de-Al Doilea Război Mondial. Căştile ciudate şi exagerate ale soldaţilor germani, ale soldaţilor englezi, ca nişte gamele de aluminiu în care se turna apa pentru găini. Îşi trăgeau căştile pe cap cumva de la spate şi mi se păreau ciudate atâtea volume, citite cu un aer serios, despre un război cu atâtea căşti nepractice şi comice. Nimic nu se compara cu ce avea Flash Gordon. Dar nici nu apuc bine să spun asta, că tocmai osul îngropat îmi revine în minte. Nu ştiu unde l-am ascuns şi trebuie să-l găsesc: e o chestiune vitală. Aici, în Beira, îl înţeleg mai bine. El seamănă cu bunica mea, are ochii ei mari, albaştri, poartă o haină de dragon şi spune

— Fiule

cum nici măcar generalul Fernandes Costa nu putea spune. Tocmai pentru asta vin eu aici, la urma urmei. Mă cheamă o voce

— Fiule

în acelaşi timp cu poşta ce soseşte la ora şase, cu degete care mă prind cu atâta tandreţe de sub bărbie, încât am certitudinea că nu voi muri niciodată.

39. Om politic portughez (1867–1925), republican şi naționalist, cunoscut şi ca şef al „guvernului de cinci minute“ din 15 ianuarie 1920. Lobo Anunes ironizează, cu tandrețe, şi în alte texte, naționalismul şi iluziile monarhice ale bunicului său.

LOGODNICUL DE PROVINCIE

Iar joia prânzesc la Moinhos da Funcheira cu Zé Ribeiro, cu Zé Francisco şi cu Vitorino. Moinhos da Funcheira este suburbia suburbiei, după Venda Nova, după Brandoa, după Pontinha: toată lumea crede că e urât pe acolo, dar eu cred că e frumos. Oare de unde îmi vine această dragoste sinceră, autentică pentru ceea ce oamenii consideră de prost-gust: lei de calcar, pitici de ipsos, picturi înflăcărate, carouri de faianţă de baie cu lebede aurite? De ce oare mă emoţionează, mă înduioşează, de ce mă simt pierdut şi blocat de admiraţie, pe stradă, imaginându-mi viețile de acolo şi simţindu-mă bine în ele cu macrameuri, filigrane, bibelouri, candelabre desperecheate, coşari de sticlă pe televizor care mie-mi lipsesc? De ce am preferat mereu oamenii care stau la coadă să se înghesuie în autobuz celor care călătoresc singuri cu maşina? Fratele meu João mi-a spus odată că am ceva de logodnic de provincie. Dacă vorbind despre un logodnic de provincie ne referim la cei văzuți în mostrele fotografilor ambulanți, pozând cu golful Rio de Janeiro pictat în fundal, cu pantofi lăcuiți şi un fel de smoking, sunt de acord cu el: o parte din mine chiar aşa este, nu-i pasă că e aşa, îi place să fie aşa: dacă vreți, mă puteți pune pe o comodă cu o rondelă de macrameu dedesubt sau cumpărați-mă reprodus pe vechi cărți poştale, îmbrăcat în dungi şi cu gura în formă de inimă, trimițând unei iubite invizibile turturele cu fundițe roz în jurul gâtului. Eu n-am pereche în sonete de almanah

(între doisprezece şi treisprezece ani nu scriam decât asta)

în sentimente argintii de ciocolată, şi ştiu să ies dintr-o cizmuliță ca pisicuțele din litografiile de cartier, privindu-vă cu genele încărcate de iubire şi pricepute să plângă cu lacrimile unui sărman clovn în filmele în care eroina moare după o suferință prelungită, îndurată cu resemnare creştină, machiată până la ultima ei suflare, cu o lacrimă

(reflector subtil făcând lacrima să sclipească)

pe care pleoapa, curajoasă şi senină, n-o lasă să cadă, în timp ce îşi ia rămas-bun de la actor

(lacrimă identică)

într-o demnitate pasională şi aparent sănătoasă pe care rujul discret

(reflector subtil pe ruj)

o subliniază. Şi închide ochii fără să ceară ajutor, întorcându-şi uşor capul exact spre fereastra dormitorului în vreme ce inscripția

The End

sporeşte treptat cu litere roşii, apoi camera de filmare se apropie uşor de fereastra apartamentului unde este New Yorkul de noapte, iar eu mă smiorcăi pe scaun pe măsură ce încep să se aprindă luminile cinematografului.

E adevărat: sunt logodnicul de provincie. M-am născut să spun doar „da, coniță“, să am o păpuşă pe cuvertura de pe pat, să mă bărbieresc în oglinzi ciobite, să iubesc o doamnă care-şi vopseşte unghiile de la picioare maro închis şi bea ceai ținându-şi degetul mic în aer ca o antenă. Sau ca un inel. Şi buza mică belită şi întinsă în față. Şi cu o batistuță tamponând colțurile cu delicate atingeri. Iar după uscarea colțurilor cu delicate atingeri spune-mi

— Scumpa mea

la ureche. Noi doi în Moinhos da Funcheira, citind, printre plante ornamentale şi bambuşi, printre biscuiți chinezeşti şi flacoane medicale, cu ochelari pe nas şi-n halate, acele reviste de chioşc cu interviuri luate unor staruri de televiziune sau unor dame a căror singură treabă este să se afle în treabă. Dorind să fim şi noi doi ca ei, şi invidiindu-i, fără să înțelegem că suntem deja ca ei şi de aceea nici nu trebuie să-i mai invidiem. Când spun că iau prânzul joia la Moinhos da Funcheira, vreau să spun că acolo chelnerița ni se adresează cu

— Dragul meu

ne aduce cârnați cu ouă prăjite şi ne simțim indecent de fericiți. Afară, dintr-o casă toată numai ananas pictat în stuc şi palmieri în ghivece, iese o fată atât de armonioasă în mişcări, cu o eleganță atât de naturală în umeri şi şolduri, încât parcă desparte aerul ca o corabie, şi chiar seamănă cu o corabie pe măsură ce înaintează. Nici măcar nu ne vede. Dar noi o vedem, cu gura plină, cu pâinea pe la jumătatea distanței dintre coş şi nas, uitând să mai mestecăm, extaziați şi idioți, cu paşii ei care se îndepărtează în noi toată după-amiaza, ochi care nu vor şti niciodată că existăm şi, pentru că nu ştiu că existăm, nu prea existăm, suntem doar patru bărbați cu coatele pe masă, muindu-ne cămăşile cu petele de grăsime de pe prosopul de hârtie. Patru cretini fermecați. Patru logodnici de provincie în pantofi de lac şi cu un fel de smoking, cu capetele pline de cărți inutile. După un timp începem din nou să dăm din fălci: cârnatul nu mai are gust de cârnat, are gust de iarbă, suntem doar nişte boi anonimi pe care fata i-a lăsat în urmă, de prisos şi mărunți-mărunței. Cum i se face milă de noi, chelnerița zice

— Dragii mei

şi ne face socoteala pe hârtia ce serveşte de față de masă. Nu e scump împărțit la patru: scump este ceea ce banii nu pot cumpăra: sânii unei femei pe care nici unul dintre noi nu o merită despărțind valurile invizibile. Şi sunt sigur că un reflector subtil va da strălucire lacrimilor noastre în vreme ce cuvintele

The End

Încep să crească, roşii, iar camera de luat vederi se fixează peste un New York de noapte, alcătuit din halbe de bere goale.

DIN VIAȚA MARIONETELOR

De ce nu mi-ai spus de la bun început că erai însurat înainte să mă combin cu tine? De ce atâtea minciuni, atâtea scuze, atâtea răspunsuri evazive, doar numărul de telefon de la locul de muncă, nu şi numărul de telefon de acasă, şi pretenția că locuiai cu mama ta, mama ta bolnavă, iar telefonul o deranja, după care, mărturisirea serioasă, aproape că-ți dădeau lacrimile

— Îți voi spune adevărul
urmată de un discurs jalnic
— Nu ți-am spus adevărul înainte de teamă să nu te pierd
iar mai apoi prostiile că e posibilă o relație fără iubire
— Nu simt nimic pentru ea
mai degrabă fraţi, nimic altceva, nu vă atingeţi niciodată, nu aveți relații, ea bolnavă de nervi, dependentă de tine, încercări de sinucidere, angoasă şi tu părându-ți rău de ea

— Înțelegi că e numai din milă?
şi că-ți faci griji pentru bieții copii
— Copiii suferă teribil din cauza asta
datoria ta de a le oferi o viață echilibrată
— Nu au cerut ei să vină pe lumea asta, am dreptate?
căci tu eşti pentru ei deopotrivă şi tată, şi mamă, garanția ta că asta nu va dura veşnic, că e doar o chestiune de câteva luni, un an cel mult, maximum doi ani, copiii cresc între timp, se maturizează, se echilibrează, nu e uşor pentru ei cu o mamă care nici măcar nu se dă jos din pat, numai lacrimi, instabilitate permanentă, numai capricii, numai țipete, trebuie să-i fac să înțeleagă lucrurile încetul cu încetul, să mă sfătuiesc cu un medic, dar ieri Fatima mi-a zis că te-a văzut de braț cu ea la cinema, că îi tot şuşoteai şi-i zâmbeai, că o țineai de mână şi că purtai verigheta
(unde ascunzi verigheta când eşti cu mine?)
că te-ai făcut că nu o vezi când a trecut pe lângă tine, Fatima, când a trecut pe lângă tine
— Bună, Rui
iar tu ți-ai ascuns de uimire panica ridicând din sprâncene, nevasta ta plecând furioasă, Fatima încă o auzea cum repeta

— Bună, Rui?

iar tu învăluit în explicații tulburi, o persoană de care nu-ți mai aminteai, poate o fostă colegă, o verişoară de verişoară, o liniştești cu un zâmbet, nu e o persoană bolnavă, e o femeie foarte normală, după cum spune Fatima părea de vârsta mea, poate cu cinci sau şase ani mai mult, tot cu ochi deschişi la culoare, blondă şi ea, cu o poşetă exact ca poşeta pe care mi-ai dat-o mai demult, iar acum spune-mi ce fac eu, cum vrei să te accept, să stau cu tine, să fac pe caraghioasa, să înghit tot felul de minciuni, ce să fac, spune-mi, cu un om care mă minte, mă înşală, îmi promite ceva ce nu va face, ce să fac cu un escroc, Rui, tu eşti un escroc, nu mă atinge, nu vorbi, să nu-mi vii mie cu vrăjeli

(tu amesteci bine cuvintele!)

nu pune mâna aici, ia mâna de aici, ți-am spus să iei mâna de aici, pleacă înainte să-ți găsesc eu numărul de telefon de acasă, să sun acolo, să-i spun nevestei tale totul, să-i explic ce fel de nenorocit eşti, vreau să-mi pui cheile chiar acum pe masă şi să dispari din casă, s-o ştergi de aici, ştii că mă dezguşti, singurul lucru pe care îl simt pentru tine e dezgust, dezgust, nu eşti decât un hoit de şoarece, nici măcar nu te urăsc, te disprețuiesc, nici măcar nu înțeleg cum de nu vomit doar privindu-te, cel puțin dacă ai fi deştept, frumos, numai că nu eşti nici inteligent, nici frumos, şi ca să-ți spun sincer

(iar diferența este că eu îți vorbesc cu sinceritate)

eşti bătrân, miroşi a bătrân, dacă ai putea să-ți vezi fața, burta, ridurile, părul alb, chelia, eşti de nimic, Rui, convinge-te că nu valorezi nimic, recunoaşte o dată pentru totdeauna că nu faci nici cât o ceapă degerată, necinstit, ipocrit, mincinos ce eşti, nu ai spus de la început că eşti căsătorit, înainte să mă combin eu cu tine, nu ai fost sincer, dacă ai fi fost sincer, eu chiar te-aş fi acceptat, înțelegi, aş fi suferit dar aş fi acceptat, mă aşteptam să divorțezi, am luptat pentru tine, ți-am dat ceea ce nu am dat niciodată nimănui, iar tu nu meritai să-ți fi dat

(nu mă întrerupe)

Unde eram, ah da, ți-aş fi dat ceea ce n-am dat nimănui, nu mă întrerupe Rui, şi că nu meritai dar

(ți-am cerut să nu mă întrerupi, nu-i aşa?)

tu nici nu meritai, dar ți l-am dat, nu mă lua de mână, nu te aşeza acolo, de ce mi-ai făcut mie una ca asta Rui, crezi că merit

(du-te de-aici)

crezi că merit asta, că merit să sufăr

(pentru numele lui Dumnezeu pleacă de aici)

crezi că trebuie să fiu nefericită din cauza ta, răspunde dacă tu crezi că trebuie să fiu nefericită din cauza ta, nu zâmbi, să nu crezi că te scuz atât de uşor, eşti bătrân, miroşi a bătrân, uită-te la tine, cocoşatule, eşti un bătrân, convinge-te singur, buhai bătrân, şi o să mori pe-o rână, Rui, şi tot n-ai să înțelegi, chiar de mai trăieşti zeci de ani, că orice clemă de la sutien se deschide pe partea cealaltă.

ORICE FIRICEL DE APĂ SPOREŞTE, ZISE ŞORICELUL, PIŞÂNDU-SE ÎN MARE

Sunt plecat de acasă de aproape o lună. Azi sunt la Nürnberg, într-un hotel care poartă numele soției lui Dürer, situat pe strada ce poartă numele soției lui Dürer, Agnes, în partea veche a oraşului. Totul e foarte frumos, dar eu sunt al naibii de răcit. Mâine voi fi la Köln, poimâine la Berlin. Toate frumoase şi, de asemenea, un frig al naibii în ciuda soarelui. Oare când o să mă întorc acasă? Oameni cu ochi de sticlă limpede. Franța, România, acum Germania. În România, la Constança (ei ortografiază Constanța cu virgulă sub al doilea t), mirosul de cadavru al Mării Negre, un bărbos intrând în valuri cu pipa în gură. Zeci de câini vagabonzi în căutare de resturi, care îmi adulmecă degetele. Iar omul, cu apa până la gât, fără să-şi scoată pipa. Chiar şi de departe se văd răbufnirile valurilor. Eu încerc să-mi fac timp să scriu romanul, furându-l jurnaliştilor, cititorilor mei: ce ciudățenie am devenit! Nu înțeleg romanul, păşesc înainte, orbeşte, prin pagini, pentru că ştiu că romanul se înțelege el pe sine, iar asta mi-e destul. Arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe a luat un şirag de mătănii de la încheietura mâinii lui, l-a binecuvântat, l-a strecurat pe mâna mea: sper să dea rezultate. Vin anumite momente când am foarte multă nevoie să se intereseze Dumnezeu de mine. Am luat prânzul cu arhiepiscopul în sediul arhiepiscopiei, serviți de călugărițe tăcute, o excepție, dacă ne gândim la latina Părinților Noştri. Sfântul Arhanghel Mihail supărat pe zid: oare de ce? Nici măcar nu am avut timp să păcătuiesc. Apoi, afară, am început să culeg nuci de pe jos împreună cu nişte copii desculți. N-am mai mâncat de-o eternitate nuci care să mi se pară atât de bune. Un țăran şi-a construit o replică a Turnului Eiffel, înalt de zece metri, undeva în mijlocul porumbului. În asta consta toată mândria lui, bietul, şi părea să ne cheme acolo. Muzeu de cioburi greceşti şi romane, în vitrine. Sute de cioburi: ai zice că a trecut pe aici fiica mea Joana[40]. Cu aşa ceva camera ei ar câştiga premiul întâi la un concurs de instalații.

Oare când o să mă întorc acasă? Copaci care vorbesc o altă limbă, nori ce nu sunt ai mei, Arhiepiscopul comunicând cu împărăția cerească la telefonul mobil: este un om masiv, cu mâini mici, delicate, sensibile: ele mânuiesc tacâmurile abia ținându-le de la capăt, cu pensetele falangelor. Călugări pe spalier: nu-i voi mai revedea niciodată. La Nürnberg, catedrale, biserici, inelul de aur, înconjurând gratiile, pe care-l întorci ca să-ți aducă noroc. Țara mea e undeva foarte departe: dacă mă gândesc bine, simt o emoție ca înainte de un sărut. După autografe, în timp ce scriu în cameră, ore medievale pe un ceas

pierdut undeva. Pus pe pernă un baton de ciocolată ca să fie mai bun somnul, cadou din partea hotelului. Mi-au dat un marker să semnez un afiş cu chipul meu: profit de ocazie ca să acopăr unele trăsături ce nu-mi aparţin şi să adaug o mustaţă. Cred că nu le-a plăcut ideea: îţi poţi da seama fiindcă ochii lor sunt şi mai transparenţi, plus o mică zvâcnire politicoasă pe feţele lor incredibil de albe. Oare când o să mă întorc acasă, drace? Acoperişuri ascuţite, statuia lui Dürer, bătrân, acoperită cu medalii de bronz. La Paris, un regizor de teatru argentinian mi-a explicat că, după cincizeci de ani, eşti mai aproape de harpă decât de chitară. Sunt mai aproape de harpă decât de chitară şi mi-ar plăcea să mai scriu două-trei romane, amintindu-mi de un proverb maghiar care spune: orice firicel de apă sporeşte, zise şoricelul, pişându-se în mare. Cred că păstrez în mine o anumită rezervă de micţiuni. Scriu această cronică fără să ştiu unde mă duc cuvintele, tatonând de jur împrejur pereţii cu bastonul condeiului: ici-colo câte o denivelare, un colţ, o breşă care zgâlţâie propoziţia. Arbori îngălbeniţi de toamnă, ursuleţi de pluş la o fereastră închisă, sprijiniţi de perdea. Aspectul de bibliotecar al recepţionerului: îmi ia cheia de parcă i-aş întinde o carte preţioasă, o aliniază în dulap ca pe un raft de bibliotecă. Dacă m-ar întreba

— Vă simţiţi singur?

i-aş răspunde că nu. Pictorul Dürer, pe piedestalul lui, îmi ţine companie mai mult decât credem amândoi, atât de maiestuos, de tragic, iar oglinda îmi zâmbeşte înainte ca eu să-i zâmbesc. Pe canalul de televiziune cu plată, o femeie se preface că atinge orgasmul pentru o sută douăzeci şi cinci de euro, face cu ochiul spre obiectivul camerei de filmare, se cabrează în extaz. Toate acestea în zece secunde, căci imediat apare textul ce spune scuze, dar nu ai plătit, iar femeia dispare cu plăcerile ei teatrale. Ecranul devine negru. Paşi pe hol, două voci care alternează: trebuie să fie individa de pe canalul cu plată, însoţită de partenerul ei. Îmi lipseşte ceva care să aibă gust de vânt, m-am săturat să împachetez şi să despachetez valize, adică să îmi tot înghesui hainele acolo. Trebuie că e târziu, ochii se culcă fără mine, mâna insistă să scrie. Cea a bunicii mele se sprijină pe capul meu, îşi ia tot răgazul să-mi ciufulească părul, gânditoare. Oare unde te-ai dus să mori, bunico, de nu mă mai vizitezi niciodată? Ţi-au dărâmat clădirea. Dacă pentru tine n-are importanţă, ridică-ţi din nou mâna aici deasupra mea, zi-mi că sunt fiul tău. Ziceai că sunt fiul tău, îţi aduci aminte? Chiar aşa, eu chiar de tine cred că am nevoie.

---

40. Joana, cea de-a doua fiică a autorului, este arheolog.

ŞI GATA

Nu acum. Poate peste o oră, mâine, poimâine, mai târziu, dar nu acum. Acum ține-te, prefă-te că eşti puternică, zâmbeşte sau măcar trage-ți colțurile gurii în sus: dacă rămâi cu ochii uscați, vor crede că e un zâmbet. Deci suficient să zici

— Scuzați-mă

şi pleacă. Câți metri până la uşă? Şase? Şapte? Ține-ți colțurile gurii trase în sus, păşeşte lateral dacă nu ai spațiu, continuă să spui

— Scuzați-mă

atinge în trecere spinări, umeri

— Scuzați-mă

ocoleşte-l pe omul ăla gras care nu te-a auzit

(bărbații graşi nu aud niciodată)

patru metri, trei metri, mai multe spinări, mai mulți umeri, muzica mai intensă întrucât un amplificator chiar deasupra ta, nici măcar nu vezi barul, nici măcar nu vezi ringul de dans, vezi capete, fețe, nici un braț care să-ți facă semn, să te cheme, capete spre care nu te vei întoarce să le vezi, fețe pe care nu le vei mai vedea niciodată, bărbatul gras încă stând acolo în spate, îndepărtat, două spinări, doi umeri şi uşa, alte spinări, alți umeri şi uşa, nici o spinare, nici umeri, uşa, adică prima uşă, apoi vestiarul, dă-i numărul garderobierei, primeşte haina, mulțumeşte pentru haină cu un surâs în plus

(nu da drumul la colțurile gurii)

ar fi trebuit să adaugi o monedă odată cu tichetul

(ai dat-o?)

a doua uşă, strada, oameni care aşteaptă să intre şi se uită la tine cu invidie, portarul cu brațele întinse să oprească o fată

— Un moment

fă-i cu ochiul portarului

(fă-i totdeauna o ocheadă prietenoasă unui portar)

salută-l

— Pe mâine

sau cam aşa, oricum, nu se aude din cauza muzicii, acceptă să te bată pe umăr portarul care îşi dă seama că te cunoaşte

— Aşa devreme?

iar oamenii de afară care aşteaptă să intre nu doar cu invidie, cu respect chiar, ezitând să-ţi dea un nume, sau un alt nume, iar una din fete

(cea mai şmecheră)

şi ca să nu încapă îndoială, arătând spre tine

— Sunt verişoară cu tipa asta

iar portarul, umflându-se în interiorul cămăşii

— Am zis să aşteptaţi un moment, nu-i aşa?

aproape nimeni acum, nimeni, tu singură la colţ, nu mai cauţi cheile maşinii în poşetă printre şervețele şi ochelarii de soare, ai lăsat maşina acolo, în piațetă, nu pe străduța asta transversală, pe următoarea, sau poate nici pe următoarea, era pe aici o fântână, poate după brutăria cea închisă

(e aici o brutărie)

fiindcă aceste cartiere vechi seamănă toate între ele, înghesuite, înguste,

pubelele de gunoi îngrămădite pe trotuar, ca să nu mai vorbim şi de ceea ce locuitorii lasă pe din afară, un scaun, o sobă, un dulap stricat, acolo este până la urmă fântâna, nu la stânga, pe dreapta, cu un felinar municipal deasupra, coroana monarhiei imprimată, iar pe piatră înscris un an

1845

fără garguiul din care ar trebui să curgă apa, mica piață plus pătratul ei de iarbă, banca de lemn căreia îi lipsesc două şipci, un jeep, iar imediat dincolo de jeep e maşina ta, când tu de fapt ajunseseşi între un jeep şi o dubă, iar acum eşti între un jeep şi alt jeep, amândouă atât de aproape de maşină, încât o să îți ia un secol tot răsucind volanul, înainte, înapoi, strecurându-te cu grijă să nu îl atingi nici pe unul, nici pe altul, poate de astă dată reuşeşti

(nu, trebuie să mai avansezi şi să mai dai înapoi o dată)

un drogat încearcă să te ajute frățeşte la manevre, cauți în poşetă (şervețele, ochelarii de soare, agenda cu numărul de telefon al stomatologului burlac)

o monedă pentru drogat

(moneda pe care trebuia s-o fi dat la vestiar)

iar drogatul se uită la tine, şi nu la monedă, aşa că încui maşina repede, uşile clic şi drogatul îşi bate joc de tine, dar cu ochi serioşi, turtindu-şi nasul pe parbriz, micşorându-se, inofensiv, pe măsură ce înaintezi în lungul aleii, străduțe, fundături, sensuri interzise, unde să fie bulevardul, pe unde naiba o iei spre bulevard, noi sensuri interzise, o maşină care spală strada blocându-ți accesul spre o stradă înclinată pe care ai sentimentul că o ştii, o săgeată ce te obligă să ocoleşti o statuie ce nu mai e chiar o statuie, e jumătate de om care iese dintr-o pietricică, iar odată cu asta, fără să te aştepți, fluviul, antrepozite, containere, un fel de gheretă, iar în apropierea gheretei pescarii de noapte care-şi aruncă firele undițelor în Tejo, miros de motorină, miros de reflux, simți apropierea apei doar din reflexe de umbre şi lumini, solzi, nu trebuie să zâmbeşti sau să tragi de colțurile gurii, înclină-ți puțin spre spate scaunul, instalează-te mai bine, dă drumul radioului, încearcă să aprinzi o țigară, iar foaia cu telefonul dentistului ieşind din geantă împreună cu tot pachetul

(nu doar cu dentistul, ci şi cu Dina, David, Duarte)

o hârtiuță galbenă lipită sub telefon să-ți amintească
(miercuri 11)

de ziua de consultație, păstrează pagina, în cazul că nu găseşti bricheta, ai o brichetă la maşină, împinge-o şi imediat va sări afară cu vârful înroşit, nu-ți place bricheta maşinii pentru că tutunul ars se lipeşte de inelele înroşite, unul dintre pescari caută momeală în cărucior, dealurile de la Almada, e o pace imensă, nu-i aşa, e o linişte lentă, nu-i aşa, e calm, nu-i aşa, iar tristețea ta se risipeşte, închide ochii, odihneşte-te şi vei vedea că în curând nici n-o să-ți mai aminteşti că ne-am despărțit, în curând nici n-o să-ți mai aminteşti de mine.

UN PICIOR LEGĂNÂNDU-SE, GOL, IEŞIT DE SUB CEARCEAF

Când eram stagiar intern la Spitalul Santa Maria, m-au repartizat la un serviciu de pediatrie unde erau copii cu boli terminale. L-am îndrăgit pe unul dintre ei, un băiețel pe nume Zé Francisco: avea patru sau cinci ani, era tare frumos, aşa de dulce şi, în mod ciudat, atât de fericit în suferința lui. Deja slăbit, îi cădea părul, iar el se strângea în el însuşi. Când moare un adult într-o secție vin doi infirmieri şi îl iau pe o targă, acoperit cu un cearceaf. Dar Zé Francisco nu era o persoană, era numai un băiețel, iar băiețeii nu au dreptul la o targă: de ce să cheltuieşti o targă întreagă pe o creatură neînsemnată? Aşadar, când a murit Zé Francisco, nu a venit nici targa, nici cei doi infirmieri, a venit doar unul cu cearceaful pentru morți. L-a înfăşurat pe Zé Francisco în cearceaf şi l-a transportat pe umăr de-a lungul coridorului. Unul dintre picioarele copilului atârna, gol, ieşit de sub pânză. Un picior minuscul: încă îl văd, dispărând la capătul coridorului, după uşă. Uneori îmi vine să cred că acesta este piciorul pentru care scriu. Sunt lucruri care se lipesc de noi, nu ne lasă, insistă, fără să înțelegem de ce: fragmente de cântece, de exemplu, fraze auzite la radio, tatăl meu jucând tenis la Urgeiriça, în pantaloni albi şi cu pulover alb, eu pedalând pe bicicletă, ca un catâr, în jurul castanului, iar vocea, nu ştiu a cui voce, îmi poruncea

— Fă un opt băiete fă un opt

însă eu eram capabil numai de zerouri şi mă temeam să nu cad. Castanul s-a ofilit şi l-au tăiat. Oare unde eram? Eram lângă piciorul lui Zé Francisco, şi la constatarea că piciorul lui Zé Francisco nu m-a părăsit niciodată. Nimic important: piciorul unui copil care a murit de cancer, în timp ce eu continui să mă tot rotesc în jurul castanului. La Serra da Estrela[41] cea albastră, cea pătată cu mici luminițe. Şi cu mirosul care, de la Carregal do Sal, continuă să ne însoțească. Nu mi-am dorit niciodată să fiu medic, îmi doream să ajung angajat la o bibliotecă, într-o librărie, să mă pot îmbuiba pe gratis cu toate acele pagini întrucât, cu banii pe care îi aveam, nu puteam să-mi cumpăr mare lucru. Mergeam sâmbăta pe la anticariate, numărând monedele din buzunar: nu ajungeau niciodată. Dacă din întâmplare i-aş fi spus vânzătorului

— Ştiu deja să fac opturi

oare asta l-ar fi emoționat? Cel mai bine era să-mi răspundă

— Numai asta lipsea ca un băiat mare ca tine să nu ştie

sau să se uite fix la mine, ca reprezentant al unei tinereți lipsită de viitor:

— Chestii din astea cu opturi te-au învățat la şcoală nătângule?

deşi pe când umblam la şcoală

(lucru foarte important)

eu uram şcoala, şi încă mulțam Domnului pentru asta. Ce nenorocire, şi liceul ăla, profesorii, tirania imbecilă a directorului, forțând copiii să devină vicioşi, cinici, dacă voiau să supraviețuiască în acel mediu: numai ticăloşii pot supraviețui, aşa că deveniți nişte ticăloşi. Profesorul de morală ne cam pipăia sub pantalonii scurți, ne forța să-i sărutăm mâna, iar drept răspuns ne săruta urechile, ne lipea capetele de burta lui. Unul dintre profesorii de desen ne chema la pisoar şi ne ordona

— Arătați-o

iar dacă apărea vreun coleg, ne pălmuia tare

— Neruşinatule.

Ferocitatea portarilor, care le vindeau lenjerie de contrabandă profesoarelor: Doamne, ce am mai fantasmat eu la sutienele alea negre cu dantelă roşie, pe care ele le încercau

— Cred că e prea mic, domnule Gervásio

peste haine. Decolteul celei care ne preda geografie şi ne lăsa uluiți, în timp ce ne bolborosea fluviile, aplecându-şi spre noi acele globuri care se umflau, se înălțau, şi aproape ne atingeau. Fusta ei despicată m-a împiedicat pe veci să înțeleg fusurile orare: văd ceasuri în aeroporturi şi nu înțeleg ce spun: acele lor indicatoare au părăsit cadranul şi se încrucişează încet pe sub birou, prin toată clasa, toți din clasă încep să culeagă riglele căzute pe jos una după alta, numai să poată arunca o ocheadă. Domnul Gervásio, cel cu lenjeria de contrabandă, şi-a dat imediat seama ce anume ne lipsea şi a început cu noi un comerț înfloritor cu fotografii de femei goale, întinse pe canapele, vaporoase şi generoase, pe care le ascundeam de părinți sub copertele cărților noastre. A mea stătea pe o canapea cu piele de tigru, iar profesorul de morală, cel cu săruturile, dând peste această binecuvântată viziune, a sfâşiat-o cu gesturi teatrale.

— E păcat, e păcat

dar mi-a aplicat o pedeapsă garantându-mi

— Ai să ajungi în iad, animalule

ceea ce nu m-a mai speriat din moment ce nu eram atât de prost încât să mor. De murit, mureau bătrânii şi găinile cărora bucătarul le smulgea penele, dar, nefiind eu nici bătrân, nici găină, era vorba doar de o femeie goală, întinsă pe canapeaua ei, aşteptându-mă undeva: poate încă mai aşteaptă acolo, biata de ea, cum nu prea am posibilitatea să o găsesc. Cum o chema? Clementina, Berta, Milú? Cum s-o recunosc dacă trec pe lângă ea pe stradă, ea fără machiaj, în bluză şi pantaloni? Dacă aş mai avea bicicleta mea, aş face un opt perfect, iar Clementina

(ori Berta, ori Milú)

— Te ador

iar eu i-aş cumpăra lenjerie neagră cu dantelă roşie, de la profesoarele din liceu. Mi-aş lua o canapea din piele de tigru. Aş fi fericit. Aplecat să culeg rigla de pe jos ca să privesc mai bine, tulburat de armonia gleznelor: mulțumesc, domnule Gervásio. Grație ajutorului

venit de la dumneavoastră, aproape că l-am uitat pe copilul din serviciul de pediatrie de la Spitalul Santa Maria, un băiețel de patru-cinci ani, atât de frumos, atât de dulce, atât de fericit în suferința lui. Aproape că am uitat piciorul care atârna gol, pe hol, afară din cearceaf. Aproape că am uitat de lucrurile ce se lipesc de noi şi nu ne mai lasă, insistă continuu, fără să înțelegem de ce: fragmente de cântece, fraze auzite la radio, tatăl meu jucând tenis în Urgeiriça, purtând pantaloni albi şi un pulover alb, eu pedalând cu bicicleta, ca un catâr înhămat, în jurul castanului, în stare numai de zerouri şi cu teama de a cădea. Nici un nor la fereastra spitalului. Copacii acolo jos, dar prea departe ca să-i ating: totuşi, am încercat. Castanul s-a ofilit şi l-au tăiat. A rămas o gaură în locul lui. Aceeaşi în care uneori, în momente foarte secrete, îmi vine să mă îngrop. Ascultând, în subteran, pompa care trage apa din fântână, şi care într-o zi, nu ştiu când anume, n-o să mă mai tragă.

---

41. Lanț muntos din Beira Alta, cel mai înalt din Portugalia.

NIMENI NU-I MAI SĂRAC DECÂT MORȚII

Nu ştiu dacă eşti mort deja. Scriu asta într-un tren care traversează Franţa de la Montpellier la Paris, tangajul vagonului face scrisul ciudat şi nu ştiu dacă eşti mort deja. Când te-am văzut în spitalul de canceroşi, foarte slab, fără păr, lipsit de putere, abia în stare să vorbeşti, m-am gândit

— Va mai dura o zi sau două, cel mult o săptămână

şi de aceea nu ştiu dacă eşti mort deja. De la capul patului aflat alături de al tău mă privea un bărbat într-un fel pe care nu-l voi uita, ca un animal îngrozit. În spatele tău era fotografia echipei Belenenses[42], iar pe ea scria de mână – de ce să nu devenim campioni?

însă chiar dacă ar deveni campioni, tu tot nu vei şti, fiindcă urmează să mori. O să mori la treizeci şi patru de ani

(prea devreme, nu-i aşa?)

o să mori de cancer, nu există un centimetru pătrat în corpul tău să nu fie putrezit de cancer, o să mori, Tó, o să mori. Vei muri iar eu estimp, în Franţa, mă bucur de succesul cărţii mele, de succesul cărţilor mele, am presa şi cititorii la picioare, editorul mă tratează ca şi cum aş fi

(şi sunt)

tot ce are el mai de preț pe lumea asta, criticii saltă de bucurie, eu păşesc din apoteoză în apoteoză, iar tu vei muri, Tó, vei muri şi poate, pentru că vei muri, crezi că poți să mă faci să mă gândesc la tine tot timpul, să nu fiu atent la agitația asta din jurul meu, să uit că sunt un geniu, că eu am fost, şi nu Belenenses, cel care a câştigat campionatul anul acesta, crezi că îmi poți ocupa nopțile cu surâsul tău, cu curajul tău, cu degetele tale slabe arătând spre un televizor mic

— Îmi ține companie

iar pleoapele ți se închid, extrem de obosite, demnitatea ta, faptul că nu te agiți, moartea ta atât de aproape, Tó, moartea ta prezentă chiar aici, fiindcă vei muri. Nimeni nu-i mai sărac decât morții, a spus o scriitoare americană care de asemenea a murit tânără, iar tu nu eşti sărac doar ca mort, Tó, sărac ai fost şi viu, nu ai dreptul să persecuți un om aşa important ca mine

(cine eşti tu pe lângă mine, nu eşti nimic în comparație cu mine, şi ştii că nu eşti nimic în comparație cu mine)

lasă-mă-n pace, nu mă mai pisălogi cu voința ta de a trăi, cu voința ta de a lupta, nu fi tu mai curajos ca mine

(nu eşti nimic pe lângă mine)

pentru că eu sunt cel care trăieşte, Tó, iar tu vei muri, şi să nu mă chinui tu cu proiectele tale, cu planurile tale, tu simți că vei muri, Tó, tu vei muri. Când am plecat de la institutul oncologic, după ce te-am vizitat, aveam chef numai să mă sprijin de o coloană şi să rămân acolo, prosteşte, holbându-mă la tufişuri, la copaci, la oamenii care intrau, la tatăl tău care şi-a scos batista din buzunarul de la pantaloni când vocea îi tremura puțin, la tatăl tău, care şi-a redobândit repede stăpânirea de sine, Tó, cu o pudoare care mi-a fost şi mai greu să o suport, tatăl tău

— Îi mai rămân câteva zile

iar tu înăuntru, lângă fereastră, murind. Şi mi-ai spus

— Aş vrea să citeşti câteva chestii pe care le-am scris

asta nu când cu vizita la institutul oncologic, ceva mai devreme, iar eu la telefon

— Bineînțeles că citesc

ca să nu-l supăr pe muribund, un băiat de treizeci şi patru de ani ros în întregime de boală, eu fără nici cea mai mică intenție de a citi ceva, cerându-mi scuze, în tăcere

— Nu pot citi tot ce mi se trimite

şi totuşi

— Bineînțeles că citesc, Tó, sigur am să le citesc

încercând să fiu drăguț cu tine pentru că eşti sărac, pentru că nimeni nu-i mai sărac decât morții, iar tu vei muri. O să mori şi ar fi trebuit să ai atâta bun-simț să nu mă târăşti în moartea ta, aducându-mi aminte de oamenii pe care i-am iubit şi care au plecat, au murit ca tine, Tó, au murit şi m-au părăsit, iar acum e rândul tău, înțelegi, nu mai ai nici o speranță, renunță, nu are rost să mai ai vreo speranță fiindcă vei muri, eşti pe moarte, eşti pe moarte, iar eu mă aflu aici, în străinătate, în momentul acestui triumf

(ce triumf pentru mine, invidiază-mă)

mă întorc la hotel, mă închid în cameră şi te văd tot timpul dinaintea mea, Tó, zâmbetul tău, strângerea ta de mână fără pic de energie, gesturile tale lipsite de vlagă şi n-ar trebui să îți mai faci iluzii, ai să mori, nu mă mai bate la cap cu planurile tale

(nu mai e vreme de planuri)

cu proiectele tale

(nici un proiect de-al tău nu mai poate fi dus la capăt)

cu visurile tale

(câtă veleitate pe tine, să mai ai şi visuri)

gata cu fanteziile, Tó, vei muri, încă o zi, sau două, din ce în ce mai somnolent, tot mai multă morfină, vei muri departe de mine, la Lisabona, printre ceilalți bolnavi de cancer care vor muri şi ei, vei muri. Pe fereastra trenului copaci, râuri, soare, imaginează-ți că până şi soarele, o vreme frumoasă pentru mine, nu e pentru tine, timpul s-a terminat pentru tine, aşa că am să sun acasă

— Cum e cu Tó?

şi, poate, o tăcere, cel mai probabil o tăcere, eu

— Ce-i cu Tó?

iar apoi, la urechea mea

— Tó a murit, nu ştiai?

Tó a murit. Gata cu asta, prietene, am scris prea multe despre moartea ta neimportantă, despre persoana ta neimportantă, despre cei treizeci şi patru de ani ai tăi neimportanți, cine ai fost tu? Cine te crezi? Am sentimentul că am intrat în vârtejul unui coşmar, Tó, nu-i adevărat, pur şi simplu nu cred că ceva din toate astea este adevărat, vreau doar să cred că nimic din toate astea nu-i adevărat, ştii, garantează-mi că nimic din toate astea nu-i adevărat, garantează-mi că nu vei muri, Tó, nu vei muri, o să-ți citesc povestirile, promit, şi s-ar putea să-mi placă, fiindcă te simpatizez, fiindcă

(aşa cred eu)

îmi place de tine, te iubesc, pentru că mă doare să te văd murind, Tó, fă-mi un hatâr, nu muri, spune-mi, cu fața ta slabă, cu ochii tăi stinşi, cu gura ta incoloră că nu vei muri, iar cu puțin noroc Belenenses va deveni campioană şi trebuie să trăieşti ca să poți vedea asta, trebuie să fii martor la asta, Tó, Belenenses campioană, imaginează-ți ce bucurie va fi cu Belenenses campioană.

---

42. Din cartierul Belém, la Lisabona.

OCHI DELOC TRANSPARENȚI, CULOARE DE IASCĂ DE PE COPACII BĂTRÂNI

În fotografia asta mama mea era însărcinată cu mine: părea de cincisprezece ani şi avea ochi transparenți. Nu tocmai un zâmbet: o formă pe care gura o ia înaintea zâmbetului, ca păsările în momentul de dinainte de zbor. Încă mai are această expresie de multe ori, dar ochii nu-i mai sunt transparenți, au prins culoarea de iască de pe copacii bătrâni, iar restul feței pare că s-ar fi construit pornind de la acea culoare, fruntea, nasul, bărbia, coafura la modă-n acele vremuri, bluza cu nasturii închişi până sus pe gât. E curios că-mi amintesc prea puțin despre mama din vremea copilăriei mele: îmi aduc aminte de tortura ce mi se părea a fi tăiatul unghiilor, îmi amintesc de ea pe plajă, şi totuşi neclară, imprecisă. Nu i-am povestit niciodată nimic despre mine. Nu am spus niciodată nimic important aproape nimănui. Mi-am fost singur, încăpățânat, secret. În scurtul concediu de două-trei zile înainte de a pleca la război m-am închis în baie ca să nu mă vadă plângând. În ajunul plecării vaporului

(cred că era în acel ajun)

am mers cu părinții mei să luăm cina la Abrantes: am fi putut să ne lipsim şi de furculițe şi de cuțite: am mâncat în tăcere tot timpul şi încă mi-a rămas în memorie aroma de-atunci. E ca moartea, mai întâi doare, apoi totul se calmează. Aveam în portofel un portret al nepoatei mele Margarida şi, oricât ar părea de ciudat, portretul cântărea mult în buzunar. E ca moartea: mai întâi doare, apoi se potoleşte, apoi doare din nou. Să trecem peste. Unui convoi feroviar de unități militare îi ia un veac întreg pe vreme de noapte să ajungă de la Abrantes la Lisabona. Şi ploua. Pini şi iar pini sub ploaie. Marşuri militare pe cheiuri, discursuri. Tremuram fără febră. Tremuram intens, dar fără pic de febră. Fratele meu João era în America. Îmi place foarte mult de frații mei, mă mândresc cu ei. Să trecem peste. Dă din nou pe din afară iubirea, tandrețea, dar ascundem totul în mare grabă, ruşinați, ca țiganii care vând tricouri, dar imediat le ascund de teamă c-o să-i prindă poliția. Şi rămâi aşa, cu mâinile vârâte în buzunare, prefăcându-te că nu-i nimic. Cum ai păşi printre oameni cu o ceaşcă plină vârf de sărutări, încet de tot, ținând totul cu mare grijă, de teamă să nu dea peste margine vreun sărut. Până acum nu a căzut nici unul: totul e o chestie de practică. Relația mea cu frații mei e amuzantă: chiar şi atunci când nu sunt de acord cu ei: dacă e cazul, îi apăr, împotrivindu-mă mie însumi, în mai toate cazurile. Zé Cardoso Pires îmi zicea: e între voi o legătură foarte puternică, se vede din felul în care

sunteți împreună, în felul cum vă adresați unul celuilalt. Iar eu: este puternică fiindcă e nemiloasă. Şi cred că am descoperit devreme că fiecare dintre noi are defectele calităților sale, aşa cum o maşină are frânele potrivite pentru puterea motorului. Iar, de asemenea, puternică fiindcă singurătatea fiecăruia este enormă. Am simțit asta în New Jersey, văzând animale de pluş într-o cameră goală. Eu şi João mâncam înghețată din cutii de carton urmărind meciurile cu Los Angeles Lakers. Dimineața, zăpadă în jurul casei. Veverițe în grădină. Balconul din lemn. Dentista norvegiană care mi-a lăsat cămaşa toată stacojie de ruj de buze. Eu care am pierdut atât de multe lucruri, am reținut, habar n-am din ce motiv, numele ei: Bjorg. Oare unde eram? Eram cu mama, însărcinată cu mine, la cincisprezece ani ai ei, cu ochii ei transparenți. Asta în salonul cu televizorul, pe măsuța unde era şi telefonul. Iarna, imediat ce se însera, era aprins candelabrul, salcâmul se vedea în grădină. Aceeaşi. Cred că m-am apropiat de sfârşitul acestei cronici, mai încap doar câteva cuvinte pentru ultimul rând. Ochi deloc transparenți, culoare de iască de pe copacii bătrâni. Ei nu se uită la noi. Se pierd în cadru şi dincolo de rama de pe perete. Iar dincolo de perete, Benfica, Iugoslavia, Paraguay, lumea. Dacă păşesc cu grijă voi ajunge până la capătul universului fără să vărs un sărut. Iar dacă voi fi întrebat

— Ce-ai acolo?

am să răspund

— Nimic

fiindcă se răspunde totdeauna

— Nimic

când suntem întrebați

— Ce-ai acolo?

şi bineînțeles că-i o minciună. Adică nu e tocmai o minciună: acolo se află doar un convoi militar sosit de la Abrantes cu soldați care tremură

nu din pricina frigului

în interiorul lor. Nu de frig. Cum adică frig? Ceva care doare, dar apoi se mai potoleşte. Jucăriile de pluş din New Jersey se potolesc, iar o veveriță, fericită, se apropie de noi în grădină. Nu-i întind nici măcar o alună: n-are decât să mănânce liniştea în locul meu.

INIMA & ALTE FRUCTE AMARE

Mâine am să te întâlnesc. Nu ştiu unde, dar te găsesc eu: lângă mine, în maşină, la un semafor pe roşu, la poştă pentru o comandă, la masă, acolo, la restaurantul unde prânzesc eu, pe o trecere de pietoni, în sala de aşteptare a dentistului, oriunde şi tot te găsesc. Nu cred că te-ai schimbat prea mult, şi nici unul din noi, iar dacă totuşi te-ai fi schimbat mult, multe s-au schimbat: din orice, o expresie, un gest, te recunosc imediat, mă recunoşti şi tu imediat, deşi mi-am vopsit părul, deşi m-am îngrăşat, observ cicatricea minusculă de pe sprânceana ta, tu observi verigheta pe care n-aş prea vrea s-o observi şi nici nu voi reuşi să mi-o scot la timp, deci îmi ascund degetul

(cum se ascunde un deget?)

însă deşi ascuns degetul e atât de prezent, verigheta enormă, îmi dau seama că ai observat-o chiar dacă te prefaci că n-ai observat-o, înțeleg întrebarea fără întrebare

— Te-ai căsătorit?

îmi ascund şi mai mult degetul, încerc, cu celelalte degete, să scot verigheta în buzunar şi nu reuşesc, inelul tău

(care e mare)

mă împiedică să-mi dau seama dacă tu ai verighetă sau n-ai verighetă, înțelegi întrebarea mea fără întrebare

— Te-ai căsătorit?

şi nu răspunzi, nici nu mă tutuieşti, mă iei cu dumneavoastră, stăm amândoi în picioare lângă aparatele alea în care vâri monede să plăteşti staționarea maşinii, fiecare dintre noi cu câte o monedă între degetul arătător şi cel mare, şi chiar dacă eu eram în fața ta îți dau întâietate, zic

— Vă rog

(ciudat acest „vă“, nu-i aşa?)

drăcia aia nu acceptă moneda ta care traversează duodenuri metalice şi cade în jgheabul de dedesubt, încerc eu pentru tine, intestinele aparatului suspină, digeră moneda, apare un pătrățel de hârtie cu indicații orare tipărite într-o a doua ferestruică din stânga celei care ți-a refuzat moneda, mă priveşti cu admirație pentru competența mea în materie de aparate cu monede, verifici hârtia ca să fii şi mai sigură, ca să eviți să te uiți la mine, profit de ocazie să-mi introduc şi eu moneda, iar apoi să-mi iau hârtiuța, pentru o clipă

(prea multe clipe)

verificăm amândoi tichetele respective, îmi zâmbeşti
(poate nu chiar un zâmbet, dar cum să explic altfel?)
îți zâmbesc
(evident că nu chiar un zâmbet, dar cum să explic altfel?)
fluturi hârtia în fața mea
— Mulțumesc Carlos
şi din nou zâmbetul nu chiar zâmbet la care eu răspund cu un
zâmbet nu chiar zâmbet
(cum să explic altfel?)
îmi vine să-ți spun că nu te-ai schimbat mult, că nu te-ai schimbat deloc, în clipa când aveam să-ți spun că nu te-ai schimbat mult, nu te-ai schimbat deloc, îmi spui
— Nu te-ai schimbat mult
şi corectezi
— Nu te-ai schimbat deloc
Hârtia ta fluturând, hârtia mea tăcută, hârtia ta
(nu tu)
evident că nu tu, ci hârtia ta
— Mi-a făcut plăcere să te văd
iar hârtia mea liniştită, hârtia mea tăcută, hârtia ta întorcându-mi spatele, îndepărtându-se, hârtia mea
— Luísa
liniştită, tăcută, în mâna cu verigheta şi tăcută, n-am mai întâlnit niciodată o hârtie aşa de tăcută, poate doar pe când te căutam, şi nu te-am găsit, şi când hârtia
— Ştiam că ne vom întâlni
iar acea hârtie
— Îți stă bine cu părul aşa mai deschis
iar acea hârtie ar dori să vorbească cu tine, să-ți ceară numărul de telefon, să-l treacă în agendă la litera L, după Laborator şi Licinium, iar hârtia
(idioata)
— Poate nu-ți vine să crezi, dar m-am gândit atât de mult la tine
iar hârtia
(ce tâmpenie)
— În ciuda a tot, am fost fericiți, nu-i aşa?
cretina de hârtie
(nu eu)
să te pierd, să ştiu că te pierdeam, să ştiu că probabil te pierdeam pentru totdeauna, să ştiu cu siguranță că te pierdeam pentru totdeauna, iar hârtia
(ticăloasa)
tropăind degeaba până la colț, eu reuşind să-mi scot verigheta, iată că nu mai am verighetă, nu mai sunt căsătorit, însă hârtia aia
— Aşteaptă
în timp ce cade pe jos şi să nu se gândească, să nu-şi facă iluzii că am să mă aplec să o culeg de pe jos, ce-mi pasă mie de nefericitul ăsta de tichet, să rămâi jos acolo, nu mă

enerva, şi am să văd dacă reuşeşti să înțelegi că atunci când mâine

că atunci când mâine sau anul viitor sau niciodată am s-o întâlnesc pe Luísa oricum nu aveai dreptul să mă trădezi, să mă faci să par un imbecil, să mă împiedici să o regăsesc

(valabil până la 14 şi 25)

după ce o aşteptam de atâția ani.

JÚLIO POMAR: PICTOR

Anticii, care dacă e să ne luăm după cunoştinţele comune, erau nişte creaturi înţelepte, desenau continentele ce le apăreau în faţă reproducând conturul coastei, şi scriau deasupra

aici sunt lei

iar aşa rezolvau imediat o presupunere. După ei veneau alţi antici ceva mai recenţi, iar desenele lor devenind mai reuşite impuneau ideea că leii se aflau în interiorul acelor ţinuturi, aşa încât astăzi, moderni cum suntem noi, şi cu plăcuta excepţie a grădinilor zoologice,

(destinate să le mai uşureze weekendurile unor părinţi divorţaţi care au copii mici)

leii locuiesc doar în lumile extrem de secrete din interiorul vieţii, adică locul unde lucrează artiştii. Uneori ne gândim că ei, artiştii, se află lângă noi, când de fapt ei nu sunt ajunşi nici măcar la jumătatea drumului: adică o parte din ei sunt aici, vorbesc, mănâncă, râd, fără să le pese de junglă, dar restul, deci toţi ceilalţi, se aventurează prin difuze Atlantide şi îşi petrec vremea alungând leii până când insula se mai limpezeşte, linia de coastă devine aşa cum se cuvine, iar geografia lumii rămâne să fie descoperită.

Júlio Pomar aparţine acestei specii de creaturi rare: aduce oamenii la lumina zilei cu palma lui ca o măturică. Sunt momente când mă gândesc la el ca la o moaşă: acolo se află, să presupunem, un corp, doar un corp, el îşi vâră braţul, apoi învârte şi iar învârte penelurile lui, sau o bucată de cărbune, sau orice-i vine la îndemână, prin peşteri foarte întunecate, după care ne aduce dinaintea ochilor cartografia completă nu doar a noastră, ci şi a ceea ce aparţinem. Iar rezultatul final nu este amar, nu este dureros, nu este trist: este o sărbătoare a vieţii, pentru că

(acest lucru este atât de evident pentru mine, Doamne Dumnezeule!)

Júlio Pomar pictează împotriva morţii: dinaintea unui tablou de-al lui nici nu-mi vine să spun

— Cine face asta nu mai termină niciodată

ci dimpotrivă

— Eu sunt cel care nu termină fiindcă el a făcut asta

adică să mă salveze de finitudinea mea cu munca lui, care este o jubilaţie a inteligenţei simţurilor. Poetul Paul Fort ne sfătuia să lăsăm simţurile să gândească

(*laisse penser tes sens*)

ceea ce devine posibil numai după multă muncă, după multe tentative, după ce ai

mers îndelung fără să te foloseşti de ochi

(deoarece asta se petrece-n adânc, acolo unde ochii nu ajung)

luminat de ceea ce obişnuieşte să numească talent, geniu, sau mai ştiu eu ce, şi care, la urma urmei, se rezumă doar la capacitatea de a scoate lucrurile la lumină, ca un deget arătător devenit lumânare, atunci când curentul electric lipseşte. Iar acolo unde se află leii, nu există siguranţe electrice, pe cuvântul meu. Aşa că Pomar avansează puţin câte puţin într-acolo, cheamă lucrurile pe numele lor şi gata, pe deplin întregi, le vezi odihnindu-se în palma lui, dat fiind faptul că în vreme ce anticii scriau

aici sunt leii

dar ce s-a întâmplat cu ei de nici nu-i mai vedem, Pomar îi înşfacă de ceafă, şi zice fără cuvinte

— Descurcaţi-vă cu ei

după care dispare în atelier, unde merge să caute un nou transport. Într-un fel, el are vocaţie de poştaş: livrează corespondenţa şi trece mai departe la uşa de alături. Aşadar, graţie lui, primim scrisorile despre care ştiam că ne fuseseră scrise, dar care nu au ajuns niciodată, precum şi pe cele pe care nu ştiam că le scriseserăm, cele care ne fac să ne plesnim fruntea cu palmele, uimiţi

— Asta era

oglinzi mai oglinzi decât oglinzile, care ne restituie

(jap)

nemiloasa naturalețe a portretelor, adică aşa cum se spune nu ceea ce suntem, dar ce ar trebui să fim dacă ne-am cerceta fără complezenţă sau milă. Artiştii care mă interesează sunt cei care mă înțeleg în mod inteligent şi pe mine, dar şi lumea, cei care, aşa cum sfătuia Jules Verne, îmi declară că este necesar să iau lecţii din abis. Ei îţi împrumută aripi aşa cum alţii îţi închiriază bărci pentru excursii pe râu. Atenţie însă: pictura lui Pomar este un lucru periculos, plin de bancuri de nămol, de curenţi, de vârtejuri neprevăzute pentru cei care îndrăznesc să facă mai mult decât să privească de departe. Te aşezi dinaintea tabloului, liniştit, şi iată că ticălosul de tablou te absoarbe, te suge, iar de acolo nu mai ieşi aşa cum ai intrat: sufletele sensibile să se abţină, dat fiind faptul că atunci când revin la suprafaţă trag în sus, lipite de ele, nenumărate deşeuri, mai cu seamă dintre cele pe care le-am crezut bine ascunse prin cele mai secrete sertare ale sufletului, şi care ne obligă să îngenunchem sub forţa implacabilă şi densă a umanităţii noastre primitive. Pe cale de consecinţă, vă avertizez că aici sunt lei. De acum încolo depinde de voi. Nu vă lăsaţi păcăliţi de prietenia, de ironia, de aparenta inocenţă

(uneori aşa de simpluţă, ticăloasa de ea)

ce înaintează spre noi cu legănări şi tremurat din şolduri ca sirenele de la colţul străzii. Fiţi cu ochii în patru pe conturul ţărmului şi nu vă îndepărtaţi spre interiorul ţinutului. Cu excepţia cazului în care, distinşi confraţi, unii dintre voi chiar concepeţi arta ca pe o experienţă vitală. Cu tot aerul lui blând, Pomar este nemilos. Totul e lucrat din viscere şi colcăie de infinite capcane: exact ca viaţa. O mătuşă de-a mea obişnuia să-mi spună

— Împrumută-mi un roman uşor fiindcă pentru subiecte grele mi-e destulă viaţa

iar eu îi răspundeam că, dimpotrivă, ea nu este nici grea, nici uşoară, conform operei

lui Pomar. Sunt pânze şi desene şi gravuri şi aşa mai departe ce ne urmăresc fără odihnă, ca unii din acei câini care ne terorizează cu îngrozitoarea lor iubire, iar împotriva voinței noastre, mereu îşi găsesc drumul spre casă, nenorociții.

!

Din nou la Praia das Maçãs, din nou în casa părinților mei. În fiecare an îmi promit mie însumi

— E ultima dată

şi sincer nu ştiu ce mă face să revin. Ce fel de dor ? Nu m-am simțit niciodată deosebit de fericit aici, oamenii din familiile cu care s-a înțeles familia mea nu mă interesau, scriu o carte şi îmi petrec zilele în camera mea, seara ceața începe să pătrundă în mine şi mă întristează: ce anume mă face să revin? Frații mei, pe care îi iubesc foarte mult, lumina, care îmi place de asemenea, însă nu de asta, Doamne Dumnezeule, nu de asta. Copilăria mea? Băiatul în care am încetat să mai exist a devenit o rubedenie, şi într-o oarecare măsură chiar o făptură enigmatică, distantă, iar eu sunt fiul sau nepotul aceluia, de la care mai păstrez anumite trăsături: orgoliu, răbdare, singurătate. Zâmbetul, poate. Chiar şi pe vremea când eram copil mi s-a părut ciudat să mă fi născut din părinții mei: prea puțin am moştenit de la ei, cred eu, calități, defecte, asemănări fizice. Violenta lipsă de încredere a tatălui meu şi răceala mamei mele mă enervau: a trebuit să mă construiesc singur, nu împotriva lor, dar întorcându-le spatele, şi cred că asta a fost bine: m-a eliberat. Le sunt recunoscător că nu mi-au dat nimic altceva decât materia din care m-am modelat. Dacă mă gândesc bine, cred că am moştenit ceva din austeritatea, din detaşarea lor. Nu mi-e greu să plec, oricând, oriunde, fără să am nevoie de o valiză. Tot ce-mi trebuie încape literalmente în buzunarele pantalonilor mei. Atunci de ce revin la Praia das Maçãs? Am avut aici grele sfârşituri de săptămână, iarna, cu Zezinha şi cu Joana când erau mici. Nu voi vorbi despre asta. Am avut momente bune, evident: iubiri, meciuri de hochei pe gheață, bucuria, greu de exprimat, de a marca un punct, cea din ziua când am împlinit optsprezece ani, cea cu două luni înainte să moară bunicul meu, care a adus sticla de vin de Porto ce aparținuse bunicului său, din Belém do Pará, cu numele aceluia pe etichetă, Bernardo António Antunes, păstrată mai bine de un secol

— S-o bem când vei deveni major

şi care până la urmă, spre imensa lui supărare, se acrise. Bunicul din Belém do Pará, bunicul viconte, cum îi spuneau cu toții, un bărbat din Minho care luase o mică ambarcațiune spre Brazilia când era copil, se îmbogățise în Amazonia, iar regele Luís[43] i-a dat un titlu de noblețe: este inelul lui cel pe care îl port pe deget: eu sunt moştenitorul nimicului, deoarece averile Amazoniei s-au risipit când a apărut cauciucul din Singapore.

Bănuiesc că regele Luís nu i-a dat titlul de noblețe: i l-a vândut. Sărmanul bunic viconte, al cărui portret nici măcar nu-l cunosc. Am văzut numai fotografii cu bunicul meu, când era mic, la Belém. De la viconte ciuciu, cu excepția acestui inel, desigur, şi o sticlă de porto răsuflat. Am băut câte o duşcă eroică, printre strâmbături. Dar nu de asta e vorba aici, ci despre Praia das Maçãs şi de mine. Dacă m-ați întreba

— Îți place la Praia das Maçãs?

aş ezita. Şi totuşi, observ eu, locurile astea îmi populează cărțile. Ca şi cele de la Nelas[44], atât de iubite, unde mă întorc ori de câte ori pot. Dacă îmi place Praia das Maçãs? Nu am nimic în comun cu oamenii care îşi petrec vacanțele pe aici şi nici măcar nu-i salut

(— António este aşa de nepoliticos)

fiindcă nici nu îi văd, iar dacă i-aş vedea, nu i-aş suporta, văd pinii, marea

(pe care le suport)

şi îi văd pe localnicii care mă cunosc de când lumea

(şi pe ei îi suport)

mă plimb puțin, la întâmplare, în timpul unei pauze la carte, trec pe lângă casa mătuşii mele Bia de parcă ea nici n-ar fi murit, vreau să intru în sufragerie, să fim împreună, tăcuți, în fața televizorului stins.

— Nu te-am uitat dragă mătuşă,

n-am să te uit. Şi ce altceva? în familia mea nu suntem deosebit de amuzanți sau vorbăreți, o discreție implacabilă ascunde afectul, nu se pun întrebări personale, nu se comentează viața nimănui. Amuzant: dorm în patul meu de adolescent, nu dorm mai bine sau mai rău decât în orice alt pat şi, în general, nu îmi amintesc niciodată visele. Ce mă face să mă întorc? Cred că mă întorc pentru frații mei. Pentru o anumită mierlă din pădurea de pini. Pentru mirosul valurilor. Pentru acea ființă căreia îi sunt fiu sau nepot şi căreia, ei da, îi datorez ceea ce sunt. Şi fiindcă aerul de pe plajă îi conferă bune culori. Şi pentru a redescoperi aspirațiile confuze, febra entuziasmelor, certitudinile lui naive. Iată-l numărând valurile, măsurând pe degete silabele versurilor, poezii pe care le credea bune dar nu făceau doi bani. Apoi şi-a dat seama că nu erau bune, şi a luat-o de la capăt. Avea o încredere în sine care mă uimeşte şi, într-un fel, mă emoționează. Şi, de altfel, chiar mă mişcă. Îmi amintesc cum spunea

— Chiar dacă îmi las pielea voi reuşi până la urmă

şi şi-a lăsat pielea: a devenit eu. Merita? îmi amintesc cum îşi spunea

— A nu scrie înseamnă a fi mort

şi chiar pe vremea războiului, zi de zi, a continuat să scrie. Aşadar cred că mă întorc aici pentru frații mei, pentru el şi pentru mine. Nu mi-a scăpat, a fost intenționat: mă întorc şi pentru mine. Pentru omul care am devenit acum. Cu smerenia profundă pe care o aduce în mod inevitabil orgoliul de care vorbeam la început. Acum, că tatăl meu nu mai este, îl revăd citind la umbra unui copac. O văd şi pe mama citind. Aud mierla. E scoasă masa de ping-pong din garaj. Pedro aprinde un trabuc. Ochii albaştri ai lui Miguel, cei mai albaştri dintre toți ai noştri. Norii dinspre Sintra. Eu merg pe bicicletă în păduricea din Tomadia. E curios: îmi vine greu să pornesc. Hotărâsem că mă plictiseam, dar mi-e greu să pornesc. Cea mai scurtă corespondență care există a fost scrisă între Victor Hugo şi editorii lui. Le trimisese *Les Miserables*, editorilor nu le prea păsa, atunci Victor i-a întrebat, pe o foaie

de hârtie:

?

Nu peste multă vreme a sosit şi scrisoarea aşteptată. Spunea:

!

iar cu asta corespondența s-a terminat. Deci dacă aş fi întrebat

— Îți place la Praia das Maçãs?

aş putea să răspund aşa:

!

Numai că nu cunosc sunetul ce corespunde unui semn de exclamare.

Care să fie?

---

43. Luís I, rege al Portugaliei (1861–1889).

44. Mic orăşel unde locuiau bunicii materni ai autorului, deseori evocați în aceste cronici.

078902630RH+

Iar deodată totul revine ca o vomă, e aceeaşi greaţă, aceeaşi stare de rău, acelaşi dezgust. Prizonierul fără picioare care se agăţa de aripa vehiculului pentru deminat şi ţipa tot timpul. Cazarma Pide[45] cu prizonierii înăuntru, şi soţia inspectorului trimiţându-le şocuri electrice în boaşe. Sublocotenentul care, în timpul unui atac, a ieşit din cazarmă cu o saltea deasupra capului, pişându-se pur şi simplu pe el de frică. Primul mort, un şofer pe care-l porecliserăm Maimuţoiul. Ne alegeam propriile sicrie din depozit: încă mi-l amintesc pe al meu. Băteam pe el plăcuţa de identificare pe care o purtam la gât, cu numărul imprimat mecanic şi grupa sangvină.

(al meu 078902630RH+)

direct pe lemn. Plutoanele care se întorceau din desişuri, frânte de epuizare. Elicopterul

— Atenţie muscă atenţie muscă[46]

cu răniţii. Întrebarea mea constantă

— De ce?

fâşâitul porumbului, noaptea, frecându-se de sârma ghimpată. Soldatul cu mitraliera, rănit la gât, care continua să tragă. Mortierele noastre de 70 contra mortierelor de 120 ale celor de la MPLA. Iar Melo Antunes comunicându-ne că am făcut prizonieri

(câţiva bătrâni, o femeie gravidă)

cel de la Pide lovind-o pe femeia gravidă cu piciorul în burtă, Melo Antunes îndreptând pistolul spre el şi spunându-i să plece, cel de la Pide ameninţându-l, generalul furios pe Melo Antunes. Cum din cauza minelor am pierdut multe maşini, ordona

— Mercedesurile astea sunt plătite cu aur, oamenii n-au decât să demineze cu ţepuşe

iar sub acele ţepuşe minele antipersonal smulgând picioarele soldaţilor. Le dădeam garouri, dar odată ajunşi la Luso le veneau de hac emboliile grase. E ceva ce vine înapoi ca o vomă şi trebuie să vorbesc despre asta. Iar voi trebuie să ascultaţi, pentru că eu aud în continuare. În numele lui Pereira, în numele Tâmplarului şi al celorlalţi pe care i-am pierdut. Trebuie să ascultaţi. Chiar dacă scriu greşit întrucât scriu cu sângele morţilor mei. Nu pot uita. Nu reuşesc să uit. Eu, 078902630RH+, nu pot uita fiindcă în ziua în care aş uita, aş merita ca cineva să-mi bată plăcuţa pe primul sicriu. Scriu prost pentru că scriu cu un deget de glod. Nu e o cronică, nici măcar o vomă, sunt numai banale locuri comune, dar nu contează. Am fost acolo. Am văzut. Nu vreau să fac artă, să înşir lucruri frumoase.

În acest moment nu sunt scriitor: sunt un ofițer al armatei portugheze. Oare nu sunt un criminal fiindcă am participat la asta? Oare nu din laşitate am participat la asta? Melo Antunes

— Uneori mi-ar plăcea să mor

dar n-am murit noi, de fapt, chiar din asta, Ernesto? De ce? Melo Antunes

— Am din ce în ce mai mult impresia că totul e o eroare monumentală

însă eu nu aveam nici un fel de impresie, eu voiam numai să supraviețuiesc. Înghițeam o mâncare de rahat, beam apa murdară filtrată. Eu am mâncat asta. Eu am băut asta. După un atac, am găsit o beretă MPLA[47] pe ceea ce se numea pompos pistă de aterizare. O şapcă MPLA cu o emblemă metalică. Am prins-o cu cleme pe ținuta mea de camuflaj. Şi trăgătorul cel blond

(aproape că nici nu i se vedea în cap gaura de glonț)

pe care ordonasem să fie dus la infirmerie

(baraca pe care o numeam noi infirmerie)

dar eu nu voiam să fie ridicat de pe jos. E aici. Nu sunt capabil să recitesc asta. Sunt momente când uit, aproape că uit. Aproape că uit pentru că nu uit niciodată. Lupte auzite la radio, la numai câțiva kilometri de noi. O ambuscadă, iar ei cer ajutor. Lourenço, brancardier, ținându-şi propriile măruntaie în mâini. Fetița mea care s-a născut în timpul acestei grozăvii, chiar fiica mea. Poate că astfel de lucruri nu arată bine într-un ziar. Într-o zi, într-un sat de acolo, am intrat în coliba unei femei. M-am întins lângă ea fără s-o ating, furios pe mine însumi, iar ea cu un copil care dormea acolo printre găinile rahitice. Spun asta şi se pare că pixul trece prin hârtie dincolo. Ni se arunca mâncare din avion şi ne băteam pentru ea cu câinii. Ăsta era rahatul pe care-l mâncam. Batalionul 3835, cu deviza „Forță şi îndrăzneală“. Trăgeam la sorți să hotărâm cine va conduce vehiculul pentru deminări. Unul dintre ei şi-a luat rămas-bun de la mine convins că nu ne vom mai vedea. Cutiile de carton maro cu rații de luptă. Ninda. Chiúme. Cessa. Mussuma. Eram atât de nenorociți, atât de neprotejați, atât de singuri, încât aproape îi invidiam pe cei amputați. Inima care bătea foarte repede, iar apoi calmul în momentul când începeau tirurile. Scrisoarea de la mama mea prin care îmi anunța naşterea fiicei mele: nu mai am noutăți despre tine de o lună şi jumătate. Spus aşa, pare idiot, de prost-gust, dar aveam sângele camarazilor mei pe mâini, pe brațe şi pe cămaşă. Sânge. Bietul lor sânge. Nu foarte roşu, ceva mai închis. Nu am întâlnit nici un erou. Am întâlnit nişte bieți bărbați, sau nici măcar bărbați

(noi ne credeam bărbați)

doar nişte băieți. Futu-i literatura

(iertare)

futu-i scrisul

din nou vă cer iertare. Acum, promit, am să mă spăl pe mâini şi mă întorc să scriu despre lucruri cum se cuvine. Dar vă rog să înțelegeți: deodată totul revine ca o vomă. Şi m-am săturat să fiu un individ. În străfundul meu nu sunt decât un prizonier fără picioare, agățându-se de aripa maşinii de deminat, țipând. În caz că sar în aer cu vehiculul de deminat, să rămână măcar ecoul țipătului meu. Completați această cronică, voi, cei care rămâneți în viață. 078902630RH+. Fiica mea.

45. Acronimul poliției politice din Statul Nou instaurat de dictatorul Salazar.

46. „Muscă“ însemna un elicopter, iar „ pasăre“ un avion.

47. Mişcarea pentru Eliberarea Angolei, principala forță împotriva căreia lupta armata portugheză.

O MEANDRĂ A RÂULUI CE LE ZÂMBEŞTE PORUMBEILOR

Cum locuiesc la parter, deschid fereastra şi văd porumbeii. De luni de zile nu fac decât să deschid fereastra şi să privesc porumbeii. Strada se termină dând peste un zid lângă casa noastră, nişte scări, la colţul zidului, duc spre o mică terasă cu case joase, oamenii care locuiesc aici sunt aproape toţi bătrâni şi ne cunoaştem de o veşnicie aşa cum ei îi cunoşteau pe părinţii mei şi pe socrii mei, pare un cartier adus din provincie şi instalat, nu ştiu de ce, chiar în mijlocul oraşului, până şi faţadele, până şi magazinele, şi ce mai avem pe aici par rătăcite ca nişte pisici vagaboande care se aciuează prin curţi şi, bineînţeles, porumbeii, iar eu la fereastră privindu-i. Sunt momente când mă întreb dacă sunt porumbeii pe care îi văd sau altceva decât porumbeii, soţul meu, fiul meu, tatăl meu pe trotuarul cu lăptăria, cu partenerii lui de loterie, discutând la locul acelor răscruci. Sunt momente când mă întreb dacă sunt porumbeii pe care îi văd sau altceva decât porumbeii: viaţa mea de exemplu. Fotografia de nuntă în dormitor. Patul cu globurile lui de ceramică pe tăblia din metal galben. Globurile de ceramică cu acelaşi peisaj pictat, o ecluză, un râu. Dorm cu peste douăzeci de ecluze şi douăzeci de râuri lângă sprâncene. Timpul

(cred că de timp e vorba)

le-a mai scorojit cu vremea pe unele şi a decolorat câteva ecluze, dar îmi mai rămân suficiente râuri. Uneori, când plouă, ele vibrează pe metal. De secole bune, numai ploaia face râurile să vibreze. Duminica, când oamenii se trezesc mai târziu, mă distrez rotind globurile cu degetul arătător sau făcându-le să alunece de-a lungul tuburilor metalice galbene. Lipseşte un nasture la bluza de pijama a soţului meu: într-una din aceste zile îl voi găsi între pernele canapelei unde de obicei dau peste şepci, monede, un şerveţel şi altele de acelaşi fel. Nimic important. Poate că voi găsi un porumbel în loc de nasture de pijama şi îl voi scoate afară să stea împreună cu ceilalţi, cu acelaşi aspect uşor aferat şi competent pe care-l au ei. Noaptea dorm pe marginile balcoanelor de la etajele superioare şi devin şi ei nişte globuri de ceramică, doar că nu pot să îi întorc cu degetul arătător, să le întorc peisajele pictate pe burtă, o ecluză, un râu. Pieptul soţului meu se ridică şi coboară la intervale fără nasturele pijamalei: mi se pare că şi el are un peisaj pictat pe-o parte

(ecluza, râul)

mă apropii să verific, dar m-am înşelat, pielea care respiră, nişte fire de păr, nişte alunițe, nimic. Nimic, sau nu chiar nimic: o rămăşiţă de apă de colonie dispărând la fel ca

ecluza şi râul. Mai rămân porumbeii pentru ca mai târziu, chiar înainte de prânz, să deschid geamul şi să-i văd, circulând printre maşinile parcate, unele cu prelată pe ele aşteptând duminica. Dat fiind faptul că strada se termină dând peste un zid, duminica este unul dintre lucrurile rare care se întâmplă. Cu alte cuvinte, duminica, maşinile pleacă dimineaţa şi se întorc la ora cinei. Rămân porumbeii, cum rămâi şi tu în pijamaua ta fără un nasture, iar eu cu spatele la tine sporindu-mi tăcerile. Am o colecţie imensă de tăceri. Ce s-ar întâmpla dacă aş fi capabilă să ţip? Nu sunt o persoană care ţipă, slavă Domnului că nu sunt o persoană care ţipă. Dacă îmi vine să ţip, rotesc um glob de ceramică. Poate odată cândva ecluza va ţipa în locul meu, nu un ţipăt prea ascuţit, bineînţeles, un imperceptibil şuierat decolorat. Cine să-l audă? Mama mea

— Ce-a fost asta, fiica mea?

iar eu, prefăcându-mă că nu înţeleg

— Nimic, mamă, linişteşte-te

acoperind râul cu mâna deschisă, fără să-şi dea seama că în fotografia de nuntă mireasa începe să deschidă gura şi mi-e teamă că nimeni nu va putea s-o facă să tacă. Nu contează: până la cină nu apar alte fiinţe pe stradă decât porumbeii, săracii, care se vor speria de mine. Nici asta nu are importanţă: cu câteva bucăţi de miez de pâine până la urmă se întorc, uitând de spaimă. După cum spunea mama, totdeauna lucrurile se aranjează, iar mireasa îşi va închide gura în chenarul fotografiei. Acolo ea zâmbeşte. Nici un zgomot. Ca mine. Spre porumbei. Eu, cu spatele la voi toţi, atât de calmă, zâmbindu-le porumbeilor. Le zâmbesc porumbeilor. Pe cuvânt de onoare că le zâmbesc porumbeilor. Mută, cu buzele strânse, le zâmbesc porumbeilor.

O VAZĂ ÎN CONTRALUMINĂ
CU O RĂMURICĂ DE SALCÂM

Acele case vechi în care podelele scârțâie, robinetele nu se închid ca lumea, o boare răcoroasă

(chiar şi vara)

printre crăpăturile de la tocurile ferestrelor, pete de soare, diferite de petele de soare din casele noi, pe pereți, pe tavan, impresia de voci, foarte vechi, care ne cheamă, o vază, în contralumină, cu o rămurică de salcâm în ea, profilul unei fete după perdeaua verandei, îmbrăcată ca bunica mea în portretele ei de domnişoară, eu privind toate astea de pe prag, înconjurat de fantome. Nu de fantome ale oamenilor pe care i-am cunoscut, de rubedenii din albumele de fotografii, de bătrâni mustăcioşi, de soldați în uniformă, de străbunica mea şi surorile ei, înapoi în Belém do Pará, cu piepturile lor imense, cu talia lor neînchipuit de fină, foarte brunete, foarte întunecate, dar cu toate astea frumoase, străbunica mea, cu care semăna atât de mult bunicul meu, dar căreia eu nu îi semăn deloc, sincer să fiu eu semăn, ce ştiu eu, poate cu bunicul tatălui meu, eu m-am născut aşa, o combinație întâmplătoare de molecule pe care ei o numesc António, m-am născut aşa, pe jumătate surprins, într-o familie care consideră că fac parte din ea şi se înşală, de câte ori nu m-am gândit că nu-s de aici, aud ceva ce nu există, locuiesc în alt loc printre apariții, unde vocile din partea asta ajung la mine confuze, îndepărtate, într-o limbă ce nu este tocmai a mea şi însoțite de zâmbete, de mici bătăi pe spate, de curioase priviri piezişe

— Nu eşti niciodată aici, nu-i aşa?

eu

— Ce vrei să spui cu nu eşti niciodată aici?

înțelegând, rezolvând problema cu un gest care, fiindcă nu înseamnă nimic, e bun la toate, mă apăr şi eu cum pot

— Uneori sunt distrat

şi nu e chiar adevărat, eu nu sunt distrat, îmi las corpul cu voi, dar eu rătăcesc prin alte părți, corpul meu se preface că ascultă, că se îngrijorează, că vorbeşte, dar eu, liber, mă uit la oamenii, continuând să dau un tur, alergând cât pot pentru a reintra în corp în momentul de rămas-bun, ca să afirm

— A fost o plăcere

deşi nici o plăcere, nici plăcere nici neplăcere, n-am observat nimic, mă aflam pe aici

din întâmplare, e şi felul de a privi al unor femei care încă mă mai reţin pe aici, anumite bufniri scurte de râsete, textura anumitor piei, dorinţele transmise de anumite expresii

(n-aş putea să vă explic cu adevărat care)

mă provoacă. Cuvântul geniu, atât de pompos acum, Stendhal îl folosea pentru a descrie felul în care anumite doamne urcau în trăsuri. Mi-ar fi plăcut să trăiesc în acele zile cu vizitii şi becuri cu gaz, când noaptea era noapte adevărată, şi nu acest vârtej de oameni neliniştiţi prin baruri, sau jucând loto, se cânta la pian, iar sexul nu era decât un fel de balet pervers inocent, cam idiot şi de prost-gust. El continuă de fapt să fie tot aşa: poate că nici nu aş avea nevoie decât de loterie şi să aud o mică arie de pian, la etajul al treilea, fără ascensor, în clădirea de la Anjos, canonici, poeţi fatali, dueluri, prăjturi cu ou, adică universul în care, cred eu, trăiau mătuşile din Brazilia, oare dorindu-şi ce, domnii mei, închipuindu-şi ce şi visând la ce? Probabil că nu-şi doreau, nu-şi imaginau, nu visau mare lucru, bietele de ele. Nu erau deosebit de sensibile şi nici de inteligente, aparţineau unei burghezii mai mult sau mai puţin înstărite, cu trecerea vremii începeau să le mai scadă şi piepturile, şi şoldurile, li se îngroşa talia, începea să le apară mustaţa şi cred că am întâlnit una sau două din ele, deveneau tot mai bătrâne, oferindu-mi prăjituri prin saloane întunecate. Îmi aduc aminte de piane, dar închise, şi fără arii. De bucătărese la fel de hârbuite ca stăpânele lor. De bătrânei mustăcioşi, de soldaţi în uniformă. După care nu-mi mai amintesc de nimic altceva fiindcă eu nu sunt niciodată aici

(— Nu eşti niciodată aici, nu-i aşa?)

rătăcesc prin China, prin Germania, pe la Rio de la Plata, hălăduiesc pe acolo zburând sau împiedicându-mă de lucruri, divaghez. Am în interiorul meu o carte şi vorbim împreună. Când va fi să termin cartea, voi ateriza. N-am nici un chef să aterizez.

Aceste robinete ce nu se închid ca lumea, această boare răcoroasă prin crăpăturile de la tocurile ferestrelor. În august am fost la Nelas, căutând vag o casă veche pe care s-o cumpăr. N-am găsit nimic. Doar o mică vilă lângă casa care a fost a noastră, dar era atât de urâtă, atât de scumpă: lucrurile urâte şi scumpe m-au îngrozit întotdeauna, în schimb lucrurile urâte şi ieftine mă emoţionează. În privinţa oamenilor, mi se pare mie că lui Dumnezeu îi plac mult cretinii, din moment ce nu oboseşte să-i tot producă. Îi aud bine, când ies şi eu din casă, prin restaurante, prin magazine, şi iată-i venind tot un zâmbet, bătându-mă pe spate, cu curioase priviri piezişe

— Nu eşti niciodată aici, nu-i aşa?

iar eu, de îndată

— Sunt, sunt

estimp o damă a lui Stendhal urcă, cu genială distincţie, scara trăsurii, apoi îşi găseşte locul acolo sus, cu pălăria ei, fără să se uite la mine, în jos, la mine care o ador. Oare străbunica mea se plimba într-o trăsură cu cai? Sosea în fiecare an de la Belém do Pará împreună cu soţul ei, şi mergea la Vichy pentru ape. Minunată viaţă. Aşa că dacă din nou vor veni să mă întrebe

— Nu eşti niciodată aici, nu-i aşa?

cu zâmbete, şi cu bătăi amicale pe spate, sau pe braţ, nu cred că am să răspund. De ce? Şi cui să-i răspund? Dacă

— Nu eşti niciodată aici, nu-i aşa?

am să tac. Mă prefac că nu aud şi tac. Dar nici nu vor fi surprinşi: oricum nu vorbesc mult. Intru într-una dintre acele case vechi în care scârţâie podelele şi mă ghemuiesc într-un colţ să privesc petele de soare de pe pereţi, de pe tavan. Şi vaza, iluminată din spate, cu crenguța mică de salcâm. Şi profilul fetei din spatele perdelei de la verandă. Poate va veni ea la mine

(va veni până la mine)

să mă cheme

— António

(o să-mi spună

— António)

iar împreună vom traversa terasa şi vom coborî în gradina casei

(o terasă cu plăci de azulejo şi cu nişte bănci de piatră)

şi vom alerga unul lângă altul prin grădină, trecând pe lângă tufe, pe lângă straturi de flori, apoi un heleşteu, seara, o mică statuie, trecând dincolo de portița grădinii, de alte porţi, de alte ziduri, încă de alte terase, numai noi doi, mână în mână, în direcţia mării.

EXPLICAȚIE PENTRU CEI SIMPLEȚI

Eram la telefon cu pictorul Júlio Pomar şi după ce am vorbit despre cât de dor ne era unuia de celălalt

(cum la mine totul este de animal sălbatic, nu am făcut niciodată diferența între prietenie şi iubire)

ne-am apucat să vorbim din interior despre munca noastră. Júlio este unul dintre puținii oameni cărora le încredințez ceea ce fac întrucât există între noi, din prima clipă, o complicitate absolută ce nu are nevoie de cuvinte, un principiu al vaselor comunicante devenit miracol al coordonării mentale dintre noi. Îi spun într-o zi

— Nu încep niciodată o carte până nu am certitudinea că nu sunt capabil să o scriu

iar imediat, fără nici o pauză, vine Júlio şi răspunde

— Şi cum le explicăm asta celor simpleți[48]?

Fraza lui

— Cum le explicăm asta celor simpleți?

mi-a rămas în minte. Am putea să le explicăm afirmând, de exemplu, că principala dificultate a cărții pe care-o scriu vine din faptul că m-am gândit prea mult la roman, fără să-i las loc romanului să se gândească singur. Iar când noi gândim, gândim în exterior, pe câtă vreme atunci când cartea se gândeşte pe sine

(iar noi alături de ea, vigilenți)

ea se gândeşte în interior. Lucrarea este autonomă şi nu admite intervenția autorului, cel puțin nu în primele două sau trei versiuni. Este necesar să simțim că suntem pe partea cealaltă a gardului, prin care mâna trece, dar nu şi ochii, şi nici măcar nu suntem siguri că ne-am poziționat corect pe hârtie. Dar asta nu are importanță, întrucât, oricum, ceea ce nu se potriveşte cu pagina nu merită să se afle pe ea. E necesar să pricepem că nu este important să înțelegem ceea ce se face, în condițiile în care ceea ce se face este perceput şi articulat şi este suficient conform propriilor reguli, care nu sunt ale noastre

(din fericire)

ci doar au nevoie de noi ca de un fel de intermediari între două instanțe ce ne scapă şi cărora nu le pasă de noi. Eu mă aşez la masă şi aştept: aşa lucrez. Încetul cu încetul, un fel de val sau ce-o fi el pune stăpânire pe mine. Sarcina mea este să rămân nemişcat, acceptând acel val sau ce-o fi el. Iar atunci soseşte primul cuvânt. Vine apoi al doilea. Mă

cuprinde treptat o furie calmă, iar mâna mea începe să se mişte dinspre numita parte invizibilă. Desigur, participă uneori şi capul meu la asta, dar se retrage imediat după ce-a intrat. Capitolele se acumulează încet, într-o inevitabilitate oarbă. Materialul se uneşte, se adună, îşi schimbă culoarea, textura, direcţia, prinde contur, îşi găseşte, cu mută trudă, diversele elemente, în vreme ce capul, care nu mai participă şi el, desfăşoară o activitate paralelă, urmând de departe romanul, ca un câine de stână, nu foarte important pentru voinţa oilor, la urma urmei, având totuşi o importanţă pe care oile o simt. Horaţiu a numit asta „o frumoasă dezordine precedată de furie poetică“. Ceea ce rămâne, în acele versiuni timpurii, este o magmă: sub magmă se află cartea. Şi acum da, vino aici, tu cap, şi ajută-mă să o curăţ, să fac să apară cartea care e îngropată dedesubt, să o usuc, să o scutur, să-i dau formă. După care du-te pe pustii, căpăţână, din nou, dar ţine-te la îndemână, fiindcă îmi vei fi de folos. Cel care începe o astfel de muncă, ştiind ce anume urmează să facă, greşeşte. Face tot cum făcuse înainte. Face previzibil. Face ceea ce lenea cititorului aşteaptă de la el. A scrie

(sau a picta, sau a compune)

e aşa cum fântânarul caută apa. Bâjbâie ţinând cumpăna, tot căutând, până când cumpăna se înclină şi arată

— Aici

atunci se opreşte şi sapă. Totu-i acolo, în adânc, în aşteptare.

A scrie

(sau a picta, sau a compune)

înseamnă a scoate la suprafaţă. Dacă iei numai ceea ce se află deja deasupra, faci ceea ce vezi în librării şi prin galeriile de pictură, care prezintă doar evidenţa. Evidenţa are succes numai cât timp azi este azi. De îndată ce azi este ieri, evidenţa se râncezeşte. Librăriile vând cărţi râncezite, galeriile expun picturi râncezite. Desigur, este liniştitor să cumperi lucruri cu o dată de valabilitate. Desigur că ele nu sunt bune dar şi asta, cât ar părea de ciudat, este de asemenea liniştitor. Dacă îl avem pe Tolstoi aici, în partea stângă, iar ziarul în partea dreaptă, începem întotdeauna cu ziarul. Problema este că ziarul de săptămâna trecută e ziarul de săptămâna trecută, însă Tolstoi este ziarul din toate săptămânile, aşa că ziarul de săptămâna trecută poate fi aruncat, iar Tolstoi rămâne. Acum, Júlio, cum le explicăm asta simpleţilor? Nu le putem explica: vor ajunge să-şi dea seama singuri. Nelson, editorul nostru comun, mi-a spus la ultima noastră întâlnire:

— Dar tu vrei să fii citit.

Şi eu, în sinea mea:

— Sigur că vreau. Dar numai după criteriile mele.

Vreau ca cititorul să fie alături de mine. Să vină cu mine. Să fie şi el un căutător de apă. Iată de ce refuz antologiile, colecţiile, ambasadele, grupurile: prefer să stau singur sau să rătăcesc la întâmplare pe câmpuri, cu joarda mea de fântânar. Ea se va înclina, iar eu şi cititorii mei odată cu ea, în vreme ce alţii, acolo sus, discută despre ieri, lăudându-se, invidiindu-se, întrucât, sincer vorbind, grupurile nu există decât acolo unde se află slăbiciuni individuale.

— Romanul portughez…

Ce roman portughez, sau american, sau spaniol. Scutiţi-mă de aşa prostii: singurele

cărți ce pot deveni bune

(deşi niciodată nu e sigur)

sunt cele despre care suntem siguri că nu vom fi în stare să le scriem. Numai ele luptă împotriva rezistenței materialului, a frazelor, a culorilor, îngăduindu-ne nouă, dacă avem oareşce noroc câştigat cu răbdare, să intrăm, chiar şi pentru puțină vreme, în inima vieții. Şi numai aşa arta este, nu doar condamnarea noastră, ci singura posibilitate de a ne salva, adică de a lăsa capetele noastre să se odihnească în pace, când va veni vremea, fără ruşine sau remuşcări. Spune-mi, Júlio, crezi că vom reuşi să le explicăm asta simpleților?

---

48. *Os paisanos*, în orig., cu mai multe înțelesuri: compatriot, civil (care nu e militar, deci e neinstruit), lipsit de experiență, beoțian, sărac cu duhul etc. Traducătorul cere îngăduință pentru acest „simplet“, adaptat din franceză, cu valoare substantivală şi ceva mai fantezist decât adjectivul „simpluț“.

EXISTĂ OARE VIAȚĂ ÎNAINTE DE MOARTE?

Ciorile din România, uriaşe, peste nesfârşitele câmpuri ce țin de la Bucureşti până la Constanța, ridicându-se în stoluri pe ambele părți ale drumului. Mănăstirea din secolul al XVI-lea unde preoții au intonat cea mai frumoasă rugăciune pe care am auzit-o vreodată, cerând mântuire pentru sufletele veşnice ale scriitorilor răposați. Duhoarea sulfuroasă a Mării Negre aproape la picioarele mele, imediat după un crâng de mesteceni. Prezența a ceva extrem de viu, palpitant, punctat de lumini, în noapte: de îndată ce deschideai fereastra năvălea o respirație lungă, fierbinte, cu murmure de oameni în ea, ca nişte mărunte animale emoționate. Un poet din Azerbaidjan s-a ridicat de la masă, a început să cânte şi atâta bucurie, atâta suferință în glas. Cânta cu paharul în mână, cu ochii închişi, a terminat brusc, s-a aşezat, şi-a luat cuțitul şi furculița, a continuat să mănânce: cântecul ca şi cum nu existase niciodată. Casa Micaelei Ghițescu, bântuită de amintiri, mobilier, tablouri, fantome, fratele ei, părinții ei, un portret de acum treizeci de ani, cu o fată frumoasă cu flori în păr. Un mod lent de a privi, nu un zâmbet încă, ceva înainte de zâmbet într-o expresie serioasă, degete care nu ating pe nimeni în cadru şi ar trebui să mă atingă. Pe aici păşeşti, fără să mai ai greutate, printre mobile întunecate. Maşini foarte vechi, palate demne, triste.

Scriitorul Dinu Flămând

— Ani de zile ne-am întrebat, pe aici, dacă mai există viață înainte de moarte.

Poate că nu exista viață înainte de moarte, dar scriitorii morți aveau suflete veşnice: de îndată ce cădelnița preotului m-a afumat, sufletul meu a început să se înalțe. I-am făcut semn cu mâna

— Adio, suflete

iar afară ploua, peste straturile de flori, peste tufe. Un diacon a binecuvântat pentru mine un şnur de care era agățată o iconiță: s-a rupt în acea după-amiază, am pierdut-o. Fără să-mi dau seama am repetat

— Adio, suflete

cu voce joasă. N-am mai găsit şnurul. Bărbați graşi înotau în piscina hotelului. Nu nimeream drumul spre restaurant, tot dădeam roată şi mă rătăceam. Boul care era Marea Neagră pe toată durata insomniei gâfâia, gâfâia. Un drumeag îngust de-a lungul plajei, fete pe biciclete care se îndepărtau de mine. Bărbații graşi ajungeau la marginea piscinei, păroşi, epuizați. Soția unuia dintre ei l-a înfăşurat într-un prosop, iar grasul a început să

urce treptele legănându-se ca o focă: dacă i-aş fi întins o minge, ar fi ţinut-o rotindu-se în echilibru pe nas. Oare avea şi el un suflet veşnic? Chibriturile pe care le freca de cutie nu ajungeau aprinse la ţigară. Nici urmă de ciori: oare fug de valuri? Câţiva pescăruşi mici, şi păsări mari cu coadă înspicată. Scame de nori verzi în depărtare, eu pe terasă urmărindu-le. Ajung de sus, dinspre Ucraina, pe direcţia apei. Bărbatul gras şi-a aruncat supărat ţigara, femeia i-a şoptit ceva la ureche, şi-au ridicat capetele la unison: nici unul nu mi-a răspuns la salut. Iar scriitorul Dinu Flămând

— Ani de zile, până la sfârşitul comunismului, ne întrebam dacă există viaţă înainte de moarte.

La Neptun, în mijlocul sărăciei absolute, casele de vară ale ştabilor importanţi ai dictaturii. Oare se vor fi schimbat multe pe aici ? Astăzi? Acum? Din câte îmi amintesc, nici un preot din Portugalia nu s-a rugat vreodată pentru sufletele veşnice ale scriitorilor decedaţi. Cel puţin din câte ştiu eu. I-am făcut din nou un semn omului gras şi am plecat. Mi-am făcut şi eu cu mâna, mie, în oglindă, cred că aveam nevoie să fiu salutat. Norii verzi ai Ucrainei chiar deasupra terasei, în acest moment. Un copil a intrat în mare cu un colac, căruţe ţărăneşti pe aleea din stânga, deodată clopoţele vesele de catâr. Sunt foarte departe de casă, eu, care ştiu din ce în ce mai puţin ce înseamnă o casă, şi de aceea, probabil, nu sunt departe de nimic. Aş putea să stau aici şi să ascult căruţele, să o iau cu totul de la capăt, să mă înţeleg cu ciorile. Ţipetele lor, speriate. Să fiu şi eu un bărbat gras la piscina unui hotel. Trebuie că există o viaţă înainte de moarte. Şi de asemenea pâlcuri de mesteceni, tremurând din toate frunzele lor argintii. Şi de asemenea trunchiuri argintii. Cobor scările, trec pe lângă recepţie, mă îndrept cu mâinile în buzunare spre dezordinea valurilor. Un domn care te îndeamnă să cumperi tot felul de mărunţişuri, o pereche de adolescenţi pe o bancă, pescăruşii mititei se împrăştie în faţa mea. Oare unde îşi clocesc ouăle, că nu văd stânci, bolovani, doar nisip cenuşiu, bărcuţe, un ponton din lemn. Iar vânzătorul de mărunţişuri

— Domnule, Domnule

şi am continuat să mergem amândoi, câţiva metri, cot la cot. Mă schimbă cu o altă victimă, mă lasă. Terase de cafenele, o doamnă îşi masează glezna, un fel de templu chinezesc unde bei bere. Mâine plec spre Germania, probabil vor fi ciori la München, mesteceni. Cel puţin vântul de munte în zilele ploioase. Trebuie că există viaţă înainte de moarte. Călugări budişti la aeroport aşteptând să fie transportaţi pe acoperişul lumii. Mă aşez mai bine în scaun, în faţa porţii ce corespunde zborului meu, fac să coboare somnul peste mine, încet. Scriitorul Dinu Flămând continuă să vorbească nu aici, la Bucureşti, din ce în ce mai încet, mai difuz. Există oare viaţă înainte de moarte? Nu-mi mai simt picioarele, braţele. Nu mai am corp. E bine să dormi.

CRĂCIUN FERICIT, DOMNULE ANTUNES

Uneori, ca acum, se întâmplă în felul următor: mă aşez dinaintea hârtiei şi nu iese nimic, cuvintele mi se refuză, lucrurile care îmi trec prin cap nu se fixează şi nici nu coboară până în mână, ceea ce înseamnă că eu continui să stau aşezat, aşteptând, cu lucrul ăsta care cere răbdare, să văd cine e mai încăpăţânat, oare capul meu, oare eu. Lucruri ce se bâţâie pe dinlăuntru: o pisică se plimbă pe un perete, cu labele delicate, de parcă fiecare ar fi degetul arătător al unui copil pus la încercare, care gustă în secret din castronul cu cremă; parfumul lăsat de bătrâne în lifturi, gros de-l poţi tăia cu un cuţit şi în care poţi bănui cutii goale de prăjituri, portrete de comandanţi defuncţi, coliere de perle false, mărturii care, adunate împreună, e ca şi cum plecând de la un mic os ajungem să ne imaginăm întregul schelet al unui animal dispărut, şi ne permit să reconstituim dinozauri de deziluzii; femei neiubite care, cu toate astea, zâmbesc în fiecare zi, singure pe plajă cu cearceafuri de pat duble unde nici cel mai mic bâzâit de speranţă nu vibrează, şi totuşi continuă să-i zâmbească zilei, cu viitorul închis între parantezele gurii; bătrâna pe care am întâlnit-o acum o lună într-o grădină din Lisabona, împărţind o prăjitură de orez cu porumbeii. Mi-a zis

— Mi-am cumpărat prânzul de la Pingo Doce[49]

adică o a doua prăjitură de orez şi o sticlă de plastic cu apă, mi-a zis

— Porumbeii sunt mai înfometaţi decât mine

iar când s-a ridicat târa un picior, abia putea să meargă. Din când în când se sprijinea de un trunchi de copac, iar eu aproape că mă supărasem pe Dumnezeu. Şontâcăia mai departe printre copaci prin piaţa Príncipe Real, cu o basma plină de firimituri: după ce a ajuns alături de Bairro Alto n-am mai văzut-o. Nu era o persoană tristă: părea că învinsese moartea. Intelectuali cu ochii strălucitori, plini de cărţi, discutau lucruri inteligente la masa de alături. Mie nu-mi place să discut lucruri inteligente. Nici lucruri stupide. Nu-mi place să discut despre nimic, dar părerile indivizilor cu idei viguroase mă uimesc, iar cei care gândesc în locul meu mă amuză. Unul dintre intelectuali m-a recunoscut, le-a şoptit colegilor săi şi toţi s-au uitat la mine în acelaşi timp, peste zeci de ceşti de cafea. Au stins în grabă ţigările pe fundul ceştilor ca şi cum fiecare ţigară ar fi fost un argument definitiv, vital. Gândul că aş fi putut să fiu citit de aşa cretini era, hotărât lucru, îngrozitor. Bărbaţi cu bărbi lucide, femei cu inele îmbârligate pe degete, cu bretoane vopsite portocaliu care le răneau ochii. Oare ce-ar putea ele să-şi dorească să fie când vor creşte mari? Bătrânica

aceea care-şi cumpărase prânzul la Pingo Doce acum undeva într-o groapă: n-o s-o ajungă acolo nici un porumbel. Mi-ar plăcea s-o întreb ce părere are despre postmodernism. Cu bidonaşul ei de apă din plastic mototolit. Cu basmaua ei de care ţi se făcea milă. Nu mă minţiţi, nu încercaţi să-mi ascundeţi adevărul, spuneţi-mi fără reţinere tot ce gândiţi dumneavoastră sincer, Stimată Doamnă, despre postmodernism? Sau despre cinematograful experimental japonez? Sau despre valorile umaniste implicite din ştiinţele exacte? Oare uitaseră de ea porumbeii, şi de hainele ei murdare? Din când în când bătrâna sprijinită de un trunchi de copac: nu cădea pe gânduri, ci îşi refăcea puterile. Copii, scoţând ţipete insuportabile, aleargă printre scaune: vor trece direct de la ţipete la analiza postmodernismului, adică o altă formă de a ţipa. Eu nu sunt decât un simplu individ care face cărţi, aproape un analfabet. Leonardo da Vinci se prezenta astfel:

— Leonardo, analfabet

iar eu înţeleg foarte bine ce voia să spună. António, analfabet, şi vârâţi-vă cinematograful experimental japonez în cur.

Deci cam aşa stau eu dinaintea hârtiei şi nu iese nimic, cuvintele mi se refuză, lucrurile care îmi trec prin cap nu se fixează şi nici nu coboară în mână. Azi e ziua de Crăciun. Acum scriu asta în maşină, sprijin hârtia de volan, la benzinăria la Oeiras. Pompe de benzină, o femeie într-o haină lungă care se înfurie pe fiul ei, steaguri care tot plesnesc în vânt, o maşină cu o barcă

(mi se pare că ar fi o barcă)

pe capotă, frunzele ce se rostogolesc şi se rostogolesc, un individ foarte demn îşi plimbă câinele cu o lesă din cele care se întind sau se retractează, iar impresia ciudată că îl plimbă câinele pe el: nu durează mult până când demnul individ va începe să trepideze, îşi va ridica pantoful lângă pneul unei maşini, va adulmeca, extrem de concentrat, următorul pneu, ridicând din nou pantoful, iar câinele profitând de ocazie să răspundă la telefonul mobil. Ce părere aveţi despre valorile umaniste implicite din ştiinţele exacte? O mică remarcă, o revizuire critică, o, aşa cum spun imbecilii, contribuţie. Femeia cu haina lungă îşi dă părul pe spate cu o mişcare bruscă a gâtului, iar cu acea mişcare şi, în ciuda hainei, iat-o goală. Începe să plouă, vântul se opreşte, steagurile se calmează. În curând noaptea se va întinde peste pământ, şoptind mărturisiri, mistere, conversând cu oamenii. Despre ce? Se aprind luminile la pompele de benzină, femeia, care a renunţat să-şi mai scuture părul, e din nou îmbrăcată. Mi-ar plăcea să fie aici lângă mine bătrânica aceea cu porumbeii. Aş vrea o acadea de căpşune. Aş vrea să mă nasc. Câinele deschide uşa din spate a unui jeep pentru ca vrednicul domn să salte înăuntru, se aşază apoi la volan, dispare. O acadea cu căpşune, sau o acadea cu lămâie? O acadea cu lămâie, m-am hotărât, din cele transparente, prin care se vede băţul de lemn. Mi-ar plăcea să am o bărbie lipicioasă. Să mă şteargă cineva la gură

(— Stai liniştit)

cu batista, şi să-mi se spună

— Ai grijă cu scaunul, uită-te.

Zâmbetul femeilor singure pe plajă, iar cearceafurile lor tremură ca fitilul candelelor cu ulei în biserică atunci când un curent de aer aduce până aici plopii de la fermă, împreună cu icniturile morii de pe râu care scârţâie, scârţâie. Zâmbetul, aproape să

dispară, se apleacă, atârnă, se îndreaptă din nou, rezistă: cutele de la colțurile gurii se lărgesc, doi incisivi o rotunjesc, copilăria, pentru o clipă, revine şi gata cu orice necaz, cu orice frică. Pe noptieră, cărți, un aparat de radio, fotografia cu copiii, bluza alunecând de pe cuvertură, îngrămădită pe jos, nelocuită, lănțişorul de aur care se extinde şi se micşorează odată cu respirația. Buclele mai deschise la culoare pe ceafă, micile tendoane din spate unde e aşa de bine să muşti uşor. Picături de ploaie pe geamul maşinii mele ca nişte şiruri de varice. Când am să termin de supt acadeaua cu lămâie, aş putea să mă prefac că bățul este o țigară. Iar imediat după aceea, vocea nimănui lângă mine

— Oare o să creşti mare vreodată?

Nu mai cresc niciodată: cumpăr o prăjitură de orez, aleg o bancă în Príncipe Real şi le dau firimituri porumbeilor. Lor s-ar putea să le fie şi mai foame decât mie.

---

49. Cunoscută rețea de magazine alimentare în Portugalia.

AN NOU FERICIT, DOMNULE ANTUNES

Acum că e noapte, zgomotul neîncetat al maşinilor pe autostradă. Unde se duc? O infinitate de lumini galbene, faruri îndepărtate, case devenite doar umbre cu ferestre luminate atârnând în gol, puncte roşii ce clipesc în vârful unui deal şi e nostim căci nu există deal, sunt numai punctişoare. Rămân undeva acolo, eterne, ca această noapte eternă ce sporeşte din gălăgia maşinilor. Aici, în Beira, sunt gângăniile din pământ cele pe care le aud, minuscule, încăpăţânate. Editorul meu francez, Christian Bourgois, s-a îmbolnăvit de cancer. M-a rugat să mă duc să-l văd şi am stat cu el o săptămână la Paris. Suferea mult, nu putea înghiţi, abia putea să meargă, vorbea cu greu şi nici măcar un geamăt. Slab, cu capul ras. Nici o jelanie. I-am spus soţiei lui

— Soţul tău are mult curaj

mi-a răspuns

— Nu e curaj, e eleganţă

şi am înţeles că acel curaj e forma supremă a eleganţei. Voi fi înţeles bine, cred eu, fiindcă atunci când un prieten, în Porto, a spus că mie îmi plac oamenii umili, referindu-se la soldaţii ce fuseseră cu mine în război şi au venit să mă vadă, i-am răspuns

— Nu sunt oameni umili, sunt prinţi

şi sunt într-adevăr prinţi, întrucât sunt curajoşi. Fără să se plângă nici ei. Când am pornit spre est, ultima camionetă din coloană avea platforma acoperită. Ne-am dus să aruncăm o privire, ridicând prelata ceruită: ne transportam în ea sicriele. Erau puse de-a valma, fără urmă de eleganţă. Sicriele noastre. Cum erau destinate unor prinţi, erau sicrie ieftine. Băieţilor li se dădea o cravată şi un veston, apoi erau vârâţi în pământ să le vorbească râmelor despre Patria lor. Christian a gustat o picătură de supă dintr-un bol, l-a împins

— Nu pot

şi a lăsat să treacă o bună bucată de vreme până să-şi regăsească suflarea. Zgomotul necontenit al maşinilor pe autostradă. O mulţime de lumini galbene. Şi mi-am amintit de acel beţiv care ţipa

— O, viaţă, tu nu mă meriţi.

Dacă cel puţin un interval de tăcere sigur că în acel interval de tăcere, şi în toate punctele din întunecime, un hohot de râs. Povestea asta cu sicriele era aşa de profund gravată în mine încât uneori, la un semafor roşu, mi se părea că ultima maşină din rând, pe

care încercam s-o observ în oglinda retrovizoare, le transporta. Nici astăzi nu sunt deloc sigur că nu le transportă.

E nostim: ca şi cum, în loc să scriu, aş vorbi în derivă: pot înşfăca orice umbră ce-mi stă la îndemână, pe măsură ce se apropie, şi o aşez aici, pe hârtie. Acum, de exemplu, a venit fântâna de la casa părinților mei şi era acoperită de teamă să nu cădem în ea. La început, îmi amintesc, era numai un grilaj deasupra: mă uitam în adânc şi-mi zăream fața tremurând pe fundul ei, iar cerul deasupra. Cred că atunci a fost prima dată, văzându-mă în altceva decât într-o oglindă, când m-am convins că existam în afara familiei, individual, unic. Şi că trebuia să mă construiesc pe mine însumi, fără ajutor. Iar de atunci am început să refuz sistematic să mă modeleze alții: asta între eşecuri, slăbiciuni, temeri, câini de toate felurile care-ți sar brusc înainte pe drum. Ultimele cuvinte pe care mi le-a spus Christian Bourgois la plecare au fost

— Nu-ți face griji pentru mine

şi a rămas uitându-se la supa din bol. Înainte de asta spusese

— Nu cred în suflet, nu cred în altă viață, nu cred în Dumnezeu.

La ieşirea din casa lui, marele spațiu de la Invalizi, acei copaci bine educați, acea măreție fără mister. Şi paşii mei singuri pe strada Vanneau până la casa unde locuise André Gide, cu plăcuță pe fațadă. Impresia că-l zăresc prin fereastră cu pălăriile lui improbabile. Micuța tavernă unde luam uneori prânzul, urmărind pariurile la cursele de cai, doamna grasă şi şchioapă care-mi aducea farfuria. Femei ce semănau cu nişte păsări, bătrânei înfrigurați. Vechiul hotel cu scândurile ce-mi scânceau sub picioare. Atâtea ore la rând scriind în camera de la etajul cinci unde trag mereu, cu sunetul televizorului pornit doar cât să îmi țină companie. Pictorul José David aratându-mi picturile lui: scotea limba pe la mijlocul mustății şi uda foița de țigară de la un capăt la altul, ca şi cum ar fi cântat la armonică.

— Nu-ți face griji pentru mine

iar ochelarii alunecându-i spre bol. Cât de disperată poate fi, domnilor, eleganța. Nu ridicați niciodată prelata unei camionete că riscați să dați nas în nas cu propriul vostru sicriu.

Case devenite doar umbre, ferestre luminate atârnând în gol. Ieşind din clădirea Bourgois de pe Rue de Talleyrand, am ridicat privirea şi totul dispăruse: oare încetase să mai existe când am intrat în lift? Promisesem că mă întorc în ianuarie, sau mai degrabă el îmi ceruse să mă întorc în ianuarie: oare vom mai fi cu toții aceiaşi? Dar liniştita plăcuță a lui Gide pe fațada casei sale? Cu editoarea mea italiană, Inge Feltrinelli, am dansat nu o dată *Singing in the Rain* pe stradă: eu eram un Gene Kelly mediocru, ea o minunată Cyd Charisse. În plus, le făcuse fotografii grozave unor scriitori: era una cu Hemingway care-şi doarme somnul celor drepți pe podeaua din sufrageria ei. O alta cu Gary Cooper, gros ca o maşină, cu un pahar în mână. (Ăsta nu scria, din câte ştiu eu, dar trece în aceste circumstanțe.) Şi Moravia. Şi Ginsberg cu amantul lui. Dansam şi cântam. Eu i-am imitat pe Groucho Marx. Şi pe Louis Armstrong. Şi pe Tony Benett. Până şi un taximetrist s-a oprit să aplaude. Cobor din Montmartre, de la casa lui Dalí, unde locuieşte acum Valerio Adami. Voi reveni în ianuarie 2005: un an bun, domnule Antunes. Oare încotro merg maşinile pe autostradă, spuneți-mi? Ştiu: merg încolonate spre estul Angolei cu o grămadă

de prinți înăuntru: Boaventura, Alves, Licínio, Matosinhos: încă ne mai plimbăm pe aici, sicriele nu ne-au prins, n-au fost bătute în cuie pe ele plăcuțe cu numărul nostru de identificare şi grupa sangvină pe care le purtam la gât. Atâtea fire de păr alb, ce ciudat: ne-au fardat ca pe nişte domni, dar în adâncul nostru nici unul dintre noi nu s-a schimbat. Nu-ți face griji pentru mine, mi-a zis Christian, cel cu un nas atât de dornic să descopere talente. Odihneşte-te, nu-ți face griji: când o să înceapă să dispară maşinile de pe stradă mă ridic şi mă duc la culcare. Fără să mă privesc în oglindă, desigur, pentru că în oglindă dansează Gene Kelly. Şi Groucho Marx, dându-şi ochii peste cap. Şi Louis Armstrong, cu buzele lui crăpate de la trompetă. Şi Tony Benett, care atacă o arie cu orchestra lui: şi voi toți, care m-ați făcut fericit, să vă dea Domnul sănătate şi mult noroc. Eu aici ridic pe ascuns, cu frică, fără pic de eleganță, prelata ultimei camionete.

ACOLO UNDE FEMEIA ARE PARTE DE O IUBIRE FERICITĂ SE AFLĂ ȚARA EI NATALĂ

Îmi aduc aminte, în nordul Angolei, că am văzut un şarpe boa mort şi o capră moartă. Jumătatea din faţă a caprei era în interiorul şarpelui boa, jumătatea din spate, crupa şi picioarele erau afară, iar şarpele boa murise sufocat. Îmi aduc aminte de un băiat cu măruntaiele scoase, atacat de o antilopă, de un altul căruia un crocodil îi smulsese glezna, iar eu mă luptam din greu să-i îngrijesc ciotul însângerat. Îmi aduc aminte de sute de maimuțe mandril pe un deal. Îmi aduc aminte, în est, de o mică turmă de elefanți alergând la trap sub avioneta noastră. Îmi aduc aminte mai cu seamă de mirosuri şi de exaltarea permanentă a simțurilor. De umbra avionetei care urmărea elefanții. De veselia ciudată, inexplicabilă, autentică ce însoțeşte cruzimea şi violența. Cred că după aceea am devenit mai reținut, mai paşnic. Corpul meu, pe care îl maltratez atât de multă vreme, continuă să meargă înainte, iar eu împreună cu el. Scriu un roman, l-am început pe 15 iunie şi scriu orbeşte, înaintând printr-un fel de ceață: va veni şi momentul când voi găsi pe neaşteptate o poiană luminată, iar atunci voi înțelege totul. M-am întors alaltăieri de la Serra da Estrela, adică de la câțiva kilometri de Serra da Estrela, unde m-am dus să-mi umplu ochii cu copilăria mea care continuă să se afle în acei copaci, în acele stânci, în pădurea de pini ce nu mai există, şi totuşi încă a rămas pentru mine. Case întunecate acolo sus. Şi un bloc masiv de dor de casă în locul stomacului. Uneori nu prea înțeleg ce anume am devenit. Dacă bunica mea şi-ar face apariția mi-ar spune oare poveşti cu trenul? Sau pe cea cu câinele Fido dat afară în plină iarnă? Ce au devenit ei, cizmarul de la Benfica care m-a avertizat

— Lumea e mare, băiete

sau nebunul, cel care vindea păsările făcând gesturi largi pe la colțul străzilor? Ce s-a întâmplat cu femeile din adolescența mea, care probau lenjerie intimă într-o cameră cu oglinzi? Iar eu ce anume am devenit? Turmele de oi au trecut drumul oftând. Mergeau, tropăiau mai alert câțiva metri, din nou mergeau la pas. Am trăit până în ziua de azi într-o permanentă uimire. Şi totul continuă să mă împingă să trăiesc.

Vorbesc putin. Cine mă cunoaşte ştie că eu vorbesc puțin, că eu ascult puțin, că îmi ia un timp bun să mă gândesc la altceva. Nu la cărți: cărțile există doar atunci când tocmai le scriu, intru în ele şi ies din ele dezlegându-mă ca o fantomă. Să mă gândesc la altceva. Ce cuvânt, a gândi. A gândi înseamnă doar a asculta cu atenție. Ascult această cronică:

mişcările ei. Frazele ce ajung la mine ca valurile. Vin, stau puțin pe hârtie, se retrag, dispar. Sunt momente când e greu să le prinzi. Câți prieteni am eu ? Doi ? Trei ? Nu găsesc mai mulți. Ochii şarpelui boa, rotunzi, deschişi.

Azi e vineri, sfârşit de august. Îmi place luna asta. În cartierul Beira Alta plouă. Clienții hotelului, în şlapi şi pantaloni scurți, nedumeriți. Suport prostia, răutatea, minciunile, dar nu-i suport pe copiii care aleargă printre mese. Mame îngăduitoare, tați cu sandale din filme biblice. Nu mă pot închipui femeie, fie şi doar din pricina picioarelor atât de urâte pe care le au bărbații, cu toate acele degete care se mişcă agitate la capătul patului. Şi conversațiile. Şi ochii mici. Şi opiniile. Şi dinții lor imenşi când surâd. Şi pasiunea lor pentru ziare.

Când voi termina cronica asta am să mă întorc la roman. Mi-e imposibil să vorbesc despre el, fiindcă el se face singur, ani de zile mi-am antrenat mâna să ajungă să scrie fără mine. Eu aici în vârful picioarelor iar mâna mea acolo sus, adunând tot ce poate apuca de pe un raft înalt, destul numai să-l atingă. Băiatul atacat de antilopă nici măcar o grimasă, nici un sunet. Expresia lui era opacă, impasibilă, fără zvâcniri ale muşchilor, nimic din care să se poată ghici durerea. După tratament

(tratament!)

rudele l-au luat şi l-au dus pe targă într-un sat îndepărtat. N-am avut parte niciodată de atâta tăcere în jurul meu ca în ziua aceea. Liliecii din manghieri nici un scâncet. Iar eu, evident, n-o să mor niciodată. Cea mai grea e această scurtă noapte interioară de la mijlocul dimineții, când vrei să pleci, să stai, să-ți străpungi palma cu unghiile, după care, la scurt timp, speranța. Acolo unde femeia a avut parte de o iubire fericită se află țara ei natală.

Cred că aproape am terminat, o să-mi iau rămas-bun de la voi. Ce penibil e să zâmbeşti, să dai mâna. Ce bătaie de cap să intri în noapte şi ce lipsă de demnitate bătrânețea şi boala. Ochelarii. Mari dureri în oase. Mizerii lente.

Aproape am terminat, ziceam. Am să urc în cameră, mă aşez la masă, închid ochii înainte să mă pun pe scris. Iar Serra da Estrela se află toată în fața mea, cu luminile din Seia, din Gouveia şi din alte ținuturi. De pe balconul bunicilor mei, aluminiul greierilor ce râcâie, şi tot râcâie. Vor continua tot aşa şi după mine, vor continua pentru totdeauna, veşnici ca pietrele.

Am văzut un câine orb, perplex la o răscruce de drumuri, în Urgeiriça. A început să tremure când m-a simțit apropiindu-mă, avea o bucată de frânghie în jurul gâtului. Rămăsese în locul unde erau odată excavațiile miniere. Cui îi pasă de un câine? Cui îi pasă de o capră moartă sau de un ciot care sângerează? Glicine, şi iar glicine. Nu vreau miros de glicine, nu vreau florile lor. Vreau o pace imensă. Acum.

SPITALUL MIGUEL BOMBARDA

E aproape ora unsprezece noaptea. Nemişcarea lămpilor de afară, la fel de imobile ca arborii. De obicei ele pâlpâie, urcă şi coboară, ca şi cum s-ar mişca. Câteva maşini rare pe autostradă sau pe ce drum va fi el acolo. Eu aşezat să scriu. Nu ştiu ce. Scriu. Pixul îşi va găsi singur drumul.

Azi am luat prânzul la spitalul unde lucram şi unde cunosc din ce în ce mai puțini oameni. Mereu am crezut, încă din prima zi, când eram doar un biet stagiar debarcat din Africa, că în loc de spital m-au băgat într-o porcărie de rahat. Dar cui îi pasă? Acolo sunt bolnavi, iar ei sunt săraci. Ei suferă, ghiftuiți cu medicamente, cu privirile goale. Calmi, desigur, dar aşa cum sunt şi legumele calme. Am avut un director pentru care calmul era esențial: el scria pe fişă

calm, ordonat

ceea ce, pentru el, era sinonim cu a fi bine. Directorul, în schimb, care nu era nici calm, nici ordonat, nu lua nici un medicament. Alerga după asistente ca un câine după oase, îşi ducea mâna la gură şi îmi şoptea

— Ia uită-te la aia

le împingea pe patul de consultație, în cabinetul de consultație. Odată l-am întrebat

— Calm şi ordonat nu e cumva contrariul lui a fi în viață?

iar el, pipăind-o pe secretară

— Ascultă, am să te aduc în fața comitetului de disciplină.

Şi a făcut-o. Ce verb extraordinar, a aduce pe cineva. Mi-a adus un proces disciplinar. Au numit un inchizitor care m-a chemat la biroul Administrației. Inchizitorul era medicul generalist de la acea porcărie. Un singur medic generalist pentru sute de pacienți. Sosea de obicei pe la amiază. Pleca la unsprezece. În perioada când am fost intern am fost adus

(verb sfânt)

de trei ori în fața consiliului disciplinar pentru insubordonare. Nu: de două ori pentru insubordonare, iar a treia oară fiindcă mă prezentasem la serviciu

(o altă frumoasă expresie, a te prezenta la serviciu)

îmbrăcat în uniforma bolnavilor. Fiindcă bolnavii erau obligați să poarte uniformă, şi era ceva ce mă revolta. Îi şi rădeau în cap. Şi îi examinau numai la sfântu' aşteaptă. Dar erau calmi şi ordonați. Aproape toți. Îmi aduc minte de un băiat care se împroşcase cu benzină şi a apropiat de el un chibrit. Şi de mai mulți care s-au sinucis. Şi de psihanalistul

care le administra electroşocuri în serie. De analistul de grup

(analist de grup: am petrecut opt ani în acest bazar şi tot nu înțeleg despre ce este vorba)

care, la Urgențe, administra doze de produse injectabile ce mă îngrozeau. El le murmura dulce

— Iar acum o să vă mai dau şi Lexomil şi veți deveni confuz, dar calm

iar victima începea într-adevăr să saliveze, mormăind cuvinte incoerente. Cel puțin nu mai plictisea pe nimeni. Cât despre uniformă, tocmai mi-am amintit că există o fotografie a poetului Ângelo de Lima îmbrăcat în ea şi cu capul ras. A compus multe versuri în spital, unele excelente. Şi desena. Tatăl meu îşi amintea că îi văzuse desenele şi scrierile mucegăind într-un fel de subsol. Asta nu interesa absolut pe nimeni: prostii ale unui nebun oarecare. În al doilea an de stagiu am câştigat premiul de la Societatea de Neurologie şi Psihiatrie cu o lucrare despre el: probabil că am fost singurul concurent. La ceremonia de premiere, directorul, brusc amabil

— Păcat că sunteți aşa de impulsiv.

eu, care nu eram nici atâtica impulsiv. În douăzeci şi şapte de luni de război o persoană învață, dacă nu altceva, cel puțin stăpânirea pe sine. Cine nu se putea controla murea. Dintre cei care se dominau pe ei înşişi mureau mai puțini. Din mine a murit numai o mică parte.

Nu există nici o urmă de exagerare în ceea ce spun aici. Am scris o carte întreagă despre asta numită *Cunoaşterea infernului*, iar rezultatul a fost că unul dintre şefii mei a venit la spital cu un pistol să mă împuşte. Nu era nici calm şi nici ordonat şi nici nu a fost internat. Când se încrucişa cu mine o lua la fugă. Nu i-am văzut niciodată pistolul, eu, care-mi aminteam bine de acele instrumente. Mă săturasem să le tot montez şi să le demontez. Şi să le ung. Şi să tot apăs pe trăgaci.

E unsprezece noaptea. Probabil miezul nopții. Nemişcarea lămpilor de afară, la fel de imobile ca arborii. De obicei ele pâlpâie, urcă şi coboară, ca şi cum s-ar mişca. Mi-e ruşine că am lucrat la spital. Că am fost doctor acolo. Că am tăcut de atâtea ori. Trebuia să-mi câştig existența, nu-i aşa? Cu toții trebuie să ne câştigăm existența, nu-i aşa? O fată s-a sugrumat cu basmaua ce-i ținea părul, iar asistentul spre mine

— Asta rămâne între noi.

Lămpi la fel de nemişcate ca arborii. Eu aşezat să scriu. Nu ştiu ce. Scriu. Pixul îşi va găsi singur drumul. L-a găsit: la capătul pixului văd un băiat stropindu-se cu benzină, întinzând mâna după un chibrit. Dar asta, desigur, rămâne între noi.

TRECUTUL E O ȚARĂ STRĂINĂ

Chipuri ce țâșnesc din trecut şi apar, şterse de timp:

— Îți aminteşti de mine?

Vin de la şcoală, de la liceu, de la facultate, din armată, sau şi mai de departe, din locurile copilăriei: locuiau aproape de părinții mei, mă vedeau pe stradă, în stația autobuzului, la ieşirea din brutărie, ce ştiu eu. Chipuri care s-au tocit cu anii, muncite, deşi încă păstrând ceva în ochii lor, în ochii de altădată, un rest, un zâmbet, în zâmbetul de altădată, ceva neşters, un gest îndepărtat, în gesturile lor de azi. Până şi vocile lor s-au schimbat, eu uimit, iar în interiorul meu spunându-mi

— Nu se poate, nu se poate

— Îți aminteşti de mine?

De regulă, îmi amintesc cu greu întrucât ceva anume în corpul meu refuză să accepte nedreptatea vieții, exercițiul nostalgic al vremurilor care au încetat să mai existe, recapitularea melancolică a memoriei:

— Îți aminteşti de mine?

şi nu oameni, doar frânturi de oameni care îmi vorbesc despre un timp ce a fost cândva ca şi cum ar continua să mai fie, şi mă înconjoară cu morți şi ruine, cu ruine de emoții, entuziasme, bucurii, precum cele din Pompei, pe care le-a învelit lava uitării. Brusc ele se prezintă aici, iar odată cu ele revin tot felul de episoade începețoşate, atâtea speranțe îngropate, atâția morți care mă scrutează din depărtare cu o duioasă blândețe:

— Îți aminteşti de mine?

Începutul meu preferat de carte este dintr-un roman al lui L.P. Hartley, un scriitor pe care presupun că nimeni nu-l mai citeşte. Eu îl citesc. Prima propoziție spune aşa: „Trecutul e o țară străină. Lucrurile se petrec diferit, acolo.“ Iar din această țară străină care continuă să existe în paralel cu prezentul iese din când în când o îmbrățişare, o frază, o înduioşătoare bătaie pe umăr care te îmbărbătează cu o uşurință plină de speranță.

— Îți aminteşti de mine?

iar ochii sufletului meu se fixează cu dificultate pe ele, un refuz interior de a accepta vehemența destinului, certitudinea mai mult sau mai puțin ezitantă că voi creşte mare şi voi deveni bărbat mai târziu. Câți ani am? Am impresia că încă sunt foarte tânăr, abia m-am născut. N-am întrebat niciodată pe nimeni

— Îți aminteşti de mine?

pentru că eu sunt întotdeauna altcineva. Să-şi amintească de cine? Cel de la şcoală sau de la liceu sau de la facultate este o rubedenie vagă, un strămoş nesigur printre creaturile nesigure, un tip care probabil nu a existat niciodată, inventat de fotografii şi de amintiri imaginate. Ce părinți, ce bunici, ce frați, ce prieteni, ce colegi de clasă, eu care refuzam să studiez? Nu am colecționat niciodată decât lucruri imposibile, îmi petreceam zilele bâjbâind după clanțe la pereți fără uşă. Găsisem câte una numai prin insistență, intram în interiorul unei camere întunecate, ieşeam cu o mână de pagini deja scrise, descoperite numai prin tatonare pe un raft invizibil. Le dădeam câte un titlu, editorii le publicau. Nu am impresia că mi-ar aparține, că le-aş fi scris eu însumi. N-am făcut decât să umblu pe acolo şi să le strâng laolaltă într-un fel de vis. Dacă aş fi pe deplin sincer n-ar trebui să le dau numele meu: eu n-am făcut decât să le aranjez laolaltă cu o încăpățânare somnambulă: pe tot parcursul existenței mele n-am fost decât un orb care străbătea printre umbre. A scrie înseamnă a asculta foarte intens. A continua să asculți ceea ce ai auzit deja. A continua să asculți ceea ce ai auzit şi ai tot auzit deja. A continua să asculți ceea ce deja deja deja deja deja ai auzit. Şi aşa mai departe. Şi să continui să mă golesc de toate astea ca să pot să mă umplu din nou. Nu mi se pare că ar fi o misiune excepțională, această ascultare perpetuă. Atunci când nu suntem goliți, nu se întâmplă nimic. Secretul este să pleci spre aşa ceva fără idei dinainte fixate, fără planuri. Lasă-le să vină. Nu adăuga nimic şi nici nu retrage. Acceptă cu umilință inocența. Adulmecând ca animalele, săpând, scormonind. Iar acolo tot mai adânc, după ce-ai scormonit mult pământ, multe carcase de insecte, multe frunze, multe rădăcini, multe pietre, cartea. Pe care nu o scrii, ci o cureți. Muncă de miner fără lămpaş pe frunte până dai peste oameni iar printre ei te afli şi tu. Un exercițiu de tăcere până când vocile ne ating. Despre ce e vorba în cartea ta? Habar n-am despre ce e vorba în cărțile mele, nici nu ştiu la ce pot fi bune. Nu asta mă interesează. Nu vorbesc despre ele pentru că nu pot vorbi despre ele. Sunt nişte maşinării care-mi scapă. Aparate pentru care îmi lipseşte modul de folosință. Ele sunt descurajarea şi bucuria mea. Despre ce e vorba în cartea ta? Ei bine, ma întâi de toate trebuie să spun că nu-i a mea. Treceam pe acolo, am înşfăcat-o. În sfârşit, am înşfăcat-o pe măsură ce o scriam. Comiți o greşeală dacă o citeşti, mi se pare mie. Ar trebui s-o adulmeci ca animalele, iar apoi să începi să sapi, şi iar să sapi.

AR TREBUI SĂ PLOUĂ CU LACRIMI CÂND TE APASĂ GREU INIMA

De obicei prânzesc într-o constelație de mici restaurante prin preajma locului unde scriu, unele cu terase minuscule, cu două-trei mese, pe trotuar, cu scaune metalice, uneori o umbrelă care să ne ferească de porumbei. Îmi place să mănânc singur, să-mi întind capul spre televizorul fixat sus deasupra capului, lângă tavan, sau să citesc ziarul cu crime pe care îl iau de pe congelatorul cârciumii. Cartierul este urât şi modest, câțiva metri pătrați de provincie în mijlocul oraşului; poți vedea, de exemplu, un bărbat care lucrează în ture, iar în zilele libere traversează strada să bea un pahar, îmbrăcat în halat de baie şi papuci. Câteva maşini, parcate de secole, sunt acoperite de rugină şi frunze, cu cauciucuri dezumflate şi faruri sparte. La zece suspine de locul unde lucrez una dintre aceste maşini se lasă uşor pe-o parte, se destramă: chiar mai jos, spre Conde de Redondo, începe mizerabila viață a fetelor care fac trotuarul şi a travestiților opulenți, care-şi exhibă ostentativ fesele şi perucile lor de plastic, ca să nu mai vorbim de complicata ierarhie a proxeneților care-şi delimitează teritoriile şi pândesc pe la colțul străzilor. Camere de mici hoteluri tarifate cu jumătăți de oră. O încolonare de clienți care coboară de două degete ferestruica maşinii pentru a negocia prețurile: totul patetic, vulgar, violent, în spațiile dintre lampadare unde se adună umbrele şi coşurile de gunoi. Vitrina florăriei închisă pare să fie plină de coroane funebre. În micuțul restaurant ne răsucim cu toții capetele simultan spre imaginile de sub tavan, mestecând. O văduvă cu un fel de orhidee de pânză pe reverul hainei lasă să-i picure supă din lingură, aiurită. Are unghii portocalii, fosforescente. Iar eu îmi duc la gură supa cu propria lingură, aiurit de unghiile ei: şi-mi spun, Doamne, cum de oamenii nu încetează să mă uimească. Degetele cârnățoase ale văduvei ating orhideea cu delicatețea unor antene, iar apoi, asigurându-se că e acolo, se odihnesc. Locuieşte undeva pe aproape, la parter, din când în când îşi face câte o cruce. Prin fereastra deschisă o miniatură de Venus din Milo pe o comodă. Viețile astea mărunte mă emoționează: felul în care se îngrijesc de înfățişarea lor

(pudră de orez, ruj de buze)

şi carnețelul cu consultațiile de la spital, care i-a ieşit din poşetă când şi-a scos portmoneul

(oare de ce boli suferă?)

îmi vine s-o însoțesc la doctor şi să am grijă de ea. Oare viața mea să fie mai vastă ca

a ei, oare viața mea la fel de măruntă ca a ei să fie mai importantă, mai măreață ? Văduva iese acum încet din restaurant, iar parfumul o însoţeşte nu pe haine, ci în spatele ei, fidel ca un cățeluş invizibil. Partea de parfum care n-a însoțit-o rămâne între noi, plutind zaharoasă şi densă. După plecarea văduvei, restaurantul a devenit banal, anonim. Acum regret că a dispărut acea orhidee. Regret o mulțime de orhidee dispărute de-a lungul vieții mele, regret o mulțime de parfumuri. Prietenele bunicilor mele, de exemplu, înconjurate de nori parfumați, ducându-şi spre gură ceştile de ceai cu un fast euharistic. Urmele roşii de la gurile lor pe şervețele, pe filtrele lor de țigări, pe batistele lor brodate. Mi-e dor de batistele lor cu monograme, deşi o mulatră, care bea cafea la tejghea, face dezordine în amintirile mele: armonia secretă dintre gesturile ei şi şoldurile ei le îmbrânceşte pe prietenele bunicilor mele în subsolul amintirilor neinteresante, unde profesorul de desen tehnic insistă, cu o furie a cărei rațiune nu mi-o explic

— Te las repetent, golanule

în timp ce eu mestec sfidător o gumă. Profesorul dansează pe picioruşele lui foarte scurte

— Scuip-o, ticălosule

iar eu continui să mestec, uitându-mă fix la el, gata să-l străpung cu rigla. Ce prostie şi liceul: s-au străduit cât au putut să mă transforme într-un secretar de stat în devenire sau într-un manager de afaceri, reunind în mine o grămadă de locuri comune maiestuoase. Şi-au ratat intențiile, iar asta face că eu prânzesc, uşurat, într-o constelație de mici restaurante cu terase minuscule: văduva cu orhideea vâsleşte din greu să ajungă acasă: ar trebui să plouă cu lacrimi când te apasă din greu inima. Fata mulatră şi-a terminat cafeaua şi a plecat. Adică, a rămas în mine după ce a plecat, clătinându-şi gâtul ca să-şi scuture părul. Un inel fantezist cu o piatră imensă o făcea să aibă gesturi episcopale. De ce naiba Biserica Catolică nu hirotoniseşte femeile? Binecuvântează-mă, doamnă, căci am păcătuit. Ei nici nu-i trece prin gând că peste câțiva ani va deveni la fel ca văduva cu orhidee şi cu acelaşi mers şonticăit: n-o să-i lipsească nici carnețelul cu programări la medic, nici graba asistentelor, cu aşteptări îndelungate, cu pastile de luat după cină, dar atenție, mai înainte de ele picăturile, nu cumva să modificați ordinea lor, să nu vă încurcați. Iar pe biata femeie o trec toate sudorile la farmacie, unde se teme că nu-i vor ajunge banii. Cere să plătească pe credit:

— La sfârşitul lunii vin aici

dar vânzătorul de la ghişeu nu are încredere în promisiune. Farmaciştii poartă halate ca să pară mai curați

(însă nu par deloc mai curați)

devin nervoşi. Oare cât s-ar putea obține, la o casă de amanet, pe un inel fantezist cu o piatră enormă şi pentru o pierdută armonie între gesturi şi şolduri? Iar profesorul de desen tehnic

— Te las repetent, golanule

a murit brusc

(jap!)

de diabet, şi probabil îşi petrece vremea acum să-i lase repetenți pe sfinți în cer, împroşcând cu amenințări ridicole. Părinții mei, îngrijorați, mi-au găsit un profesor

particular de desen: ce mult trebuie să fi suferit ei din pricina indiferenței mele şcolare. Profesorul acela nu m-a învăţat nimic: singurul lucru pe care îl auzeam era pianul de la etajul cu cinematograful. Sumbre perspective:

— Meseria de scriitor e perfectă să poți muri de foame.

Lamentații:

— De ce nu eşti şi tu ca ceilalți?

Avertismente:

— Atenție, n-o să ieşi din camera ta toată vacanța de Crăciun.

Îmi doreau ceea ce credeau ei că ar fi fericirea mea, cred eu. Mi-au vrut binele, dar nu mi-a fost de folos. Văduva cu orhidee a ajuns în sfârşit în fața uşii, apoi s-a uitat îndărăt, cu toată tristețea lumii pe fața ei bătrână: pe cuvânt de onoare că ar trebui să plouă cu lacrimi când te apasă greu inima.

EXPLICAȚIE PENTRU NOI TOȚI

Nimeni nu este ceea ce este, noi cu toţii nu doar că suntem diferiţi unii de ceilalţi, ci suntem mai mult decât ceea ce suntem, sau altceva decât ceea ce suntem, aşadar nu ne putem cunoaşte pe noi înşine. Adevărata esenţă este ireproductibilă, cum spunea Saint-Exupéry, invizibilă pentru ochi şi, aş adăuga eu, pentru simţuri. Viaţa, până la urmă, nu este altceva decât un joc de oglinzi şi măşti.

Mă aflam într-o librărie, ca să particip la prezentarea unei cărţi a poetului român, prietenului meu de peste treizeci de ani, Dinu Flămând. Cartea este foarte bună, este foarte bine tradusă şi totuşi, dintr-o limbă în alta, de unde inevitabil rezultă o pierdere! Îmi amintesc că citisem poezie portugheză tradusă în franceză, *Só* de António Nobre[50], şi am simţit

— Era ea, şi totuşi nu era ea

că-i lipsea ceva, greu de explicat ce anume, care îi diminua în mod iremediabil forţa şi farmecul, ca atunci când, observând portretul unei persoane cunoscute sau privind acea persoană într-o oglindă, chiar dacă se mişcă şi vorbeşte, este ea şi nu este ea, întrucât ceva esenţial, nu-mi dau seama ce anume, se pierde inevitabil. Rezultă de aici că orice traducere a unei opere este imposibilă, orice portret imperfect. Suntem noi şi nu suntem noi, rămâne pur şi simplu o aproximare a noastră şi nici măcar un geniu ca Velázquez, în portretele pe care le-a făcut, nu reuşeşte să ne ofere persoana care, dacă ar fi adusă în faţa noastră, ar avea o mai amplă bogăţie. El a pictat, de exemplu, admirabilul portret ce-l reprezintă pe Papa Inocenţiu X, şi Papa a comentat astfel

— E prea adevărat

iar această mică frază este mult mai profundă decât pare. Probabil un exces de adevăr este de nesuportat, poate că măştile pe care, chiar şi fără voia noastră, le purtăm mereu, sunt mai importante decât restul. Chiar dacă trăsăturile Papei ar fi perfect fidele, ele de fapt nu sunt. E acolo cineva diferit de acea persoană, există altcineva în acea persoană

(este foarte greu să explic asta, nu există cuvinte care să traducă ceea ce simt)

pe care nici măcar Velázquez n-o poate reda, pentru că suntem şi nu suntem ceea ce văd alţii, suntem şi nu suntem ceea ce credem că suntem. Nimeni nu este ceea ce este şi îmi amintesc ce scria Nerval pe spatele unei fotografii care-l înfăţişa: *Je suis l'autre*, eu sunt celălalt, frază care, atunci când am citit-o pentru prima dată, mi s-a părut ciudată, iar acum o consider perfect corectă. Un poem, de exemplu, este mai mult decât un poem, o

femeie sau un bărbat este mai mult decât o femeie sau un bărbat. Lipseşte întotdeauna ceva vital rămas de neînţeles şi numai acea incomprehensibilitate, numai acea neînţelegere este adevărată. E valabil pentru fotografii, pentru cărţi, pentru tot ceea ce se întâmplă în viețile noastre. Nimeni nu este ceea ce pare. Sau mai degrabă: nimeni nu este ceea ce este, noi cu toţii nu doar că suntem diferiţi unii de ceilalţi, ci suntem mai mult decât ceea ce suntem, sau altceva decât ceea ce suntem, aşadar nu ne putem cunoaşte pe noi înşine. Adevărata esență este ireproductibilă, cum spunea Saint-Exupéry, invizibilă pentru ochi şi, aş adăuga eu, pentru simțuri. Viața, până la urmă, nu este altceva decât un joc de oglinzi şi măşti. Nu am ajuns în străfundul ei, am rămas doar în spuma lucrurilor, poate şi fiindcă ceea ce numim realitate este evaziv şi fluid din fire. Hipocrate, marele om al Medicinei, a reuşit să exprime mai mult sau mai puțin toate acestea când a scris: „arta e lungă, viața e scurtă, experiența este înşelătoare, judecata e dificilă, iar momentul prielnic e trecător“, o frază ce nu încetează să mă chinuiască urmărindu-mă. Iar asta este valabil pentru actul medical şi deopotrivă în cazul oricărei persoane, în orice situație, în orice carte. De exemplu, o carte citită a doua oară este alta. De exemplu, atunci când ajungem să cunoaştem pe cineva mai bine, acel cineva se modifică, chiar şi la modul fizic, în noi. Cortázar: Totul este excepțional, iar excepționalul ne scapă. Prin urmare, viața, toate viețile, sunt un joc de oglinzi, în veşnică schimbare, pe care nu-l putem fixa niciodată. Iată ceva uimitor: fac o carte. Şi, odată făcută, ea continuă, chiar şi după ce a fost tipărită, continuă să se modifice. Dar oare cartea este cea care se modifică, sau noi suntem cei care ne schimbăm în raport cu ea? Tatăl meu a murit cu ani în urmă, şi totuşi el continuă să se modifice în mine. Totul continuă să se modifice permanent în noi, iar eu mă întreb dacă acest totul e cel care se modifică în noi sau de fapt noi suntem cei care ne modificăm, sau de nu cumva şi acest tot şi noi continuăm să ne modificăm deopotrivă? Consecința, cum se spune, este că realitatea nu există şi ajungem inevitabil să revenim la întrebarea lui Ponțiu Pilat:

— Ce este adevărul?

care mi se pare mie a fi întrebarea esențială rămasă fără răspuns, şi care pe vecie tot fără răspuns urmează să rămână. Dar se poate avansa şi presupunerea, de exemplu, din întrebarea

— Câte adevăruri există?

iar aşa ar putea exista nenumărate adevăruri în fiecare moment al vieții noastre şi noi să ne plimbăm prin acea pădure a înşelăciunii despre care vorbea Francisco Manuel de Melo[51], în secolul al XVIII-lea. Toate acestea, şi multe altele care nu se încadrează într-un mic text de felul acestuia, referitor la o carte de poezii. Scriitorul francez Gautier avea perfectă dreptate: l-au dus să vadă tabloul *Las Meninas* al lui Velázquez, una dintre cele mai mari creații ale Omului, iar el, după o lungă tăcere, a întrebat

— Dar unde este tabloul?

iar această întrebare e valabilă pentru toate cele spuse în acest text.

(Cronică publicată în revista *Visão* nr. 1261,
din 4 mai 2017)

50. António Pereira Nobre (1867–1900), poet portughez plasat la cumpăna dintre romantism şi simbolism. Principala lui carte *Só* (*Singur*, 1892) exaltă valori patriotice derivate din curentul „saudosist“ (de la *saudade*, echivalent al „dorului“ național portughez), dar şi cu tonuri de autoironie şi notabile invenții stilistice, într-un discurs colocvial. Mort prematur de tuberculoză, este unul dintre cei mai citiți poeți lusitani.

51. Francisco Manuel de Melo (1608–1666), celebru scriitor, om politic şi militar portughez, s-a afirmat în toate genurile literaturii baroce în perioada „uniunii iberice“, când Spania asimilase statul portughez. Motivul principelui care se pierde prin „pădurea înşelăciunii“ (folosit şi de Fernando Pessoa) este curent în epocă.

EXISTĂ O ALTĂ LUME ÎNLĂUNTRUL ACESTEIA
(Patru cronici româneşti)

I

Voi încerca să enumăr lucrurile în ordine, şi ca să le enumăr în ordine, trebuie să spun că relația mea cu România a început în Finlanda, la începutul anilor ’80. Eu eram un scriitor cu două-trei cărți publicate, primisem o scrisoare de la un agent american, Thomas Colchie, care, după efuziuni de mare admirație, a spus că vrea să devină agentul meu literar. El era, la acea vreme, cel care îi reprezenta pe unii dintre cei mai importanți autori latino-americani, precum Jorge Amado, Ernesto Sabato, Reinaldo Arenas, Manuel Puig, Carlos Drummond de Andrade etc., iar eu am crezut că el, sau cineva care se dădea drept el, îşi bătea joc de mine, deci nici nu i-am răspuns. A sosit o a doua scrisoare, în care Thomas Colchie mi-a scris „veți cuceri lumea“ şi a insistat să mă alătur hergheliei lui. Atunci m-am gândit

— De ce nu?

chiar dacă poate fi o glumă, e şic să ai un agent la NYC şi am semnat aşadar un contract cu el. La început nimeni nu voia să mă publice: eram un băiat cu doar două-trei cărți, eram portughez

(Portugalia nu există)

cine s-ar încumeta să traducă din portugheză, ce e Portugalia, o pată minusculă pe hărți şi fără nimic interesant, fiindcă în afară de a fi minusculă era cu siguranță şi săracă, deci ce fel de scriitori putea ea să aibă? Aşa că toți editorii, de pretutindeni, mă refuzaseră. I-am spus lui Thomas Colchie că ar fi mai bine să renunțăm: nimeni nu era interesat de munca mea şi el irosea bani trimițând cărți inutile în zeci de țări care aveau din belşug ce să aleagă. Colchie a insistat, neclintit, repetându-mi că aveam să cuceresc lumea, iar într-o zi a mi-a dat un telefon surprinzător. Atât a spus

— Grove Press

la vremea aceea, unul dintre cei mai importanți editori nord-americani, care dorea să publice *Os Cus de Judas*[52] şi m-a invitat la New York. Chiar dimensiunea clădirii m-a speriat, deoarece eu lucram în Portugalia cu o editură mică. Am fost primit de marele patron. Dialogul a fost cam aşa: eu:

— O să-mi publicați cartea?

El:

— O să.

Eu:

— V-a plăcut?

El:

— Nu am citit-o.

Eu:

— Dacă n-ați citit-o, de ce o publicați?

El:

— Pentru că dacă nu e bună, nu voi mai cumpăra niciodată vreo carte de la acest agent.

Os Cus de Judas a ieşit şi s-a întâmplat un miracol: am avut prima pagină în *New York Times*, cu Ariel Dorfman, în *Washington Post*, în *Chicago Tribune* şi în *Los Angeles Times*, toate acestea de un entuziasm terifiant. Şi dintr-odată m-am trezit cu nenumărate contracte, întrucât odată cucerite Statele Unite însemna că ai cucerit lumea. Asta în timp ce eu scriam *Explicação dos Pássaros*[53], cu gura căscată, şi mă pregăteam să încep imensa lucrare *Fado Alexandrino*, iar cărţile ieşeau într-un ritm înspăimântător. Apăreau cărţile şi primeam invitații din toate părţile. Una din ele a sosit din Finlanda, care organiza vara un congres al scriitorilor la Lahti, cu artişti din întreaga lume foarte cunoscuți, printre care şi eu: îmi câştigasem deja o mulţime de cititori între timp. Lahti era un mic orăşel în care mărimile literaturii se adunau să discute tocmai despre Literatură, în aer liber, cu multă căldură şi un soare strălucind toată noaptea. Eram singurul portughez în mijlocul acelei ilustre adunări de oameni foarte premiați din toată lumea. Îmi amintesc de gigantica delegație sovietică, îmi amintesc de zeci de celebrități, îmi amintesc de căldură şi de saună, îmi amintesc şi că toți ceilalți erau mai bătrâni decât mine, cu excepția unui poet român şi a unui romancier din Macedonia, şi-mi mai aduc aminte, de exemplu, de felul în care imensa ambasadă scriitoricească sovietică lăuda realismul socialist, împotriva căruia poetul român şi romancierul macedonean s-au pronunțat cu imens curaj şi vehemență, deşi aparțineau şi ei țărilor din lagărul comunist în acea vreme. Asta m-a apropiat de ei, am format un trio pe care l-am numit Trio Komintern, iar înfruntările verbale s-au succedat cu violență. Uneori mă întrebam ce ar fi făcut dragii noştri neorealişti portughezi dacă ar fi fost acolo[54]. Trioul Komintern a devenit din ce în ce mai intervenționist, spre marea indignare a comuniştilor, şi m-am gândit că românul şi macedoneanul, de îndată ce vor ajunge în țările lor, se vor sinucide împuşcându-se pe la spate. Aşa că, tot luptându-ne cu zeci de Şolohovi posedați, ne-am îngăduit şi un mic răsfăț într-o discotecă din apropiere, încercând să ne îmbunătățim relațiile cu frumusețile locale. Macedoneanul, romancier, arăta ca un proxenet din Cais do Sodré[55], românul, poetul Dinu Flămând, mare şi voinic, era un țăran din Carpați, iar eu eram un blond din Lisabona, tustrei printre zecile de genii din întreaga lume, cu care am participat şi la meciuri epice de fotbal între două echipe înverşunate, Finlanda de o parte şi Restul Lumii de cealaltă, iar eu profitam să-l cotonogesc bine pe Salman Rushdie, de care nu mi-a plăcut niciodată, nici de bărbatul care este şi nici de cărţile lui, dar cruțând meniscurile nobeleatului Claude Simon în

tricourile sale adolescentine. În rest, discuțiile literare nu mă prea interesau, mâncam peşti minusculi, suportam tragicele, agresivele băuturi finlandeze ce făceau să-ți țâşnească lacrimile, iar acel soare prezent douăzeci şi patru de ore mi-a stimulat meningele şi alte părți mai puțin confesabile. În orice caz, în Finlanda s-a întărit relația mea cu Dinu Flămând până a devenit complicitate ca între frați, iar ea continuă şi astăzi. Zé[56] obişnuia să spună că poți fi prieten cu un medic, cu un funcționar, cu un inginer, cu oricine. Dar ca să fii prieten cu un scriitor trebuie să-l admiri. Avea dreptate, ca aproape întotdeauna. Eu admir poezia lui Dinu aşa cum îi admir persoana. Sub aspect fizic e un țăran din Carpați, iar pe dinăuntru un poet de înaltă calitate, fără să fie ceea ce oamenii numesc un intelectual, ființe pentru care eu nu am răbdare. Unele lucruri pe care le-am trăit împreună vor apărea în cronicile următoare. Voiam numai să reproduc, ca să termin asta, fraza pe care mi-a spus-o el într-o zi şi continuă să mă însoțească, fraza unui român care a trăit pe vremea cumplitei dictaturi a lui Ceauşescu. Poate nici nu era un enunț, era o întrebare: EXISTĂ OARE VIAȚĂ ÎNAINTE DE MOARTE? Asta e mai mult decât o întrebare, este o angoasă, o durere nesfârşită. Din fericire, da, există, Dinu, dar pe tine te-a costat mult să ți-o câştigi, cu atâta suferință, cu atâta demnitate, cu atâta curaj.

Fratele meu țăran din Carpații de Nord. Am fost în casa părinților tăi, o casă săracă, şi am fost atât de mişcat în acest loc unic în frumusețe, cu portretul mamei tale, atât de delicat, pe perete. Suntem cele două extremități ale latinității, cum spun românii. Poate că este unul dintre motivele pentru care suntem atât de apropiați. Deci iată aventurile noastre de atunci, şi calea grea prin care am ajuns la liniştea de acum, la chinuita împăcare a doi frați care scriu. Dar cel puțin cine va citi această poveste va şti că trăim înainte de a pleca într-o bună zi. Cel puțin continuăm: ei ne pot ucide, nu ne pot distruge. Cine distruge un om? Un om, când e bărbat, nu se termină niciodată.

(Cronică publicată în revista *Visão*, nr. 1326,
din 2 august 2018)

II

Iar după aceea Dinu s-a întors de la Lahti în România, Dimitar în Macedonia şi eu în Portugalia: Trioul Komintern părea să se dizolve pentru totdeauna. Nu a fost aşa. Dimitar, care nu este tradus în portugheză, din câte ştiu, a continuat să scrie şi să publice romane. El spunea că poate lucra cum îi vine lui bine atâta timp cât nu se amestecă în problema naționalităților şi că, sub Tito, libertatea de a crea era totală. A criticat direct şi foarte dur, în fața tuturor acelor oameni la Lahti şi în fața numeroasei delegații sovietice, realismul socialist şi lipsa de calitate a scriitorilor care-l reprezentau. Când i-am spus, îngrijorat, că îşi asuma riscuri, mi-a răspuns că nu risca nimic. Spera ca anul următor să ne găsim cu toții împreună la Timişoara. Cu Dinu prietenia a sporit. Prin prietenul meu Pedro Tamen, am obținut ca Fundația Gulbenkian să-i dea o bursă pentru a alcătui în româneşte o antologie de poezie portugheză modernă, pe care Dinu nu a publicat-o încă. A locuit la

mine în casă în Portugalia o mare parte din acea perioadă, şi prietenia noastră a continuat să crească. De la el am învăţat să iubesc România şi să-mi dau seama de latinitatea ei profundă, în timp ce situaţia ei politică se înrăutăţea, represiunea poliţienească, mereu extrem de violentă, sporea zi după zi, iar acel Există oare viaţă înainte de moarte? devenea o întrebare sâcâitoare. La scurt timp, a revenit la Lisabona pentru Congresul Scriitorilor Lusofoni. În acelaşi an a căzut Ceauşescu, dar Dinu s-a întors în România abia zece ani mai târziu, dezgustat de mersul revoluţiei şi de atmosfera confuză care predomina acolo, unde liderii dictaturii au fost înlocuiţi de fiii lor. Reglarea lui de conturi cu România a durat mult până să se încheie, iar rănilor sale interioare le-au trebuit ani şi ani până să se vindece. Dinu este un ţăran latin: dur, exigent, cu o incapacitate absolută de a nu ierta ceea ce consideră absurd şi nedrept, ceva ce doar aparent pare să se afle în contradicţie cu generozitatea lui, fiindcă cel născut şi crescut într-un regim atroce devine dur din nevoia de a supravieţui, adesea extrem de dificilă. Prieteni de peste patruzeci de ani cum suntem, nu am avut niciodată o ceartă, vreo dispută, vreo neînţelegere. Mă aflam odată la Salonul Cărţii de la Paris când am început să aud o voce în depărtare ţipând, în mijlocul sutelor de oameni aflaţi acolo:

— Il m'a sauvé la vie, il m'a sauvé la vie

eu continuam să semnez cărţi pe măsură ce vocea se apropia. Mi s-a părut ciudat că în hărmălaia aceea cu public, scriitori şi cărţi, cineva striga

— Il m'a sauvé la vie

când nu era nici măcar o piscină prin preajmă. Apoi am început să am senzaţia că vocea mi-e vag familiară, din ce în ce mai familiară, iar

— Il m'a sauvé la vie

nu înceta să sporească. Mi-am ridicat privirea de pe autograful pe care îl scriam când ţipătul a ajuns lângă mine. Un om mare, puternic, cu braţele deschise şi cu ochii plini de lacrimi, care m-a strâns atât de tare la piept, încât am crezut că o să mă zdrobească, făcându-mă să dispar în îmbrăţişarea lui. Era Dinu. Cum i-am salvat viaţa este treaba noastră, despre care nu vorbesc. Unii se străduiseră să mă avertizeze că avusese legături cu Securitatea[57], acea poliţie politică întunecată, deci să fiu foarte atent să nu apară cândva plutind într-un canal. N-am crezut niciodată asta şi am rămas mereu alături de el. Acel ţăran din Transilvania, care îmi dăruise atâta prietenie, nu era în stare de trădare, nu era capabil să colaboreze cu asasinii şi blestemaţii aceia. Francezii de la Salonul Cărţii aflaţi la coada de autografe se uitau, cu gura căscată, la acei străini cu ochii umezi, pe jumătate sălbatici desigur, fără nici o fineţe, adică un excelent poet şi un prozator care obosise să-şi tot scrie numele pe atâtea cărţi de pe acele rafturi din jur. Regret că nu pot vorbi aici despre anumite lucruri în legătură cu acest om care mi-a adus atâta tandreţe frăţească. Poate că o voi face în următoarele două şi ultime cronici despre perioadele petrecute în România, ţară pe care am învăţat să o iubesc alături de el şi în care, în sfârşit, viaţa există înainte de moarte, Ţara lui Brâncuşi, sculptorul meu preferat, şi a lui Mircia Dumitrescu, sculptorul meu favorit în viaţă, despre care voi vorbi în cele două cronici rămase. Iar ţie, ţine minte, nu eu ţi-am salvat viaţa din coşmarul românesc. M-am aflat doar lângă tine, frate, aşa cum ai fi fost şi tu lângă mine. Şi există viaţă înainte de moarte. Acum ştim. Vreau să mă întorc să văd din nou, lângă Marea Neagră, păsările uriaşe ce se întorc din

Ucraina, proiectându-şi pe ape umbrele cele albe ale aripilor şi trecând pe deasupra mea cu foşnetul unor pagini de revistă răsfoite în grabă.

(Cronică publicată în revista *Visão* nr. 1327,
din 9 august 2018)

III

De la Bucureşti la Constanța, cu maşina, este o călătorie lungă, prin vaste întinderi de peisaj rural. Treci prin sate şi sate, uneori şi prin nişte mici oraşe, case împrăştiate, țărani care merg pe drum. La un moment dat o mănăstire uriaşă cu sute de seminarişti. Clerul a jucat un rol important în timpul comunismului, mulți preoți au fost arestați, mulți preoți au fost uciși. Clerul, spre deosebire de Portugalia, nu a colaborat cu dictatura şi mult mai mulți oameni merg acum la biserici decât la noi. Ne-a întâmpinat episcopul, un om impunător, cu o barbă lungă, cenuşie. La un moment dat a spus

— Să spunem o rugăciune pentru sufletele veşnice ale scriitorilor decedați.

Şi în frumoasa biserică, nenumărate voci bărbăteşti au cântat o rugăciune uluitor de frumoasă care m-a emoționat până la lacrimi. Nu L-am simțit niciodată pe Dumnezeu atât de prezent, atât de aproape ca în ziua aceea. Sufletele veşnice ale scriitorilor decedați. Sper că într-o zi vor cânta asta şi pentru mine. Până la urmă mi-au dat un şirag de mătănii ce mi se potrivea ca o brățară la încheietura mâinii. Am rugat un preot să-l binecuvânteze. Şi am plecat de acolo cu spiritul mai aproape de Rai decât mă simțisem vreodată. Totul era acolo de o frumusețe grandioasă şi paşnică, iar mâna lui Dumnezeu trecea uşor peste capetele noastre. După care alte câmpii, alte drumuri, alte animale scoase la arat. Apoi Constanța lângă Marea Neagră, unde împăratul Octavian l-a exilat pe Ovidiu, şi unde el a scris mare parte din opera lui, iar chiar acolo a şi murit. Ovidiu este poetul meu preferat. Există o statuie a lui pe un piedestal înalt care îmi aminteşte oarecum de Bocage din Setúbal. Încerc să-l traduc de ani de zile, cu degetul arătător pe subiect şi cu degetul mic pe verb, dar rezultatele mele sunt mediocre în comparație cu bogăția extraordinară a originalului. Zilele trecute am reuşit să traduc în portugheză unele din versurile lui şi nu mi se pare că ar fi chiar un eşec, deşi destul de inferioare versiunii originale.

Există lacrimi în natura lucrurilor[58]

iar tristețea efemerului ne atinge inimile

Bineînțeles că aceasta este o versiune discutabilă în comparație cu polisemia poeziei lui Ovidiu, sigur că se simte prezența lui Calimah, deşi prezența lui Calimah este mai mult sau mai puțin evidentă la marii latini, la Ovidiu ca şi la Horațiu sau la Vergiliu, dar mi se pare mie că, în ciuda tuturor, este acceptabilă: cu un strop de geniu chiar ar fi bună traducerea mea, dar eu sunt un prozator care întreține o relație imperfectă cu poezia. Iată-mă însă la Constanța, în oraşul în care a murit exilatul Ovidiu şi unde a scris, de exemplu, admirabilele *Triste* ale exilului, simțindu-i eu prezența în fiecare piatră, la fiecare colț, cu fiecare gură de aer pe care am respirat-o. Am fost acolo şi au mai fost alți zeci de scriitori de peste tot, la o întâlnire internațională şi la prezentarea Premiului Ovidiu, pe care am fost foarte încântat să-l primesc.

M-am întors la un an după aceea, cum era stabilit, să transmit premiul următorului laureat, întâmplător a fost vorba de prietenul meu Amos Oz, care mai apoi a făcut la fel cu Vargas Llosa, care la rândul lui a procedat la fel cu nu mai ştiu cine, şi mi-au plăcut foarte mult recitalurile de poezie în care autorii îşi rosteau propriile versuri, mi-a plăcut să vorbesc cu oameni pe care i-am respectat, mi-a făcut plăcere să-i cunosc şi să-i aud vorbind. În faţa lor mă simţeam ca băieţelul de altădată care îşi întrerupea călătoria cu tramvaiul spre casă, venind de la liceu, oprindu-se să-şi turtească nasul pe fereastra restaurantului din fosta fabrică de bere Coral, privindu-i pe intelectualii adunaţi acolo, constatând cât era de ciudat că respectivii mâncau la fel ca mine, cu furculiţă şi cuţit, schimbând între ei cuvinte pe care eu nu le auzeam, dar care negreşit trebuie să fi fost sublime. Şi rămâneam acolo cât mai mult timp posibil, uimit de admiraţie, în prezenţa acelor spirite pe care le consideram privilegiate şi ale căror conversaţii, din nefericire, nu ajungeau până la mine. Întotdeauna i-am admirat şi i-am respectat pe artişti iar, în timp ce-i priveam, îmi repetam mie însumi

— Ei scriu

copleşit de uimire. Bineînţeles că scriam şi eu, dar nu publicam nimic, dezgustat de producţiile mele proaste de la cei doisprezece sau treisprezece ani ai mei şi nu merita deloc să-mi imaginez

— Voi fi cel mai bun dintre toţi

întrucât tot ceea ce ieşea din condeiul meu erau biete prostii copilăreşti sortite probabil să rămână prostii copilăreşti pentru totdeauna. Însă ceva, şi nu-mi pot imagina ce anume a fost, m-a obligat să insist. Şi am petrecut douăzeci de ani tot insistând, zi de zi, până când, deodată, mi-a venit *Memória de Elefante*[59], după ce petrecusem un timp nesfârşit cu un roman care nu mă mulţumea. În adâncul sufletului, cred că mă socoteam capabil, dar nu ştiam cum. Aşa că eu continuam şi distrugeam, continuam şi distrugeam, continuam şi distrugeam. Şi dintr-odată, închipuiţi-vă, iată-mă în oraşul lui Ovidiu primind premiul cu numele lui şi întrebându-mă, pe jumătate uimit, cum de ajunsesem acolo. Continui şi astăzi să mă întreb, uimit, cum de ajunsesem acolo. Continui încăpăţânat, cred eu, întrucât nu există talent, există numai boi care trag şi trag toată viaţa, îndoindu-se mereu de rezultate. Acum nu mai am nici o îndoială: ştiu cine sunt. La Constanţa, Dinu mi-a zis

— O să-ţi dea premiul

l-am întrebat

— De unde ştii?

iar Dinu a răspuns că a vorbit despre munca mea, lăudând-o, cu doi membri ai juriului care i-au răspuns cu o întrebare

— De ce baţi la uşi deschise?

şi s-a liniştit. Atât de mult îşi dorise să câştig acel premiu, cel mai important din ţara lui şi, pe cuvântul meu de onoare, nu mint, cred că am fost mai mulţumit pentru el decât pentru mine. Apoi mi-au dat multe alte premii în România, doctorate onorifice şi altele de acelaşi fel. Iar bucuria lui Dinu mă umplea de satisfacţie. Când Zé Cardoso a câştigat premiul Pessoa mi-a telefonat

— E numai cât să te felicit că am câştigat un premiu

iar când Nobelul pe care el îl dorea pentru mine nu venea, el telefona la editorul nostru comun, Nelson de Matos, să-i spună

— Am pierdut

şi probabil asta se numeşte prietenie. Dinu, ce bine e să ne aflăm amândoi în Constanța, plimbându-ne în pace pe malul Mării Negre. Ce nopți uriaşe deasupra apelor. Ce mic dejun atât de somnoros şi de vesel la restaurantul hotelului, Dinu, ce frumoase sunt româncele. Mai cu seamă asta: cât de frumoase sunt româncele. Iar Amos Oz, spre mine

— E un amestec de sânge latin cu sânge slav

iar eu din cap aprobând că aşa e, desigur. La un aşa amestec spui totdeauna da.

(Cronică publicată în revista *Visão* nr. 1328,
din 16 august 2018)

IV

După dramatica şi zgomotoasa cădere a lui Ceauşescu, care mai mult decât o revoluție populară a fost o manevră a Partidului Comunist şi a tuturor forțelor atotputernice mai mult sau mai puțin secrete, precum Securitatea, țara a devenit automat democratică, toată lumea ura dictatura, nimeni, desigur, nu colaborase cu ea, acum se putea vorbi cu străinii pe stradă fără a fi obligat să informezi Securitatea, oamenii puteau fi invitați acasă, se putea vorbi aproape liber, critica era mai mult sau mai puțin acceptată, oamenii păreau liberi, deşi era ciudat că membrii Partidului, reciclați instantaneu, îşi schimbaseră complet discursul, funcțiile de conducere au fost preluate brusc de democrații care, cu o zi înainte, erau nişte asupritori înverşunați, personajele care fuseseră mai încăpățânate dispăreau ca prin farmec, dacă cineva nu fusese chiar pe placul tuturor era acum de îndată considerat un comunist sinistru, crud şi torționar, vechi prieteni sau rivali se denunțau reciproc pentru a căpăta avantaje, o nouă clasă conducătoare a luat locul precedentei, cei mai pricepuți lideri ai vechiului Partid erau, până la urmă, democrați convinşi, oamenii deveniseră deopotrivă fericiți şi speriați de aceste schimbări bruşte, iar țara a continuat să fie guvernată de aceiaşi indivizi care, până la urmă, chipurile, nu erau decât nişte liberali toleranți, oamenii puteau fi acum invitați acasă, puteau vorbi cu străinii, violența se încheiase, cruzimea se terminase, poporul era cuprins în acelaşi timp şi de speranță, şi de frică, România devenise ca prin magie o democrație, deşi toată lumea nu prea avea încredere în toată lumea, oamenii se denunțau unii pe alții, dar erau liberi, erau toleranți, erau fericiți. Dacă cineva începea să facă umbră, era numit imediat colaborator sau torționar al vechiului regim, copiii şi prietenii vechilor conducători luau locul celor de dinaintea lor, nimeni nu ştia de fapt că nimeni nu era, iar dintr-odată, în afara câtorva care fuseseră asasinați sau întemnițați, nimeni nu colaborase cu Dictatura Populară. Aceasta a fost România pe care am găsit-o, România denunțurilor constante şi a reglementărilor constante între vechii tovarăşi şi o nouă clasă conducătoare apărută brusc, imaculată, virtuoasă, fără nici o legătură cu vechii capi, dintre care cei mai mulți, cu o zi mai devreme, încă făceau parte din membrii infinit privilegiați ai regimului. În marea masă a oamenilor, bănuitori, încă se

menținea o groază reticentă. Fusesem la Berlin pe vremea căderii Zidului şi priveam, cu gura căscată, la o repetare a ceea ce se întâmplase în Germania amintind de America Latină, deşi aceea era mai dezordonată şi mai confuză. Toată lumea se temea de toată lumea, toată lumea era suspicioasă față de toată lumea, cei care fuseseră la putere continuau să fie încă la putere, acum declarați democrați convinşi şi dintotdeauna. Îmi amintesc, de exemplu, de preşedintele editurii mele din RDG, un susținător înverşunat al socialismului totalitar, grosolan şi crud, temut de toți, cu un defect fizic care îi sporea autoritatea, devenit dintr-odată un democrat foarte tolerant, numai dragoste, numai bunătate, cum ar zice João de Deus[60], dar care, în realitate, a continuat să conducă editura cu obişnuita lui energie acerbă şi autoritară. Toate acestea mă lăsau cu gura căscată şi toate acestea erau posibile. Când voiai să dobori pe cineva spuneai că e un comunist periculos şi imediat apărea în locul lui un om virtuos, la rândul lui doborât nu peste multă vreme, şi aproape imediat calificat drept extremist periculos. Desigur, mai multe persoane mi-au şoptit abundent că Dinu era un lup în piele de oaie. Nu am crezut niciodată pentru că eram ca frații şi îl cunoşteam foarte bine. Îl găzduisem la mine acasă în Portugalia, îi cunoşteam ideile şi rezistența lui din timpul dictaturii, iar în cazul că situația avea să se mențină, noi întocmiserăm un plan pentru ca el să poată părăsi România. Însă avertismentele

— Fereşte-te de el

erau constante. Oameni pe care îi cunoscusem şi îi respectam, precum preşedintele Uniunii Scriitorilor, o organizație puternică şi influentă, au fost acuzați de trădare şi expulzați de la conducerea organizațiilor pe care le dirijau, totul într-un mod extrem de violent, tragic şi teribil. Dacă pe 25 aprilie Partidul Comunist ar fi câştigat, viața în Portugalia ar fi devenit un iad. Îmi amintesc, de exemplu, de *Diário de Notícias*, unde comanda Saramago şi de modul infam în care a scris împotriva lui Ernesto Melo Antunes[61]. Îmi amintesc de cruzimea inutilă, violentă, nedreaptă. Cu toate acestea, încetul cu încetul, partidul nostru comunist s-a transformat în grupul pe jumătate pierdut care este acum, condamnat să se dizolve, în mai puțin de şase ani, şi să devină o asociație din ce în ce mai reziduală şi lipsită de importanță. Dinu a continuat să scrie şi să lupte cu acelaşi curaj, calitatea poeziei sale a continuat să sporească, iar el este astăzi fără îndoială unul dintre cei mai importanți artişti români. În această atmosferă de frică, de confuzii şi nedumeriri, dar şi de curaj, în România s-au înfăptuit lucruri importante. Unul dintre ele este Muzeul Literaturii, cu statuia lui Fernando Pessoa la intrare şi cu o colecție magnifică în săli. Nu înțeleg de ce nu avem şi noi un muzeu al literaturii, cu care să colaboreze, de exemplu, marele sculptor Mircia Dumitrescu, el însuşi o instituție exemplară. De ce nu avem şi noi un muzeu asemănător, cu manuscrise şi cărți ale autorilor noştri din toate timpurile? Muzeul Literaturii din Bucureşti a devenit o instituție din ce în ce mai importantă şi un loc care atrage noi cititori prin munca şi inițiativele sale. Ar fi un punct vital de atracție care ar aduce fără îndoială mulți cititori noi. Ne plângem că portughezii nu citesc: asta ar fi o modalitate de a-i face pe portughezi să se intereseze de marii lor autori şi de autori din alte țări. În prezent, România, chiar mai săracă decât noi, este foarte activă în acest domeniu, cu festivaluri peste tot, iar muzeul ar fi, fără îndoială, un pol unificator vital, dacă ar fi dirijat şi gestionat corespunzător. Dintre țările pe care le cunosc, în

România este cea mai amplă activitate în acest domeniu. Acum câteva săptămâni, de exemplu, mi s-a dat Premiul Centenarul Marii Unirii, care cred că trebuia acordat unui autor român, cu tot fastul şi protocolul de circumstanță. De ce nu avem aşa ceva în Portugalia? Un popor este respectat pentru Cultura lui, iar a noastră este foarte bogată. De ce nu facem nimic pentru oamenii noştri mari? Un Muzeu al Literaturii, care celebrează scriitori din întreaga lume, este, în opinia mea, o inițiativă foarte importantă. Lucrarea lui José Pacheco Pereira[62] în Portugalia este extraordinară şi unică. Un om ca el ar putea cu siguranță să organizeze aici un asemenea monument. Vor mai fi şi alții, poate, dar el este, fără îndoială, o persoană excepțională. Oare aşteptăm să moară ca să-l onorăm în mod corespunzător? De ce nu profităm de ceea ce ar trebui să fim fericiți că avem? El ar putea fi polul unificator al unei opere culturale care cu siguranță ar avea un succes imens printre noi. Nu-l cunosc, dar am cel mai mare respect şi admirație pentru el. El este, fără îndoială, persoana care a luptat cel mai mult pentru cultura noastră. De ce nu i se dau toate mijloacele necesare? Ne place sau nu, el este persoana necesară, gardianul valorilor noastre cele mai înalte. Ce mai aşteptăm să mergem să-l chemăm? Țara noastră merită un astfel de om.

(Cronică publicată în revista *Visão* nr. 1329,
din 28 august 2018)

---

52. Titlul romanului este o expresie idiomatică în care alăturarea termenilor *cus* (cur) şi *Judas* (Iuda) desemnează un loc foarte îndepărtat – Angola şi teatrul războiului colonial unde a fost înrolat şi Lobo Antunes. Echivalentul românesc ar fi „la dracu' în praznic", sau „unde şi-a înțărcat mutu' iapa", iar titlul *Sărutul lui Iuda*, dat versiunii româneşti în 1979, a fost, poate, o eroare, dacă nu cumva a fost impus de idiosincrasia cenzurii la anumite cuvinte.

53. *Explicația păsărilor*, roman apărut în româneşte în 1981.

54. Curentul neorealist portughez, în cel de-al treilea deceniu al secolului trecut, se inspira însă mai mult din literatura nord-americană, dând prioritate temelor sociale, dar intersectându-se şi cu proletcultismul sau chiar cu anarhismul.

55. Cartier rău famat din Lisabona, pe malul fluviului Tejo.

56. E evocat din nou prietenul prozator José Cardoso Pires.

57. Am identificat împreună una din sursele acelei infamii; e vorba de o agentă trimisă la Lisabona să defăimeze.

58. Versul a devenit ulterior titlul unui nou roman, *De Natureza Dos Deuses*, Editura Dom Quixote, 2015.

59. Primul roman al autorului, publicat în 1979.

60. Vraci, „chirurg psihic", mare şarlatan brazilian care promitea eternitate corporală şi spirituală. Acuzat de sute de abuzuri sexuale, a fost condamnat la peste şaizeci de ani de închisoare chiar în anul când Lobo Antunes scria această cronică.

61. Ofițer, unul dintre liderii Revoluției Garoafelor, poate adevăratul strateg al „mişcării căpitanilor". Imediat după răsturnarea fostului regim, comuniştii portughezi – iar Saramago era un comunist influent – au declanşat bătălia politică pentru acapararea puterii.

62. José Pacheco Pereira (n. 1949), om politic, profesor, istoric, autorul multor studii esențiale despre cultura portugheză, unul din oponenții notorii ai dictaturii salazariste, a înființat cea mai mare arhivă personală din Portugalia, cu cărți, publicații, documente şi obiecte ce definesc istoria contemporană a țării sale.

LUNGA SCURTIME A VIEȚII

Eram la New York, acasă la João[63], încercând să scriu *Fado Alexandrino* şi am cunoscut-o pe profesoara Margaret Mahler, nepoata compozitorului. Profesoara, care avea pe atunci peste optzeci de ani, locuia într-o casă cu o pancartă la exterior, No Smoking, iar ea în interior, mare doamnă, îmbrăcată într-un roz țipător, cu pantofi argintii şi fotografii pe perete să cazi pe spate, iar de băut bea numai vodcă, o doamnă cu o voce bubuitoare şi cu accent german care chiar te durea. A fost unul dintre cei mai mari psihiatri ai secolului XX, analizată de Anna Freud şi foarte bună prietenă cu aceasta, iar lucrările ei ştiințifice, mai cu seamă cele despre relația precoce dintre bebeluş şi tată, sunt mai mult decât remarcabile. Ea este probabil, alături de Melanie Klein, cel mai important nume feminin în domeniul cunoaşterii funcționării mentale a copiilor, pe care a descifrat-o într-un mod luminos, iar tehnicile ei de tratament au dat rezultate excelente. João a operat-o (profesoara era condamnată la scaunul cu rotile din cauza unor probleme vertebrale), s-a făcut bine şi a avut o recunoştință enormă şi o stimă profundă pentru João.

Într-o ocazie a venit la Lisabona (nu am văzut niciodată sala de la Gulbenkian atât de plină), unde a ținut o lecție minunată şi le-a trimis părinților mei un buchet de flori de doi metri, recunoscătoare că-l aduseseră pe lume pe acel copil al lor. Când João a internat-o să o trateze, ea a ordonat ca tablourile spitalului să fie îndepărtate de pe pereții camerei şi înlocuite cu picturile ei de Cézanne.

Urâtă, devenise irezistibilă grație inteligenței sale luminoase şi personalității puternice, temperată de o tandrețe discretă şi un simț al umorului extraordinar. Desigur, am făcut imediat o pasiune pentru ea: avea o capacitate unică de a ne face să ne simțim importanți, iar teribilul ei accent german mă amuza enorm. Toți oamenii se simțeau îmbogățiți în compania ei. Într-o după-amiază, s-a uitat la mine în tăcere o vreme şi apoi a spus

— You are magnificently impreparated for the long littleness of life

iar fraza ei nu mi-a ieşit niciodată din cap: eşti magnific de nepregătit pentru lunga scurtime a vieții – e de o frumusețe terifiantă şi insuportabil de adevărată. De fapt, nimeni nu este pregătit să accepte minutul extrem de scurt al existenței noastre. Învăț multe încercând să traduc (doar pentru mine însumi, bineînțeles) dragii mei poeți latini, Ovidiu, Horațiu şi Vergiliu, această Sfântă Treime, iar acum câțiva ani am pus-o aşa:

„Există lacrimi în natura lucrurilor

Iar certitudinea efemerului ne atinge inimile“

iar aceste două rânduri continuă să mă facă să tremur: nu mai e nevoie de nimic pentru a simți că suntem cu toții atât de mici şi neimportanți. Dacă ar fi să aleg doar două versuri, din toată poezia pe care o cunosc, le-aş alege pe acestea. Dacă mi s-ar permite să aleg numai unul singur, l-aş primi de la Victor Hugo: „Umbra este întotdeauna neagră, chiar şi cea lăsată de lebede“. Iar eu, care din păcate nu sunt poet, îi invidiez atât de mult. Apropo, luați un alt vers de Hugo, poet pe cât de puțin cunoscut, pe atât de neiubit: „Visul este acvariul nopții“. Iar Gide răspunzând la întrebarea cine a fost, după părerea lui, cel mai mare poet francez: Victor Hugo, din păcate.

Ei bine, dar să revenim la profesoara Mahler fiindcă ea aşa era tot timpul. A avut întotdeauna muzicieni din țara ei natală pe care i-a considerat talentați şi i-a ajutat cu generozitatea. Într-una dintre ocazii s-a ivit o pianistă pe care am invitat-o să iasă cu mine. Profesoara m-a privit furioasă:

— If I was younger I would seduce you

(— Dacă aş fi mai tânără te-aş seduce)

Am răspuns imediat:

— You already did it, Professor

(— M-ați sedus deja, Doamnă Profesoară)

ceea ce nu a împiedicat-o să rămână supărată pe mine timp de două zile. Pianista m-a dus la 54, pe atunci cel mai faimos club de noapte din New York, cu oamenii de pază pe un fel de balcon la intrare, alegându-i, cu degetul înțepător, pe sprânceană, pe cei câțiva fericiți (salut Shakespeare) demni să ocupe acest loc sacru. I-am spus fetei că s-ar putea să ni se interzică intrarea în paradisul terestru şi ea s-a uitat la mine pieziş, cu un strop de dispreț.

— With my mink and your look no problem

(— Cu haina mea de blană şi felul cum arăți tu nici o problemă)

şi nu a fost nici o problemă. Nici o problemă. Nu, nici o problemă. Nu, nu şi nici chiar nici o problemă. Dar lunga scurtime a vieții, pe care profesoara Mahler mi-o imprimase în suflet, adevărul dureros al cuvintelor ei, continuă să mă chinuie, alimentând şi mai mult războiul meu civil interior permanent, pe care încerc să-l ascund sub acest zâmbet. Treaba e că, aşa cum a spus prietenul meu Karl Kraus, un scriitor austriac în vogă mai ales în anii ’20 şi ceva din secolul trecut

— Nu-mi place să mă amestec în chestiunile mele private

João, João; nu-i aşa că noi nu vom fi niciodată bătrâni? Garantează că nu vom muri niciodată. Şi apropo, dacă nu te superi, răspunde-mi cu acel mic surâs al tău, ascuns de palmă: îmi pare rău, dar mi-ar fi plăcut foarte mult, pe cuvânt de onoare. Frate.

---

63. João Lobo Antunes (1944–2016), al doilea dintre cei şase băieți ai familiei, celebru neurochirurg, devenit în 1990 preşedinte al Societății Europene de Neurochirurgie, a profesat şi la New York-Presbyterian Hospital şi a predat la Columbia University. Este autorul câtorva sute de articole de specialitate, dar a scris şi patru cărți de memorii. De notat faptul că João Alfredo de Figueiriedo Lobo Antunes, capul familiei, a fost un eminent neurolog şi profesor.

ANTÓNIO LOBO ANTUNES
în dialog cu Dinu Flămând

„Asta e ceea ce se numeşte roman:
un delir organizat plecând de la o primă premisă falsă.“

Dinu Flămând: *Bună ziua, ce imensă bucurie să vă văd aici. Voi vorbi totuşi în franceză, căci împreună cu invitatul nostru… noi doi am hotărât de multă vreme să vorbim în franceză, întâlnindu-ne, cumva, la mijloc în această mare latinitate. Prin urmare, suntem obişnuiţi să vorbim între noi în franceză, întrucât eu n-aş fi putut să vorbesc niciodată într-o portugheză atât de minunată, atât de extraordinară precum e aceea pe care o vorbeşte el. Portugheza marii sale literaturi. António, nici nu pot să exprim emoţia – care mă copleşeşte de-a dreptul – de a te avea printre noi aici, în această Facultate de Litere, care a fost facultatea mea pe durata câtorva ani de studii şi rămâne un loc special pentru visurile şi obsesiile mele, un loc de memorie foarte important. Nu mi-aş fi putut imagina nici o clipă că, într-o bună zi, un mare scriitor, ca tine, ca Vargas Llosa sau alţii ar putea trece peste zidul care ne ţinea, pe noi, de cealaltă parte, în întuneric, ca să vină aici şi să le vorbească studenţilor, să vorbească cu noi. Ţin să spun acest lucru pentru că e un privilegiu pentru generaţia de azi, dar şi constat, consider că, de fapt, eşti aici pentru a răzbuna generaţia mea. Astfel, avem dovada că nu ne-au doborât acei imbecili care doreau să ne ţină închişi aici, fără vreo legătură cu lumea largă a culturii şi a libertăţii. Venirea ta la noi, literatura ta, romanele tale reprezintă dovada că am trăit, că am învins şi că de aceea te avem, iată, printre noi. Aş fi vrut să fac această declaraţie patetică, în câteva cuvinte, ieri, chiar cu riscul de a da puţin peste cap protocolul de la Universitate, unde ţi s-a acordat titlul de* Doctor honoris causa*. Aş fi vrut să îţi mulţumesc pentru cuvintele atât de calde pe care le-ai spus despre prietenia noastră care, cred, sunt convins, reprezintă valoarea cea mai sigură atunci când nişte oameni se întâlnesc, apoi continuă să se vadă, să se aprecieze, să se citească… Pentru mine e o onoare să te citesc şi fac acest lucru de atâţia ani… Dar uite, o să încep prin a-ţi lansa o provocare la dialog spunând care e titlul următorului tău roman, cel care va apărea în Portugalia la sfârşitul lunii noiembrie. Ştiţi cum se intitulează ? O să spun mai întâi în română:* Păşesc precum o casă care arde. Je chemine comme une maison qui brûle[64]. *Iată, avem, în acest titlu, totul. António Lobo Antunes e în acest titlu, deopotrivă static şi în*

mişcare, în casa care arde şi pe care el o locuieşte, care adăposteşte oamenii şi Portugalia întreagă, şi toată specia umană; în această casă este literatura. Ai putea începe prin a comenta acest titlu. Ce înseamnă această casă care arde, şi totodată avansează, păşeşte?

António Lobo Antunes: E o întrebare ciudată, dar o întrebare, totuşi. De obicei, când mă apuc de scris, nu am un titlu de la bun început.

D.F.: *Aşa…*

A.L.A.: Nici un titlu. Titlul vine cel mai adesea când cartea e gata. Se mai întâmplă şi minuni. Uneori, când ajung pe la jumătatea cărții, începe să se contureze un titlu. Dar, de cele mai multe ori, el îmi vine la sfârşit, când cartea e terminată. Şi pentru că trebuia, oricum, să-i dau un titlu… (*râsete*). Zău dacă ştiu. Habar n-am. Dar cartea… ştii, eu nu alcătuiesc povestiri. Nu-mi place să povestesc. Ceea ce mă interesează e să vorbesc de la inimă la inimă. Să structurez emoții şi… până la urmă povestea nu înseamnă nimic. Iar a scrie înseamnă de fapt cum să scrii, nu-i aşa ? Dacă ne gândim la intriga unor romane foarte cunoscute, ea nu e cine ştie ce. De exemplu, în *Bătrânul şi marea*, un bătrân prinde un peşte, ceilalți peşti mănâncă peştele pescuit, iar bătrânul ajunge la țărm fără nici un peşte, asta-i povestea. Sau în *Anna Karenina*… Aici e vorba de o femeie care se plictiseşte, are o căsătorie plictisitoare cu un soț plicticos, îşi găseşte un amant care nu e plicticos, dar e ticălos, aşa că ea se aruncă în fața trenului, şi iată povestirea. Ai toată povestea. Dar întrebarea e ce poți face cu acest material ? Cum să-l prelucrezi ? Ce să faci cu el ? Cum să-l structurezi ca să-i înțelegi mai bine pe alții, dar şi pe tine însuți? Există, bunăoară, cărți cu o structură foarte complicată, cum ar fi *Heart of Darkness*, *Inima întunericului*, de Conrad, în care ai un fluviu într-un fluviu într-un fluviu într-un fluviu într-un fluviu … este extrem de greu să scrii aşa ceva, dar ceea ce voia el să ne transmită de fapt… voia să ne transmită mai multe lucruri foarte diferite: evident, oroarea, spaima, dar e vorba şi de o scufundare în întunecimile corpului omenesc. Cum să mai ieşi viu după aşa ceva? El a scăpat cu viață din această explorare, din această stranie şi maiestuoasă călătorie în intimitatea profundă a eului său. Cu alte cuvinte, un scriitor bun nu e, poate, decât un hoț de suflete, care încearcă să ne arate aşa cum suntem, despuiați şi sluți. Desfigurați. O carte bună e ca o oglindă. Fiecare pagină e o oglindă în care ne vedem chipul, dar nu cum îl vrem, ci aşa cum e de-adevăratelea. Avem mereu tot felul de dorințe şi vrem mereu, ori aproape mereu, să le arătăm celorlalți fața noastră frumoasă. Pentru mine cartea, lectura reprezintă o plăcere nesfârşită, căci învăț atât de multe lucruri; învăț, mai ales, lecția despre frumusețe. Cred că Faulkner avea dreptate spunând că a descoperit că scrisul e un lucru de o neasemuită frumusețe, care ne-a făcut să ne ridicăm în două picioare şi să ne proiectăm imensa noastră umbră. Le sunt atât de recunoscător scriitorilor, dar şi muzicienilor şi artiştilor, deoarece ei îmi redau demnitatea pe care politicienii încearcă să mi-o fure. Iar viața, care în general vorbind, nu e prea darnică față de oameni, căci nu e uşor să trăieşti şi peste tot întâlneşti suferință, viața, zic, ne dăruieşte acea bucurie profundă a demnității pe care suntem capabili să o simțim în bezna adevărată a trupului, precum şi acolo unde se află ceilalți, şi noi alături de ei. Căci acolo locuim, şi acest lucru e explicat foarte clar în piesele lui Cehov. Prin cuvinte aparent simple, într-un soi de limpezime întunecată („Mâine va ploua“, „Copacul a înflorit“), prin astfel de fraze,

atât de obişnuite, atât de prozaice, reuşeşte să ne facă … să ne redea o demnitate imensă şi să ne dezvăluie toate bucuriile şi suferinţele condiţiei umane. Iată de ce le sunt foarte recunoscător artiştilor şi cred că ei au, întotdeauna, dreptate. Aveam un editor francez care, din păcate, a murit. El spunea că a cunoscut directori de întreprindere foarte capabili, oameni politici foarte importanţi, dar nici unul dintre aceştia nu îl emoţionase, nu îl marcase asemenea unui artist. Trebuie să credem în artişti, trebuie să credem că ei au, la urma urmei, dreptate. O ţară e cunoscută, în fond, prin cultura ei. Dacă ne gândim la Franţa, prestigiul ei se bazează pe secolul XIX şi pe marii scriitori şi pictori ai acelui secol: Flaubert, Victor Hugo, Stendhal şi lista poate continua. Francezii se hrănesc încă din acest trecut glorios, aşa cum unele văduve trăiesc din pensia de urmaş. Franţa continuă să fie, din punct de vedere cultural, o ţară foarte importantă tocmai datorită enormei însemnătăţi a acestor artişti şi graţie culturii ei. Popoarele trebuie apreciate, de fapt, prin prisma culturii lor şi a legăturilor culturale. Când te gândeşti că despre secolul XIX se spunea că a fost cel mai groaznic, că nu contează întrucât nu a inventat decât becul cu gaz şi pe Napoleon III. Nimic mai puţin adevărat. Francezii au o pictură, o literatură şi chiar şi o muzică excepţională. Iar secolul XIX are o mare importanţă.

D.F.: *Chiar şi la noi.*

A.L.A.: Dar cât e de hulit! Ştii, mie nu-mi place să vorbesc despre cărţile mele, nu le-am citit, eu doar le-am scris, aşa încât părerea mea e, de bună seamă, subiectivă. E foarte greu să… să lucrezi cu o materie care precedă cuvintele, cum sunt emoţiile, pulsiunile, tot ce e de dinainte de cuvinte, iar problema, problema mea, e cum să traduc în cuvinte ceva ce este anterior cuvântului, adică ceea ce, prin definiţie, este intraductibil. Tristeţea nu se poate traduce în cuvinte, durerea nu se poate traduce în cuvinte. Cum să împărtăşeşti aceste trăiri ? Cum să le transpui ? Cum să le comunici celorlalţi ce e în adâncul fiinţei tale, îndoielile şi durerile tale, dar şi speranţele şi bucuriile tale? O carte bună, a citi o carte bună, înseamnă o nemărginită bucurie pentru mine, de aceea le sunt recunoscător scriitorilor care m-au făcut, sper, un om mai bun, un om mai atent la cei care-l înconjoară, un om mai atent la viaţă. Noi, oamenii, suntem mult mai bogaţi decât credem. Avem în noi multă credinţă nebănuită, şi alte bogăţii pe care ni le dau artiştii. Am putea sta ore în şir uitându-ne la *Las Meninas* de Velázquez sau la o lucrare de Pollock. Pentru cititorul care sunt eu, literatura şi cartea reprezintă un izvor de bucurie, dar, pentru scriitorul care sunt, ele rămân un izvor de suferinţă, căci să scrii e departe de a fi lucru uşor. Există puţine cărţi bune şi puţini scriitori buni. E o activitate care te acaparează, nu faci decât asta tot timpul. Să scrii poate fi util când e vorba de suferinţă, de exemplu. Tu, cel care scrie, eşti şi cel care suferă, şi cel care se gândeşte, ca mine, cum să … da, cum să profite de această suferinţă pentru binele cărţii sale. Ca scriitor, eşti un fel de canibal, îngurgitezi totul, fie că e suferinţă, durere sau bucurie. Cum să trag folos pentru scris din asta, iată întrebarea ? Dar gândind astfel, durerea se linişteşte puţin … şi te lasă să reflectezi, să vezi cum să faci ca să te poţi folosi de ceea ce ţi-a fost dat. Viaţa ne dă mereu, în fiecare zi, subiecte la care nici nu ne-am fi gândit …

D.F.: *António, nu vreau să te întrerup, ci să-ţi dau un impuls. Tu spui că în această activitate care nu poate fi explicată pentru că, spui tu, ai de-a face cu lucruri care precedă cuvintele, le transcend, este obligatoriu să mergi la rădăcina cuvintelor, dar şi în*

faza ce le precedă. Tu scrii trei, patru, cinci versiuni ale aceluiaşi roman. Să fie oare această trudă epuizantă soluția ?

A.L.A.: Da, deoarece o carte nu e niciodată terminată, nu e niciodată încheiată. Marcel Duchamp, pictorul francez, spunea că un tablou nu e niciodată terminat. Rămâne pentru totdeauna neterminat. O carte poate deveni totdeauna mai bună dacă tu continui să lucrezi iar şi iar la ea. Iar problema care se pune atunci e foarte dură: Când e gata o carte ? Eu ştiu că, în cazul meu, cartea e terminată când se arată plictisită de mine. (*râsete*)

D.F.: *Îți dă ea un semn că…*

A:L.A.: Da, cartea comandă. E ca atunci când se sfârşeşte o iubire. Tu te culci la o margine de pat, ea la cealaltă, ca să nu o atingi. Dacă ai săruta-o două secunde, pentru ea ar fi o cumplită veşnicie.

D.F.: *Prin urmare, divorțul de carte e cel care pune punctul final.*

A.L.A.: Da, eu aşa simt că e gata; nu-i place să mai pun mâna pe ea, să-i vorbesc, o deranjează cum îmi pun un picior peste celălalt, sau cum răspund la telefon şi altele asemenea.

D.F.: *Aşadar cartea îți dă de ştire… un pic de … răceală, după care…*

A.L.A.: Ah! La început, ca toată lumea, nu vrea să dea de înțeles că… (*râsete*) Dar simți, din răceala săruturilor, că s-a săturat. (*râsete*) Aşa stau lucrurile, dar eu nu le-am citit niciodată pe ale mele. Poate ca să mă răzbun. Poate pentru că mă simt ca un amant înşelat. Părăsit. Habar n-am. Dar nu le citesc. Cred că e, de fapt, din orgoliu, din cochetărie, fiindcă nu-mi plac lucrurile imperfecte. Iar când e gata, nu te mai gândeşti la ea. Te gândeşti că ai reuşit să faci ce ți-ai propus. Şi ceea ce te face să o iei de la capăt e faptul că înțelegi că ai fi putut merge mai departe. Şi mai departe. Şi mai departe. E dezamăgitor, nu izbuteşti niciodată să scrii cartea pe care voiai să o scrii.

D.F.: *Soluția e să continui, să începi o altă carte?*

A.L.A.: Da, eu asta fac, încep o altă carte.

D.F.: *Dar e o trudă neîncetată.*

A.L.A.: Te simți foarte obosit la terminarea unei cărți, aşa încât ai nevoie de un pic de timp, de un pic de distanță până când o altă carte începe să-ți ceară s-o scrii. Cum fac eu… metoda mea de lucru e foarte simplă: mă aşez şi aştept.

D.F.: *Aştepți să auzi voci. Mi-ai spus că asculți voci.*

A.L.A.: Da, trebuie să-mi blochez o parte a creierului, aceea pe care o folosesc în viața de zi cu zi. Dar mai este o parte pe care nu o cunosc şi care dă semne atunci când …

D.F.: *Când începi să lucrezi.*

A.L.A.: Da, începe să se deschidă puțin câte puțin. Începi să scrii sub comanda unei voci care începe să vorbească în tine. S-a întâmplat la cartea de dinainte de asta, de *Je chemin comme une maison qui brûle*. E vorba de *Não É Meia Noite Quem Quer*[65]*– N'est pas minuit qui veut*. Dar vocea vorbea prea repede, iar eu nu reuşeam să țin pasul. (*râsete*)

D.F.: *Cartea vorbea prea repede…*

A.L.A.: Nu ştiu ce parte a creierului e folosită în acest caz, nu ştiu de unde vine vocea. Am avut ceva probleme de sănătate în urmă cu câteva luni. Şi am făcut un RMN cerebral. Mi-am văzut tot creierul. Medicul voia să mă mai țină câteva zile, întrucât creierul meu era diferit, avea nişte ciudățenii, şi voia să studieze toate astea. Evident, totul

trebuie să vină de undeva, cred eu. De ce scrii tu ? De ce alți oameni nu scriu ? Pentru că nu au nevoie de asta ca să-şi găsească echilibrul interior. Nu? Dar în acelaşi timp, când nu scrii… în ce mă priveşte, eu mă simt teribil de vinovat.

D.F.: *Față de tine însuți sau față de …*

A.L.A.: De parcă n-aş fi bun de nimic altceva.

D.F.: *Da, bun numai de asta, da.*

A.L.A.: Bun numai pentru asta. (…) Suprarealiştii au făcut o anchetă prin anii ’20, o anchetă celebră în Franța. Întrebarea era: „De ce scrieți?“ Iar acum câțiva ani, vreo zece, poate mai mult, un ziar francez, *Libération*, a refăcut acea anchetă întrebându-i pe scriitorii din lumea întreagă: „De ce scrieți?“ Au participat mai multe sute de scriitori şi alți oameni care scriu. Iar răspunsurile cele mai lungi au fost date de scriitorii cei mai slabi. Unii au răspuns pe câte două pagini. Marii scriitori au dat răspunsuri foarte concise. Samuel Beckett, de exemplu, a răspuns: „Nu ştiu să fac altceva.“ Atât.

D.F.: *Nu sunt bun pentru nimic altceva, în variantă şi mai precisă.*

A.L.A.: Eu am răspuns că nu ştiu ce să zic. Am răspuns că scriu fiindcă nu ştiu dansa ca Fred Astaire. (*râsete*). Fiindcă nu poți să dansezi ca Fred Astaire… Dacă aş putea dansa ca Fred Astaire, bineînțeles că nu aş scrie. Sau dacă aş putea cânta ca Sinatra.

D.F.: *Da, bine. Spuneai… Vrei să continui cu asta ? Vorbeai despre… cum să o numesc… organizarea, structurarea unui delir. E una dintre frazele pe care le spui deseori, ai scris de multe ori despre asta, dar aştepți şi ca cititorul să intre în delirul tău cu aceeaşi dăruire ca şi tine ? Tu ai nevoie de un cititor foarte devotat şi, cum am scris eu într-un articol, de un cititor cu talent de cititor. Cum vezi această relație ?*

A.L.A.: Am învățat asta ca intern, în spitalele de psihiatrie. Cea mai frumoasă lecție de teorie literară am primit-o într-un spital, eram deja acolo de câteva luni şi, într-o zi, pe când îmi parcam maşina, un pacient internat cu diagnosticul de schizofrenie paranoidă s-a apropiat de mine ca şi cum ar fi avut să-mi comunice un mare secret şi, foarte solemn, mi-a spus fraza următoare: „Domnule doctor, lumea e făcută pe din dos.“ (*râsete*). Eu m-am gândit că n-are nici un sens. Apoi mi-am zis: Fir-ar să fie, mi-a dat cheia scrisului. (*râsete*) Trebuie să-ți faci cartea pe de-a-ndoaselea, înțelegi?

D.F.: *Da. Asta era valabil pentru tehnică…*

A.L.A.: Aceasta a fost prima lecție importantă. Au urmat contactele cu pacienții paranoici internați acolo. Căci, până la urmă, ce este un delir ? O construcție logică bazată pe o primă premisă falsă. De exemplu, eu sunt regele României. Pe această premisă ridic un întreg edificiu logic …

D.F.: *Pe această afirmație …*

A.L.A.: Bazat pe această premisă în care cred cu toată puterea.

D.F.: *Da.*

A.L.A.: Îmi amintesc că, la un moment dat, eram de gardă, când am fost chemat în plină noapte deoarece un suferind, cum li se spunea pacienților, nu-i lăsa pe ceilalți să doarmă. Stătea în fața ferestrei deschise şi striga „La dreapta! La stânga!“ La ora trei dimineața el striga, cu o voce puternică, „Mai la dreapta! Mai la stânga, acum la dreapta!“, iar infirmierii m-au chemat să-l liniştesc.

D.F.: *Să-l calmezi puțin.*

A.L.A.: „Dar de ce strigați așa?“ l-am întrebat. Iar el mi-a dat următoarea explicație: „Sunt pe cale să duc ploaia în Spania.“ (*râsete*) Şi continua să strige. „Dar de ce strigați?“ Pentru că…“

D.F.: *Păi avea o responsabilitate, o responsabilitate pentru întrega Spanie. Să aducă ploaia.*

A.L.A.: Da, mai zicea că e proprietarul cazinoului din Monte Carlo etc., că e putred de bogat. (*râsete*) De fapt, era un om de la țară, sărac lipit. Bun, dar acum avea două mii de cai pe deasupra mării, căci era secetă. Nu ploua deloc în Spania. Iar caii tot galopau şi galopau…

D.F.: *Aha! Deci ți-a explicat cum proceda…*

A.L.A.: Eu îi cunoşteam metoda. După ce tot galopau, caii ieşeau din apă. Şi cum erau foarte obosiți după atâta galopat, transpirau, iar din transpirația lor se formau norii.

D.F.: *E logic, e corect.*

A.L.A.: Prin urmare, omul nostru dirija norii spre Spania, ca să ducă ploaia acolo. Le ordona cailor, al căror rol era să transporte norii, să-i ducă spre proprietățile lui. „La stânga! Mai la stânga! La dreapta!“

D.F.: *Eu te-am cunoscut pe când lucrai la spitalul Miguel Bombarda, cel mai mare spital de psihiatrie… deci de acolo îți luai subiectele…*

A.L.A.: Nu, dar acolo am învățat multe. Şi atunci am gândit aşa: Fir-ar al naibii! Asta e ceea ce se numeşte roman: un delir organizat plecând de la o primă premisă falsă. Păşesc precum o casă care arde. Nimeni nu merge ca o casă în flăcări.

D.F.: *Dar tu poți face asta… E ceva normal.*

A.L.A.: Oameni merg cum merg. Fără flăcări, fără casă…

D.F.: *Totuşi… în romanele tale, ei păşesc şi ca o casă în flăcări.*

A.L.A.: Da, bineînțeles.

D.F.: *Şi e normal.*

A.L.A.: Da, că doar e un delir!

D.F.: *E dreptul romancierului să facă să meargă case în flăcări.*

A.L.A.: Dacă stai bine să te gândeşti, poate că singurul adevăr e delirul. Delirăm cu toții în fiecare zi. Tu delirezi că te numeşti Dinu Flămând…

D.F.: *Da, e un delir destul de deranjant…*

A.L.A.: Vezi? Delirezi că iubeşti o femeie, că şi ea te iubeşte, că te-ai căsătorit, că ai copii… înțelegi ? Oare sunt toate acestea adevărate? Nu putem fi pe deplin siguri. În această privință, sunt de părerea lui Villon, marele poet francez din secolul XV: „Nimic nu-mi pare sigur decât ce e nesigur“. Sunt căsătorit? Am copii? Sunt profesor, medic sau mai ştiu eu ce…? Trăim într-o lume fantastică. E vorba de ceea ce Freud numea „fantoma“. Bun, am făcut o psihanaliză etc.

D.F.: *Tu ai făcut o psihanaliză?*

A.L.A.: Celălalt e numit mereu „fantomă“. Acoperişul pe care-l văd eu acolo nu e acoperişul pe care-l vezi tu sau pe care-l văd ceilalți. De exemplu, când auzi vorbindu-se de A., când cineva îți vorbeşte despre A., îți faci o anumită idee despre acest A.; dacă auzi pe altcineva, îți faci o idee diferită. Fiecare persoană diferită care îți vorbeşte despre o

aceeaşi persoană îţi vorbeşte despre o persoană diferită. Şi, când ajungi să o cunoşti, cunoşti o persoană diferită. Aşadar, nu ai cunoscut o singură persoană, ci o mulţime, pentru că fiecare persoană care vorbea despre respectivul spunea altceva: „E un ticălos“, „E un tip ca lumea“ etc. Portretul este mereu altul. Şi unde e, până la urmă, cel adevărat ? Şi, de fapt, ce importanţă are adevărul?

D.F.: *Da… Nu avem nevoie de adevăr, nu-i aşa?*

A.L.A.: Fiecare rezolvă problema în felul lui. Să spunem că arta e o minciună care e adevărul.

D.F.: *Dar te-am auzit făcând referire la Freud. E prima dată când te aud vorbind de el. E ştiut că ai formaţie ştiinţifică de psihiatru, dar nu faci niciodată referire la asta, răspunzi arareori când ţi se pun întrebări privind psihiatria, psihologia, care se reflectă însă în opera ta. Refuzi această apropiere, refuzi să raportezi literatura ta la psihanaliză, considerând că ar fi o referinţă prea facilă şi reducţionistă. Înţeleg asta: poate pentru tine numai literatura este cea mai potrivită metodă de a te apropia de această minune ilogică numită suflet. Importantă e literatura, nu psihanaliza.*

A.L.A.: Ilogică în sensul raţional al cuvântului.

D.F.: *Da.*

A.L.A.: Am renunţat la psihiatrie din două motive. În primul rând, pentru că puteam trăi din scris. Apoi, pentru că era prea mult şi să scriu, şi să fac medicină. Mă ocupam de medicină toată ziua şi mă puneam la scris seara şi în weekend. Era greu. Şi mă temeam, bineînţeles. Când i-am spus că vreau să scriu, mama mi-a prezis că o să ajung cerşetor.

D.F.: *Cerşetor?*

A.L.A.: Da, fiindcă era de părere că nimeni nu poate trăi de pe urma unei cărţi…

D.F.: *Avea dreptate.*

A.L.A.: Cred că s-a mirat până în ultima zi a vieţii ei că se poate trăi din scris cărţi. Şi era o femeie care îl citise pe Proust, ceea ce e rar. De obicei, Proust şi femeile au o relaţie complicată.

D.F.: *De asta ai început să citeşti Proust?*

A.L.A.: Nu doar *În căutarea*…

D.F.: *Ce mai citeai în adolescenţă? Citeai Céline ?*

A.L.A.: Îmi plăceau paginile cu necrologuri, la fel ca bunicului meu. Cumpăra ziarul şi deschidea la pagina cu anunţuri mortuare. Şi râdea. Râdea tot timpul. Arăta cu degetul: „Ha, ha, mort la patruzeci de ani! Ce idiot!“, „Ha, ha, mort la treizeci şi cinci de ani! Ce prost!“ Era fericit că e acolo, încă viu şi înconjurat de morţi care comiseseră stupiditatea de a muri la patruzeci, la cincizeci, la treizeci de ani, în vreme ce el era încă în viaţă. „Ce prostie! Cum au putut ăştia să moară aşa!“ Când am început să scriu, cum citeam *comics*, scriam despre moartea lui Mickey Mouse, a lui Donald. Dat fiind că moartea era un subiect atât de vesel pentru bunicul meu, mă gândeam că trebuie să fie grozav să fii mort.

D.F.: *Unul dintre personajele tale din această carte, patron al unui magazin de sicrie, pune un afiş: „De ce să mai trăieşti din moment ce poţi beneficia de o înmormântare de lux pe doar cinci* escudos*?“*

A.L.A.: Pentru băiatul de cinci-şase ani care eram, moartea era o stare de invidiat.

D.F.: *De ce?*

A.L.A.: Îmi imaginam că stăteam culcat, fără să fac nimic, cu ochii închişi. Erau oameni în jurul meu, toţi plini de respect. Plângeau de dragoste şi mă sărutau. Aveam, în sfârşit, respectul adulţilor, care nici măcar nu mă observau, sau nu mă mai certau fiindcă fac prostii. Din punctul lor de vedere.

D.F.: *Jucai puţin teatru încă de la început.*

A.L.A.: Pe deasupra, toată lumea îl vorbea de bine pe mort: a fost frumos, generos, minunat etc. Am o familie numeroasă, aşa că oamenii mureau cu o oarece frecvenţă. Din fericire, pentru că aşa erau multe discursuri funebre. Eram uimit: morţii erau plini de virtuţi. Şi eu voiam să am toate acele virtuţi.

D.F.: *Trebuia profitat… Or, de asta profiţi doar o dată în viaţă.*

A.L.A.: Cei enervanţi deveneau inteligenţi şi deosebit de spirituali, urâţii deveneau frumoşi. Aveam o mătuşă, o soră a tatălui meu, extrem de urâtă. Odată ajunsă în coşciug, dobândise o frumuseţe divină… Cum îi îmbunătăţeşte moartea pe oameni! Când eram copil, asta voiam. Era minunat! Aş fi avut şi eu toate acele virtuţi şi poate că, în sicriu, aş fi fost lăsat să mănânc câte ciocolate voiam eu. Ei le-ar fi adus Fecioarei şi eu le-aş fi mâncat.

D.F.: *Da? Exista cumva pe acolo obiceiul de a le aduce ciocolată morţilor?*

A.L.A.: Nu, dar mi-ar fi adus mie, că eram copil. Eu, expus acolo. Bunicul meu era o persoană magnifică. Iar moartea, suferinţa, durerea erau idealizate… Doar că eu nu înţelegeam ce e moartea. Şi nu înţeleg nici acum. Îmi amintesc de un mare poet american la o ceremonie funerară etc. Venise să-şi prezinte omagiile celui decedat. A venit o fetiţă. A ridicat-o în braţe până la faţa mortului şi a întrebat-o: „Tu înţelegi ceva? Eu, nu!“

D.F.: *Ce poveste frumoasă! Formidabilă!*

A.L.A.: Nici eu nu pricep…

D.F.: *Ce e moartea?*

A.L.A.: Nu ştiu. Uneori, putem comunica… Oamenii sunt foarte inteligenţi şi au inventat telefoane de vorbit cu morţii: mesele cu trei picioare. Cum făcea Victor Hugo. El vorbea cu morţii.

D.F.: *Sunt oare poligloţi? Se poate vorbi în orice limbă cu ei?*

A.L.A.: Asta nu ştiu. Nu am încercat niciodată. Probabil nu vorbesc volapuk, dar sunt sigur că vorbesc esperanto.

D.F.: *Poate. Nu scriu în limba asta, dar o vorbesc…*

A.L.A.: Germana e o limbă bună să le vorbeşti cailor şi morţilor. Ştiu ce spun: am o bunică nemţoaică, aşa că… dar de ce nu? Aşadar am început să scriu lucruri din astea. Apoi, moartea a început să nu mă mai intereseze, pentru că se închidea radioul şi trebuia să stăm cuminţi. Nu puteam să mergem să ne jucăm în grădină, iar ceea ce urma după înmormântare nu era la fel de pasionant ca a fi mort. După care se cam termina cu elogiile. Şi când urma partea cu moştenirea şi împărţirea ei, dacă mortul lăsa instrucţiuni…

D.F.: *Dar înţelegeai chestiunile ce ţineau de moştenire?*

A.L.A.: Erau probleme de-ale morţilor: „Nesimţitul! Nu mi-a lăsat nimic“ etc. Aşadar, morţii care fuseseră plini de virtuţi începeau să aibă păcate, unele chiar ruşinoase, aşa că am început să prefer să fiu viu şi să mă gândesc că nici nu e rău. Apoi, lucrurile au evoluat treptat: de la morţi am trecut la vii, la cei pe care-i credeam vii, fiindcă există

oameni care nu ştiu că sunt morți.

D.F.: *Da, e o categorie aparte…*

A.L.A.: De pildă, intri într-o cafenea şi vezi că majoritatea oamenilor au ochii morți. Un poet spaniol spunea că Madridul e un oraş plin de oameni asasinați: în piețe, pe străzi, în cinematografe…

D.F.: *Ce poet?*

A.L.A.: Dámaso Alonso. Poate că are dreptate. Nu ştiu, nu cunosc prea mulți spanioli.

D.F.: *Dar oare ibericii – dacă tot suntem la acest capitol – au o înclinație mai pronunțată decât ceilalți pentru moarte? Face parte din obiceiurile religioase, din viața socială care este foarte marcată de ceremonii? Pentru că există culturi, mai ales în Occident, unde astăzi moartea nu există, e ascunsă. Oamenii fug de ea, ascund repede urmele ei, degajează în tuşă când e vorba de ea.*

A.L.A.: Dacă vorbeşti aşa, oamenii vor crede că mă interesează în mod deosebit moartea…

D.F.: *Nu, te interesează doar ca scriitor.*

A.L.A.: Asta a fost adevărat până la treisprezece ani. Suntem şase frați. În primii cinci ani de căsnicie, mama a avut patru copii, aşa că eram practic cam de aceeaşi vârstă. La treisprezece-paisprezece ani, unul dintre frații mei mi-a atras atenția asupra feselor bucătăresei. Şi asta mi-a schimbat perspectiva. Fesele se mişcau…

D.F.: *S-a întâmplat la momentul oportun…*

A.L.A.: … în timp ce morții stăteau țepeni. Deci am trecut de la morți la fese. Iar acest frate al meu, care era un estet şi avea doisprezece ani, m-a făcut să observ că fesele bucătăresei erau nu doar frumoase, ci şi bogate în mişcări, cu diverse capacități şi însuşiri etc. Mai târziu, s-a informat de la cei mai mari ca el şi a descoperit alte subtilități. În cele din urmă, după un congres al fraților, am ales viața, pentru că erau multe fese, şi erau şi multe bucătărese.

D.F.: *În perioada aceea ai încercat prima dată să scrii sonete ca să câştigi bani să-ți cumperi bomboane şi gumă de mestecat. Ai început să scrii sonete despre Isus…*

A.L.A.: Despre viața lui!

D.F.: … *despre viața lui Isus, sonete oferite bunicii tale. Vorbeşte-ne puțin despre asta.*

A.L.A.: Bunicile mele erau foarte, foarte catolice, foarte religioase, iar eu trebuia să trăiesc. Aveam nevoie de bani.

D.F.: … *bani de buzunar.*

A.L.A.: … aşa că scriam sonete închinate lui Isus şi le vindeam bunicilor ca să câştig un ban. Catrenele nu erau prea reuşite, dar la terține dădeam ce aveam mai bun.

D.F.: *Şi aveai din ce să-ți iei gumă de mestecat…*

A.L.A.: Îmi dădeau bani, deci puteam merge la cofetărie să-mi iau nişte prăjituri minunate. Erau bune şi înlocuiau fesele bucătăresei.

D.F.: *A, da!*

A.L.A.: Cu marele avantaj că erau mai dulci decât fesele. Astfel, m-am specializat în zahăr datorită acelor sonete. Apoi, spre vârsta de paisprezece ani, am început să-mi trimit

micile creații unor ziare. Nu scriam decât poezie. Credeam foarte sincer că sunt poet. Şi nu doar poet, ci şi cel mai mare poet din lume. Apoi am trăit o dezamăgire teribilă când naşul meu, fratele mamei, m-a abonat la o revistă literară franceză – *Les Nouvelles Littéraires*. Primul număr pe care l-am primit avea pe prima pagină marele poem al lui Blaise Cendrars, „*Les Pâques á New York*.“ Am înțeles atunci că eram un nimic. Mi-am spus: „Uite, bătrâne, ce se poate face cu cuvintele!“

D.F.: *Îți plăcea deja Blaise Cendrars…*

A.L.A.: Şi mai erau acolo şi poeme de Apollinaire: „*Pitié pour nous, qui travaillons aux frontières de l'inutile, de l'avenir*“ etc., „*Sous le pont Mirabeau / coule la Seine / Et nos amours. / Faut-il qu'il m'en souvienne. La joie venait toujours après la peine*“. Era oarecum, un picuț de tot, mai bine decât ce scriam eu.

D.F.: *În plus, poeții erau şi mai în vârstă decât tine.*

A.L.A.: Foarte puțin mai bine. Am descoperit că ce scriam eu era foarte prost şi, ceva mai târziu, am descoperit că nu sunt deloc poet.

D.F.: *În privința asta, toată lumea o să te contrazică, António, fiindcă scrisul tău are o calitate poetică la superlativ. E în el o sărbătoare a stilului, o frumusețe a metaforei, a imaginilor, o cadență a muzicalităților şi o densitate a imaginilor tipic poetice, încât nu vei putea niciodată spune – nu te-ar crede nimeni – că nu eşti poet. Eşti şi poet, un mare poet al prozei şi unul dintre singurii care onorează proza prin intermediul marilor dificultăți ale poeziei. De ce spui că-i invidiezi pe poeți când tu însuți eşti un mare poet?*

A.L.A.: În timp ce spuneai tu asta, mă gândeam la unul dintre cele trei mari poeme ale lui Blaise Cendrars. Un vers spune: „Eram deja un poet atât de prost, că nu puteam merge până la capăt.“ A fi artist înseamnă a fi capabil să mergi până la capăt.

D.F.: *În privința formei? În ce privință?*

A.L.A.: în toate privințele. Să mergi până la capăt în privința sufletului.

D.F.: *A sufletului?*

A.L.A.: Când scrii, investeşti totul în scris. Ai o relație corporală cu hârtia. Eu unul scriu de mână.

D.F.: *Da, ştiu. În mai multe variante.*

A.L.A.: E o relație fizică cu hârtia, cu materialul.

D.F.: *Şi nu ar fi la fel dacă ai scrie poezie?*

A.L.A.: Ba da… dar eu aveam nevoie de spațiu.

D.F.: *A, uite că ajungem astfel la o explicație.*

A.L.A.: Aveam nevoie de spațiu. Puteam scrie lucruri minunate, ca acel poem… nu-mi amintesc numele… care începe cu „*Mélancolie, mélancolie, quel joli nom pour une jeune fille/ Neurasthénie, neurasthénie, quel vilain nom pour une vieille fille*.“

D.F.: *E superb. E un poet simbolist?*

A.L.A.: Nu, nu. E un suprarealist din grupul lui Bréton. Cum îl cheamă oare? E foarte cunoscut!

D.F.: *De data asta…*

A.L.A.: E foarte cunoscut. O să-mi amintesc numele.

D.F.: „*Mélancolie, mélancolie, quel beau nom pour une jeune fille…*“

A.L.A.: „*Mélancolie, mélancolie, quel joli nom pour une jeune fille*.“

D.F.: *E frumos. „Mélancolie, mélancolie, quel joli nom pour une jeune fille“.*

A.L.A.: „*Neurasthénie, neurasthénie, quel vilain nom pour une vieille fille*“. Am înțeles atunci că a scrie înseamnă a merge până la capăt. Până la capătul propriei ființe. Când merg la culcare după o zi de scris – şi scriu zilnic – sunt frânt de oboseală, absolut frânt. Dacă stai jos şi eşti conectat la aparate care măsoară ritmul cardiac şi tensiunea arterială – şi s-a făcut testul ăsta pe scriitori – se poate vedea că valorile scad sau urcă tot timpul. Permanent. Sunt momente în care… o carte mă stoarce de toată vlaga! E o muncă oribilă, o luptă corp la corp cu textul, împotriva textului, pentru text. Acesta a fost mereu ambivalent: „Oare asta cum să spun?“

D.F.: *Întrebarea mea revine: ai nevoie de un cititor care trăieşte ca tine?*

A.L.A.: Stai, stai: poetul e Philippe Soupault.

D.F.: *A, Philippe Soupault. Dar, pentru lectura romanelor tale, ai întotdeauna nevoie de devoțiunea absolută a cititorului, care trebuie să-ți imite şi să-şi însuşească devotamentul, experiența, saltul în străfundurile scrierii.*

A.L.A.: Mi-ar plăcea ca şi cititorul să stoarcă de vlagă cartea aşa cum m-a stors ea pe mine.

D.F.: *Exact. Dar cum se poate asta? În ziua de azi, până şi lectura e mediocră. Există multă literatură mediocră, o grămadă, dar şi cititorii mediocri sunt mulți. Natura elimină de la sine asta?*

A.L.A.: Idealul meu, chiar şi în calitate de cititor, ar fi să încep lectura şi să o termin când ajung la sfârşitul cărții. Dar sfârşitul cărții nu e sfârşitul lecturii, căci continui să citeşti şi o carte terminată.

D.F.: *Nu-ți dă pace.*

A.L.A.: Începe să se schimbe, să ia direcții nesperate.

D.F.: *Cartea s-a instalat în tine.*

A.L.A.: O carte bună nu se termină niciodată. Nu termini niciodată *Doamna Bovary*.

D.F.: *Adevărat.*

A.L.A.: Şi, de fiecare dată când o citeşti, e altă carte. Întotdeauna m-a fascinat un lucru la marile cărți: de fiecare dată, sunt o altă carte. Înțelegi altfel…

D.F.: *În cazul marilor cărți. Ca în cel al marilor filme.*

A.L.A.: Aşa se întâmplă cu Fellini. Vezi filmul a doua oară şi e altfel. La fel şi cu tablourile lui Velázquez. Te poți uita ore în şir la ele şi tot se schimbă.

D.F.: *Da, se schimbă. Când eram în Portugalia şi locuiam la tine, vedeam pe masa ta de lucru o carte de Faulkner. Mai citeşti Faulkner?*

A.L.A.: Faulkner e foarte bun pentru debutanți, pentru că îi incită să scrie.

D.F.: *Cum aşa?*

A.L.A.: La început, părinții mei nu voiau să scriu. Eu nu învățam bine la şcoală, aşa că ei nu voiau să scriu. Deci scriam pe bucățele de hârtie, pe rețete de-ale tatălui meu de la spital (era medic şi profesor la universitate).

D.F.: *Furai rețete de la tatăl tău.*

A.L.A.: Da şi, peste foi, puneam matematica etc.

D.F.: *Ascundeai ce scriai.*

A.L.A.: Când auzeam paşi, schimbam aranjamentul pentru ca ai mei să creadă că

învăț. Toți copiii au mereu impresia că părinții lor sunt proşti. Fiica mea, de pildă: „Tata, în seara asta nu dorm acasă, dorm la o prietenă.“ Dar e aceeaşi minciună pe care am folosit-o şi eu la vârsta ei.

D.F.: *Da, şi merge. Trebuie să o crezi.*

A.L.A.: Da, o să trec drept prost.

D.F.: *Da, şi tocmai ăsta ți-e rolul.*

A.L.A.: Fac aşa cum a făcut şi tata înaintea mea.

D.F.: *Şi ai înțeles că se prefăcea, nu?*

A.L.A.: Cu copiii noştri trebuie să fim foarte proşti şi surzi. Uneori, spun anumite lucruri şi e mai bine să te prefaci că nu ai auzit, pentru că, dacă auzi, trebuie să intervii. Deci dacă nu ai auzit oficial…

D.F.: *Oficial, nu ai auzit… António, povesteşte-ne puțin despre cele patru volume de* Cronici. *Am avut bucuria de a începe să le traduc – le citisem, dar nu tradusesem din ele – şi am selectat câteva din aceste* Cronici. *Le numeşti* Cronici, *dar sunt de fapt proze scurte foarte dense, care, în cea mai mare parte, pornesc de la amintiri din copilărie, descrieri de locuri, descrieri de personaje cu care te-ai intersectat când erai copil. Şi totul se transformă în proze formidabile. Arta ta narativă şi puterea ta de a imagina, de a folosi metafore şi, în acelaşi timp, simplitatea ta, în ciuda frazei bogate… Vorbeşte-ne despre această experiență a* Cronicilor. *Pari să consideri că nu contează la fel de mult ca romanele pentru tine. Şi Dumnezeu ştie că ai scris mai bine de douăzeci şi cinci de romane. Douăzeci şi cinci, nu? O să vă arăt un volum, şi asemenea lui mai sunt trei sau patru în bibliografia de referință, cu texte critice şi comentarii despre proza lui Lobo… Sunt lucrările unui colocviu dedicat lui Lobo Antunes la Universitatea din Évora: „Scriitura şi lumea: Lobo Antunes.“ Dar revin la întrebarea privitoare la* Cronici.

A.L.A.: În primul rând, cred că nu am scris niciodată vreun roman. Scriu cărți. Nu sunt romane. *Cronicile* sunt o chestie alimentară, pentru că, acum vreo douăzeci de ani, editorul meu portughez avea cancer. Credea că o să moară. Nu mi-a mai plătit suma lunară. Cheltuia totul pe femei şi restaurante de lux. Iar eu încă nu aveam mare succes.

D.F.: *Da, acum eşti tradus şi în Vietnam…*

A.L.A.: Dintr-odată, nu m-a mai plătit şi nu mai aveam bani. Directorul unui ziar, pe care nu-l cunoşteam, m-a invitat să scriu nişte textulețe pentru un supliment de duminică. Plătea ceva, aşa că am acceptat până când nu a murit editorul şi a reînceput să mă plătească. Nu a murit. Păcat, uneori… Când a început din nou să mă plătească, nu am mai scris pentru ziar. Au trecut mai mulți ani tihniți, îmi scriam liniştit cărțile, când m-a sunat directorul unei reviste. O persoană care are un imperiu media, televiziuni etc. O persoană pe care o simpatizez. M-a sunat şi mi-a spus: „Aş vrea să scrieți pentru mine etc.“ Avea o revistă săptămânală. Eduardo Lourenço, un eseist foarte respectat…

D.F.: *…da, îl cunosc; e, într-adevăr, foarte respectat.*

A.L.A.: … are nouăzeci de ani….mi-a spus: „Ştii, eu scriu, ei îmi plătesc 200 de euro, e foarte bine, e minunat.“ La o săptămână după, mă sună tipul: „Aş vrea să scrieți nişte texte pentru noi.“ În sinea mea, îmi spuneam că nu vreau. Dar nu doream să fiu nepoliticos cu un om care a fost mereu foarte elegant în relația cu mine. Aşa că i-am spus: „Bine, scriu pentru 5000 de euro. Mă pun la masă şi scriu, dar pentru 5000 de euro“. Asta ca să

mă refuze.

D.F.: *Iar el a spus „da“.*

A.L.A.: Unele târfe primesc cât cer ele…

D.F.: *E bine să blufezi.*

A.L.A.: A spus „da“ şi a trebuit să scriu câte două texte pe lună, ceea ce mă cam enerva…

D.F.: *Dar ne bucură pe noi, fiindcă ai ajuns la al cincilea volum, asta în plus față de cărțile despre care spui că nu sunt romane…*

A.L.A.: E lucru de o zi. Scriam repede două cronici pe lună şi câştigam banii aceia. Nu puteam să-l refuz. Nu puteam, dat fiind faptul că mă plătea atâta. Enorm pentru nişte texte de publicat într-o revistă. Dar nu reuşesc să le consider importante. Viața mea s-a clădit pe cărți. Cronicile acelea au fost doar nişte chestiuni alimentare, scrise rapid. Scriu o primă versiune, recitesc, elimin repetițiile şi trimit. Atât.

D.F.: *António, dintre marii scriitori contemporani, eşti unul dintre puținii despre care confrații vorbesc de bine. Egalii tăi au vorbit mult şi minunat despre scrisul tău: Vargas Llosa, Claudio Magris, Steiner şi alții. Cum îți explici că ai atâția prieteni şi că ceilalți te apreciază fără invidie, foarte sincer. Poate că nu e datoria ta să explici asta, dar eu totuşi îți cer părerea.*

A.L.A.: Vorbeşti de scriitori.

D.F.: *Da, de scriitori. Magris a scris un articol frumos. Ai primit recent şi un premiu, în Italia.*

A.L.A.: Anul acesta? Oare câte premii au fost? Am primit Premiul Nonino, şi cam atât pentru anul ăsta, cred.

D.F.: *Da, mi-ai vorbit despre cei care erau în juriu, printre care şi Magris…*

A.L.A.: Preşedinte era un scriitor care nu-mi place. Nu-mi plac cărțile lui. Naipaul. M-am bucurat că e în scaun cu rotile. Era atât de vanitos! L-am cunoscut la Londra. Un tip atâtica. Şi care trăia cu două englezoaice. Mai mari ca el. I-am cunoscut la Londra pe el şi pe englezoaicele lui, două dame foarte distinse. Una din ele a murit şi a fost înlocuită de o alta, la fel de blondă, la fel de blazată. Şaptezeci de ani fiecare. Adică o sută patruzeci de ani de femei lângă el, câte una de fiecare parte. Avea o sută patruzeci de ani de feminitate lângă el şi era de o vanitate până la cer şi înapoi. El şi femeile lui, căci era mereu escortat de cele două. S-a născut în Trinidad şi Tobago, cred… Era aşadar preşedintele juriului, dar nu putea vorbi. Femeile erau acolo, încă şi mai în vârstă – una a şi murit şi a fost înlocuită!

D.F.: *Cea din stânga?*

A.L.A.: Erau amândouă lângă el. Mai erau Claudio, Adonis, un poet sirian…

D.F.: *Adonis ?*

A.L.A.: Da, Adonis. Şi mai cine…? Michel Serres, Edgar Morin.

D.F.: *Numai lume bună!*

A.L.A.: Era multă lume şi am fost foarte amuzat. E adevărat: colegii mei scriitori au fost foarte generoşi cu mine. Când am aflat că Vargas Llosa are poza mea pe birou, m-am bucurat. Cred că o ține acolo fiindcă sunt frumos, nu talentat.

D.F.: *Sigur. Să dăm acum cuvântul studenților. Sunt întrebări în sală?*

A.L.A.: E greu să-i rezişti lui Mario Vargas Llosa.

D.F.: *Da, da. Doamnele l-au văzut chiar aici. E un cuceritor. Înalt, distins. Aşa e Mario Vargas Llosa.*

A.L.A.: Nu, nu e înalt. E ca mine.

D.F.: *Nu se poate. E mai înalt ca tine, nu?*

A.L.A.: Márquez, da, era înalt. Vargas Llosa – nu. Ultima dată când l-am văzut pe Gabriel García Márquez… avea un simț al umorului extraordinar. Un om minunat – i-am spus: „Gabo!“ Nu ştia cum mă cheamă, nu ştia nici cum îl cheamă pe el, nu ştia că a scris, nu ştia nimic… un spectacol atroce. Avea un umor fantastic. De exemplu, mi-a povestit moartea bunicii lui. O adora. Trăia cu el şi cu părinții lui. Era foarte bolnavă şi i-a spus: „Nepoate, când mor, să nu mă pui lângă bunicul tău.“

D.F.: *„Îți interzic să mă îngropi lângă bunicul tău.“*

A.L.A.: Membrii familiei erau îngropați unii lângă alții. „Dar de ce?“ Nu răspundea. „Nu vreau să fiu lângă bunicul tău.“ În cele din urmă, după îndelungi insistențe, i-a explicat: „Ai văzut poza de pe perete?“ „Da, şi mereu mi s-a părut ciudat că el stă jos şi tu în picioare.“ „Da, pentru că a fost făcută a doua zi după căsătorie. Şi bunicul tău era un bărbat atât de puternic, încât nu se mai putea ridica, iar eu nu mă puteam aşeza. Şi, vezi tu, a murit de paisprezece ani. Îți dai seama în ce stare e acum.“

D.F.: *„M-a lăsat singură.“ Asta îi reproşa.*

A.L.A.: Nu voia să fie lângă un bărbat care o aştepta de paisprezece ani. Era o persoană foarte veselă. Îi plăcea viața, îi plăcea tot…

D.F.: *Sunt întrebări din sală? António, cred că ai răspuns tuturor întrebărilor, dar ne-ar plăcea să te ascultăm până la sfârşitul zilei, şi apoi din nou mâine. Eşti fermecător, eşti un mare scriitor, după cum bine ştim. Eşti şi un foarte bun prieten şi ştii cum să intri în contact – îmi permit să o spun – cu publicul. Ştii cum să comunici numai emoție. Lobo Antunes nu vrea să comunice valori, concepte literare etc. Vrea să comunice emoție. Am impresia, am certitudinea că ne-a comunicat ceva extrem de emoționant, ceva ce face parte din el, din scriitura şi sensibilitatea lui. Îi mulțumim pentru prezență. Mulțumesc încă o dată, dragă António.*

Facultatea de Litere a Universității Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, 7 octombrie 2014

---

64. În portugheză, *Caminha como Uma Casa em Chamas*, Editura Dom Quixote, 2014.

65. *Nu poate fi oricine miezul nopții* − după un vers aparținându-i lui René Char, Editura Dom Quixote, 2012.

Cuprins

Unde e tabloul?
Portretul artistului la tinereţe
Marea iubire a vieţii mele
Bătrânul meu
Înainte să mor strangulată
Iubire conjugală
Dor de Ireneia
Cronică de carnaval
Bâlciul
În adâncul suferinţei o fereastră deschisă
Azi aş vrea să vorbesc despre părinţii mei
Brazilia
Înainte să se întunece
Orice lumină e mai bună decât noaptea întunecată
Despre cai, regi, preoţi şi despre mătuşa Puritate
Sigur că n-a fost aşa, dar ca şi cum
António 56½
Cronică ce trebuie să fie citită cu acompaniament de Kissanje
Nu intra aşa degrabă în această noapte neagră
Eu, de veacuri
Subvenţii pentru biografia lui António Lobo Antunes
Natură moartă cu doamnă
Mirosul valurilor când aerul e mai rece ca apa
Salut
Cronica pe care n-am reuşit s-o scriu
Reţetă pentru cum să fiu citit
Vă aştept aici la întoarcere
Nu exist pentru nimeni în seara asta
Dumnezeu ca amator de jazz
Nu se coboară viu de pe o cruce
Cronică foarte veche pe care o credeam pierdută
Ca şi cum roua te îmbrăţişase
Pentru José Cardoso Pires, la ureche
Te gândeşti la ziua de mâine?
Ochi plini de copilărie

Pentru artur semedo, aproape
O sclipitoare tăcere
Ziua Sfântului Anton
Uneori apar astfel de surprize
Bună ziua, Eugénio
Amândoi
O senzaţie cum ar fi la ce bun
Ei, în grădină
Vine o vreme
Tăcerea casei
Mecanicul
Osul
Logodnicul de provincie
Din viaţa marionetelor
Orice firicel de apă sporeşte, zise şoricelul, pişându-se în mare
Şi gata
Un picior legănându-se, gol, ieşit de sub cearceaf
Nimeni nu-i mai sărac decât morţii
Ochi deloc transparenţi, culoare de iască de pe copacii bătrâni
Inima şi alte fructe amare
Júlio Pomar: pictor
!
078902630RH+
O meandră a râului ce le zâmbeşte porumbeilor
O vază în contralumină cu o rămurică de salcâm
Explicaţie pentru cei simpleţi
Există oare viaţă înainte de moarte?
Crăciun fericit, domnule Antunes
An nou fericit, domnule Antunes
Acolo unde femeia are parte de o iubire fericită se află ţara ei natală
Spitalul Miguel Bombarda
Trecutul e o ţară străină
Ar trebui să plouă cu lacrimi când te apasă greu inima
Explicaţie pentru noi toţi
Există o altă lume înlăuntrul acesteia
Lunga scurtime a vieţii
António Lobo Antunes în dialog cu Dinu Flămând